

รายงานผลการวิจัย

เรื่อง

หลักการทางแนวความคิดชุมชนเมืองที่พอเพียง
Principles and Concept of Urban Sufficiency

โดย

วริศรา แหลมทอง

และ

อรุณ ศิริจานุสรณ์

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

รายงานผลวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

2552

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความรู้และความช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่าน โดยผู้ศึกษาวิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. อุปถัมภ์ สายแสงจันทร์ คณบดีคณะบริหารธุรกิจ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชนะใจ เตชาวิทยาพร รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะบริหารธุรกิจ ให้โอกาสได้ทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ และสนับสนุนข้อมูลในการศึกษาวิจัยอีกทางหนึ่งด้วย

ขอขอบพระคุณหน่วยงานต่างๆ ทุกแห่ง ทุกชุมชน และผู้แทนจากศูนย์ศึกษาโครงการตามพระราชดำริ ที่ให้ความร่วมมือ เอื้อเฟื้อข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ตลอดจนข้าราชการเจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องต่างๆ และประชาชนในกลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 3 กลุ่ม ได้ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ รวมทั้งข้อมูลต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าหน้าที่บริหารชุมชน และชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนต่างๆ

วิศรา แหลมทอง และ อรุณ ศิริจานุสรณ์
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
พ.ศ. 2552

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญแผนภาพ	ฅ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา	1
1.2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3. สมมติฐานของการวิจัย	3
1.4. ขอบเขตของการวิจัย	3
1.5. วิธีของการดำเนินงานและระเบียบวิธีวิจัย	5
1.6. ประโยชน์ที่ได้รับของการดำเนินงานวิจัย	7
1.7. คำสำคัญ	8
1.8. ระยะเวลาและแผนการดำเนินงานทำการวิจัย (Gantt chart)	9
บทที่ 2 องค์ประกอบของชุมชนเมือง	
2.1 ความสำคัญของชุมชนเมือง	10
2.2 ชุมชนเมืองและกระบวนการกลายเป็นชุมชนเมือง	10
2.3 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดชุมชนเมือง	13
2.4 กระบวนการกลายเป็นชุมชนเมือง (Urbanization)	13
2.5 วิวัฒนาการของชุมชนเมือง	16
2.6 หน้าที่ของชุมชนเมือง	20
2.7 ประเภทของชุมชนเมือง	20
2.8 การเลือกที่ตั้งกิจกรรมในเขตชุมชนเมือง	22
2.9 ประเภทของการใช้ที่ดิน	24
2.10 ชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะทางการประกอบธุรกิจการค้าในกรุงเทพมหานคร	37

สารบัญ (ต่อ)

เนื้อหา	หน้า
บทที่ 3 ทฤษฎี ว่าด้วยความพอเพียง	
3.1. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	47
3.2. ความพอประมาณ	51
3.3. ความมีเหตุผล	55
3.4. การมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	60
3.5. เงื่อนไขความรู้	63
3.6. เงื่อนไขคุณธรรม	66
3.7. ระดับของเศรษฐกิจพอเพียง	69
3.8. จุดหมายของเศรษฐกิจพอเพียง	70
บทที่ 4 ระเบียบวิธีวิจัย	
4.1. รูปแบบการวิจัย	72
4.2. ขั้นตอนของการวิจัย	73
4.3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัย	73
4.4. ตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์	76
4.5. ประเภทของเครื่องมือวิจัย	76
4.6. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ	77
4.7. การวิเคราะห์ข้อมูล	78
4.8. กรอบแนวความคิดการวิจัย	78
บทที่ 5 การพัฒนาชุมชนพอเพียง	
5.1. การพัฒนาชุมชน ตามแนวพระราชดำริ	79
5.2. การพัฒนาชุมชน ที่ดำรงชีวิตตามวิถีดั้งเดิม	93
5.3. การพัฒนาชุมชนเมือง ตามหลักทฤษฎีที่พอเพียง	99
5.4. ความสัมพันธ์ของชุมชนชนบทและชุมชนเมือง	103
บทที่ 6 บทสรุป	
6.1. ชุมชนเมืองกับความพอเพียง	109
6.2. บทสรุป	115
บรรณานุกรม	120
ภาคผนวก	122

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

ตารางที่ 1.1. ระยะเวลา และแผนการดำเนินงานทำการวิจัย (Gantt chart)

9

รูป

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 2.1. แสดงลักษณะของการเริ่มก่อตัวของชุมชนเมือง สมัยกรีกโบราณ	11
ภาพที่ 2.2. แสดงลักษณะของชุมชนเมืองที่มีศาสนสถานเป็นศูนย์กลาง	12
ภาพที่ 2.3. แสดงชุมชนเมืองชาวกรีกโบราณ	15
ภาพที่ 2.4. แสดงชุมชนเมืองชาวเขมรโบราณ	15
ภาพที่ 2.5. แสดงชุมชนเมืองโบราณในประเทศลิเบีย อายุกว่า 3,500 ปี	17
ภาพที่ 2.6. แสดงลักษณะสถาปัตยกรรม เมืองฟลอเรนซ์ ประเทศอิตาลี	18
ภาพที่ 2.7. แสดงลักษณะความหรูหราของสถาปัตยกรรม สมัยยุคกลาง ประเทศอิตาลี	19
ภาพที่ 2.8. แสดงอุทยานประวัติศาสตร์แห่งสำคัญ (มรดกโลก) จังหวัดสุโขทัย	21
ภาพที่ 2.9. แสดงระบบคมนาคมที่สะดวกของกรุงเทพฯ (ศูนย์กลางทั้งหมดของประเทศไทย)	22
ภาพที่ 2.10. แสดงย่านพาณิชยกรรม บริเวณสี่แยกราชประสงค์	24
ภาพที่ 2.11. แสดงย่านพาณิชยกรรม บริเวณถนนเยาวราช	25
ภาพที่ 2.12. แสดงย่านที่อยู่อาศัย ที่ระบบขนส่งมวลชนมีอิทธิพลต่อการกำหนดที่ตั้ง	26
ภาพที่ 2.13. แสดงย่านชุมชนการศึกษา (ท่าพระจันทร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)	27
ภาพที่ 2.14. แสดงย่านชุมชนการศึกษา (สยามสแควร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)	28
ภาพที่ 2.15. แสดงย่านชุมชนประวัติศาสตร์ (ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์)	29
ภาพที่ 2.16. แสดงย่านชุมชนบริเวณสถานีรถไฟหัวลำโพง	30
ภาพที่ 2.17. แสดงสวนสาธารณะกลางชุมชนเมือง (สวนลุมพินี)	31
ภาพที่ 2.18. แสดงสวนสาธารณะขนาดใหญ่ (Central Park: USA)	32
ภาพที่ 2.19. แสดงสวนสาธารณะขนาดใหญ่ (สวนหลวง ร.9)	32
ภาพที่ 2.20. แสดงสวนสาธารณะเชิงอนุรักษ์ (พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม)	33
ภาพที่ 2.21. แสดงการสัญจรทางรถไฟ ที่เป็นทางเลือกใหม่ที่ประหยัดเวลาและสะดวก	34
ภาพที่ 2.22. แสดงลักษณะของถนนสายประธาน (ถนนวิภาวดีรังสิต กรุงเทพฯ)	35
ภาพที่ 2.23. แสดงลักษณะของถนนสายรอง (ถนนพญาไท สี่แยกปทุมวัน กรุงเทพฯ)	36
ภาพที่ 2.24. แสดงลักษณะของถนนสายรอง (ถนนพัฒนาการ กรุงเทพฯ)	36
ภาพที่ 2.25. แสดงพื้นที่ชุมชนสำเพ็ง (บริเวณถนนเจริญกรุง)	38
ภาพที่ 2.26. แสดงพื้นที่ชุมชนคลองถม (บริเวณถนนเจริญกรุง)	39
ภาพที่ 2.27. แสดงพื้นที่ชุมชนเยาวราช สมัย พ.ศ.2488 (บริเวณถนนเยาวราช)	40
ภาพที่ 2.28. แสดงพื้นที่ชุมชนประตูน้ำ (บริเวณถนนเพชรบุรี)	41
ภาพที่ 2.29. แสดงพื้นที่ชุมชนสี่แยกราชประสงค์ (บริเวณถนนราชประสงค์)	41
ภาพที่ 2.30. แสดงพื้นที่ชุมชนศูนย์ราชการแห่งใหม่ (บริเวณถนนแจ้งวัฒนะ)	43

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 2.31. แสดงพื้นที่ชุมชนพาณิชยกรรม บริเวณสถานศึกษา	44
ภาพที่ 2.32. แสดงพื้นที่ชุมชนพาณิชยกรรม บริเวณสถานศึกษา	44
ภาพที่ 2.33. แสดงพื้นที่ชุมชนพาณิชยกรรม บริเวณสถานศึกษา	45
ภาพที่ 3.1. แสดงท่านเป็นพระผู้ริเริ่มวางรากฐานทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง	47
ภาพที่ 3.2. แสดงการเข้าไปมีส่วนร่วมของการวางรากฐานชุมชนพสกนิกรของพระองค์ท่าน	52
ภาพที่ 5.1. แสดงพระอุโบสถจุได้ 30-40 คน พระวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก	81
ภาพที่ 5.2. แสดงแนวทางการบริหารจัดการชุมชนตามหลักทฤษฎีใหม่	84
ภาพที่ 5.3. แสดงการสร้างฝายดิน ซึ่งถือเป็นกิจกรรมหนึ่งของโครงการฯ	90
ภาพที่ 5.4. แสดงพื้นที่ศูนย์การศึกษาฯ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ	91
ภาพที่ 5.5. แสดงลักษณะกิจกรรมภายในชุมชนบ้านด่านเกวียน	96
ภาพที่ 5.6. แสดงที่ตั้งของอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี	100
ภาพที่ 5.7. แสดงศูนย์รวมความสัมพันธ์ของชุมชน “วัด”	102

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
แผนภาพที่ 3.1 แสดงภาพรวมแนวความคิดหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	71
แผนภาพที่ 4.1 แสดงกรอบแนวความคิดการวิจัย	79
แผนภาพที่ 5.1 แสดงองค์ประกอบของชุมชน	104
แผนภาพที่ 5.2 แสดงการบูรณาการการนำชุมชนเมืองร่วมเข้ากับชุมชนชนบท	107
แผนภาพที่ 5.3 แสดงที่มาของการบูรณาการแผนการจัดการชุมชนเมืองอย่างพอเพียง	108

ชื่อเรื่อง : หลักการทางแนวความคิดชุมชนเมืองที่พอเพียง

ผู้วิจัย : วริศรา แหลมทอง และ อรุณ ศิริจานุสรณ์ สถาบัน: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

ปีที่พิมพ์ : พุทธศักราช 2552

สถานที่พิมพ์: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

แหล่งที่เก็บรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ : ศูนย์วิจัยมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

จำนวนหน้างานวิจัย : 226 หน้า

บทคัดย่อ

“การพัฒนา” ภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นสาเหตุสำคัญสู่การเปลี่ยนแปลง ทั้งเชิงทรัพยากรและสภาพแวดล้อม จนต้องมีกระบวนการแก้ไขปัญหาด้วยการใช้หลักการบริหารชุมชน ให้เป็นแนวทางในการพัฒนาที่พอเพียง ซึ่งส่งผลให้มีผลงานที่สนับสนุนการพัฒนาในด้านต่างๆ ปรากฏออกมาให้เห็นอย่างต่อเนื่อง งานวิจัยนี้จึงต้องการชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของการบริหารชุมชนเมือง ที่มีคุณภาพต่อการพัฒนาชีวิต ที่มีความสอดคล้องตามหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง มีข้อค้นพบว่า นวัตกรรมสู่เปลี่ยนแปลงการพัฒนาชีวิตที่พอเพียงของชุมชนที่จะเกิดขึ้นได้ ไม่สามารถอาศัยเฉพาะระบบทางสังคมอย่างระบบเศรษฐกิจ กฎหมาย และเทคโนโลยี แต่ยังอาศัยการพัฒนาปัจจัยทุกด้านที่สัมพันธ์กับชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะระดับของจิตให้สูงขึ้น ส่งผลให้มนุษย์มองเห็นภาพรวมของปรากฏการณ์ รวมทั้งเห็นข้อดี ข้อด้อยของทุกศาสตร์และทุกกลุ่มบุคคล จนสามารถบูรณาการข้อดีเหล่านั้นอย่างสมดุล เกิดเป็นแนวทางที่ช่วยนำพาออกจากวิกฤต กลับคืนสู่เมือง พร้อมทั้งความสมดุลและพอเพียง

Research Title: Principles and Concept of Urban Sufficiency

Name: Warisara Laemthong & Arun Sirijanusorn

Field of study: Dhurakij Pundit University

Year: October 2552

Field of paper: Dhurakij Pundit University

Field of paper research complete: Dhurakij Pundit University of reserach

Page: 226 pp.

Abstract

The development under the sufficiency theory has contributed to change, in both resource and environment dimensions that the Urban Sufficiency to guideline has to develop at sufficiency. Such announcement has stimulated lots of results supporting in various aspects. So, this research aims at revealing the influence of Urban Sufficiency toward to lift for sufficiency theory. The findings indicate that the transformation toward to lift-dimensions for sufficiency, not just development social system such as economics, regulations, and technologies. It is especially crucial to note that only with maturity of consciousness lifted above ego, could human see the holistic realm of the phenomenon, including the advantages and disadvantage of every sciences and everyone. This seeing, in return, would enable human to integrate all advantages in a balance manner, resulting in appropriate approaches to take out of the crises, toward to the city balance and sufficiency.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความรู้และความช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่าน โดยผู้ศึกษาวิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. อุปถัมภ์ สายแสงจันทร์ คณบดีคณะบริหารธุรกิจ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชนะใจ เตชาวิทยาพร รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะบริหารธุรกิจ ให้โอกาสได้ทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ และสนับสนุนข้อมูลในการศึกษาวิจัยอีกทางหนึ่งด้วย

ขอขอบพระคุณหน่วยงานต่างๆ ทุกแห่ง ทุกชุมชน และผู้แทนจากศูนย์ศึกษาโครงการตามพระราชดำริ ที่ให้ความร่วมมือ เอื้อเฟื้อข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ตลอดจนข้าราชการเจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องต่างๆ และประชาชนในกลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 3 กลุ่ม ได้ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ รวมทั้งข้อมูลต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าหน้าที่บริหารชุมชน และชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนต่างๆ

วิศรา แหลมทอง และ อรุณ ศิริจานุสรณ์
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
พ.ศ. 2552

บทที่ 1

บทนำ

1.1. ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

“ชุมชนเมือง” คือ สถานที่ซึ่งมนุษย์ตั้งถิ่นฐานร่วมกัน โดยมีการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมเดิมทางธรรมชาติ ผสมผสานกับสภาพแวดล้อมใหม่ที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ เพื่ออำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตแบบสังคม¹ โดยมีสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ระบบสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เป็นกลไกสำคัญในการรวมกลุ่มสังคม โดยสิ่งที่เป็นนามธรรมเหล่านั้น ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญในการช่วยตอบสนองความต้องการด้านต่างๆ ของผู้คนภายในชุมชนเมือง และช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเป็นไปได้ตามบรรทัดฐานที่สังคมกำหนดไว้² โดยมีชุมชนเมืองเป็นเสมือนผลผลิตอันเป็นรูปธรรมที่เกิดขึ้นมาเพื่อรองรับกลไกนามธรรมเหล่านั้น กายภาพของชุมชนเมืองที่ปรากฏขึ้นย่อมมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานให้เป็นไปตามกลไกทางนามธรรมของชุมชนเมืองนั้นๆ

สามารถจะกล่าวได้ว่า “ชุมชนเมือง” คือ ผลผลิตจากความต้องการของมนุษย์ด้วยการปรับสภาพแวดล้อมที่มีอยู่เดิมและสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพขึ้นมาใหม่ เพื่อสนองความต้องการทางด้านต่างๆ ภายในจิตใจของตน และจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม โดยจะต้องยึดมั่นตามแนวทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ที่ขึ้นกับระบบเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมเป็นหลัก ซึ่งล้วนตั้งอยู่บนฐานของระบบความคิดที่มุ่งเน้นให้เกิดการบริโภคอย่างไม่มีสิ้นสุด เพื่อสนองความต้องการอันไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้ชุมชนเมืองในปัจจุบันเป็นรูปธรรมที่เกิดขึ้นจากความต้องการอันไม่มีที่สิ้นสุดของมนุษย์ อันนำมาซึ่งปัญหาและวิกฤตการณ์ของชุมชนเมืองในสถานะที่หลากหลายมิติ ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

โดยรูปการเช่นนี้ ได้เริ่มต้นขึ้นในตะวันตกและได้แพร่กระจายไปยังส่วนต่างๆ ของโลกอย่างรวดเร็ว สังคมไทยเองก็ได้รับผลพวงจากวิกฤตการณ์นี้มาด้วยเช่นเดียวกัน ด้วยการรับรองความรู้และแบบแผนการพัฒนามาจากทางตะวันตก ทำให้ชุมชนเมืองสมัยใหม่ของไทยมี

¹ กำธร กุลชล, การออกแบบชุมชนเมืองคืออะไร: การติดตามหาคำตอบในรอบ 40 ปี. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545), หน้า 12-16.

² วิมลสิทธิ์ ทรายงูร, พฤติกรรมมนุษย์และสภาพแวดล้อม: มูลฐานพฤติกรรมเพื่อการออกแบบและวางแผน.. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 22-26.

“แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เกิดขึ้นตามวิกฤตการณ์จากการพัฒนาที่ตั้งบนรากฐานของความไม่พอเพียง ซึ่งเป็นเสมือนการกระตุ้นเตือนสังคมไทยให้หันกลับมาสู่แนวทางที่เหมาะสม ด้วยเหตุนี้ทางสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงได้อันเชิญ “แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและวางแผนการพัฒนาประเทศ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ทำให้ปัจจุบันได้มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในหลายมิติ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งทำให้เกิดคำถามขึ้นว่า “กายภาพที่จะรองรับระบบเศรษฐกิจและสังคมที่มีความพอเพียงนั้นควรมีลักษณะอย่างไร”

สำหรับชุมชนในชนบทนั้น คำถามข้างต้นเป็นสิ่งที่ได้รับการตอบที่ชัดเจนอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว ด้วยรูปแบบของชุมชนที่นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ อันสะท้อนมาสู่ลักษณะทางกายภาพของชุมชนให้ส่งเสริมให้เกิดความพอเพียง ซึ่งสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตในภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก หากแต่ในชุมชนเมือง คำถามในข้างต้นนั้นยังคงไม่ได้รับการตอบอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนอย่างชุมชนชนบท ดังนั้น ลักษณะทางกายภาพของชุมชนเมืองที่จะรองรับระบบเศรษฐกิจและสังคม ที่มีความพอเพียง จึงเป็นสิ่งที่ควรได้รับการค้นคว้าเพื่อหาคำตอบที่เหมาะสมต่อไป

1.2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาถึงที่มา หลักการ แนวความคิด และรากฐานของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและความสัมพันธ์กับบริบททางด้านต่างๆ ในเชิงสหวิทยาการ
2. ศึกษาถึงชุมชนชนบท ที่สามารถอยู่บนฐานของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำมาใช้ในการเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการทัศน์ ที่จะให้สอดคล้อง ประยุกต์ใช้กับชุมชนเมือง
3. ศึกษาถึงแก่นลึกของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก่อนนำมาสู่แนวทางการนำกระบวนการทัศน์เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในเขตชุมชนเมือง
4. ศึกษา เพื่อหาข้อมูลสรุป เพื่อนำแนวคิดในการออกแบบสภาพแวดล้อมทาง

1.3. สมมติฐานของการวิจัย

1. ผลลัพธ์ที่ได้รับจากการวิจัย และข้อมูลที่ได้ สามารถใช้เป็นแนวทางอ้างอิงในหลักการทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ต่อชุมชนเมืองที่พอเพียง
2. หลักการแนวความคิดพอเพียงนั้น มีความเหมาะสมหรือสามารถนำมาใช้ดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมอย่างดีกับชุมชนเมือง
3. กายภาพที่จะรองรับระบบเศรษฐกิจและสังคม ที่มีความพอเพียงนั้น จะต้องมีความมีรูปแบบขั้นตอนที่เหมือน หรือแตกต่างชุมชนชนบท
4. รวบรวมเป็นขั้นตอน หลักการและแนวความคิดทางกายภาพของชุมชนเมืองที่เหมาะสมกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยจะเน้นที่การออกแบบเชิงระบบกายภาพ

1.4. ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาหลักการ แนวความคิด และรากฐานของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และความสัมพันธ์กับบริบททางด้านต่าง ๆ เชิงสหวิทยาการ แต่จะไม่ลงในรายละเอียดมากนัก โดยเน้นการเข้าใจในภาพกว้างที่เกี่ยวข้อง สำหรับใช้ในการบริหารจัดการชุมชนชนบทและชุมชนเมือง เท่านั้น
2. ศึกษาถึงที่มา ทฤษฎี หลักการ แนวความคิด ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดกับหลักการของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นเฉพาะที่เป็นของประเทศไทยและฝั่งตะวันออก เท่านั้น เพราะถ้าฝั่งตะวันตกจะเป็นในแนวความคิดเชิงบูรณาการ (Sustainable) ซึ่งที่มา ทฤษฎี หลักการ แนวความคิด จะซับซ้อนมาก ใช้ระยะเวลาศึกษานาน และต้องใช้ค่าใช้จ่ายสูง
3. ศึกษาลักษณะกายภาพของตัวชุมชน รวมทั้งสาธารณสุข สภาพแวดล้อม ลักษณะการทำธุรกิจ ประกอบกับการศึกษาการสร้างระดับความสุข และกระบวนการที่วิเคราะห์จากค่านิยม โลกทัศน์ ความเชื่อ และอื่นๆ ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนชนบท ซึ่งกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ชาวบ้านท้องถิ่น ผู้บริหารชุมชน และเจ้าบ้าน เพื่อนำข้อมูลมาเป็นฐานมาประยุกต์ใช้กับบริบทของชุมชนเมือง

4. จากข้อ 1 และ 2 ข้างต้น งานศึกษาครั้งนี้ จึงเป็นความพยายามพิจารณา “ภาพรวม” ปรากฏการณ์ทางชุมชน ที่เชื่อมโยงไปสู่การนำมาประยุกต์ใช้จาก ชุมชนชนบทสู่ผ่านไปยังชุมชนเมือง เชิงสหวิทยาการ โดยเน้นไปที่ องค์ความรู้³ เรื่อง คือ ออกแบบชุมชนเมือง (Urban Design), วางผังชุมชน (Community Planning) และ ชุมชนพอเพียง (Urban Sufficiency) เท่านั้น ส่วนที่ไม่ได้เน้น รายละเอียด อาทิเช่น เทคนิคทฤษฎีเคหการ (Housing), สถาปัตยกรรม (Architecture), ภูมิสถาปัตยกรรม (Landscape) และวิศวกรรม (Engineering) เนื่องจากมีรายละเอียดปลีกย่อยมาก ดังนั้น การบรรยายจึงแสดงเฉพาะส่วนที่เป็น “หัวข้อ” ที่ทำให้พอเข้าใจระดับความพอเพียงทางเทคโนโลยีระดับกายภาพ เท่านั้น
5. ศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงศึกษากรณีและ “เฉพาะพื้นที่ (Case and Field Study Research)” โดยเลือกตัวอย่างชุมชนชนบท ที่ต้องอิงกับการดำเนินงานบนฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะอ้างอิงตามชุมชนชนบทที่อยู่ใน “โครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”³ จำนวน 3 ชุมชน ซึ่งได้แก่ ชุมชนบึงพระรามเก้า จังหวัดปทุมธานี, ชุมชนห้วยองคต จังหวัดกาญจนบุรี และชุมชนเขาหินซ้อน จังหวัดฉะเชิงเทรา และชุมชนชนบทที่ไม่อยู่ในโครงการ จำนวน 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย, ชุมชนบ้านด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา, ชุมชนบ้านพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร และชุมชนบ้านลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างผู้ที่มีฐานะระดับรากหญ้า จนถึงปานกลางในเขตชุมชนชนบทเหล่านั้น ทั้งที่มีรูปแบบสอดคล้องและไม่สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในข้อที่ 1 เพื่อเปรียบเทียบกับกรณีตัวอย่างในชุมชนชนบท ซึ่งเป็นชุมชนที่สามารถยืนหยัดได้ด้วยตนเอง ตามแนวคิดข้างต้นได้ในปัจจุบัน รวมทั้งสิ้น 7 ชุมชน
6. ชุมชนเมือง กรณีศึกษา จะเป็นชุมชน ซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชนเมือง ในเขตเมืองใหญ่ ทั้งที่มีแนวโน้มจะสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 1 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
7. นอกจากนี้ ยังสอบถามไปยังกลุ่มนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นทางด้านผังเมือง ด้านสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรม และ ด้านสังคมและเศรษฐกิจ เพื่อความครบถ้วนของข้อมูล

³ โครงการพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ โครงการที่เป็นพระมหากรุณาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระประสงค์ที่จะเน้นไปในเชิงการพัฒนาเมือง ชุมชน และสถาปัตยกรรม เพื่อให้ประชาชนของพระองค์อยู่ดีกินดี พึ่งตนเองได้ บนพื้นฐานของทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ซึ่งเป็นรากฐานของที่มาในทฤษฎี “แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ปัจจุบันมีการประยุกต์ใช้กันอย่างแพร่หลาย

8. จากข้อ 4 และ 5 ข้างต้น จะเป็นการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงศึกษากรณีและ “เฉพาะพื้นที่ (Case and Field Study Research)” โดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบระหว่างชุมชนชนบทกับชุมชนเมือง และชุมชนเมืองที่จะเข้าข่ายสอดคล้องแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และชุมชนชนบทที่ดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเปรียบเทียบกับชุมชนชนบทที่ดำเนินชีวิตบนฐานของวิถีชีวิตดั้งเดิม รวมชุมชนที่จะศึกษาวิจัยทั้งสิ้น 8 ชุมชน

1.5. วิธีของการดำเนินงานและระเบียบวิธีวิจัย

1.5.1. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

1. ศึกษาถึงที่มา ทฤษฎี หลักการ แนวความคิด ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดกับหลักการของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นเฉพาะที่เป็นของประเทศไทยและฝั่งตะวันออก ซึ่งจะมีเพื่อนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลและองค์ความรู้แก่ผู้ศึกษาวิจัย ในการนำไปใช้เปรียบเทียบต่อไป
2. ศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เชิงสหวิทยาการ โดยเน้นไปที่ องค์ความรู้ 3 เรื่อง คือ ออกแบบชุมชนเมือง (Urban Design)⁴, วางผังชุมชน (Community Planning) และ ชุมชนพอเพียง (Urban Sufficiency)⁵ เท่านั้น ส่วนที่ไม่ได้เน้นรายละเอียด อาทิเช่น เทคนิคทฤษฎีเคหการ (Housing), สถาปัตยกรรม (Architecture), ภูมิสถาปัตยกรรม (Landscape) และวิศวกรรม (Engineering) เนื่องจากมีรายละเอียดปลีกย่อยมาก
3. กลุ่มตัวอย่าง จะเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 3 กลุ่ม รวม 220 กลุ่มตัวอย่าง รวมชุมชนที่จะศึกษาวิจัยทั้งสิ้น 8 ชุมชน ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 ชุมชนชนบท ที่อยู่ภายใต้โครงการพระราชดำริฯ จำนวน 75 ตัวอย่าง ได้แก่

- เจ้าหน้าที่บริหารจัดการท้องถิ่น ทั้ง 3 ชุมชน จำนวน 15 ตัวอย่าง
- ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนบึงพระราม 9 กรุงเทพฯ จำนวน 20 ตัวอย่าง

⁴ ทฤษฎีที่ว่าด้วยการออกแบบและบริหารชุมชน ให้มีความสอดคล้องทั้งในเรื่องสภาพการดำเนินงาน กิจกรรม และการใช้ประโยชน์ที่ดินในแต่ละชุมชน

⁵ ทฤษฎีที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมและการดำรงชีวิต ที่อยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนภายในชุมชน ที่ต้องมีการปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน

- ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนห้วยองคต จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 20 ตัวอย่าง
- ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนห้วยฮ่องไคร้ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 20 ตัวอย่าง
- ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนเขาหินซ้อน จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 20 ตัวอย่าง

กลุ่มที่ 2 ชุมชนชนบท ที่ดำรงชีวิตตามวิถีดั้งเดิม จำนวน 100 ตัวอย่าง ได้แก่

- เจ้าหน้าที่บริหารจัดการท้องถิ่น ทั้ง 4 ชุมชน จำนวน 20 ตัวอย่าง
- ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนบ้านคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย จำนวน 20 ตัวอย่าง
- ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 20 ตัวอย่าง
- ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนบ้านพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 20 ตัวอย่าง
- ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนบ้านลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ จำนวน 20 ตัวอย่าง

กลุ่มที่ 3 ชุมชนเมืองที่เข้าข่ายสอดคล้องกับแนวคิดฯ จำนวน 25 ตัวอย่าง ได้แก่

- เจ้าหน้าที่บริหารจัดการท้องถิ่นชุมชน จำนวน 5 ตัวอย่าง
- ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนบ้านเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี จำนวน 20 ตัวอย่าง

1.5.2. วิธีการศึกษา

1. ทำการศึกษาจากข้อมูลเอกสาร บทความ และงานวิจัย รวมทั้งข้อมูลต่างๆ ในเกี่ยวกับการแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อ้างอิงจากกรณีศึกษา โครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงภาพรวมของแนวคิดฯ นี้ได้โดยง่าย
2. ทำการรวบรวม และศึกษาข้อมูล รูปแบบชุมชนทั้ง 2 ประเภท ดังต่อไปนี้
 - ข้อมูลรายละเอียดทั่วไป ของชุมชนชนบทที่นำมาเลือกเป็นกรณีศึกษา อาทิ เช่น การศึกษาลักษณะกายภาพของตัวชุมชน รวมทั้งสาธารณสุข สภาพแวดล้อม ลักษณะการทำธุรกิจ ประกอบกับการศึกษาการสร้างระดับความสุข และกระบวนการที่วิเคราะห์จากค่านิยม โลกทัศน์ ความเชื่อ และอื่นๆ ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนชนบท กลุ่มเป้าหมาย
 - ข้อมูลรายละเอียดทั่วไป ของชุมชนเมืองที่นำมาเลือกเป็นกรณีศึกษา อาทิเช่น การศึกษาเชิงกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม มูลค่า พาณิชนกรรม สิ่งแวดล้อม การคมนาคม สาธารณูปโภค สาธารณูปการความเป็นบนฐานปัจจัย 4 และผู้อาศัยของชุมชน

3. รวบรวมข้อมูลชุมชนทั้ง 2 ประเภท รวม 8 ชุมชน วิเคราะห์ ปรับปรุง แก้ไข เพื่อวางกรอบแนวทาง และสร้างกลุ่มคำถาม
4. นำแนวทางที่ได้ ไปสร้างแบบสอบถาม เพื่อดำเนินการสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างชุมชนทั้ง 2 ประเภท รวม 8 ชุมชน แล้วนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ ปรับปรุง เพื่อสรุปหากรอบในการศึกษาเปรียบเทียบ
5. นำข้อมูลกรอบที่ได้ มาเปรียบเทียบชุมชนในแต่ละลำดับชั้น ดังต่อไปนี้
 - การเปรียบเทียบระหว่างชุมชนชนบทกับชุมชนเมือง อ้างอิงบนฐานแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจ
 - การเปรียบเทียบระหว่างชุมชนเมืองที่จะเข้าข่ายสอดคล้องและไม่เข้าข่ายสอดคล้องแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
 - การเปรียบเทียบระหว่างชุมชนชนบทที่ดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเปรียบเทียบกับชุมชนชนบทที่ดำเนินชีวิตบนฐานของวิถีชีวิตดั้งเดิม
6. วิเคราะห์ แนวทางวางกรอบ ปรับปรุง แก้ไข เพื่อสรุปผลขั้นสุดท้าย
7. สรุปผลการศึกษา และเสนอแนะการนำไปใช้กับชุมชนเมือง

1.5.3. เครื่องมือที่ใช้

1. การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง
2. แบบสัมภาษณ์ แบบคำถามปิด (Close Ended Question)

1.6. ประโยชน์ที่ได้รับของการดำเนินงานวิจัย

1. เพื่อแสดงถึงหลักการ แนวความคิด และรากฐานของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและความสัมพันธ์กับบริบททางด้านต่างๆ ในเชิงสหวิทยาการ
2. เพื่อแสดงถึงชุมชนชนบท ที่สามารถอยู่บนฐานของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำมาใช้ในการเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการทัศน์ ที่จะให้สอดคล้องประยุกต์ใช้กับชุมชนเมือง
3. เป็นข้อมูลเพื่อการพัฒนา ของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำมาใช้ในการปรับเปลี่ยน รากฐาน หรือแนวทางที่ให้สอดคล้อง ประยุกต์ใช้กับชุมชนเมือง
4. สำหรับใช้เป็นข้อมูลอ้างอิง เอกสารทางวิชาการ ในแนวทางการศึกษาความเป็นไปของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับชุมชนเมือง

1.7. คำสำคัญ (Keywords)

1. กระบวนทัศน์ (Paradigm)⁶ คือ ชุดความเชื่อที่ยอมรับในกลุ่มชน แบบอย่างหรือบรรทัดฐานของการคิด ซึ่งรวมถึงปรัชญา ความเชื่อ ค่านิยม การรับรู้ และทัศนะพื้นฐานในการมองโลกที่มีผลร่วมกันของกลุ่มชน
2. หลักการ (Principles) คือ การสร้างรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง วิธีการใดวิธีการหนึ่ง เพื่อให้เกิดเป็นแนวทางในการดำเนินการหรือให้ปฏิบัติตาม
3. แนวความคิด (Concept) คือ รากฐานทางกรอบความคิด หรือแนวทางปฏิบัติ
4. ออกแบบชุมชน (Urban Design)⁷ คือ ศาสตร์ทางด้านการสร้างสรรค์ ที่เน้นการวางระบบและองค์ประกอบต่างๆ ที่เป็นเชิงมหภาค ที่ต้องคำนึงถึงผลองค์รวมของกลุ่มชนหมู่มาเป็นหลัก
5. เมือง (City)⁸ คือ แหล่งรวบรวมทางกายภาพของสิ่งปลูกสร้าง ถนน เป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนสินค้า การศึกษา และบริการ มีขนาดของประชากรแน่นอน เป็นแหล่งรวมอารยธรรม ศิลปะ การศึกษา วัฒนธรรม และเทคนิควิทยาการ

1.8. ข้อจำกัดของการดำเนินงานวิจัย

1. รากฐานของปัญหาในการดำเนินการที่เกี่ยวกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจความพอเพียง ส่วนใหญ่จะเน้นไปที่ชุมชนชนบท ทำให้เอกสารอ้างอิง เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ ให้สอดคล้องกับการวิจัยทำได้ยาก
2. แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจความพอเพียง เป็นกรอบเชิงปรัชญา ซึ่งจะมีการตีความเข้าใจได้ยาก ข้อมูลที่ได้ ส่วนใหญ่จะมาจากหนังสือ บทความวิชาการ สัมภาษณ์นักวิชาการ คนในพื้นที่ชุมชนเหล่านั้น และอ้างอิงกรณีศึกษาจากโครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งยังมีได้มีเอกสารรวบรวมเป็นกิจลักษณะอย่างเด่นชัด ว่าสามารถใช้ได้กับชุมชนเมือง ซึ่งอาจจะเป็นอุปสรรคในการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

⁶ กลุ่มจิตวิวัฒน์. จิตผลิบาน. (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2548), หน้า 22-25.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18-20.

⁸ ยศชาติ บุญยเกียรติ, เมืองและชุมชน (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2543), หน้า 28-32.

3. ผลสรุปที่ได้รับจากการวิจัยนี้ อาจจะเป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่ง บนพื้นฐานจากแหล่งชุมชนชนบทและชุมชนเมืองมาเปรียบเทียบกัน ยังมีความสามารถนำมาสรุปเป็นหลักการ เพื่อนำมาใช้เป็นลักษณะของเกณฑ์ในการดำเนินงาน
4. ระดับการให้ความสำคัญและการมีส่วนร่วมของข้อมูลกรณีศึกษา จะแตกต่างกัน คือ กลุ่มคนที่อาศัยในชุมชนเมืองน่าจะมีส่วนร่วมของข้อมูลน้อย เพราะส่วนใหญ่คิดว่าการวิจัยเป็นเรื่องของการเสียเวลา แต่ในส่วนของกลุ่มคนที่อาศัยในชุมชนชนบทน่าจะมีส่วนร่วมของข้อมูลที่ดีกว่า แต่อาจจะติดเรื่องระยะเวลา และองค์ความรู้ความเข้าใจในแก่นของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งในส่วนนี้ผู้วิจัยคิดว่าเป็นอุปสรรคในการดำเนินงาน

1.9. ระยะเวลาและแผนการดำเนินงานทำการวิจัย (Gantt chart)

ระยะเวลาและแผนการดำเนินงานทำการวิจัยดังกล่าว จะแบ่งออกเป็น 4 ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง, ทฤษฎีต่างๆ ที่อ้างถึง, ลักษณะทั่วไปของชุมชนกลุ่มตัวอย่าง และการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ประเมินผล และการสรุปและอภิปรายผลการวิจัย ซึ่งจะใช้เวลาทั้งหมด 240 วัน โดยมีรายละเอียด ดังตามตารางที่ 1.1.

ระยะเวลา แผนการดำเนินงาน	พ.ค. 52	ม.ย. 52	ก.ค. 52	ส.ค. 52	ก.ย. 52	ต.ค. 52	พ.ย. 52	ธ.ค. 52
ทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง								
การรวบรวมข้อมูล								
- จัดสร้างเครื่องมือ (แบบสอบถาม)								
- ดำเนินการติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดเก็บรวบรวมข้อมูล								
- ดำเนินการรวบรวมข้อมูล								
การวิเคราะห์ประเมินผล								
- ตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับ								
- วิเคราะห์ประมวลผล								
สรุปผล และอภิปรายผล								

ตารางที่ 1.1. แสดงระยะเวลา และแผนการดำเนินงานทำการวิจัย (Gantt chart)

บทที่ 2

องค์ประกอบของชุมชนเมือง

2.1. ความสำคัญของชุมชนเมือง

ชุมชนเมือง⁹ เป็นผลงานของมนุษย์มานานนับพันปี แต่ไม่เคยมียุคใดในประวัติศาสตร์ที่มีชุมชนเมืองจำนวนมากขยายตัวอย่างใหญ่หลวงปรากฏขึ้นทั่วโลก ก่อให้เกิดผลกระทบไปทั่วทุกทิศทางเช่นยุคปัจจุบัน อาทิเช่น เมืองโตเกียว เมืองเม็กซิโก หรือเมืองกรุงเทพมหานคร ที่มีแนวโน้มการขยายตัวในอนาคตค่อนข้างสูง

การที่ชุมชนเมืองขยายตัวอย่างใหญ่หลวงอย่างเช่นทุกวันนี้ ส่งผลกระทบต่อมนุษย์ทั้งทางบวกและทางลบ โดยผลทางบวกก็คือ การมีชีวิตที่ดีขึ้น โอกาสงานทำมากขึ้น รายได้เพิ่ม ได้รับประสบการณ์ทางวัฒนธรรมและอารยธรรมใหม่ๆ ได้รับการศึกษาสูงขึ้น มีแบบแผนชีวิตใหม่ ฯลฯ แต่ผลทางลบ คือ ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นล้วนเป็นปัญหาที่แก้ไขได้ยากทั้งสิ้น อาทิเช่น ที่อยู่อาศัยเสื่อมโทรมและแออัดขยายตัวมากขึ้น ทั้งปัญหาราจรติดขัด ปัญหามลพิษทางอากาศ น้ำเสีย ความแปลกแยก ความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคม ความคาดหวังแต่ผลสัมฤทธิ์ต่ำ ทำให้ผู้คนเกิดความเครียด ซึ่งเป็นอันตรายอย่างมากต่อความสงบสุขของสังคม ฯลฯ ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า ปัญหาที่มีความสำคัญของมนุษยชาติในศตวรรษนี้ คือ ปัญหาของชุมชนเมือง โดยเฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมือง ไม่ว่าจะเป็นขนาดใหญ่หรือเล็ก ซึ่งนับวันยิ่งทวีความรุนแรงอย่างยิ่งยวดและกระทบชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนจำนวนมาก

2.2. ชุมชนเมืองและกระบวนการกลายเป็นชุมชนเมือง

2.2.1. ความหมายของชุมชนเมือง

ชุมชนเมือง หมายถึง พื้นที่ที่ประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น นักวิชาการสาขาต่างๆ ได้ให้รายละเอียดความหมายของ ชุมชนเมือง เพิ่มเติมแตกต่างกันดังต่อไปนี้

“ชุมชนเมือง” ตามความหมายของ นักวิชาการด้านผังเมือง คือ

- พื้นที่และลักษณะการตั้งถิ่นฐานของประชากรที่อยู่รวมกันหนาแน่นเป็นชุมชน

⁹ บุญนาค ตีวกุล, เมืองและสิ่งแวดล้อม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548), หน้า 12-15

- อาชีพของประชากรส่วนใหญ่ คือ การค้า การบริการ การอุตสาหกรรม และอื่นๆ ที่มีใช้เป็นลักษณะของการประกอบเกษตรกรรม
- สถานที่ทำงานและสถานที่พักอาศัยจะอยู่ในชุมชนนั้นๆ เพื่อความสะดวกสบายในการติดต่อและการใช้บริการด้านต่างๆ

“ชุมชนเมือง” ตามความหมายของ นักปกครองและการบริหารประเทศ หมายถึง เขตเทศบาลซึ่งเป็นชุมชนที่มีประชากรหนาแน่น สามารถมีการปกครองท้องถิ่นสนองตามความต้องการของประชาชนเทศบาลแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ เทศบาลนคร เทศบาลเมือง และเทศบาลตำบล การกำหนดเทศบาลเป็นประเภทใดนั้น ขึ้นกับจำนวนประชากร ความหนาแน่นของประชากร และรายได้เทศบาล

“ชุมชนเมือง”¹⁰ คือ แหล่งรวบรวมทางกายภาพของสิ่งปลูกสร้าง ถนน เป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนสินค้า การศึกษา และบริการ มีขนาดของประชากรแน่นอน เป็นแหล่งรวมอารยธรรม ศิลปะ การศึกษา วัฒนธรรม และเทคนิควิทยาการ ดังภาพที่ 2.1.

ภาพที่ 2.1. แสดงลักษณะของการเริ่มก่อตัวของชุมชนเมือง สมัยกรีกโบราณ

¹⁰ ยศวดี บุญเกียรติ, เมืองและชุมชน (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 28-32

“ชุมชนเมือง”¹¹ คือ การตั้งถิ่นฐานขนาดใหญ่ที่ประกอบด้วยสิ่งปลูกสร้างถาวร อันได้แก่ อาคารบ้านเรือน มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปา บำบัดน้ำเสีย โทรศัพท์ และถนน ทางเท้า เป็นต้น ชุมชนเมืองจึงเสมือนเป็นที่ยู่อาศัยของพลเมืองจำนวนมาก มีความหนาแน่นของประชากรอยู่ในระดับสูง ประชากรของแต่ละชุมชนเมืองประกอบด้วยคนต่างเพศ ต่างวัย ต่างสถานภาพ อาชีพพื้นฐานของประชากรมิใช่เกษตรกรรม ชุมชนเมืองจะมีระบบการบริหารและปกครองเป็นของตนเอง โดยมีลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัดอีกประการหนึ่ง คือ ชุมชนเมืองจะประกอบด้วยองค์ประกอบทางสังคมต่างๆ มากมายและยังเป็นศูนย์รวมของขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ อีกด้วย ดังภาพที่ 2.2.

ชุมชนเมืองที่เห็นได้ในปัจจุบัน คือ ชุมชนเมืองขนาดใหญ่ที่มีอาณาบริเวณครอบคลุมหมู่บ้านหลายหมู่บ้าน มีวัดเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและพิธีกรรมของท้องถิ่น มีย่านตลาด ร้านค้า มีย่านการศึกษา มีย่านที่พักอาศัยของผู้ประกอบอาชีพต่างๆ และเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กันทั้งชุมชนหมู่บ้านที่อยู่อาศัยภายในท้องถิ่นกับชุมชนเมืองอื่นๆ และที่สำคัญคือมีศูนย์กลางการปกครองอันเป็นที่ทำการของบุคคลที่เป็นหัวหน้าหรือเจ้าเมือง การเกิดของชุมชนเมืองจึงเป็นปรากฏการณ์ในด้านพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของมนุษยชาติที่เกิดจากการพัฒนาชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งจะมีการพัฒนาการที่เท่าเทียมกันหมด

¹¹ วิไล วงศ์สืบชาติ, การจำแนกความแตกต่างระหว่างเมือง : การศึกษาเปรียบเทียบกรณีประเทศไทยและประเทศสหรัฐอเมริกา (กรุงเทพฯ: สถาบันประชากรศาสตร์ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 36-42

ภาพที่ 2.2. แสดงลักษณะของชุมชนเมืองที่มีศาสนสถานเป็นศูนย์กลาง

ส่วนการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองขนาดใหญ่และขนาดกลาง จะเป็นแหล่งประชากรรวมตัวกันอยู่อย่างถาวรไม่น้อยในเขตพื้นที่หนึ่ง เพื่อความมีมาตรฐานค่าครองชีพที่สูงขึ้น โดยการเปรียบเทียบกับที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวตามลำพัง การอยู่ร่วมกันเป็นผลมาจากการแบ่งงานกันทำ ผู้คนที่มีความชำนาญในการประกอบอาชีพเฉพาะอย่าง สินค้าและบริการมีความหลากหลายเกิดขึ้นได้เพราะการรวมตัวของประชากร การรวมตัวประชากรและหน่วยการผลิตส่งเสริมให้เกิดการผลิตเฉพาะมากขึ้น ประสิทธิภาพการผลิตสูงขึ้น ขณะเดียวกันแหล่งประชากรหนาแน่นก็เป็นตลาดให้กับผลผลิตเหล่านั้น จึงมีการเข้าถึงแหล่งจ้างงานได้โดยง่าย หน่วยผลิตในเมืองอาจจะตั้งอยู่ใกล้หน่วยผลิตอื่นๆ ในอุตสาหกรรมเดียวกัน หรือต่างอุตสาหกรรมก็ได้ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์จากความสัมพันธ์เชิงพึ่งพาและการประหยัดเวลาจากภายนอก ขณะเดียวกันการบริโภคก็สามารถเข้าถึงผู้ค้าส่งและผู้ค้าปลีกได้ง่ายเช่นกัน ชุมชนเมืองจึงทำหน้าที่เสมือนพาหนะที่นำผู้ผลิตและผู้บริโภคมาติดต่อกันได้และอำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนซื้อสินค้าและบริการต่างๆ ที่อยู่ในเมือง

2.3. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดชุมชนเมือง

1. ชุมชนเมืองจะก่อตัวในตำแหน่งที่มีความเหมาะสมที่มีความสะดวกในการติดต่อคมนาคม อาทิเช่น ทางน้ำ ทางรถไฟ หรือทางถนน
2. ชุมชนเมืองก่อตัวในตำแหน่งหรือทำเลที่มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (เน้นภูมิประเทศ) ที่มีความเหมาะสมและเอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตของประชากรในชุมชนนั้น เช่น แม่น้ำ ที่ราบลุ่ม ปากอ่าวชายทะเล เป็นต้น
3. ความรู้ ความสามารถทางเทคโนโลยี ทำให้มนุษย์สามารถปรับสภาพธรรมชาติที่ขาดความเหมาะสมให้เป็นสภาพที่เหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐานได้
4. ประชาชนมีความต้องการหรือมีอุปสงค์ (Demand) ในระดับสูงเพียงพอที่จะทำให้เกิดชุมชนเมืองได้
5. มีการรวมกลุ่มผลิตซึ่งเป็นการประหยัดภายนอก ทำให้ต้นทุนในการผลิตต่ำลง
6. มีลักษณะการสะสมและเป็นวัฏจักร กิจกรรมทางเศรษฐกิจมีการสะสมและเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่มีลักษณะใหม่อยู่เสมอ

2.4. กระบวนการกลายเป็นชุมชนเมือง (Urbanization)

การเกิดชุมชนเมืองเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากชุมชนเกษตรกรรมในอดีต ที่มนุษย์ประกอบอาชีพเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ สร้างอาหารแทนอาหารในธรรมชาติ รู้จักการ

ชลประทาน ทำให้คนเคลื่อนตัวย้ายถิ่นฐานอาศัย จากทุ่งนา ป่าเขา เข้าสู่การเป็นชุมชนเกษตรเมื่อหลายพันปีมาแล้ว

ณ เวลานั้น ชุมชนเกษตรกรรมพัฒนาเป็นชนบทที่มีความหนาแน่นเพิ่มมากขึ้น มีผลผลิตเหลือกินเหลือใช้ จึงเริ่มเข้าสู่ยุคการค้าขายแลกเปลี่ยน มีการต่อสู้ แย่งชิง และป้องกันทรัพย์สิน เกิดเครื่องมือ ระบบเงินตรา ข้อกฎหมาย โดยชุมชนเกษตรกรรมมีการเปลี่ยนแปลงเป็นศูนย์กลางการค้าและผลิตสินค้าต่างๆ มากขึ้นจนกลายเป็นชุมชนเมือง ประชาชนในชุมชนเมืองนั้น จะเริ่มมีวิถีชีวิตที่มีความแตกต่างไปจากชุมชนเกษตรกรรมโดยสิ้นเชิง ระยะแรกของการเป็นชุมชนเมืองสัดส่วนของประชากรชนบทจะสูงกว่าประชากรเมืองมาก ประเทศในซีกโลกตะวันตกเป็นกลุ่มประเทศที่มีประชากรเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นยุคเศรษฐกิจใหม่ที่ประชาชนส่วนใหญ่จะละทิ้งอาชีพเกษตรกรรมหันหน้าเข้าสู่แรงงานการผลิตอุตสาหกรรม

ในประเทศกำลังพัฒนา ชุมชนเมืองต่างๆ ในปัจจุบันเป็นที่รองรับประชากรถึงอัตราร้อยละ 60 ของประชากรเมือง จะมีจำนวนที่เพิ่มขึ้นถึง 4.4 พันล้านคน ใน ค.ศ. 2025¹² ส่วนใหญ่เป็นผู้อพยพเข้าสู่เมืองใหญ่ ทำให้ประชากรเมืองเพิ่มมากขึ้นจากอัตราร้อยละ 20 เป็นอัตราร้อยละ 60 ในช่วงเวลาเพียง 25 ปี

500 ปีก่อนคริสตกาล ปรากฏนครรัฐต่างๆ ขึ้นที่กรีกและเกาะต่างๆ แถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเริ่มมีการปกครองแบบประชาธิปไตยขึ้นที่เอเธนส์ ประเทศกรีกโบราณ หรือที่ประเทศเยอรมนีโบราณ แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งทั้ง 2 ชุมชนเมืองนี้ มีลักษณะที่คล้ายๆ กัน ตามองค์ประกอบของชุมชนเมือง ได้แก่ มีสถานที่กลางไว้พบปะทางการเมือง มีสัญลักษณ์ของเมือง มีตลาดย่านธุรกิจการค้าและบริการ มีพื้นที่ว่างใช้สอยร่วมกัน หรือมีจุดศูนย์รวมประชาคมของเมือง เป็นต้น ดังภาพที่ 2.3.

100 ปีก่อนคริสตกาล โรมเป็นเมืองที่มีชุมชนขนาดใหญ่ที่สุดในโลก ณ ช่วงเวลานั้นกรุงโรมดำรงอยู่ได้ด้วยทรัพยากรที่มีการนำมาจากแหล่งอื่นที่ห่างไกล อาทิเช่น ภาชนะดินเผาของทวีปแอฟริกา ซึ่งมีขอบเขตที่กองทัพเรือแผ่ไปถึง กรุงโรมเริ่มเสื่อมโทรมลง เมื่อพื้นที่ป่าไม้และเกษตรกรรมลดจำนวนลง ผนวกกับความอ่อนแอของกองทัพโรมันที่ไม่จริงจังในการดูแลแหล่งทรัพยากรอันกว้างใหญ่และจากการถูกรุกราน ชาวเมืองถูกกวาดต้อน บ้างหลบหนีไปอยู่ในชนบท เกิดรูปแบบชุมชนเมืองใหม่ในระบบเจ้าครองที่ดิน ชาวนาในชนบทไม่สามารถคุ้มครองตนเองได้ ต้องพึ่งพาขุนนางที่มีอำนาจและส่งผลผลิตในนาเป็นเครื่องตอบแทน ดังภาพที่ 2.4.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 40-42.

ภาพที่ 2.3. แสดงชุมชนเมืองชาวกรีกโบราณ

ภาพที่ 2.4. แสดงชุมชนเมืองชาวเขมรโบราณ

เมื่อไม่มีเมือง ก็ไม่มีแหล่งศูนย์กลางที่ผู้ผลิตจะนำสินค้าไปขาย ทุกคนจึงผลิตสินค้าเพียงต่อการมีชีวิตรอดเท่านั้น ผืนนาแต่ละแห่งกลับกลายเป็นชุมชนที่อยู่ได้ด้วยตนเอง ชาวนาไม่มีสิทธิที่จะออกจากที่นาของตนเอง ศูนย์รวมอารยธรรมในสมัยนั้น คือ ศาสนา ที่มีความสำคัญมากกว่าเมืองหลวงของประเทศ ชุนนางใช้ป้อมปราการเป็นที่อยู่สำหรับป้องกันภัย นอกกำแพงชุมชนเมืองก็มีพ่อค้าบ้าง ชุมชนเมืองทุกแห่งมีการสร้างกำแพงเมืองของชุมชนล้อมรอบทั้งหมด ไม่ว่าชุมชนนั้นจะมีขนาดเล็ก หรือขนาดใหญ่ ส่วนกษัตริย์ ชุนนาง และพระ มีรายได้จากการมีที่ดินยึดครอง ซึ่งอย่างไรก็ตาม กระบวนการเป็นชุมชนเมืองเป็นปรากฏการณ์ที่มีนักวางแผนเมืองจะต้องมีการเตรียมการ วางแผนรองรับการหลั่งไหลของคนชุมชนชนบทที่มีการย้ายถิ่นฐานเข้าสู่ชุมชนเมือง ให้มีผลทางบวกมากที่สุด ไม่ใช่เป็นการปล่อยให้เจริญเติบโตที่ไร้ทิศทาง ซึ่งอาจจะส่งผลเสียที่ติดตามมาในอนาคตและยากต่อการปรับแก้ไข

2.5. วิวัฒนาการของชุมชนเมือง

การเป็นชุมชนเมืองเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและยาวนานดังที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ 2.4. ชุมชนเมืองเป็นหัวใจของอารยธรรมและความเจริญ ซึ่งมนุษย์เพียรพยายามสร้างชุมชนเมืองให้อาศัยอยู่ได้อย่างมั่นคงและถาวรตามเจตนารมณ์ของตนเอง ข้อได้เปรียบในขั้นเริ่มแรกที่ตั้งชุมชนเมืองอาจจะไม่ได้เป็นพื้นฐานในการเจริญเติบโตของชุมชนเมืองอย่างต่อเนื่องก็ได้ ปัจจุบันเราจึงเห็นชุมชนเมืองหลายแห่งในยุคก่อนเหลือเพียงซากปรักหักพัง ความเจริญและความเสื่อมของชุมชนเมืองเป็นเรื่องที่ควรศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนเมืองในปัจจุบันให้น่าอยู่อย่างยั่งยืน จะกล่าวถึงวิวัฒนาการของชุมชนเมืองพอสังเขป ดังนี้

2.5.1. เมืองในยุคแรก

ชุมชนเมืองเมื่อเริ่มแรกเกิดจากผู้คนที่มีความถนัดในการประกอบอาชีพช่างฝีมือต่างๆ ทะยอยเข้ามาอยู่รวมกัน เช่น ช่างเหล็ก ช่างตัดเสื้อ ช่างตัดผม ฯลฯ เป็นต้น เพื่อให้บริการกับบุคคลที่มาติดต่อ อาชีพเหล่านี้ไม่ต้องอ้างอิงธรรมชาติอีกต่อไป ชุมชนเมืองแห่งนั้น เริ่มเป็นปึกแผ่นมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อมีผู้ที่มารับบริการเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ผู้คนในชุมชนเมืองเปลี่ยนทัศนคติต่อคนแปลกหน้า จากที่ไม่ค่อยยอมรับหรือไม่ไว้วางใจกลายเป็นต้องต้อนรับในฐานะลูกค้าที่จะทำให้กิจการของตนเองรุ่งเรือง ร้านค้า ตลาด โรงเรียน ฯลฯ เป็นเครื่องมือที่บ่งบอกถึงความเป็นชุมชนเมือง ชุมชนเริ่มเกาะที่ริมทางหลวง ร้านค้าเพิ่มมากขึ้น มีสินค้าหลากหลายชนิด เกิดเส้นทางรองรับที่นอกเหนือจากถนนสายหลัก พุ่มนากลายเป็นที่ปลูกบ้านหรือร้านค้า คนจำนวนมากมีการอพยพย้ายถิ่น มีการรับจ้าง จากหมู่บ้านขยายเป็นชุมชนเมืองและมีผู้คนเริ่มเข้ามาอาศัยและประกอบอาชีพหลากหลายเพิ่มมากขึ้น ดังภาพที่ 2.5.

ภาพที่ 2.5. แสดงชุมชนเมืองโบราณในประเทศลิเบีย อายุกว่า 3,500 ปี

2.5.2. เมืองในยุคกลาง

กลางคริสต์ศตวรรษที่ 11 การค้าเริ่มกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง เมื่อผู้รุกรานตั้งรกรากถาวรในฝรั่งเศส ชาวยุโรปมีการทำสงครามทางศาสนา (สงครามครูเสด) ต่อด้านชาวมุสลิม หลังสงครามถนนทางเดินทัพและสนามรบตามจุดสำคัญถูกขยายให้กว้างกลายเป็นตลาดและค่อยๆ กลายเป็นชุมชนเมือง ผู้มาตั้งรกรากใหม่มีอิสระในการเดินทางขายสินค้า ชุมชนเมืองกลายเป็นที่รวมประชาชนที่ต้องการปกป้องสิทธิตนเอง พวกเขาออกกฎหมายกันเอง ผลิตอาวุธผลิตเหรียญเงินเพื่อใช้ในการซื้อขาย กำหนดมาตราชั่ง ตวง วัด และจัดตั้งตำรวจเพื่อคุ้มครองเมือง รวมทั้งชาวบ้านพร้อมที่จะจับอาวุธต่อสู้ผู้รุกราน

เมื่อการค้าในชุมชนเมืองมีความเจริญรุ่งเรือง ชุมชนเมืองต้องมีการขยายขยายออก บางที่ชาวนานำพืชผลมาชุมนุมค้าขายกันนอกประตูเมือง เกิดตลาดใหม่ เกิดการขยายถนน พ่อค้า

ร่วมกันสร้างลานประชาคม เพื่อไว้ติดต่อศูนย์กลางค้าขายหรือพบปะ ชุมชนเมืองขยายออกจากบริเวณประตูเมือง ชาวเมืองออกมาจับจ่ายใช้สอย บางทีมีการสร้างที่พักคนเดินทางเพื่อต้องการมาค้างแรมนอกเมือง ซึ่งต่อมาวิวัฒนาการมาเป็นโรงแรม เกิดเป็นชุมชนใหม่ ซึ่งบางครั้งเจริญจนมีอิทธิพลเหนือชุมชนเก่าในกำแพงเมือง คนในชุมชนใหม่เริ่มต้องการให้ชุมชนใหม่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเมือง มีการสร้างอาคารบ้านเรือนใหม่นอกกำแพงเมือง

ยุคเรเนสซอง (Renaissance) ประมาณคริสต์วรรษที่ 13 พวกอนาธิปไตยกลับมามีอำนาจอีกครั้งด้วยเทคโนโลยีทางทหาร มีการฟื้นฟูนครให้มีความอลังการขึ้นมาใหม่ เช่น เมืองต่างๆ ของประเทศอิตาลี ความมั่งคั่งจะมาจากความมั่งคั่งจากการแปรรูปการค้าที่เจริญรุ่งเรืองอย่างขีดสุดมาเป็นความมั่งคั่งทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ซึ่งทุกเมืองได้มีความประชันขันแข่งเพื่ออวดความรุ่งเรืองทางการค้าและวัฒนธรรม

ภาพที่ 2.6. แสดงลักษณะสถาปัตยกรรม เมืองฟลอเรนซ์ ประเทศอิตาลี

ประเทศสเปน ความมั่งคั่งจากการสะสมทองและเงินที่นำมาจากกาการเกิดจักรวรรดิการล่าอาณานิคม ที่สเปนจะมีแสนยานุภาพทางกองทัพเรืออย่างมาก ทั้งแผ่นดินแอฟริกาและอเมริกาได้ก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจและชุมชนเมืองของประเทศ รวมทั้งยังแผ่ไปยังประเทศอื่นๆ ในยุโรปอีกด้วย โดยมีนครมาดริดเป็นเสมือนศูนย์กลางของลัทธิจักรวรรดินิยม ซึ่งนครอัมสเตอร์ดัม ปารีส และลอนดอน ก็ได้รับอิทธิพลต่อๆ มาในยุคถัดๆ ไป ดังภาพที่ 2.6.

ภาพที่ 2.7. แสดงลักษณะความหรูหราของสถาปัตยกรรม สมัยยุคกลาง ประเทศอิตาลี

ลักษณะของสถาปัตยกรรมและการจัดวางชุมชนเมือง ทั้งที่ประเทศอิตาลี หรือสเปน จะมีศาสนสถานหรือศาลาว่าการประชาคมของชนชั้นสูง เป็นเสมือนจุดศูนย์กลางหลักทุกๆ ด้านของชุมชนเมือง ซึ่งอิทธิพลของงานสถาปัตยกรรมและประติมากรรมจะมีความหรูหรา ฟูมเฟื่อยอย่างมาก ก็เนื่องมาจากการค้า การขายสมัยนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก โดยเฉพาะชนชั้นกษัตริย์และขุนนาง โดยแต่ละเมืองจะมีการก่อสร้างที่บ่งบอกถึงความมั่งคั่ง และแข่งขันกันเพื่อแสดงฐานะข่มชุมชนเมืองรอบข้าง รวมทั้งอาณานิคมต่างๆ ที่อยู่รายล้อมประเทศอีกด้วย ดังภาพที่ 2.7.

2.5.3. เมืองในยุคใหม่

นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา เมืองในทวีปยุโรปและอเมริกาขยายตัวอย่างมาก อันเป็นผลมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ความเจริญทางการแพทย์ ผู้คนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ผุดขึ้นทุกแห่งหนเพื่อรองรับเครื่องจักรขนาดใหญ่ สังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงจากระบบเกษตรกรรมเป็นระบบอุตสาหกรรม มีการแข่งขันเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาเศรษฐกิจ ชวนารายย่อยไม่สามารถทำการผลิตแข่งขันกับเจ้าของที่ดินรายใหญ่ ต้องอพยพเข้าไปแสวงหางานทำในเมือง คนงานอยู่อาศัยกันอย่างแออัดแออัดแออัดกันในห้องใต้ถุน ชุมชนเมืองขยายตัวอย่างไร้ระเบียบ ไม่มีทิศทาง ส่วนใหญ่จะเกาะไปตามแนวสถานที่สำคัญต่างๆ เช่น ทางหลวงแผ่นดิน ท่าเรือ ศูนย์กลางของชุมชนเมือง มหาวิทยาลัย นอกจากนั้น สิ่งที่ชุมชนเมืองจะได้รับตามมาหลังจากการขยายตัว ก็คือ มลภาวะต่างๆ ที่เต็มไปด้วยหมอกควัน กลายเป็นแหล่งแพร่เชื้อโรคต่างๆ แต่ถึงกระนั้น เพื่อความอยู่รอดและมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นหรือการยกสถานะของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นในแง่ระบบเศรษฐกิจหรือการศึกษา จึงทำให้การอพยพเข้าสู่ชุมชนขนาดใหญ่และการเกิดชุมชนขนาดย่อยต่างๆ มีเพิ่มขึ้นอยู่เสมอ

2.6. หน้าที่ของชุมชนเมือง

ชุมชนเมืองทุกแห่งในโลกมีภาระหน้าที่หลากหลายอย่างที่สอดคล้องกัน ชุมชนเมืองขนาดใหญ่อาจจะมีการหน้าที่เฉพาะเพิ่มมากขึ้น ชุมชนเมืองบางแห่งอาจจะทำหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งอย่างโดดเด่น แต่โดยทั่วไปชุมชนเมืองมักจะมีภาระหน้าที่หลักๆ ดังนี้

1. เป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการและปกครอง ชุมชนเมืองขนาดใหญ่ระดับเมืองหลวงประเทศหรือจังหวัด จะเป็นที่ตั้งที่ทำการของศูนย์ราชการ ทั้งระดับจังหวัดและระดับรัฐ ซึ่งทำหน้าที่บริหารและปกครองเมือง
2. เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม ศาสนา การเมือง ศิลปะ การศึกษา เป็นต้น
3. เป็นศูนย์การคมนาคมขนส่ง เช่น สนามบิน ท่าเรือ
4. ทำหน้าที่ป้องกันภัย
5. เป็นศูนย์กลางการพักผ่อนหย่อนใจ ดึงดูดอากาศ
6. เป็นศูนย์กลางของการพักอาศัย

2.7. ประเภทของชุมชนเมือง

ดังได้กล่าวมาแล้ว ชุมชนเมืองทุกแห่งทำหน้าที่หลายอย่างสอดคล้องกัน แต่ชุมชนเมืองบางแห่งสามารถทำหน้าที่บางอย่างได้อย่างโดดเด่นเพราะสภาพภูมิศาสตร์หรือทำเลที่ตั้งเอื้ออำนวยหรือมีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์มายาวนานหรืออาจจะเป็นนโยบายของรัฐที่ต้องการ

ให้ชุมชนเมืองนั้นๆ ทำหน้าที่อย่างสำคัญ เราจึงสามารถจำแนกได้ตามบทบาทที่เด่นชัดของชุมชนเมือง ได้ดังนี้

1. ชุมชนเมืองบริหาร คือ ชุมชนเมืองที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการบริหารประเทศ เป็นเมืองหลวงประเทศ ซึ่งเป็นที่ตั้งที่ทำการกลางของรัฐบาล เช่น กรุงเทพฯ (ประเทศไทย) วอชิงตัน ดี.ซี. (ประเทศสหรัฐอเมริกา) แคนบอรา (ประเทศออสเตรเลีย) ลอนดอน (ประเทศอังกฤษ)
2. ชุมชนเมืองทหาร คือ ชุมชนเมืองที่เป็นที่ตั้งของฐานทัพต่างๆ เช่น ชลบุรี เป็นที่ตั้งของฐานทัพเรือ ราชบุรี เป็นที่ตั้งของกรมการทหารช่าง นครราชสีมา เป็นที่ตั้งของสนามบินขนาดใหญ่ของกองทัพอากาศ
3. ชุมชนเมืองวัฒนธรรมและการศึกษา คือ ชุมชนเมืองที่เป็นศูนย์กลางทางการศึกษามีทั้งโรงเรียนและมหาวิทยาลัยจัดตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก ศูนย์กลางทางศาสนา เช่น นครปฐม (พุทธมณฑล พระปฐมเจดีย์) เมกะ (ศูนย์กลางศาสนาอิสลาม) วาติกัน (ศูนย์กลางศาสนาคริสต์) ศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เช่น สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศูนย์กลางทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น เชียงใหม่ เชียงราย ดังภาพที่ 2.8.

ภาพที่ 2.8. แสดงอุทยานประวัติศาสตร์แห่งสำคัญ (มรดกโลก) จังหวัดสุโขทัย

4. ชุมชนเมืองอุตสาหกรรม คือ ชุมชนเมืองที่เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ จำนวนมากทำการผลิตและแปรรูปสินค้าเป็นหลัก เช่น สมุทรสาคร ระยอง ลำปาง

5. ชุมชนเมืองศูนย์กลางคมนาคม คือ ชุมชนเมืองที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการรวบรวมและแจกจ่ายสินค้าและบริการการเดินทาง เช่น กรุงเทพฯ นครราชสีมา นครสวรรค์ ภูเก็ต ดังภาพที่ 2.9.

ภาพที่ 2.9. แสดงระบบคมนาคมที่สะดวกของกรุงเทพฯ (ศูนย์กลางทั้งหมดของประเทศไทย)

6. ชุมชนเมืองนันทนาการ คือ ชุมชนเมืองที่ทำหน้าที่เป็นที่พักตากอากาศทางทะเล กีฬา การพนัน เช่น พัทยา ภูเก็ต เชียงใหม่ ลาสเวกัส (ประเทศสหรัฐอเมริกา)
7. ชุมชนเมืองที่พักอาศัย คือ ชุมชนเมืองประเภทนี้มักตั้งอยู่ชานเมืองขนาดใหญ่ เป็นแหล่งพักอาศัยของคนทำงานในชุมชนเมืองใหญ่และสามารถเดินทางไปกลับได้อย่างสะดวก เช่น นนทบุรี ปทุมธานี นครปฐม

2.8. การเลือกที่ตั้งกิจกรรมในเขตชุมชนเมือง

หลักทั่วไปในการเลือกที่ตั้งกิจกรรมในเมือง มีอยู่ด้วยกัน 4 ด้าน¹³ คือ ปัจจัยการผลิต ในท้องถิ่น อุปสรรคในท้องถิ่น ปัจจัยการเคลื่อนย้าย และอุปสงค์ภายนอก ซึ่งหน้าที่หลักของชุมชนเมือง คือ ช่วยให้ประชากรจำนวนมากสามารถเข้าถึงกิจกรรมได้ง่ายและสะดวกที่สุด ไม่ที่จะเป็นการไปทำงาน ทำธุรกิจ ไปโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย ไปขายหรือซื้อของ และฯลฯ

¹³ รวี หาญเผชิญ, เมืองกับการเปลี่ยนแปลงสังคมในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: ภาควิชาวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 144-148

เพราะการเคลื่อนย้ายต่างๆ คนที่เสียค่าใช้จ่ายจะสูงกว่าการเคลื่อนย้ายสิ่งอื่นๆ เนื่องจากเวลาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ การเลือกทำเลที่ตั้งกิจกรรมจึงกำหนดโดยการเชื่อมโยงอย่างมีประสิทธิภาพในระยะสั้น และเน้นความรวดเร็ว

การเลือกทำเลที่ตั้งกิจกรรมของชุมชน ส่วนของเขตชั้นในของเมืองนั้น นอกจากปัจจัยที่ระบุในข้างต้นแล้ว ยังต้องคำนึงถึงการพึ่งพากันของกิจกรรมซึ่งตั้งอยู่ใกล้กัน การแข่งขันเพื่อครอบครองที่ว่าง ผลกระทบเพื่อนบ้าน และการประหยัดหรือไม่ประหยัดภายนอกด้วย

ในการสร้างรูปแบบเพื่ออธิบายภาพการกระจายกิจกรรมบนพื้นที่และผู้อาศัยในชุมชนเมืองพบชายโนงพึ่งพากันอย่างมาก อาทิเช่น การเลือกที่ตั้งศูนย์การค้า คำนึงถึงการเข้าถึงอย่างสะดวกของลูกค้าเป็นหลัก เอกชนอยากอยู่ใกล้ที่ทำงาน โรงเรียน มหาวิทยาลัย ศูนย์การค้าและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่ผู้อาศัยจะใช้ในบางโอกาส หน่วยธุรกิจตั้งอยู่ใกล้แหล่งแรงงานและหน่วยผลิตอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องหรือสิ่งอำนวยความสะดวกในการขนส่ง กิจกรรมบางอย่างถูกกีดกันให้อยู่ใกล้กันหรือมีเพื่อนบ้านแบบเดียวกัน เช่น บ้านพักอาศัยคนมีฐานะดีแถบชานเมือง ร้านขายเสื้อผ้า กลุ่มโรงภาพยนตร์ สลัมชุมชนแออัด สถานบันเทิง มหาวิทยาลัย ฯลฯ การรวมกันลักษณะนี้จะไม่ปรากฏในพื้นที่ชุมชนเมืองขนาดเล็ก แต่อาจมีการแบ่งแยกออกเป็นสวน ตามภาษาเคหการ เรียกว่า “ย่าน”¹⁴ ซึ่งเป็นการลงรายละเอียดจำแนกเป็นเฉพาะเจาะจง โดยลักษณะของชุมชนก็จะขึ้นอยู่กับสถานที่ใกล้เคียงหรือลักษณะธุรกิจหรืออาชีพที่คนในชุมชนใช้เป็นวิถีชีวิต เช่น ย่านเยาวราช ย่านตลาดสามย่าน ย่านเดอะมอลล์รามคำแหง ย่านตลาดคลองประปา ย่านตลาดเตาปูน เป็นต้น โดยกิจกรรมบางประเภทอาจจะตั้งอยู่อย่างอิสระได้ด้วยเหตุผลสำคัญ 2 ประการ คือ

- กิจกรรมนั้นถูกกำหนดจากภายนอก เช่น คุณภาพของดินหรือลักษณะของภูมิประเทศ สภาพธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดในการพิจารณาเลือกทำเลที่ตั้ง เพราะมีทางเลือกจำกัด เช่น ท่าเรือ สถานตากอากาศ สนามบิน ฯลฯ
- กิจกรรมนั้นต้องการติดต่อกับโลกภายนอก เป็นสถานที่ที่มีความเข้าถึงได้ด้วยการขนส่งที่ดีพอ เช่น ท่าเรือ ชุมทางขนส่ง ท่าอากาศยาน ชุมทางขนส่งขนาดใหญ่จะให้ความประหยัดสูงในการขนถ่ายสินค้าและถือเป็นประตูเมืองที่ติดต่อกับโลกภายนอก เช่น ท่าอากาศยานดอนเมืองหรือสุวรรณภูมิ ท่าเรือคลองเตยหรือแหลมฉบัง สถานีรถไฟหัวลำโพง เป็นต้น

อย่างไรก็ตามกิจกรรมที่สามารถเลือกที่ตั้งได้อย่างอิสระ มีอิทธิพลต่อการเลือกที่ตั้งของกิจกรรมอื่นๆ ไม่มากนักน้อย บางกิจกรรมสามารถดึงดูดกิจกรรมอื่นๆ ให้เข้ามาตั้งอยู่ใกล้ หากมี

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 67-68.

แรงดึงดูดมากพออาจจะทำให้เกิดเป็นชุมชนเมืองได้ โดยกิจกรรมแรกเป็นศูนย์กลางของชุมชนเมืองนั้นและสิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการเลือกสถานที่ตั้งกิจกรรมของเขตชุมชนเมืองไม่ว่าจะมีขนาดใหญ่หรือเล็กก็ตาม คือ ราคาของที่ดินบริเวณนั้นๆ

2.9. ประเภทของการใช้ที่ดิน

2.9.1. ย่านพาณิชยกรรม (Commercial land use)

ถ้าเรามองชุมชนเมืองจากบนท้องฟ้า ลักษณะที่นกมองลงมา เราจะเห็นอาคารสูง ซึ่งเป็นอาคารสำนักงาน ศูนย์การค้า โรงแรมขนาดใหญ่ ร้านอาหาร หรือแม้กระทั่งสถานศึกษา รวมตัวกันอยู่ใจกลางเมือง บริเวณนี้คือย่านธุรกิจการค้าหรือย่านพาณิชยกรรม เป็นย่านที่มีผู้คนพลุกพล่านจอแจมากที่สุด ที่รกร้างมีน้อย ที่ดินมีราคาสูงมาก ถัดจากย่านดังกล่าวออกไปโดยรอบอาคารมีขนาดเตี้ยลงและหนาแน่นน้อยลง ดังภาพที่ 2.10.

ภาพที่ 2.10. แสดงย่านพาณิชยกรรม บริเวณสี่แยกราชประสงค์

ย่านพาณิชยกรรมถือเป็นหัวใจของชุมชนเมืองระดับประเทศ พื้นที่ของย่านนี้ประมาณร้อยละ 10¹⁵ ตั้งอยู่ใจกลางของชุมชนเมือง มีถนนสายสำคัญตัดผ่าน ผู้คนทุกมุมเมืองสามารถ

¹⁵ บุญนาค ตี๋กุล, ลักษณะของชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม (กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548), หน้า 31-36.

เดินทางเข้าถึงได้ง่าย ชุมชนเมืองขนาดเล็กจะมีย่านพาณิชย์กรรมอยู่เพียงแห่งเดียว เช่น ตามต่างจังหวัดหรือในแต่ละอำเภอ ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือตลาดกลางของชุมชน แต่ถ้าเป็นเมืองขนาดใหญ่ เช่น กรุงเทพฯหรือจังหวัดใหญ่ๆ เช่น เชียงใหม่ ภูเก็ต นครราชสีมา จะมีย่านพาณิชย์กรรมหลายแห่ง เช่น ย่านเยาวราช เป็นแหล่งค้าทอง ย่านราชประสงค์ แหล่งศูนย์การค้า ย่านพาหุรัด แหล่งผ้าฝ้าย ย่านบางโพ แหล่งค้าไม้เฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น

ภาพที่ 2.11. แสดงย่านพาณิชย์กรรม บริเวณถนนเยาวราช

ในเมืองขนาดใหญ่ ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอาคารในย่านพาณิชย์กรรมค่อนข้างมาก กล่าวคือ แต่เดิมอาคารพาณิชย์หรือตึกแถวที่ประกอบการค้าชั้นล่าง พักอาศัยชั้นบน ต่อมาเปลี่ยนแปลงเป็นศูนย์การค้าทันสมัย มีกิจกรรมการค้าหลายประเภท เช่น โรงภาพยนตร์ ร้านอาหาร สวนสนุก สระว่ายน้ำ และอื่นๆ เช่น ย่านอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ย่านสยามสแควร์ ดังภาพที่ 2.11.

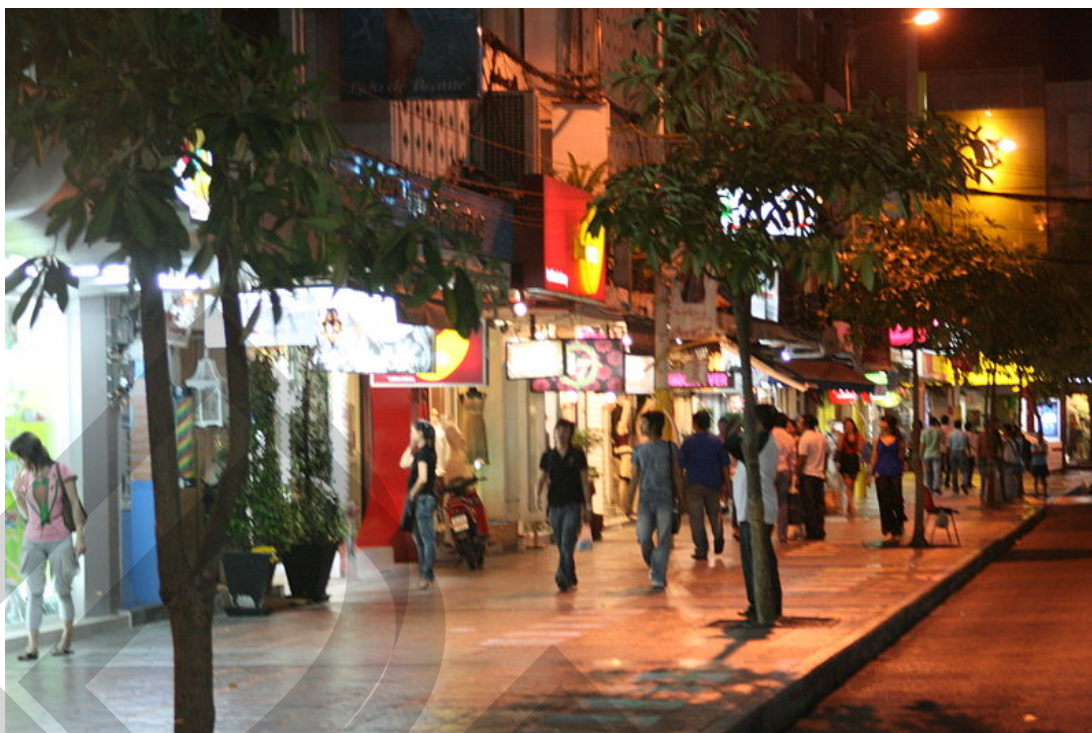
2.9.3. ย่านส่วนสาธารณะ (Public land use)

พื้นที่ในส่วนนี้มีประมาณ ร้อยละ 15-20 ย่านส่วนสาธารณะจะสามารถแบ่งแยกออกได้เป็นส่วนย่อยได้หลายส่วน ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบแต่ละส่วนของชุมชนเมืองนั้นๆ เช่น ศูนย์ราชการ มหาวิทยาลัย เมืองประวัติศาสตร์ โรงพยาบาล เป็นต้น โดยรายละเอียดจะขอสรุปเป็นแนวทางในแต่ละประเภทของย่านนั้นๆ ดังต่อไปนี้

- ย่านศูนย์ราชการ แต่เดิมในอดีตศูนย์ราชการส่วนใหญ่ จะอยู่บริเวณกลางชุมชนเมือง ต่อมาในปัจจุบัน หน่วยงานต่างๆ ได้มีการขยายตัวและมีจำนวนบุคลากรเพิ่มมากขึ้น ทำให้ทำเลที่ตั้งเดิมมีความคับแคบ จึงก่อให้เกิดการขยายตัวเพื่อหาทำเลที่ตั้งใหม่ และมีการจัดรวมศูนย์ให้อยู่บริเวณใกล้เคียงกัน ซึ่งก่อให้เกิดความสะดวกในการดำเนินงานและความประหยัด ทั้งเรื่องระยะเวลาและระบบสาธารณูปโภคอีกด้วย เช่น ศูนย์ราชการถนนแจ้งวัฒนะ ศูนย์ราชการประจำจังหวัดต่างๆ เป็นต้น
- ย่านมหาวิทยาลัย (ชุมชนการศึกษา) แต่เดิมการสนับสนุนนโยบายทางด้านการศึกษาของประเทศยังไม่ส่งเสริมมากเท่าในปัจจุบัน ทำให้สถาบันการศึกษาส่วนใหญ่ยังไม่มีหลากหลายสถาบันมากนัก ทั้งของภาครัฐและภาคเอกชน แต่เมื่อมีการส่งเสริมและมีนโยบายการกระจายการศึกษามากขึ้น อีกทั้งประชาชนที่อยู่ในชุมชนก็เห็นความสำคัญ ทำให้ในปัจจุบันได้มีการก่อตั้งสถาบันการศึกษาต่างๆ หลายแห่ง ซึ่งการจัดตั้งสถาบันการศึกษาก็เป็นตัวเร่งการกระจายความเจริญไปยังสู่บริเวณนั้นอย่างมาก เพราะในสังคมมหาวิทยาลัย มีกิจกรรมและบุคลากรรวมกันอยู่จำนวนมาก ทำให้บริเวณข้างเคียงมหาวิทยาลัยเหล่านั้น ก็มีการพัฒนาตัวเองไปด้วย เช่น ชุมชนรอบมหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก ชุมชนรอบมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ชุมชนรอบมหาวิทยาลัยรังสิต หรือชุมชนรอบมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตฯ ถนนประชาชื่น เป็นต้น ดังภาพที่ 2.14. และ 2.13.

ภาพที่ 2.13. แสดงย่านชุมชนการศึกษา (ท่าพระจันทร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

ภาพที่ 2.14. แสงย่านชุมชนการศึกษา (สยามสแควร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

- ย่านเมืองประวัติศาสตร์ การพัฒนาของชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ มักจะได้รับผลประโยชน์ได้มากจากธุรกิจการท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่ ทั้งในแง่ของที่พักอาศัย ร้านอาหารหรือการให้บริการต่างๆ แก่ผู้มาเยี่ยมชมสถานที่เหล่านั้น ซึ่งแปรเปลี่ยนจากเดิมที่เป็นลักษณะของการปล่อยทิ้งให้รกร้าง ปัจจุบันเมืองประวัติศาสตร์ต่างๆ ได้มีการปรับปรุง บูรณะให้มีความสวยงาม แต่ยังคงไว้ซึ่งคุณค่าทางประวัติศาสตร์ครบถ้วน บางแห่งอาจมีคุณค่าเป็นถึงมรดกโลก อาทิเช่น ชุมชนเมืองรอบอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ชุมชนเมืองรอบอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย หรือชุมชนรอบเมืองพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ชุมชนรอบเมืองพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น ดังภาพที่ 2.15.
- ย่านโรงพยาบาล ส่วนใหญ่ที่จะสามารถเป็นชุมชนได้ มักจะเป็นโรงพยาบาลของรัฐประจำจังหวัดที่มีขนาดใหญ่ และมีจำนวนเตียงเกิน 500 เตียง¹⁷ เพราะโรงพยาบาลประเภทดังกล่าวนี้ จะมีบุคลากรมาทำงานจำนวนมาก ประกอบกับสาธารณูปโภครองรับนั้น จะต้องมีประสิทธิภาพอย่างมาก มิเช่นนั้นโรงพยาบาลจะไม่สามารถดำเนินงานได้ จึงทำให้ชุมชนโดยรอบโรงพยาบาลเหล่านี้ มีการขยายตัวพัฒนา และสามารถยั่งยืนได้ในตัวเอง ส่วนใหญ่จะอยู่ตามจังหวัดที่มีขนาดใหญ่ของประเทศ เช่น ชุมชนโรงพยาบาลสมเด็จพระพุทธพรหม จังหวัดพิษณุโลก

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71-73.

ชุมชนโรงพยาบาลศรีนครินทร์ จังหวัดขอนแก่น ชุมชนโรงพยาบาลมหาราช
จังหวัดนครราชสีมา ชุมชนโรงพยาบาลสวรรค์ประชารักษ์ เป็นต้น

ภาพที่ 2.15. แสดงย่านชุมชนประวัติศาสตร์ (ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์)

- ย่านสาธารณะอื่นๆ นอกจากย่านสาธารณะที่ระบุไว้ข้างต้น ที่เป็นเสมือนจุดศูนย์กลางของชุมชนเมืองย่อยขนาดเล็กจนถึงขนาดกลางแล้ว ก็ยังมีชุมชนที่เกิดจากสถานที่สาธารณะต่างๆ ได้อีก ขึ้นอยู่กับความสำคัญของสถานที่เหล่านั้นมีมากน้อยเพียงใด บางสถานที่ก็มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ที่ก่อตัวไปพร้อมกับการเกิดชุมชนเมืองโดยรอบสถานที่เหล่านั้นด้วย เช่น สถานีรถไฟ สถานีขนส่ง ตลาด สนามกีฬา สถานีตำรวจ โรงเรียน เป็นต้น ดังภาพที่ 2.16.

ภาพที่ 2.16. แสดงย่านชุมชนบริเวณสถานีรถไฟหัวลำโพง

2.9.4. ย่านอุตสาหกรรม (Industrial land use)

ชุมชนแต่ละขนาดมีการกำหนดใช้ที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรมในปัจจุบันและอนาคต เช่น โรงไฟฟ้า ประปา โรงงานอุตสาหกรรมหนักหรือเบา นิคมอุตสาหกรรม โดยที่อุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนเมืองส่วนใหญ่ มักจะเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก การจะตั้งโรงงานอุตสาหกรรม ณ จุดใดของเขตชุมชนเมืองจะต้องพิจารณาปัจจัยต่างๆ อยู่ 4 ประการ คือ

- ที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมอยู่ใกล้แหล่งน้ำ วัดฤดูบิ ตลาดขนส่ง เส้นทางคมนาคมหลัก ขนาดและราคาของที่ดิน
- มลภาวะสภาพแวดล้อมที่อยู่โดยรอบทั้งตั้งโรงงานเหล่านั้น มลภาวะที่ว่า ได้แก่ เสียง น้ำเสีย อากาศเป็นพิษ กลิ่น ที่จะทำความเดือดร้อนให้กับผู้คนที่อยู่โดยรอบ
- ความสะดวกในการเข้าถึงของผู้บริโภค ผู้จัดหาสินค้าและแรงงาน
- ข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องต่างๆ เช่น พระราชบัญญัติผังเมือง (จะต้องสอดคล้องตามผังการใช้ที่ดินแต่ละพื้นที่) พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พระราชบัญญัติโรงงาน เทศบัญญัติท้องถิ่น

ชุมชนเมืองในระยะแรกจะมีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งใกล้ศูนย์กลางเมือง ซึ่งเป็นแหล่งงาน การคมนาคมยังไม่ขยายไปยังพื้นที่เขตของชานชุมชนเมือง แต่ในปัจจุบันทำเลที่ตั้งส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณโดยรอบชุมชนเมือง เพราะถูกกำหนดด้วยข้อกำหนดการใช้พื้นที่ดิน

(พระราชบัญญัติผังเมือง) นอกจากนี้ ราคาที่ดินมีราคาถูก มีพื้นที่กว้างขวาง ผู้คนสามารถเดินทางเข้าถึงได้ง่าย การใช้ที่ดินเพื่อกิจการนี้ ประมาณร้อยละ 10¹⁸ รวมทั้งปัจจุบันก็มีการจัดสรรพื้นที่เพื่อรองรับการผุดเป็นชุมชนเมืองอุตสาหกรรม ที่มีความพร้อมทั้งสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ใกล้แหล่งขนส่งขนาดใหญ่ ที่มีชื่อเรียกว่า นิคมอุตสาหกรรม อาทิเช่น นิคมอุตสาหกรรมนวนคร นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร เป็นต้น

2.9.5. ที่ว่างและสวนสาธารณะ (Vacant land)

ที่ว่างที่อยู่เขตชุมชนเมืองมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ ที่เว้นว่างด้านหน้าอาคารและพื้นที่ว่างของอาคารกับพื้นที่ธรรมชาติที่เป็นลุ่ม หนองน้ำ ท่งหญ้า หรือเปิดโล่ง สวนสาธารณะ พื้นที่ส่วนนี้ของชุมชนเมืองมีประมาณ ร้อยละ 21¹⁹ ที่ว่างในชุมชนเมืองช่วยให้อากาศเคลื่อนไหวและถ่ายเทได้ดี ลดความแออัดในชุมชนเมือง สวนสาธารณะอาจมีพื้นที่ขนาดใหญ่นับร้อยไร่หรือขนาดเล็ก เช่น สวนหย่อมที่สามารถกระจายได้ทั่วชุมชนเมือง โดยเฉพาะบริเวณที่เป็นจัตุรัสของชุมชนเมือง ทำให้เกิดภูมิทัศน์ที่สวยงาม พื้นที่ส่วนนี้จึงเป็นส่วนตกแต่งชุมชนเมืองหรือใช้เป็นพื้นที่เสริมหรือแต่งเติมรูปทรงของชุมชนเมืองให้สวยงามหรืออาจใช้เป็นพื้นที่สำหรับการขยายตัวของชุมชนเมืองในอนาคต ดังภาพที่ 2.17.

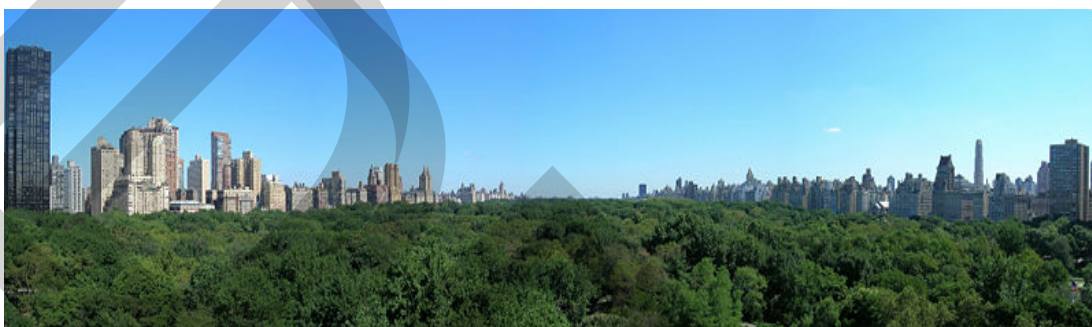

ภาพที่ 2.17. แสดงสวนสาธารณะกลางชุมชนเมือง (สวนลุมพินี)

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31-36.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 42-48.

ในสังคมไทย พื้นที่ว่างและสวนสาธารณะส่วนหนึ่งมีในวัดทั่วไปและบริเวณพระบรมราชวังต่างๆ ที่มีการบูรณะปรับปรุง อาทิเช่น สวนสาธารณะรอบองค์พระปฐมเจดีย์และพระราชวังสนามจันทร์ เป็นต้น สวนสาธารณะเป็นแหล่งพักผ่อนของชุมชนชาวเมือง ผู้คนสามารถทำกิจกรรมได้หลายรูปแบบ เช่น เดิน วิ่ง ออกกำลังกาย เล่นกีฬา พายเรือ รั้งพักผ่อน ตั้งแคมป์ ขี่จักรยาน ดูนก ดูต้นไม้ ฯลฯ พื้นที่ส่วนนี้ตามมาตรฐานสากลควรมี ขนาด 15 ตารางเมตร ต่อประชากร 1 คน กรุงเทพฯ มีพื้นที่สวนสาธารณะ 1 ตารางเมตรต่อประชากร 1 คน ซึ่งนับว่าน้อยเกินไป ที่โตเกียวมีพื้นที่นี้ 3 ตารางเมตรต่อประชากร 1 คน สัดส่วนนี้แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชนเมือง ดังภาพที่ 2.18., 2.19. และ 2.20.

ภาพที่ 2.18. แสดงสวนสาธารณะขนาดใหญ่ (Central Park: USA)

ภาพที่ 2.19. แสดงสวนสาธารณะขนาดใหญ่ (สวนหลวง ร.9)

ภาพที่ 2.20. แสดงสวนสาธารณะเชิงอนุรักษ์ (พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม)

2.9.6. ถนนและทางสัญจรอื่นๆ (Road & Highway)

ถนนและเส้นทางสัญจรอื่นๆ รวมทั้งที่จอดรถและสถานีขนส่ง มีพื้นที่เป็นอันดับ 2 ของพื้นที่ใช้สอยของชุมชนเมือง คือร้อยละ 25 พื้นที่ส่วนนี้จำเป็นต่อการขนส่งผู้คน สิ่งของและสินค้าจากที่หนึ่ง โดยเฉพาะการเดินทางของประชาชนที่อยู่โดยรอบ เข้าไปในศูนย์กลางของชุมชนเมือง ซึ่งเป็นแหล่งรวมสินค้า เงินทุนและบริการต่างๆ

การจำแนกที่ดินออกเป็นย่านต่างๆ ตามรูปทรงทางกายภาพและกิจกรรมที่มองเห็นได้ ที่กล่าวมาแล้วในข้างต้นเป็นไปตามหลักการ แต่ในความเป็นจริง โอกาสที่จะพบย่านที่มีลักษณะเฉพาะดังกล่าวอย่างชัดเจนเป็นไปได้ยาก เพราะมีกิจกรรมหลายชนิดผสมผสานกัน แต่เราสามารถจำแนกลักษณะที่แตกต่างของย่านที่สลับซับซ้อน โดยการพิจารณาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม สภาพภูมิศาสตร์ที่ต่อเนื่อง จุดสังเกต ที่ว่าง ฯลฯ เป็นต้น

ดังนั้น เมืองทุกแห่งจึงมิได้มีลักษณะที่เหมือนกันหมด แต่ละเมืองมีลักษณะภูมิทัศน์เฉพาะที่เกิดจากวิถีชีวิตที่แตกต่างกันของผู้คนในเมือง ลักษณะภูมิประเทศ ลานน้ำที่ไหลผ่านประวัติและหน้าที่โดดเด่นของชุมชนเมืองและนโยบายของรัฐที่ประสงค์ให้ชุมชนนั้นๆ ทำหน้าที่อะไร ชุมชนเมืองที่ตั้งอยู่บนที่ราบมีพื้นที่โดยรอบเป็นพื้นที่โล่ง การขยายตัวของชุมชนเมืองจะ

เป็นไปโดยรอบตัวชุมชนเมืองเดิม เพราะไม่มีสิ่งใดเป็นอุปสรรค ชุมชนเมืองที่ตั้งอยู่ริมลำน้ำขนาดใหญ่และใช้ลำน้ำเป็นทางคมนาคมหลัก ศูนย์ความเจริญจะอยู่ริมลำน้ำและขยายตัวไปตามลำน้ำ ส่วนในปัจจุบัน ก็อาจจะขยายไปตามระบบขนส่งมวลชนระบบใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น อาทิเช่น รถไฟฟ้าหรือรถไฟฟ้าใต้ดิน ดังภาพที่ 2.21.

เส้นทางสัญจรในชุมชนเมืองใหญ่ สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภท ถนน ทางเท้า ทางจักรยาน ทางรถไฟ และทางเรือ

ภาพที่ 2.21. แสดงการสัญจรทางรถไฟฟ้า ที่เป็นทางเลือกใหม่ที่ประหยัดเวลาและสะดวก

ถนน ที่มีการแบ่งประเภทและลักษณะของการใช้สอย ในการใช้งาน ดังนี้

- ถนนสายประธานหรือทางด่วน (Major Arterial or Freeway)

เป็นถนนสายใหญ่เชื่อมระหว่างเมือง รวดเร็วด้วยความเร็วสูง มีการควบคุมจุดเชื่อมต่ออย่างเข้มงวดถึงปานกลางหรือเป็นทางแยกต่างระดับหรือทางข้ามสี่แยก เป็นต้น

- ถนนสายหลัก (Minor Arterial or Primary District)

เป็นถนนสายหลักของเมืองที่มีการตัดผ่านพื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนเมือง ช่วยเป็นการกระจายการจราจรจากถนนสายประธานไปสู่พื้นที่ต่างๆ ของชุมชนเมือง มีการเชื่อมต่อลักษณะปานกลาง ทำให้ชุมชนเมืองมีการกระจายความเจริญ ทำให้เกิดชุมชนย่านต่างๆ เพิ่มขึ้นต่างๆ มากมาย ดังภาพที่ 2.22.

- ถนนสายรอง (Collector Street)

เป็นถนนแยกจากถนนสายหลัก ความเร็วและปริมาณจราจรค่อนข้างต่ำ เชื่อมโยงและให้บริการต่างๆ ของชุมชนเมือง รวมทั้งเชื่อมโยงกับถนนสายหลักหรือประธาน การควบคุมการจราจรชิดเชื่อมต่อกันมาก นัก ดังภาพที่ 2.23. และ 2.24.

- ถนนสายย่อย (Local Street)

เป็นถนนซอยที่ให้บริการอาคารแต่ละหลังในระดับหมู่บ้านหรือร้านค้า ความเร็วในการจราจรต่ำ ถือเป็นถนนที่มีความจำเป็นที่ทำให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ส่วนย่อยของชุมชนได้ โดยปกติไม่มีการควบคุมการจราจรแต่อย่างใด

ภาพที่ 2.22. แสดงลักษณะของถนนสายประธาน (ถนนวิภาวดีรังสิต กรุงเทพฯ)

ถนนสายหลักและถนนสายรอง มีความสำคัญต่อภูมิทัศน์โดยรวมของชุมชนเมือง เพราะเชื่อมจุดสำคัญหรือสถานที่สำคัญ ซึ่งคนส่วนใหญ่ต้องผ่านไปผ่านมาประจำ จึงเป็นถนนที่สื่อความหมายของชุมชนเมืองให้ผู้คนประทับใจ ถนนเหล่านี้ ต้องอยู่ในสภาพที่ดี มีผิวจราจรราบเรียบ มีขอบทางชัดเจน ทางเท้าสองข้างถนนเป็นระเบียบ สะอาด อาคารสองข้างถนนมีลักษณะกลมกลืน มีการควบคุมขนาดป้ายของร้านค้าและป้ายโฆษณาต่างๆ สิ่งประดับถนน อาทิเช่น ม้านั่ง ที่พักผู้โดยสาร เสาไฟฟ้า ตู้โทรศัพท์ มีการออกแบบและกำหนดที่ตั้งที่เหมาะสม ต้นไม้ตามแนวถนนได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างดี มีการปลูกต้นไม้ใหญ่เพื่อความร่มรื่นบนทางเท้าขนานไปกับถนน ซึ่งในแต่ละประเด็นตามที่กล่าว จะต้องมีการกำหนดรายละเอียดและวางกรอบแนวทางที่ชัดเจน เพื่อก่อให้เกิดความเป็นระเบียบและความสวยงามของชุมชนเมืองนั้นๆ

ภาพที่ 2.23. แสดงลักษณะของถนนสายรอง (ถนนพญาไท สีแยกปทุมวัน กรุงเทพฯ)

ภาพที่ 2.24. แสดงลักษณะของถนนสายรอง (ถนนพัฒนาการ กรุงเทพฯ)

2.10. ชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะทางการประกอบธุรกิจการค้าในกรุงเทพมหานคร

การแบ่งประเภทของชุมชนออกเป็นประเภทต่างๆ นั้น สามารถแบ่งได้หลายประเภท แตกต่างกันไป ตามแต่ผู้จัดแบ่งจะยึดสิ่งใดเป็นหลัก โดยเมื่อทำการแบ่งลักษณะกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ จะสามารถแบ่งได้ดังนี้

- ชุมชนเมืองอุตสาหกรรม
- ชุมชนเมืองธุรกิจการค้า
- ชุมชนเมืองชานา
- ชุมชนเมืองการศึกษา
- ชุมชนเมืองชาวไร่
- ชุมชนเมืองชาวสวน
- ชุมชนเมืองชาวประมง
- ชุมชนเมืองเหมืองแร่

ชุมชนทั้งหมดต่างมีความสำคัญและมีความสัมพันธ์กันในวัฏจักรของสังคม แต่เมื่อเอ่ยถึงชุมชนที่มีความโดดเด่นในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล คงจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะกล่าวถึง ชุมชนพาณิชยกรรม (ชุมชนเมืองธุรกิจการค้า) และชุมชนการศึกษา ซึ่งเป็นศูนย์รวมของชุมชนขนาดใหญ่และมีความโดดเด่นเฉพาะตัวในธุรกิจที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต และการสร้างรากฐานการยกสถานะของชีวิต ได้แก่ ธุรกิจเสื้อผ้า ธุรกิจเครื่องประดับ ธุรกิจอาหาร ธุรกิจที่พักอาศัย ธุรกิจการศึกษา ซึ่งต่างๆ เหล่านี้ ในปัจจุบันมักจะเกิดความสัมพันธ์ต่างๆ ร่วมกัน การดำเนินงานจะต้องมีการสอดประสานหรือดำเนินการต่างๆ ร่วมกัน (Complex City Zone)²⁰ ซึ่งสามารถพบกรณีศึกษาตามย่านต่างๆ ที่อยู่โดยรอบพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล

ชุมชนต่างๆ ที่ประกอบธุรกิจพาณิชยกรรมและการศึกษาเหล่านี้ ที่มีการประกอบธุรกิจเกี่ยวกับแวดวงการค้าการขายและการศึกษาซึ่งเป็นแหล่งงานและแหล่งการศึกษาขนาดใหญ่ และมีชื่อเสียงมานานของประเทศ ประกอบธุรกิจทั้งในรูปขายปลีกและขายส่ง รวมทั้งการศึกษา ก็มีทั้งระดับปริญญาบัณฑิตและมหาบัณฑิต ที่มีคนต้องการย้ายถิ่นเข้ามาในพื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สภาพดำเนินชีวิตภายในชุมชนอยู่เสมอ

²⁰ กิตติ บรรจงรัตนงาม, การศึกษาการย้ายที่อยู่อาศัยในเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร, ปริญญาวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2547 หน้า 45-46.

ประกอบกับการเข้าถึงชุมชนต่างๆ เหล่านี้ ก็สามารถเข้าถึงได้โดยง่าย เพราะมีการคมนาคมสะดวก ระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ก็มีการปรับเปลี่ยนให้มีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ทั้งระบบถนนและระบบราง จึงทำให้ชุมชนต่างๆ ที่จะกล่าวถึงนี้ เป็นเสมือนกรณีตัวอย่างการศึกษาที่ดี เพื่อใช้ในการเป็นข้ออ้างอิงเปรียบเทียบ กับพื้นที่กรณีศึกษาวิจัย คือ *ซอยประชาชื่นนทบุรี 8* ว่ามีสภาพการดำเนินชีวิตและปัจจัยปัญหาที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชนเป็นอย่างไร ซึ่งการศึกษาชุมชนกรณีศึกษาอ้างอิงนั้น จะแบ่งออกเป็น *ชุมชนพาณิชยกรรม* และ *ชุมชนการศึกษา* ดังต่อไปนี้

2.10.1. ชุมชนกรณีศึกษาด้านพาณิชยกรรม

- ย่านชุมชนสำเพ็ง

ย่านชุมชนสำเพ็ง ลักษณะของชุมชน ที่ประกอบธุรกิจค้าขายผ้าและเสื้อผ้าสำเร็จรูปแล้ว ยังมีการประกอบธุรกิจอื่นๆ เข้ามาผสมผสาน เช่น เครื่องประดับตกแต่ง เครื่องเย็บปักถักร้อย ของที่ระลึก เครื่องใช้เบ็ดเตล็ด เป็นต้น ชุมชนสำเพ็ง เป็นชุมชนที่มีความสำคัญและเป็นชุมชนเก่าแก่ มีประวัติศาสตร์ผูกพันมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นแหล่งติดต่อการค้าขายกับต่างประเทศเป็นสำคัญ ปัจจุบันชุมชนดังกล่าว ก็ยังมีความสำคัญอยู่ มีผู้อยู่อาศัยหนาแน่น โดยส่วนใหญ่ ผู้ที่อยู่อาศัยมักจะมาประกอบพาณิชยกรรมช่วงตอนกลางวัน ส่วนตอนกลางคืนก็มีการย้ายถิ่นฐานไปยังนอกพื้นที่ชุมชน อาคารพาณิชย์ภายในชุมชนส่วนใหญ่ มักจะไว้เก็บสินค้า ดังภาพที่ 2.25.

ภาพที่ 2.25. แสดงพื้นที่ชุมชนสำเพ็ง (บริเวณถนนเจริญกรุง)

- ย่านชุมชนคลองถม

ย่านชุมชนคลองถม ลักษณะของชุมชนนั้น จะมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชนที่เน้นการประกอบธุรกิจขายเครื่องใช้ไฟฟ้า อุปกรณ์ไฟฟ้า ท่อน้ำ และปั้มน้ำ แต่เดิมเป็นคลองเรียกว่า “คลองสำเพ็ง” เมื่อบ้านเมืองมีความเจริญมากขึ้น มีการสร้างถนน ความจำเป็นของคลองจึงลดลง ไม่นานนักก็ได้มีการถมคลองให้เป็นถนน ชาวบ้านก็เรียกตามการถมของคลองในขณะนั้นว่าคลองถม ลักษณะของผู้อยู่อาศัยก็คล้ายๆ ย่านสำเพ็ง คือ มีผู้อยู่อาศัยหนาแน่น อาคารพาณิชย์ส่วนใหญ่ ไว้สำหรับขายสินค้า ส่วนชั้นบนสำหรับเก็บสินค้า และพักอาศัยบางส่วน ดังภาพที่ 2.26.

ภาพที่ 2.26. แสดงพื้นที่ชุมชนคลองถม (บริเวณถนนเจริญกรุง)

- ย่านชุมชนเยาวราช

ย่านชุมชนเยาวราช ลักษณะของชุมชนชาวจีนที่มีต้นกำเนิดมาจากชุมชนสำเพ็ง ชุมชนเยาวราชหรือถนนค้ำทองคำ มีร้านขายทองตั้งเรียงรายอยู่เต็มสองฟากถนน ถนนสายนี้เริ่มต้นความเจริญมาตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ.2434 ปัจจุบันมีร้านทองบริเวณดังกล่าวกว่า 132 ร้าน ส่วนใหญ่ได้รับการกล่าวขานว่า เป็นทองที่มีคุณภาพ ทำให้สามารถตั้งราคาซื้อและขายได้ในราคาสูง มีมาตรฐานการผลิตและการออกแบบลวดลายที่ปราณีต ส่วนลักษณะของผู้อาศัย ก็คล้ายๆ กับย่านชุมชนคลองถม และย่านชุมชนสำเพ็ง สิ่งปลูกสร้างบริเวณดังกล่าว อยู่อย่างหนาแน่น เพราะที่ดินมีราคาที่สูงมาก การจราจรติดขัดและมีมลภาวะค่อนข้างเยอะ ดังภาพที่ 2.27.

ภาพที่ 2.27. แสดงพื้นที่ชุมชนเยาวราช สมัย พ.ศ.2488 (บริเวณถนนเยาวราช)

- ย่านชุมชนปากคลองตลาด

ย่านชุมชนปากคลองตลาด ลักษณะของชุมชนนั้น จะมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชนที่เน้นการประกอบธุรกิจขายดอกไม้สด ดอกไม้แห้ง ไม้ดอกไม้ประดับ เป็นลักษณะของตลาดที่มีประวัติศาสตร์เก่าแก่ มีการเจริญเติบโต แปรเปลี่ยน ตามยุคสมัย มีความหนาแน่นของอาคารพาณิชย์ ผู้อยู่อาศัยหนาแน่น มีการประกอบกิจกรรมหลากหลายประเภท ตั้งแต่คณงานเชิงช่าง จนกระทั่งเจ้าของกิจการ

- ย่านชุมชนประตูน้ำ

ย่านชุมชนประตูน้ำ ลักษณะของชุมชน จะมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชนที่เน้นการประกอบธุรกิจค้าขายผ้าและเสื้อผ้าสำเร็จรูป รวมทั้งธุรกิจร้านอาหาร ที่เน้นเฉพาะช่วงระยะเวลากลางวัน เป็นย่านชุมชนที่มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับย่านชุมชนสำเพ็ง เพราะเป็นเสมือนการแปรรูปวัตถุดิบสำเร็จรูปมาเป็นสินค้าเพื่อจัดจำหน่าย โดยเน้นไปที่สินค้าจำพวกเสื้อผ้าสำเร็จรูปราคาถูก ขายเป็นลักษณะของขายส่ง เน้นปริมาณมาก มีความหนาแน่นของอาคารพาณิชย์ประกอบการค้าสูง ชั้นล่างเป็นลักษณะของหน้าร้านค้า ชั้นบนจะไม่มีผู้อาศัย เน้นเป็นการเก็บสินค้า ต่อมาในปัจจุบัน ก็มีการสร้างศูนย์การค้าขนาดใหญ่บริเวณดังกล่าว มีการแบ่งห้องให้เช่าเพื่อขาย มีระบบสาธารณูปโภคต่างๆ รองรับ ทำให้มีผู้ที่มาอาศัย เป็นลักษณะชั่วคราวเพื่อประกอบอาชีพช่วงกลางวันมากขึ้น ดังภาพที่ 2.28.

ภาพที่ 2.28. แสดงพื้นที่ชุมชนประตูน้ำ (บริเวณถนนเพชรบุรี)

- ย่านชุมชนสี่แยกราชประสงค์

ย่านชุมชนสี่แยกราชประสงค์ ลักษณะของชุมชน จะมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชนที่เน้นการประกอบธุรกิจศูนย์สรรพสินค้า เนื่องจากอยู่ใจกลางเมืองและมีระบบสาธารณูปโภค รวมทั้งการเข้าถึงที่สะดวก บริเวณดังกล่าว ส่วนใหญ่จะเป็นแหล่งงาน ไม่เน้นการเป็นที่พักอาศัย ถือเป็นลักษณะของการมาทำงานช่วงกลางวันหรือมาจับจ่ายใช้สอย (อาคารสำนักงานให้เช่า) เท่านั้น ส่วนช่วงกลางคืน ก็มักจะมีการปฏิสัมพันธ์กับย่านประตูน้ำ ซึ่งอยู่ละแวกเดียวกัน ในเรื่องของการมารับประทานอาหารเป็นส่วนใหญ่ สิ่งปลูกสร้างบริเวณนี้สวยงาม ราคาที่ดินสูง และตั้งอยู่กันอย่างหนาแน่น ดังภาพที่ 2.29.

ภาพที่ 2.29. แสดงพื้นที่ชุมชนสี่แยกราชประสงค์ (บริเวณถนนราชประสงค์)

จะเห็นได้ว่า การใช้ที่ดินของเขตพื้นที่ชุมชนกรณีศึกษาที่ยกตัวอย่างด้านพาณิชยกรรมข้างต้น ที่เป็นลักษณะของการเปรียบเทียบกันระหว่างชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ที่มีอายุของชุมชนประมาณ 70-90 ปี กับชุมชนที่เพิ่งเกิดใหม่ ในช่วงระยะเวลาประมาณ 20-30 ปี โดยส่วนใหญ่ จะอยู่อาศัยกันอย่างหนาแน่น มีการย้ายเข้าย้ายออกค่อนข้างมาก ที่ดินมีราคาสูง การจราจรติดขัด มีเอกลักษณ์ของชุมชนชัดเจน อาทิเช่น ตลาดเสื้อผ้าสำเร็จรูป ตลาดค้าทอง ตลาดค้าเครื่องใช้ไฟฟ้า ในกรณีที่เป็นชุมชนเก่า ส่วนชุมชนใหม่ ก็จะเป็นลักษณะของอาคารที่มีความพร้อมและกิจกรรมหลากหลายในตัวมันเอง เช่น อาคารประเภทศูนย์การค้า ซึ่งทำให้ชุมชนประเภทดังกล่าวนี้ มีแหล่งของงานทั้งปริมาณบุคลากรและรายได้ค่อนข้างมาก ที่ให้ชุมชนกรณีศึกษาดังกล่าว จะต้องมีการปรับเปลี่ยนลักษณะของชุมชนให้สอดคล้องตามกาลเวลาที่มีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย

2.10.2. ชุมชนกรณีศึกษาด้านการศึกษา

- ย่านชุมชนตลาดสามย่าน

ย่านชุมชนสามย่าน ลักษณะของชุมชน จะมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชนที่เน้นการประกอบธุรกิจอาหาร เป็นชุมชนที่ก่อตั้งมาควบคู่กับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยทำเลที่ตั้งอยู่บนที่ดินของสถาบันฯ ดังกล่าว มีความสำคัญทั้งเรื่องของการเป็นแหล่งงานและที่พักอาศัย ลักษณะของสิ่งปลูกสร้างเป็นอาคารพาณิชย์ที่มีหน้าที่การใช้ประโยชน์แตกต่างจากแหล่งชุมชนอื่นๆ ทั้งของสำเพ็ง หรือเยาวราช คือ เป็นทั้งแหล่งประกอบอาชีพและที่พักอาศัยอยู่ชั้นบน ซึ่งในปัจจุบัน ก็ยังคงรูปแบบลักษณะของการใช้งานนี้อยู่

- ย่านชุมชนตลาดหลังมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

ย่านชุมชนตลาดหลังมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ลักษณะของชุมชนที่เกิดขึ้นมาใหม่ ที่มีการเจริญเติบโตมาพร้อมกับสถาบันการศึกษาดังกล่าว มีการย้ายถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มขึ้นพื้นที่โดยรอบมีความหนาแน่นขึ้น ราคาที่ดินสูงขึ้น รูปแบบการดำเนินชีวิต ทั้งเรื่องของสภาพความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ การต้อนรับบุคคลแปลกหน้าเปลี่ยนไป เพื่อรองรับการเจริญเติบโตที่เปลี่ยนแปลงไป

- ย่านชุมชนศูนย์ราชการแจ้งวัฒนะ²¹

ย่านชุมชนศูนย์ราชการแจ้งวัฒนะ ลักษณะของชุมชนที่เกิดขึ้นมาใหม่ ที่มีแนวโน้มที่จะเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องในอนาคต เพราะศูนย์ราชการดังกล่าว เป็นสถานที่ที่รวบรวมเอาหน่วยงานราชการและองค์กรมหาชน ทั้งสิ้น 21 หน่วยงาน โดยขอบเขตที่ดินของศูนย์ราชการประมาณ 349 ไร่ มูลค่างานก่อสร้าง 20,000 ล้านบาท และพื้นที่ใช้สอยของอาคารทั้งหมดรวมกันประมาณ 940,000 ตารางเมตร ซึ่งมีหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ สำนักงานศาลยุติธรรม กรมธนารักษ์ กรมศุลกากร สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เป็นต้น ซึ่งจะมีบุคลากรเข้ามาทำงาน

²¹ กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง, สรุปแผนงานก่อสร้าง โครงการศูนย์ราชการกรุงเทพมหานคร ประจำปีงบประมาณ 2551, หน้า 4.

ในศูนย์ราชการนี้ เกือบ 40,000 คน ประกอบกับทำเลที่ตั้งดังกล่าว ก็อยู่ใกล้แหล่งชุมชนขนาดใหญ่ ทั้งมหาวิทยาลัย ศูนย์การค้า ทางด่วน เมืองทองธานี เป็นต้น ทำให้ชุมชนดังกล่าวนี้ ก็เป็นเสมือนแหล่งที่สร้างความเจริญของเมือง และลดความแออัดของเขตกรุงเทพฯ ชั้นใน รวมทั้งลดค่าใช้จ่ายต่างๆ และเพิ่มความสะดวกในการเดินทางมาติดต่อราชการอีกด้วย สิ่งก่อสร้างภายใน นอกจากจะเป็นอาคารลักษณะสำนักงานขนาดใหญ่แล้ว ยังมีอาคารที่พักอาศัยขนาดต่างๆ เพื่อรองรับการย้ายที่อยู่ของบุคลากรหน่วยงานนั้นๆ ที่จะตามมาในอนาคต ดังภาพที่ 2.30.

ภาพที่ 2.30. แสดงพื้นที่ชุมชนศูนย์ราชการแห่งใหม่ (บริเวณถนนแจ้งวัฒนะ)

- ย่านชุมชนตลาดหลังมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

ย่านชุมชนตลาดหลังมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ลักษณะของชุมชนที่เกิดขึ้นมาใหม่ พร้อมกับการก่อตั้งมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ซึ่งแต่ละด้านของมหาวิทยาลัยฯ ก็จะเป็นชุมชนต่างๆ ที่มีความหลากหลายรูปแบบแตกต่างกัน ตามลักษณะของความเป็นอยู่เดิมของชุมชนเหล่านั้น ทำให้การบริหารจัดการภายในชุมชนเหล่านั้น ก็จะมีแตกต่างกันออกไป ทั้งเรื่องของอาคารสถานที่ ผู้อาศัยที่ ลักษณะการประกอบอาชีพ รวมทั้งระบบระเบียบต่างๆ ²² ที่จะกำกับดูแลให้ชุมชนเหล่านั้น ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งเกิดผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินและกิจกรรมของชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยฯ ดังภาพที่ 2.31., 2.32 และ 2.33.

²² สำนักกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, การจัดระเบียบสังคม ชอย ประชาชน นนทบุรี 8 พ.ศ. 2550, หน้า 8.

ภาพที่ 2.31. แสดงพื้นที่ชุมชนพาณิชยกรรม บริเวณสถานศึกษา

ภาพที่ 2.32. แสดงพื้นที่ชุมชนพาณิชยกรรม บริเวณสถานศึกษา

ภาพที่ 2.33. แสดงพื้นที่ชุมชนพาณิชยกรรม บริเวณสถานศึกษา

จะเห็นได้ว่า การใช้ที่ดินของเขตพื้นที่ชุมชนพาณิชยกรรมที่ยกตัวอย่างด้านการศึกษาร้างต้น เป็นลักษณะของการศึกษาที่เปรียบเทียบระหว่างชุมชนที่มีการก่อตั้งมาเป็นระยะเวลานานกับชุมชนที่มีการก่อตั้งช่วง 30 ปีที่ผ่านมา โดยชุมชนด้านการศึกษาทั้งหมด ส่วนใหญ่จะถือกำเนิดมาพร้อมๆ กับการก่อตั้งมหาวิทยาลัย เนื่องจากมีการย้ายถิ่นเข้ามายังบริเวณดังกล่าว จะมีเพิ่มขึ้นเพราะต้องการเข้ามาศึกษาหาความรู้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการย้ายที่พักอาศัย ซึ่งธุรกิจส่วนใหญ่ ก็จะเป็นการประกอบกิจการเพื่อเอื้อต่อกลุ่มบุคคลที่มาอยู่จำนวนมาก ก็คือ นักศึกษา นั่นเอง อาทิเช่น ร้านอาหาร ร้านสะดวกซื้อ อพาร์เมนต์ คอนโดมิเนียม หรือหมู่บ้านจัดสรร รวมทั้งสถานที่อำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น โรงพยาบาล สถานีตำรวจ เป็นต้น แทนที่ของเดิม ซึ่งเป็นการประกอบอาชีพเกษตรกรรมส่วนใหญ่ หรือขายสินค้าประเภทขายปลีก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงนี้เอง ทำให้ชุมชนดังกล่าว จะต้องมีการบริหารจัดการที่ดี เพื่อมิให้ชุมชนเกิดสภาวะเสื่อมโทรม และเจริญเติบโตที่ไร้ทิศทางได้

จากความสำคัญของพื้นที่แต่ละส่วนในย่านการค้าทั้ง 2 ประเภท ที่จะต้องมีความสัมพันธ์ หรือเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันโดยส่วนใหญ่ ในปัจจุบัน ทำให้มีผู้ที่มีความสนใจต่อการโยกย้ายที่อยู่อาศัย เพราะในขณะที่มีความเจริญและราคาที่ดินสูง ก็ทำให้พื้นที่อยู่อาศัยทั้ง 2 ประเภท ลดน้อยลงตามลำดับ ที่พักอาศัยก็จะมักเป็นลักษณะชั้นทางสูง เช่น อาคารประเภทคอนโดมิเนียม หรืออพาร์เมนต์ นอกจากชุมชนด้านพาณิชยกรรมที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่นฐานอย่างมากแล้ว ชุมชนด้านการศึกษาก็ยังเป็นอีกตัวแปรหนึ่งในการย้ายถิ่นฐานของผู้

อยู่อาศัยเหมือนกัน เนื่องจากในปัจจุบัน สภาวะสังคมค่อนข้างจะสนับสนุนเรื่องการศึกษาอย่างมาก ทำให้เกิดชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยต่างๆ เพิ่มขึ้น ดังที่มีการอ้างอิงตามข้อมูลของกรณีศึกษา

จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วภายในชุมชนทั้ง 2 ประเภทนั้น ทำให้ผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ย่านชุมชนกรณีศึกษาต่างๆ ทั้งในส่วนของพื้นที่ย่านพาณิชยกรรมหรือพื้นที่ย่านการศึกษา รวมทั้งพื้นที่กรณีศึกษาวิจัยด้วยนั้น จำเป็นจะต้องมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการอยู่อาศัย สภาพการดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับรูปแบบธุรกิจตัวใหม่ที่จะเข้าสู่ชุมชนและระเบียบวิถีชีวิตของผู้ที่มีการย้ายเข้ามาอาศัยในบริเวณชุมชนนั้น อาทิเช่น คนทำงาน นักเรียน นักศึกษา ส่งผลให้ผู้อยู่อาศัยชุมชนเดิม เกิดการแบ่งเขตพื้นที่ในการประกอบพาณิชยกรรมออกจากกัน หรือมีการย้ายถิ่นฐานออกจากชุมชนเดิม เพื่อเน้นเป็นการประกอบธุรกิจเท่านั้น ส่วนการเพื่ออาศัยจะอยู่บริเวณแหล่งชุมชนอื่นๆ

นอกจากนั้น เมื่อมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม สภาพของวิถีการดำเนินชีวิต และการประกอบธุรกิจใหม่ ทำให้บริเวณชุมชนเหล่านี้จะต้องมีการกำหนดข้อบังคับหรือระเบียบกฎเกณฑ์ประจำท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนของท้องถิ่นอยู่ร่วมกันอย่างสงบปกติสุข ทั้งในเรื่องของความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน

โดยการกรณีศึกษาวิจัยนี้ จะเน้นศึกษาลงรายละเอียดของ ชุมชนเมืองที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้คนต่างๆ เพื่อใช้เปรียบเทียบในการศึกษาวิจัยในขั้นตอนต่อไป โดยลักษณะของชุมชนตั้งอยู่ที่ใกล้เคียงกับพื้นที่ศูนย์กลางของเมือง มักจะมีแหล่งที่เอื้อต่อวิถีชีวิต เช่น สถานศึกษา พาณิชยกรรมการค้า โรงงานอุตสาหกรรม หรือสถานที่ราชการ ที่มีผู้อยู่อาศัยภายในชุมชนประมาณ 5,000 คน²³ มีระเบียบวิถีชีวิต ที่มีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ทำให้ส่งผลกระทบต่อการปรับเปลี่ยน และการย้ายถิ่นฐานภายในชุมชนเกิดขึ้น ซึ่งขอบเขตการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง ที่สอดคล้องต่อการบริหารจัดการ รวมทั้งการนำไปผนวกเข้ากับหลักทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาความสัมพันธ์กับชุมชนชนบทในพื้นที่ศึกษา ต่อไป

²³ เรื่องเดียวกัน., หน้า 10.

บทที่ 3

ทฤษฎี ว่าด้วยความพอเพียง

ภาพที่ 3.1. แสดงท่านเป็นพระผู้ริเริ่มวางรากฐานทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์”

3.1. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

“คำว่า เศรษฐกิจพอเพียงนี้ไม่มีในตำรา ไม่เคยมีระบบเศรษฐกิจพอเพียง มีอย่างอื่นแต่ไม่ได้ใช้คำนี้”²⁴

แนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงปรากฏอยู่ในการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริมาช้านาน ในรูปของหลักการสร้างความ “พออยู่-พอกิน” และพระบาทสมเด็จพระ

²⁴ พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2540

“การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมิฉะนั้นจะทุบตบสร้าง ความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับ สภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด”²⁵

พระบรมราโชวาทองค์นี้ชี้ให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาที่เน้นการขยายตัวทาง เศรษฐกิจของประเทศเป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียว โดยไม่มีความสอดคล้องกับสภาวะของ ประเทศและประชาชนอาจทำให้เกิดปัญหาได้ จึงทรงเน้นการพอมีพอกินพอใช้ของประชาชน ส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน เมื่อมีพื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควรแล้ว จึงค่อยสร้าง ความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าพระบรมราโชวาทนี้ แม้พระองค์ได้ทรงพระราชทานไว้นานกว่า 30 ปีแล้วก็ตาม ยังสามารถนำมาเป็นข้อเตือนสติที่ดีเลิศแก่ผู้บริหารบ้านเมืองในเวลานี้ ควรที่จะได้ คิดพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนและหนักแน่น ให้เห็นถึงหลักการและวิธีการอันควรที่จะปฏิบัติ ในเบื้องต้น เพื่อช่วยให้เศรษฐกิจของชาติและการครองชีพของประชาชนดำเนินไปด้วยดี ไม่ให้เกิดความยุ่งยากล้มเหลวในที่สุด ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมิใช่เรื่องใหม่ เนื่องจาก พระองค์ท่านได้ทรงใช้เป็นหลักในการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่มีอยู่ 3,000 โครงการ²⁶ ตลอดหกทศวรรษที่ผ่านมา นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 โดยเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต ของพสกนิกรที่ยังยากจนในถิ่นทุรกันดารเป็นเบื้องต้นแรก เพื่อสร้างความ “พออยู่-พอกิน” อันเป็น รากฐานของระบบเศรษฐกิจพอเพียง

²⁵ พระบรมราโชวาท เนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 18 กรกฎาคม 2517

²⁶ มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องมาจากพระราชดำริ กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 35-38

กระนั้นก็ตาม ยังมีนักวิชาการที่เข้าใจความหมายของคำว่าพอเพียงในพระองค์ท่าน คลาดเคลื่อน บ้างก็เข้าใจว่า พอเพียงคือ “การพึ่งตนเอง” ไม่พึ่งพาผู้อื่น ไม่คบค้าสมาคมกับคนอื่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณอธิบายขยายความว่า

“ความพอเพียงนี้ไม่ได้ หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัว จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้ท่านนักเศรษฐกิจต่างๆก็มาบอกว่าล้าสมัย จริงอาจจะล้าสมัย คนอื่นเขาต้องการมีเศรษฐกิจที่ต้องมีการแลกเปลี่ยน เรียกว่า เป็นเศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจความพอเพียง เลย์รัฐลีว่า ไม่หุรหุรา แต่เมืองไทยเป็นประเทศ ที่มีบุญอยู่ว่าผลิตให้เพียงพอได้

ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนไปทำให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้แค่ครึ่งก็ไม่ต้อง อาจจะสักแค่เศษหนึ่งส่วนสี่ ก็จะสามารถอยู่ได้ การแก้ไขอาจจะต้องใช้เวลา ไม่ใช่ง่ายๆ โดยมากคนก็ใจร้อนเพราะเดือตร้อน แต่ว่าทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ ก็สามารถที่จะแก้ไขได้”²⁷

“วิธีปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ไม่ต้องทำทั้งหมดและขอเดิมว่าถ้าทำทั้งหมดก็จะทำไม่ได้ ถ้าครอบครัวหนึ่งหรือแม่หมู่บ้านหนึ่งทำเศรษฐกิจพอเพียงร้อยเปอร์เซ็นต์ ก็จะเป็นการถอยหลังถึงสมัยหิน สมัยคนอยู่ในอุโมงค์หรือในถ้ำ ซึ่งไม่ต้องอาศัยหมู่อื่น เพราะว่าหมู่อื่นก็เป็นศัตรูทั้งนั้น ตีกัน ไม่ใช้ร่วมมือกัน จึงต้องทำเศรษฐกิจพอเพียง แต่ละคนต้องหาที่อยู่ก็หาอุโมงค์หาถ้ำ ต้องหาอาหาร คือไปเด็ดผลไม้หรือไปไม้ตามที่มี หรือไปใช้อาวุธที่ได้สร้างได้ผลิตเอง ไปล่าสัตว์ กลุ่มที่อยู่ในอุโมงค์ในถ้ำนั้นก็มีความพอเพียง 100 เปอร์เซ็นต์ปฏิบัติได้

แต่ต่อมาเมื่อออกจากถ้ำ ในสมัยต่อมา ที่สร้างบ้านเป็นที่อาศัย ก็เริ่มจะเป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหลือประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์ เพราะว่ามีคนผ่านไปผ่านมา ซึ่งไม่ใช่ศัตรู เอาอะไรมาแลกเปลี่ยนกัน เช่น คนที่มาจากไกล ผ่านมามีหนังสือที่เหมาะสมที่จะใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ก็ซื้อด้วยการแลกเปลี่ยนด้วยอาหาร เช่น ปลาที่จับได้ในบึง อย่างนี้ก็ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียงแล้ว เวลาก้าวล่วงมาอีก มาถึงปัจจุบันนี้ ถ้าคนจะปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียง 100 เปอร์เซ็นต์คงทำไม่ได้ และถ้าสำรวจตัวเอง ปรัชญาเศรษฐกิจของตัวเอง ก็เข้าใจว่า จะเห็นได้ว่าทำไม่ได้ เข้าใจว่าทำได้ไม่ถึง 25 เปอร์เซ็นต์ ไม่ได้ถึงเศษหนึ่งส่วนสี่ เพราะว่าสิ่งที่ตนผลิตหรือทำ ส่วนใหญ่ก็เอาไปแลกกับของคนอื่นที่มีความจำเป็น ฉะนั้นจึงพูดว่าเศรษฐกิจพอเพียง ก็ควรจะพอและทำได้

²⁷ พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2541

คำว่า พอเพียง มีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึง การมีพอสำหรับใช้เอง เท่านั้น แต่มีความหมายว่า พอมีพอกิน เราควรจะมีปฏิบัติให้พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียง นั่นเอง ถ้าแต่ละคนพอมีพอกินก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี ให้พอเพียงนี้ ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหรา ก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ ความจริงเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) นี้ กว้างขวางกว่า Self-sufficiency คือ Self-sufficiency นั้นหมายความว่า ผลิตอะไรที่มีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง (พึ่งตนเอง)

บางคนแปลจากภาษาฝรั่งว่า ให้ยืนบนขาตัวเอง(ซึ่งแปลว่าพึ่งตนเอง) หมายความว่า สองขาของเราเนี่ย ยืนบนพื้นให้อยู่ได้ไม่หกล้ม ไม่ต้องไปขอความช่วยเหลือของคนอื่นมาใช้สำหรับยืน แต่พอเพียงนี้มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่าพอก็เพียงพอ เพียงนี้ก็พอดังนั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิด-อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ-มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง”²⁸

ภายหลังจากที่คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” เริ่มเป็นคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย โดยที่ผู้พูดแต่ละคนจะตีความหมายกันเอาเอง ทำให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงแต่ละคน อาจจะแตกต่างกันมาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยและทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขบทความเรื่อง “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบราชการและสังคมแห่งชาติได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจและสาขาอื่นๆ มาร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานไว้ในวโรกาสต่างๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่นๆที่เกี่ยวข้อง และทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2542 โดยมีใจความว่า

“เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติของประชาชนในทุก ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายใน

²⁸ พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2540

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาซึ่งตั้งอยู่บนฐานของทางสายกลาง ที่คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยอาศัยความรู้ และคุณธรรมในการวางแผนและการดำเนินงานในทุกขั้นตอนของบุคคลในทุกๆระดับชั้น

แม้จะทราบแล้วว่า ความเพียงพอ นั้น ต้องมีคุณลักษณะของความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี แต่ก็ยังจำเป็นต้องศึกษาต่อไปว่า อย่างไรถึงจะเรียกว่าความพอประมาณ แล้วความมีเหตุผล คือ การใช้เหตุผลแบบทั่วไปหรือไม่ และการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีนั้น หมายถึงถึงอะไรบ้าง โดยจะได้อัญเชิญพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงและพระบรมราโชวาทอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้พระราชทานไว้ในวโรกาสต่างๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาว่า การปฏิบัติตนอย่างไรถึงเรียกว่า พอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันระบบที่ดี หลังจากนั้น จะทำการศึกษาเงื่อนไขเพิ่มเติม อีกสองประการที่เป็นพื้นฐานสำคัญในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ความรู้และคุณธรรม ตามลำดับ

“ความพอประมาณ หมายถึง ความเหมาะสมของการดำเนินงาน ทั้งในแง่ของขนาดที่ไม่เล็กเกินไป หรือไม่ใหญ่จนเกินไป แต่เป็นไปตามอัตราและสภาพแวดล้อม และในแง่ของจังหวะเวลาที่ไม่เร็วจนเกินไป หรือไม่ช้าจนเกินไป แต่รู้จักทำเป็นขั้นตอน เพื่อให้การดำเนินงานมีความก้าวหน้า โดยที่ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน”

3.2. ความพอประมาณ

ความพอประมาณในการดำเนินงานที่สะท้อนอยู่ในกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่างๆ ชี้ให้เห็นถึงการพิจารณาปัจจัย

²⁹ พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2541

ภาพที่ 3.2. แสดงการเข้าไปมีส่วนร่วมของการวางรากฐานชุมชนพลกนิกรของพระองค์ท่าน

“การที่จะทำโครงการอะไร จะต้องทำด้วยความรอบคอบ และอย่าตาโตเกินไป คือ บางคนเห็นว่ามีโอกาสที่จะทำโครงการอย่างโน้นอย่างนี้ และไม่ได้นึกถึงว่าปัจจัยต่างๆ ไม่ครบ ปัจจัยหนึ่ง คือ ขนาดของโรงงาน หรือเครื่องจักรที่สามารถปฏิบัติงานได้ แต่ข้อที่สำคัญที่สุด คือ วัตถุดิบ ถ้าไม่สามารถที่จะให้ค่าตอบแทนวัตถุดิบแก่เกษตรกร เกษตรกรก็จะไม่ผลิต ยิ่งถ้า วัตถุดิบสำหรับใช้ในโรงงานนั้น เป็นวัตถุดิบที่ต้องนำมาจากกระยะไกล หรือนำเข้าก็จะมีแพง เพราะวัตถุดิบที่นำเข้านั้น ราคาแพง บางปีวัตถุดิบนั้นมีบริบูรณ์ ราคาอาจจะต่ำลงมา แต่เมื่อเวลาจะขายสิ่งของที่ผลิตในโรงงาน ก็ขายยากเหมือนกัน เพราะว่ามีมาก จึงทำให้ราคา ตกต่ำ นี่ก็เป็นกฎเกณฑ์ที่ต้องมี แต่ข้อสำคัญที่อยากจะพูดถึง คือ ถ้าเราทำโครงการที่เหมาะสม ขนาดที่เหมาะสม อาจจะไม่ต้องหุหุรา แต่จะไม่ล้ม ถ้ามีอันเป็นไป ก็จะไม่เสียมาก”³⁰

ในเรื่องวัตถุดิบ ซึ่งเป็นทรัพยากรการผลิตของกลุ่ม ควรจะต้องหาได้ภายในท้องถิ่น ทั้งหมด หรือเป็นส่วนใหญ่ ไม่ควรนำวัตถุดิบมาจากภายนอก เพราะจะเป็นการเพิ่มภาระต้นทุน เรื่องค่าขนส่งและกระบวนการผลิต ความได้เปรียบทางด้านต้นทุนการผลิตก็จะลดลง ดังนั้น หากการผลิตได้พึ่งพาวัตถุดิบจากภายนอกทั้งหมด หรือเป็นส่วนใหญ่แล้ว ก็ควรพิจารณา ความคุ้มค่าในการผลิต ว่าสมควรดำเนินการผลิตนั้นๆ ดีหรือไม่

³⁰ พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2540

ในเรื่องทุนที่ใช้ในการผลิต เป็นที่ชัดเจนว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นที่การพอมีพอกินเป็นขั้นที่หนึ่ง การกักหนี้ยืมสินมาเพื่อใช้เป็นทุนในการผลิต หรือเพื่อไปซื้อหาปัจจัยการผลิตอื่นๆ จึงเป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยง หากกิจกรรมการผลิตนั้น สามารถที่จะสร้างผลผลิตที่ก่อให้เกิดการหมุนเวียนกลับมาเข้าระบบใหม่ได้แล้ว หรืออีกนัยหนึ่ง คือ สามารถที่จะพึ่งพาอาศัยการผลิตนั้นในระดับหนึ่ง จึงค่อยเริ่มขยายและพัฒนาการผลิต เพื่อให้สามารถเป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นๆ ในระดับต่อไป

ในเรื่องของแรงงาน ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิต ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากจะเน้นการแบ่งปัน ร่วมมือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันแล้ว ยังให้ความสำคัญแก่แรงงานที่จัดเป็นความรู้ในฐานะปัจจัยการผลิตที่สำคัญ และยังจำเป็นต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งระบบนิเวศอย่างสมบูรณ์

เศรษฐกิจพอเพียง ยังหมายถึง “ความประหยัดในทรัพยากรที่ใช้ และดำเนินการไปด้วยความมีเหตุมีผล” ดังตัวอย่างที่ได้ทรงถ่ายทอดให้พสกนิกรว่า

“เศรษฐกิจพอเพียง ที่ได้ย่ำแล้วย่ำอีก แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า *Sufficiency Economy* ใครต่อใครก็ต่อว่าว่าไม่มี *Sufficiency Economy* แต่ว่าเป็นคำใหม่ของเราก็ได้ ก็หมายความว่า ประหยัด แต่ไม่ใช่ขี้เหนียว ทำอะไรด้วยความอะลุ่มอล่วยกัน ทำอะไรด้วยเหตุและผล จะเป็นเศรษฐกิจพอเพียง แล้วทุกคนก็มีความสุข อย่างพอเพียงนี้ เราก็ทำ เราเขียนเรื่องทฤษฎีใหม่ เขียนเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เราก็เขียนเอง ไม่ให้คนอื่นเขียน เขียนใช้คอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์ที่ซื้อมาราคาแพง แต่ซื้อมา 12 ปีแล้ว ก็ยังใช้อยู่ ยังใช้คอมพิวเตอร์ที่มีอายุ 12-13 ปีแล้ว ซื้อมาตอนนั้น 5 รอบ ได้คอมพิวเตอร์มา มาถึง 6 รอบ ก็คอมพิวเตอร์อันเดียวกันก็ยังใช้อยู่”³¹

นอกจากนี้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มิได้ปฏิเสธการผลิตเพื่อการค้า หรือส่งเสริมให้ผลิตเพื่อบริโภคเท่านั้น เพียงแต่ควรจะมีขั้นตอน โดยเริ่มต้นจากการผลิตเพื่อการพึ่งตนเองและอยู่อย่างพอมีพอกินพอใช้ให้ได้เสียก่อน เช่น มีการปลูกข้าวหรือทำการเกษตรเพื่อพอล้างตนเอง แล้วจึงใช้เวลา ที่ดิน และแรงงานส่วนที่เหลือไปผลิตเพื่อขาย ตามศักยภาพตามโอกาสที่ควรจะเป็น รวมถึงสภาพแวดล้อมของแต่ละชุมชนสังคม

การบริโภคตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ควรเริ่มจากการพิจารณาการบริโภคสินค้าและบริการต่างๆ ที่ผลิตได้เองก่อน หรือถ้าต้องการบริโภคสิ่งใด ก็ให้ผลิตสิ่งนั้นเบื้องต้น มิใช่มุ่งแต่ผลิตเพื่อขาย เช่น ถ้าต้องการบริโภคข้าวเหนียว ก็ควรจะปลูกข้าวเหนียว ไม่ใช่ปลูกข้าว

³¹ พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2543

ด้วยเหตุนี้ การผลิตและการบริโภคตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงไม่ใช่สิ่งที่แยก หรือพึ่งจะแยกจากกันโดยเด็ดขาด ต้องมีการเชื่อมโยงกันอย่างเหมาะสม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มิได้ปฏิเสธความสุขจากการบริโภคสิ่งของที่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวก หรือ สิ่งของฟุ่มเฟือย เพียงแต่จะต้องรู้จักขั้นตอน พอเพียงได้โดยมีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหรา หรือหากจะมีความสุขโดยฟุ่มเฟือยบ้าง ก็สามารถทำได้ ข้อสำคัญคือ ต้องไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นนั้นเดือดร้อน

“เจริญในทางไม่หิว มีกิน คือ ไม่จนแล้วก็มีกิน และก็มีอาหารใจ อาหารที่จะเป็นศิลป หรืออะไรอื่นๆ ให้มาก ๆ ความสะดวกที่จะให้สามารถซื้ออะไรๆ ได้ นี่ก็เป็นเศรษฐกิจพอเพียง แต่เศรษฐกิจพอเพียง สำคัญจะต้องรู้จักขั้นตอน คือถ้านี้จะทำอะไร ให้เร็วเกินไปไม่พอเพียง แต่ถ้าไม่เร็วเกินไป หรือถ้าช้าเกินไป ก็ไม่พอเพียง ต้องให้รู้จักก้าวหน้า อาจจะเร็วก็ได้ แต่ให้ก้าวหน้า โดยที่ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน อันนี้ก็เรียกว่าเศรษฐกิจพอเพียง”³²

“ให้พอเพียงนี้ ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้ บางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำให้สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ”³³

กล่าวโดยรวมแล้ว ความพอประมาณ หมายถึง “ความเหมาะสมของการดำเนินงาน ทั้งในแง่ของขนาดที่ไม่เล็กเกินไป หรือไม่ใหญ่จนเกินไป แต่เป็นเป็นไปตามอัตราและ สิ่งแวดล้อม และในแง่ของจังหวะเวลาที่ไม่เร็วจนเกินไป หรือไม่ช้าจนเกินไป แต่รู้จักทำเป็น ขั้นตอนเพื่อให้การดำเนินงานมีความก้าวหน้า โดยที่ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน”

ซึ่งในหัวข้อต่อไป จะเป็นการศึกษาถึงความหมายของความมีเหตุผล ซึ่งเป็นอีกหนึ่ง คุณลักษณะในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมด้วยการพิจารณาคำแปล ของคำว่า ความมี เหตุผลในภาษาอังกฤษระหว่าง Cause and Effect และ Reasonableness

³² พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2546

³³ พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2541

“ความมีเหตุผล หมายถึง การพิจารณาที่จะดำเนินงานใดๆ ด้วยความถี่ถ้วนรอบคอบ ไม่ย่อท้อ ไร้อคติ คำนึงถึงเหตุและปัจจัยแวดล้อมทั้งหมด เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างถูกต้องดีงาม เกิดประสิทธิผล เกิดประโยชน์ และความสุข โดยปราศจากการเบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นให้เดือดร้อน”

3.3. ความมีเหตุผล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ฯ ได้ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทในโอกาสต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของเหตุผล ดังต่อไปนี้

“หลักอย่างหนึ่งที่สำคัญ คือ หลักของเหตุผล และจะต้องมีการขัดเกลาตลอดเวลา มิฉะนั้นจะมีวิชาความรู้เท่าไรก็ตาม ก็ไม่สามารถนำไปเป็นประโยชน์แก่ตัวแก่ส่วนรวมได้ หลักของเหตุผลมีหลักการว่า ถ้าสิ่งใดที่เราต้องเผชิญ ต้องพบ ต้องมีเหตุผลทั้งสิ้น คำนี้มีสองคำ เหตุ คือ ต้นของสิ่งที่เราเผชิญ และผลเป็นสิ่งที่ต่อเนื่องจากสิ่งที่เกิดขึ้นแก่เรา ถ้าเราเผชิญสิ่งใด และเราพิจารณาด้วยเหตุผล ต่อไปเราก็เผชิญสิ่งที่ถูกต้อง”³⁴

“ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นเป็นอยู่แก่เราในวันนี้ ย่อมมีต้นเรื่องมาก่อน ต้นเรื่องนั้นคือ เหตุ สิ่งที่ได้รับคือผล และผลที่เกิดขึ้น จะเป็นเหตุให้เกิดผลอื่นๆ เชื่อมกันไปอีกไม่หยุดยั้ง ดังนั้น ที่พูดกันว่า ให้พิจารณาเหตุผลให้ดีนั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ให้พิจารณาการกระทำหรือกรรมของตนให้ดีนั่นเอง คนเราโดยมากมักนึกว่า อนาคตจะเป็นอย่างไร เราทราบไม่ได้ แต่ที่จริง เราย่อมจะทราบได้บ้างเหมือนกัน เพราะอนาคตก็คือ ผลของการกระทำในปัจจุบัน ถ้าปัจจุบันทำดี อนาคตก็ไม่ควรจะตกต่ำ ฉะนั้น เมื่อกระทำการใดๆ ควรจะนึกว่าการนั้น จะมีผลสืบเนื่องไปในอนาคต จักได้มีสติ กระทำสิ่งต่างๆ ด้วยความรู้ตัวและระมัดระวัง ทั้งควรจะสำนึกตระหนักด้วยว่า การพิจารณาการกระทำของตนในปัจจุบันนั้น นับว่าสำคัญที่สุด จะต้องคิดพิจารณาให้รอบคอบและถ่องแท้ทุกครั้งไป มิฉะนั้นผลที่เกิดขึ้นอาจทำให้เกิดความผิดพลาดอย่างมากที่สุดก็เป็นได้”³⁵

“เหตุและผลนี้เป็นสิ่งที่ละเอียด เป็นขั้นตอน และบางทีก็ซับซ้อนมาก ยากที่จะมองเห็นได้ ถ้าไม่พิจารณาให้ถี่ถ้วนรอบคอบจริงๆ เพราะฉะนั้น จึงใคร่จะปรารภถึงหลักสำคัญสำหรับการพิจารณาหาเหตุและผลไว้สักสองประการ ประการแรก ขอให้เข้าใจว่าผลทุกอย่างต้องมา

³⁴ พระบรมราโชวาทพระราชทานเนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 26 มิถุนายน 2519

³⁵ พระบรมราโชวาทพระราชทานเนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 4 กรกฎาคม 2521

“เมื่อรู้จักพิจารณาการกระทำของตนด้วยหลักเหตุและผลดังกล่าวนั้นแล้ว การกระทำก็อาจจะไม่ผิดพลาด แต่ความจริงไม่เป็นเช่นนั้นเสมอไป มักจะยังมีความผิดพลาดอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะธรรมดาทุกคนย่อมมีอคติได้ อคตินั้นเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้มองไม่เห็นทาง เพราะลำเอียงเข้าข้างตัว ด้วยอำนาจความรักบ้าง ความชังบ้าง ความหลงใหลบ้าง ก็จะทำให้สับสนในเหตุและผล และเมื่อไม่ทำตามเหตุผล ความผิดพลาดก็ต้องเกิดขึ้น นอกจากนั้น ทุกคนย่อมจะต้องใช้ความเพียรพยายามในการพิจารณาหาเหตุผล โดยไม่ยอมท้อถอยอยู่ตลอดเวลาด้วย ดังนั้น การที่จะใช้ความรู้ความสามารถของตัวกระทำการใดๆ จะต้องทำความคิดจิตใจของตนเองให้เที่ยงตรง พ้นจากอำนาจอคติเสียเป็นเบื้องต้นก่อน แล้วจึงนำความคิดที่เที่ยงตรงนั้นมาพิจารณาการกระทำของตนเอง ด้วยหลักเหตุผลให้ถูกต้องและด้วยความเพียรพยายามอันไม่ขาดสาย ความสำเร็จ ความเจริญก้าวหน้า และอนาคตที่แจ่มใสถึงจะมาถึงท่านได้สมตามตั้งใจตั้งปรารถนา”³⁷

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงย้ำอย่างชัดเจนว่าเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจที่ใช้หลักเหตุผลเพื่อนำไปสู่การกระทำที่ดี จะเห็นว่าวางทรงเน้นที่การกระทำของตนเองเป็นสำคัญ ซึ่งก็คือทำเหตุภายในให้ถูกต้องครบถ้วน ผลที่ออกมา就会有ประสิทธิภาพ มีประโยชน์และมีความสุข ดังพระราชดำรัสที่ว่า

“เศรษฐกิจพอเพียงนี้ ขออย่าว่า เป็นทั้งเศรษฐกิจ หรือความประพฤติที่ทำอะไรเพื่อให้เกิดผล โดยมีเหตุและผล คือ เกิดผลมันมาจากเหตุ ถ้าทำเหตุที่ดี ถ้าคิดให้ดี ให้ผลที่ออกมา คือ

³⁶ พระบรมราโชวาทพระราชทานเนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 5 กรกฎาคม 2521

³⁷ พระบรมราโชวาทพระราชทานเนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 10 กรกฎาคม 2519

ความสุขซึ่งเป็นผลจากการกระทำนี้ ต้องไม่มาจากการเบียดเบียนผู้อื่นและส่วนรวม เพราะหากส่วนรวมได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อน ก็ย่อมจะส่งผลกระทบกลับมายังตนเอง ทำให้ได้รับความเดือดร้อนไปด้วยในที่สุด ดังพระราชดำรัสที่ว่า

“ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึงความสุข ความเจริญที่บุคคลแสวงหามา ได้ด้วยความเป็นธรรม ทั้งในเจตนาและการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดเบียนจากผู้อื่น ความเจริญที่แท้จริงมีลักษณะเป็นการสร้างสรรค์ เพราะอำนวยความสะดวกถึงผู้อื่นและส่วนรวมด้วย ตรงกันข้ามกับความเจริญอย่างเท็จเทียมที่เกิดขึ้นมาด้วยความประพฤติไม่เป็นธรรมของบุคคล ซึ่งมีลักษณะเป็นการทำลายล้าง เพราะให้โทษบ่อนเบียนทำลายผู้อื่นและส่วนรวมการบ่อนเบียนทำลายนั้น ที่สุดจะกลับมาทำลายตน ด้วยเหตุที่เมื่อส่วนรวมถูกทำลายลงเสียแล้ว ตนเองก็จะยืนตัวอยู่ไม่ได้ จะต้องล่มจมลงไปเหมือนกัน”³⁸

สิ่งสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันที่ความคิดและความต้องการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ก็คือการยึดเหตุผลและความถูกต้อง ปรับความคิดความต้องการจากสิ่งที่เป็นคุณค่าเทียม ซึ่งเกิดขึ้นจากความวิปริตผันผวนของสังคม ที่ไม่คงทน ยั่งยืน ให้กลับไปสู่การยอมรับนับถือคุณค่าแท้ตามธรรมชาติเดิมของสิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดความดีงามและสังคมจะได้เข้าสู่ปรารถนาดีขึ้นตามลำดับ ดังพระบรมราโชวาทตอนหนึ่งว่า

“การรักษาคุณค่าและความสำคัญของสิ่งที่ดีงามนั้นในทุกวันนี้ มักเห็นว่าเป็นสิ่งที่เกิดวิสัยที่ควรจะทำ เพราะสภาพชีวิตความเป็นอยู่ รวมทั้งความคิดต้องการของคนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก สิ่งที่เคยรับนับถือ ก็ละเลยกันเสียโดยมาก เรื่องนี้เป็นปัญหาใหญ่ที่จะต้องขบคิดและแก้ไข สังคมของเรานั้นถึงจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ก็ยังคงต้องอาศัยเหตุผลเป็นรากฐานและเป็นหลักการ ความคิดความต้องการหรือความเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่มีได้เป็นตามเหตุผล จะหนักแน่นยิ่งกว่าสิ่งที่เกิดจากเหตุผลความถูกต้องไม่ได้ และจะคงทนถาวรอยู่ตลอดไปไม่ได้”

กล่าวโดยรวมแล้ว ความมีเหตุผล หมายถึง การพิจารณาที่จะดำเนินการใดๆ ด้วยความถี่ถ้วนรอบคอบ ไม่ย่อท้อ ไร้อคติ คำนึงถึงเหตุและปัจจัยแวดล้อมทั้งหมด เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างถูกต้องดีงาม เกิดประสิทธิผล เกิดประโยชน์และความสุข โดยปราศจากการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

³⁸ พระบรมราโชวาทพระราชทานเนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 10 กรกฎาคม 2520

คำแปลในภาษาอังกฤษของคำว่า “คุณลักษณะความมีเหตุผลนี้” น่าจะตรงกับคำว่า “Cause and Effect” ซึ่งจะเป็นการพิจารณาถึง การเลือกเส้นทางของการดำเนินงาน โดยคำนึงถึงเหตุและปัจจัยทั้งหมด ส่งผลเป็นการกระทำที่ถูกต้องดีงาม ตามหลักเหตุผล ในขณะที่ คำว่า “Reasonableness” จะหมายถึง การมีเหตุผลที่เหมาะสมต่อการกระทำใดๆ ซึ่งจะมีความหมายแคบกว่า คำว่า “Cause and Effect”

ความแตกต่างที่ปรากฏอย่างชัดเจน คือ หากการดำเนินงานใดๆ ไม่ได้เป็นไปอย่างถูกต้องดีงาม ความมีเหตุผลตามความหมายของ “Reasonableness” ก็ยังคงมีอยู่ (Exist) ได้ ตามตรรกที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดยิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น อาจแสดงให้เห็นได้ด้วยว่าถูกต้องดีงาม โดยการอ้างอิงการยอมรับจากกลุ่มส่วนหนึ่ง หรือจากกฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ส่วนตน

ในขณะที่ความมีเหตุผลในเชิง “Cause and Effect” มีความหมายกว้างกว่า โดยประการแรก เป็นการเปิดโอกาสในมนุษย์ดำเนินการตามตรรกของธรรมชาติ ตามสภาพที่ถูกต้องดีงามจริงแท้ ด้วยการละเว้นการกระทำในทางไม่ดีหรือในทางเสื่อมที่ยังไม่ได้เกิดขึ้น หรือด้วยการแก้ไขการกระทำดังกล่าวที่กำลังดำเนินอยู่นั้น ให้กลับมาอยู่ในสภาพถูกต้องดีงามตามธรรมชาติ เพื่อให้ได้รับผลที่พึงปรารถนา โดยไม่มีความจำเป็นต้องแข่งขันหาเหตุผลมาสนับสนุนการกระทำที่ไม่ถูกต้องไม่ดีงามนั้น เพื่อให้ดำเนินต่อไปตามตรรกที่ตนเองสร้างขึ้น

ประการที่สอง ถ้าหากมนุษย์ยังแข่งขันที่จะดำเนินกิจกรรมที่ไม่ถูกต้องไม่ดีงามนั้น ความมีเหตุผลในเชิง “Cause and Effect” ซึ่งมีคำความหมายตรงกับคำว่า อิทัปปัจจยตา ในทางพุทธธรรม ก็จะก่อให้เกิดผลกระทบที่ไม่พึงปรารถนาจากการกระทำนั้นๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ความมีเหตุผลในเชิง “Cause and Effect” จึงมีฐานมาจากความรอบคอบระมัดระวัง ในการตัดสินใจเลือกเส้นทางของการกระทำ โดยให้พิจารณาอย่างรอบด้าน ขณะที่ความมีเหตุผลในเชิง Reasonableness ปรากฏได้ แม้จะไม่ได้พิจารณาอย่างรอบด้านในทุกแง่มุม เพราะเส้นทางของการกระทำที่ถูกเลือก อาจมาจากการพิจารณาเพียงด้านบางมุม และมีเหตุผลรองรับการกระทำนั้นอยู่เช่นกัน

คุณลักษณะด้านความมีเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับคำว่า “เหตุ” และ “ปัจจัย” สำหรับในทางพุทธธรรม จะมีความหมายที่ลึกซึ้งไปอีกชั้นหนึ่ง ดังตัวอย่างของต้นมะม่วงที่ต้องอาศัยเมล็ดมะม่วง (คือเหตุ) และอาศัยดิน อากาศ น้ำ และอุณหภูมิที่เหมาะสม (คือ ปัจจัย) ในการเจริญเติบโต แม้หากมีเมล็ดมะม่วง (ที่เป็นเหตุ) แต่ไม่มีดิน ไม่มีน้ำ ไม่มีอากาศ และไม่มีอุณหภูมิที่เหมาะสม (ที่เป็นปัจจัย) เม็ดมะม่วงก็ไม่สามารถเจริญเติบโตขึ้นเป็นต้นมะม่วง ตามหลักการ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้แสดงธรรมในระหว่างการสนทนากับนายลอเรนส์ แวน เดน มิวเซนเบิร์ก นักหนังสือพิมพ์ / นักเขียนชาวเดนมาร์ก ที่อาศัยอยู่ในประเทศฝรั่งเศส ไว้เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2547 ในหัวข้อ พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ โดยมีใจความว่า เรื่องเหตุและปัจจัยนี้ แม้แต่ในภาษาไทยก็ยังมีปัญหา ของคำว่าเหตุหรือสาเหตุ ได้แก่ Cause และปัจจัยหรือเงื่อนไข ได้แก่ Condition ในพระอภิธรรม มีปัจจัยถึง 25 ข้อ และในท่ามกลางปัจจัยทั้ง 24 ข้อนี้ เหตุ หรือ Cause เป็นข้อที่หนึ่ง เป็น Principle Condition หรือ Direct Condition เหตุนี้ บางครั้งก็ใช้แทนกันได้ คำว่า ปัจจัย เพราะในภาษาบาลี ใช้คำว่า ปัจจัย คำเดียว แต่สามารถครอบคลุมได้ทั้งหมด

มีข้อที่น่าพิจารณาที่เกี่ยวข้องกับความมีเหตุผลอีก 2 ประการ ข้อพิจารณาประการแรก คือ ด้วยเหตุปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน จึงก่อให้เกิดผลขึ้นมาหนึ่งอย่าง ในลักษณะ Many-to-One มิใช่ว่ามีเหตุเดียวผลเดียว อย่างที่วิทยาศาสตร์ในปัจจุบันยึดติดอยู่ในสิ่งที่เรียกในภาษาบาลีว่า The Doctrine of single cause bringing single effect หรือที่ในพระพุทธศาสนา เรียกว่า เอกการณวาท ซึ่งเป็นความเห็น หรือความเข้าใจที่คาดเคลื่อนไปจากความจริงตามธรรมชาติ

ข้อพิจารณาที่สอง นอกเหนือจากที่ผลหนึ่งเกิดจากปัจจัยหลายอย่างอาจให้ผลหลายอย่าง ในลักษณะของ One-to-Many อีกด้วย สิ่งนี้เอง เป็นสาเหตุสำคัญที่ความคิดเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ไม่สามารถติดตามปัจจัยหนึ่งซึ่งนำไปสู่ผลหลายอย่าง และจากผลที่ได้อย่างหนึ่ง ก็ยากที่จะสืบสาวไปถึงปัจจัยได้ครบทุกอย่าง นักวิทยาศาสตร์ต้องการได้ผลอย่างนี้ ก็เลยพยายามสืบค้นว่า เมื่อต้องการผลอย่างนี้ จึงต้องสร้างปัจจัยเงื่อนไขทั้งหมดที่รู้ เพื่อให้ได้ผลตามที่ต้องการ แต่นักวิทยาศาสตร์ไม่สามารถล่วงรู้ได้ว่ามีผลมากหลายอย่างที่เกิดขึ้น นอกเหนือจากผลที่ได้รับ คือ มีผลอื่นๆ ติดตามมาด้วย ซึ่งอาจนำไปสู่ผลเสียขึ้นในอนาคต

ซึ่งในหัวข้อต่อไป จะเป็นการศึกษาถึงความหมายของการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สามในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

“การมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การจัดองค์ประกอบของการดำเนินงาน ให้มีสภาพพร้อมรองรับต่อผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอกและภายในได้เป็นอย่างดี”

3.4. การมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

วิกฤตการณ์มักเกิดจากความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่างๆ ที่มีอาจรับมือได้อย่างทันท่วงที หรือมิได้มีการเตรียมความพร้อมที่จะรับผลกระทบนั้นล่วงหน้า จนก่อให้เกิดความเสียหายทางใดทางหนึ่งใน ช่วงปี 2540 ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยกำลังประสบกับวิกฤตทางเศรษฐกิจจนลุกลามไปทั่วทั้งภูมิภาค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทที่เกี่ยวเนื่องกับการรับมือกับวิกฤตการณ์และการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น ซึ่งถือเป็นเรื่องของการสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดขึ้นในตัวทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์กร ผ่านทางหลายตัวอย่าง ดังนี้

“วิกฤตการณ์เกิดขึ้นมาได้อย่างไร เราเป็นเมืองอุดมสมบูรณ์ และเราก็ได้ชื่อว่า กำลังก้าวหน้าไปสู่เมืองที่เป็นมหาอำนาจทางการค้า ทำไมเกิดมีวิกฤตการณ์ ความจริงวิกฤตการณ์นี้เห็นได้มานานแล้ว สืบสืบกว่าปีมาแล้วแต่ไม่รู้ตัว เมื่อ 40 กว่าปี มีผู้หนึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อยมาขอเงิน ที่จริงก็เคยให้เงินเขาเล็กๆ น้อยๆ เขาบอกไม่พอ เขาก็ยืมเงิน ขอกู้เงิน เมื่อเขาขอกู้เงินก็บอกว่า เอ้า...ให้ แต่ขอให้เขาทำบัญชี บัญชีรายรับ บัญชีรายจ่าย รายรับก็คือเงินเดือนของเขา ซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อยและเงินที่อุดหนุนเขา ส่วนรายจ่าย ก็เป็นของที่ใช้ในครอบครัว แต่มีสิ่งหนึ่งที่ครั้งนั้นไม่เข้าใจ ไม่เคยเห็น คือไม่เคยทราบ มีรายการหนึ่งบอกว่า ค่าเช่า แล้วอีกตอนหนึ่ง ก็มีค่าเช่าอีก ความจริงเช่านี้ไม่ใช่เฉพาะคนนี้เท่านั้นแต่มีทั่วไปทุกแห่งทั้งราชการทุกกระทรวง ทบวง กรม ก็มี ทุกบริษัท ทุกส่วน แม้จะเอกชนเขาก็มีเช่า ได้บอกให้เขาเลิกเช่า เลิกแล้วให้ทำบัญชีต่อไป ทีหลังเขาทำบัญชีมา เขาไม่ขาดทุนแล้ว เขาสามารถที่จะมีเงินพอใช้ เพราะบอกให้เขาทราบว่าเงินเดือนเท่าไร จะต้องใช้ภายในเงินเดือนของเขา การทำเช่านี้เท่ากับเป็นการกู้เงิน การกู้เงินที่นำมาใช้ในสิ่งที่ไม่ทำรายได้นั้นไม่ได้ อันนี้เป็นข้อสำคัญ เพราะว่าถ้ากู้เงินและทำให้มีรายได้ ก็เท่ากับจะใช้หนี้ได้ ไม่ต้องติดหนี้ ไม่ต้องเดือดร้อน ไม่ต้องเสียเกียรติ

มีอีกรายหนึ่ง เขามาวันหนึ่ง เอาหัวเข็มขัดมาให้ เราถามว่าหัวเข็มขัดนี้ เอามาให้ทำไม ในที่สุดก็ทราบว่าเขาขอกู้เงิน อันนี้เป็นสิ่งที่ประหลาด เพราะว่า เขาไม่มีเงินใช้ ทำไมไปซื้อหัวเข็มขัด ซึ่งราคาก็ไม่ค่อยถูกนัก เอามาให้ ก็เลยบอกเขาว่าไม่ให้ ไปหาเงินที่อื่น เพราะว่าทราบดีว่า ถ้าให้เขา เขาจะไม่มีเอามาใช้คืน เงินที่จะให้เขาก็มี แต่ถ้าให้เงินเขาแล้ว เขาก็เอาไปใช้อย่างอื้อลุ่มฉวยฉก และไม่มีความที่ผู้ที่ขอสำหรับทำอาชีพ จะกลายเป็นการทำให้คนอื่นยิ่งเสียใหญ่ อันนี้ เป็นสิ่งที่จะต้องสอนว่า กู้เงิน เงินนั้นจะต้องให้เกิดประโยชน์ มิใช่กู้สำหรับไปเล่น ไปทำอะไรที่ไม่เกิดประโยชน์³⁹

³⁹ พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2540

พระบรมราชาواتตงกล่าว ใต้สะท้อนให้เห็นหลักในการดำรงชีวิตอย่างพอมีพอกิน ให้มีเกียรติยืนด้วยตนเอง ใช้จ่ายภายในกำลังของตัว มีภูมิคุ้มกันด้วยการไม่สร้างหนี้ โดยเฉพาะหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ แต่ไม่ได้ห้ามมิให้มีหนี้ เพียงควรเป็นการกู้เงินที่ทำให้เกิดรายได้หรือก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสมเหตุสมผล ไม่ใช่การกู้เงินมาใช้ในสิ่งที่ไม่ทำให้เกิดรายได้ หรือใช้จ่ายในสิ่งที่ฟุ่มเฟือยโดยไม่ประมาณตน เรียกว่าเป็นวิธีการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีทางหนึ่ง

“อีกเรื่องหนึ่ง คือ ไปทางชลบุรี ครั้งหนึ่ง นี่ก็หลายสิบปีมาแล้ว มีพ่อค้าคนหนึ่ง เขาบอกว่า เขาทำโรงงานสำหรับทำสับประรดกระป๋อง เขาลงทุนเป็นล้าน จำไม่ได้แล้วก็ล้าน เพื่อสร้างโรงงาน การลงทุนมากอย่างนั้น บอกให้เขาทราบว่ามันไม่ค่อยเห็นด้วย เพราะว่าเคยทำโรงงานเล็กๆ ที่ทางภาคเหนือ ใช้เงินสามแสนบาท เพื่อที่จะเอาผลผลิตของชาวบ้านชาวเขามาใส่กระป๋องแล้วขาย ก็ได้ผล เป็นโรงงานเล็กๆ บอกว่า ที่เขาลงทุนเป็นล้าน รู้สึกว่าเสี่ยง เขาบอกว่า ต้องทำอย่างนั้น เขาก็ลงทุนไป ทำไปทำมา สับประรดที่อำเภอบ้านบึงทางชลบุรี ก็มีไม่พอ เมื่อมีไม่พอ ต้องไปสั่งสับประรดมาจากปทุมธานี สับประรดจากปทุมธานีต้องขนส่งมา ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก ทำไปทำมา โรงงานก็ล้ม อย่างนี้ก็แสดงให้เห็นว่า ทำโครงการอะไร ก็จะต้องนึกถึงขนาดที่เหมาะสมกับที่เรียกว่า อดภาพ หรือกับสิ่งแวดล้อม

ยังมีอีกรายการหนึ่ง ที่ลำพูน มีการตั้งโรงงานสำหรับแช่แข็งผลผลิตของชาวไร่ ได้ไปเยี่ยม เขาบอกว่า ข้าวโพดที่เขาใช้สำหรับแช่แข็ง คุณภาพไม่ค่อยดี ก็เลยซื้อในราคาแพงไม่ได้ ตอนนั้น ก็ยังไม่ทราบว่า เขามีอันเป็นไปอย่างไร ก็บอกเขาว่า นี่น่าจะส่งเสริมด้านการเงินให้เกษตรกรที่ปลูกข้าวโพดให้ได้ข้าวโพดที่มีคุณภาพดี โรงงานจะเจริญ เขาบอกให้ไม่ได้ เพราะว่าคุณภาพไม่ดี อันนี้เป็นปัญหาโลกแตก ถ้าไม่ให้ราคาดี หรือไม่สนับสนุนเกษตรกรในการเพาะปลูก ก็จะไม่ได้รับประโยชน์ จะไม่ได้คุณภาพ จะได้ข้าวโพดที่พันหลอ ซึ่งเขาก็บอกว่า ต้องทิ้ง เพราะว่าเครื่องจักรของเขา ต้องมีข้าวโพดที่ขนาดเหมาะสม อย่างนี้โรงงานนั้น – ความจริง ไม่ได้แข่งเขา – แต่นึกในใจว่า โรงงานน้อยอยู่ไม่ได้ แล้วในที่สุดก็จริงๆ ก็ล้ม อาคารอะไรต่างๆ ก็ยังอยู่เดี๋ยวนี้อยู่ แต่ไม่มีใครเป็นเจ้าของ เกะกะอยู่”⁴⁰

นอกจากกิจการที่ต้องดำเนินอยู่ภายในกำลังของตัวเองแล้ว ยังต้องคำนึงถึงปัจจัยแวดล้อมรอบข้างที่เหมาะสมเกื้อกูลต่อการดำเนินกิจการด้วย วิธีการหนึ่งในการสร้างปัจจัยที่เกื้อหนุน ก็คือ การอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้อื่นก่อน เช่น การเอื้อเฟื้อแก่ผู้ที่อยู่ในฐานะเจ้าของวัตถุดิบหรือปัจจัยการผลิต ซึ่งในที่สุดก็จะส่งผลกลับมาอำนวยความสะดวกแก่กิจการของตน ทำให้กิจการอยู่รอดและเจริญเติบโต เป็นวิธีการสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการช่วยเหลือผู้อื่นและส่วนรวมให้ยืนอยู่ได้

⁴⁰ อ้างแล้ว, 2540

“ทุกคนต่างมีหน้าที่ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทำเฉพาะหน้าที่นั้น เพราะว่าถ้าคนใดทำหน้าที่เฉพาะของตัวเอง โดยไม่มองดูคนอื่น งานก็ดำเนินไปไม่ได้ เพราะเหตุว่างานทุกงาน จะต้องพาดพิงกัน จะต้องเกี่ยวโยงกัน ฉะนั้นแต่ละคนจะต้องรู้ถึงงานของผู้อื่นแล้วช่วยกันทำ”⁴¹

“ผู้ที่ทำงานให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนของตนด้วย ย่อมได้ประโยชน์แก่ส่วนรวมของตนด้วย ผู้ที่ทำงานโดยเห็นแก่ตัว เบียดเบียนส่วนรวม ย่อมบั่นทอนทำงานความมั่นคงของประเทศไทย และที่สุดตนเองก็จะเอาตัวไม่รอด”⁴²

“ทุกวันนี้สถานการณ์ต่าง ๆ ในโลกและในบ้านเมืองของเราเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ย่อมทำให้มีความคิด ความเห็นและหลักการอย่างใหม่เกิดขึ้นมามาก การจัดวางหลักการ วางระเบียบปฏิบัติในการบริหารและดำเนินการศึกษา จำต้องกระทำให้สอดคล้อง ให้ถูกให้เหมาะกับสภาพที่เปลี่ยนมาด้วย เพื่อที่จะได้ก้าวหน้าไปในทางที่เจริญ”⁴³

ตัวอย่างของพระราชดำรัสที่อัญเชิญมาข้างต้น สะท้อนถึงหลักคิดในการสร้างภูมิคุ้มกันที่เป็นขั้นตอน โดยในขั้นแรกเป็นการจัดการกับเหตุภายในตัว เช่น การไม่ก่อหนี้ที่ไม่เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ขั้นต่อมาเป็นการจัดการกับเหตุภายนอกตัว เช่น การอุดหนุนทุนเงินกู้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องรอบข้าง ซึ่งถือเป็นการปลูกสร้างภูมิคุ้มกันอย่างเป็น “ระบบ” ด้วยการรวบรวมและจัดการเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน เพื่อให้สามารถรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปโดยไม่เกิดความเสียหายจนถึงขั้นที่อยู่ไม่ได้

ระบบภูมิคุ้มกันยัง หมายถึง การรวมองค์ประกอบย่อยต่างๆ เข้าด้วยกัน การจัดกระบวนการดำเนินงานต่างๆ อย่างบูรณาการ จนเกิดเป็นระบบภูมิคุ้มกันที่สามารถป้องกันผลกระทบจากภายนอกในหลายด้าน เช่น ด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เป็นต้น

กล่าวโดยรวมแล้ว การมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การจัดองค์ประกอบของการดำเนินงาน ให้มีสภาพพร้อมรองรับต่อผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในได้เป็นอย่างดี ในหัวข้อต่อไป จะเป็นการศึกษาถึงความหมายของความรู้ ซึ่งเป็นหนึ่งในสองเงื่อนไขสำคัญในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

⁴¹ อ่างแล้ว, 2540

⁴² พระบรมราโชวาทพระราชทานเนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร และประกาศนียบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 10 มกราคม 2512

⁴³ พระบรมราโชวาทเนื่องในโอกาสที่คณะครูอาวุโสเข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานเครื่องหมายเชิดชูเกียรติและเงินช่วยเหลือประจำปี พ.ศ.2516 วันที่ 1 พฤศจิกายน 2517

“เงื่อนไขความรู้ หมายถึง เครื่องมืออาศัยของการดำเนินงาน เพื่อให้เป็นไปได้อย่างถูกต้อง ประกอบด้วย ความรอบรู้ คือ ความรู้สึกในงานที่ทำและความรู้กว้างในสภาพแวดล้อม และสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานที่ทำ ความระลึกรู้ (สติ) คือ การยั้งคิดพิจารณาและรู้เท่าทันสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนที่จะกระทำการใดๆ และความรู้ชัด (ปัญญา) คือ การเห็นและเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้อย่างกระจ่างชัด ถูกต้องตามเหตุตามผลและตามจริง”

3.5. เงื่อนไขความรู้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของความรู้ในโอกาสต่างๆ ดังนี้

“ความรู้นี้เป็นหลักของการทำงาน ผู้ที่จะทำงานใดจำเป็นต้องมีความรู้ในเรื่องนั้นก่อนเป็นเบื้องต้นส่วนความคิดเป็นเครื่องช่วยความรู้ คือ ช่วยให้ใช้ความรู้ได้ถูกต้อง เช่น จะใช้อย่างไร ที่ไหน เมื่อใด เมื่อมีความรู้สำหรับงาน มีความคิดสำหรับการพิจารณาใช้ความรู้ให้ถูกต้องแล้ว ย่อมทำงานได้ผลสมบูรณ์ดี ยากที่จะผิดพลาด ความรู้กับความคิดจึงไม่ควรแยกจากกัน”⁴⁴

ข้อพิจารณาซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความรู้ที่เหมาะสมในการนำหลักวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินงานทุกขั้นตอน ซึ่งประกอบด้วย ความรอบรู้ ทั้งในงานที่ทำและสภาวะแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับงานที่ทำทั้งหมด มีสติ หรือระลึกรู้ และปัญญารู้ชัด เกิดขึ้นจากความฉลาดสามารถคิดพิจารณาอย่างถูกต้องแยกแยะด้วยเหตุผล

“การสร้างความสำเร็จในกิจการงานทุกอย่าง ทุกระดับ รวมทั้งความสำเร็จในชีวิตของแต่ละคนนั้น ต้องอาศัยปัจจัยสำคัญในชีวิตของแต่ละคนนั้น ต้องอาศัยปัจจัยสำคัญประกอบกันถึงสามส่วน ส่วนที่หนึ่ง คือ ความรู้และความชำนาญทางวิชาการ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐาน หรือเป็นเครื่องมือปฏิบัติงานแท้ๆ ส่วนที่สอง คือ ความละเอียดอ่อนถี่ถ้วน ความตั้งใจ และความอุตสาหะพยายาม ซึ่งเป็นเครื่องมือช่วยให้ทำการได้ไม่ผิดพลาดบกพร่อง และสำเร็จลุล่วงได้ตลอด ไม่ทิ้งขว้างละวางเสียกลางคัน ส่วนที่สามนั้น ได้แก่ สติระลึกรู้ตัวและปัญญาความรู้ชัด หรือความเฉลียวฉลาด ที่จะหยุดคิดพิจารณากิจที่จะทำ คำที่จะพูดทุกอย่าง ให้เป็นไปโดยถูกต้อง เทียบตรงตามกระบวนการของเหตุผล ซึ่งจะช่วยให้ดำเนินชีวิตและการงานไปในทางเจริญก้าวหน้า”

⁴⁴ พระบรมราโชวาทพระราชทานเนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร และประกาศนียบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ 8 พฤศจิกายน 2508

ความรู้ที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งในเงื่อนไขของความรู้ มีความหมายครอบคลุมทั้ง ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานและหลักการของวิชาการต่างๆ ซึ่งเป็นความรู้ในแนวลึก และความรู้ในข้อเท็จจริงแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานทั้งหมด ซึ่งเป็นความรู้ในแนวกว้าง ที่จะทำให้สามารถประกอบและส่งเสริมการปฏิบัติงานให้ได้ผลลัพธ์ที่สมบูรณ์ ดังพระบรมราโชวาทว่า

“ความรู้ที่ใช้ได้ผลนั้น ต้องเป็นความรู้ที่ถูกต้อง แม่นยำ มีความชำนาญ นำมาใช้ในการ ตัดพื้นที่และนอกจากความรู้ด้านลึก คือ วิชาการเฉพาะสาขาที่ศึกษามาโดยตรงแล้ว ความรู้ด้าน กว้าง คือ วิชาการอื่นๆ ทั่วไป ย่อมเป็นปัจจัยประกอบส่งเสริมอีกส่วนหนึ่งด้วย”⁴⁵

“นอกจากจะอาศัยความรู้ความสามารถทางวิชาการ ตามที่ได้ศึกษามาแล้ว ยังมีความ จำเป็นที่จะต้องมีความรอบรู้และความเข้าใจอันกระจ่างและเพียงพอในข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ สภาวะแวดล้อมและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานที่จะกระทำทั้งหมด รวมทั้งระบบชีวิตของคน ไทย อันได้แก่ ความเป็นอยู่ ความต้องการ วัฒนธรรม และความรู้สึกนึกคิดโดยเบ็ดเสร็จด้วย จึง จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายได้”⁴⁶

องค์ประกอบต่อมาในเงื่อนไขของความรู้ ได้แก่ สติ หรือความระลึกรู้ ซึ่งเป็นเครื่อง บังคับตนเองในการกระทำ การพูด หรือแม้แต่การคิดเรื่องต่างๆ ว่าจะจะเป็นประโยชน์หรือ ผลลัพธ์เสียหายหรือไม่อย่างไรในระยะยาว

“ความรู้สึกระลึกได้ว่าอะไรเป็นอะไร หรือเรียกสั้นๆ ว่า สติ นั้น เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ที่สุดอย่างหนึ่งที่จะทำให้บุคคลหยุดคิดพิจารณาก่อนที่จะทำ จะพูด และแม้แต่จะคิดสิ่งใดสิ่ง หนึ่งว่าสิ่งนั้นดีหรือชั่ว มีคุณประโยชน์หรือเสียหาย ควรกระทำหรือควรงดเว้นอย่างไร เมื่อยัง คิดได้ ก็จะช่วยให้อธิบายทุกสิ่งทุกอย่างละเอียดประณีต และสามารถถกถียงถ่วงเอียงสิ่งที่ไม่ เป็นสาระ ไม่เป็นประโยชน์ออกได้หมด คงจะเหลือแต่เนื้อแท้ที่ถูกต้องและเป็นธรรม ซึ่งเป็นของ ควรคิดควรพูดควรทำแท้ๆ”

ส่วนอีกองค์ประกอบในเงื่อนไขของความรู้ ได้แก่ ปัญญา หรือความรู้ชัด อันเกิดจาก การคิดพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องแยกแยะด้วยเหตุผล ทำให้เห็นและเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่าง ได้อย่างกระจ่างชัด เป็นความรู้แจ้งในงานและวิธีที่จะปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้องเที่ยงตรง

⁴⁵ พระบรมราโชวาทพระราชทานเนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร และประกาศนียบัตร ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 24 มกราคม 2532

⁴⁶ พระบรมราโชวาทพระราชทานเนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของสถาบันบัณฑิตพัฒน บริหารศาสตร์ วันที่ 19 มีนาคม 2522

“ปัญญา แปลอย่างหนึ่งก็คือ ความรู้ทุกอย่างทั้งที่เล่าเรียน จดจำมา ที่พิจารณา ไคร่ครวญคิดเห็นขึ้นมา และที่ได้ฝึกฝนอบรมให้คล่องแคล่วชำนาญขึ้นมาในตัวเอง อีกอย่างหนึ่ง เมื่อมีความรู้ความชัดเจน ชำนาญในวิชาการต่างๆ ดังว่าจะได้ผลให้เกิดความเฉลียวฉลาด ขึ้นมาในตัวบุคคล แต่ประการสำคัญ คือ ความรู้ที่ผนวกกับความเฉลียวฉลาดนั้น จะรวมกันเป็น ความสามารถพิเศษขึ้นคือ ความรู้จริง รู้แจ้งชัด รู้ตลอดในสิ่งที่ได้มีโอกาสศึกษา ซึ่งจะเป็นผล ต่อไปเป็นความรู้เท่าทันความคิด จริต ทฤษฎี และเจตนาของคนทั้งปวง เมื่อรู้เท่าทันแล้วก็จะ เห็นแนวทางและวิธีการที่จะหลีกเลี่ยงให้พ้นอุปสรรค ปัญหา และความเสื่อม ความล้มเหลวทั้ง ปวงได้ แล้วดำเนินไปตามทางที่ถูกต้องเหมาะสมจนบรรลุความสำเร็จ”⁴⁷

“ปัญญา ความรู้ชัด ซึ่งเป็นกำลังสำคัญ สำหรับการพิจารณาวินิจฉัยตัดสินปัญหาและ เรื่องราวต่างๆ ที่จะต้องผ่านพบวนการปฏิบัติงาน ความรู้ชัดนี้ หมายถึง ความรู้ที่กระจ่าง ถูกต้องตามเหตุ ตามผล และตามจริง เกิดขึ้นได้โดยอาศัยความรู้อันกว้างขวาง ที่ได้รู้ได้เห็นได้ ศึกษา สังเกตมาแล้วเป็นเนื้อหาที่อาศัยสติ ความระลึกรู้ และความมีใจสงบ ตั้งมั่นในความ เป็นกลาง ไม่หวั่นด้วยอคติ เป็นพื้นฐานรองรับและเป็นเครื่องพิจารณากลับกรอง สำเร็จเป็นความรู้ ความเห็นที่ชัดเจนถูกต้อง สามารถวินิจฉัยชี้ชัดในกรณีทั้งปวงได้แม่นยำถูกต้อง ผู้มีกำลัง ปัญญาจึงรู้จริง และรู้ซึ่ง มองเห็นปัญหาและภารกิจของตนเองให้ชัดเจนโดยตลอดหมดทุกอย่าง และสามารถปฏิบัติบริหารให้เกิดความสำเร็จเรียบร้อยได้โดยยุติธรรมถูกต้อง”⁴⁸

จากพระบรมราโชวาทข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า มีความรู้ประกอบกันเป็นสามส่วนด้วยกัน ส่วนที่หนึ่ง คือ ความรู้อันกว้างขวาง หรือเรียกว่าเป็น ความรอบรู้ ที่ไม่จำกัดเพียงความรู้ ความสามารถทางวิชาการ ตามที่ได้ศึกษามา แต่ยังรวมถึงความรู้และความเข้าใจอันกระจ่าง และเพียงพอในข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานะแวดล้อมและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานที่ทำ ทั้งหมด ส่วนที่สอง คือ สติ หรือความระลึกรู้ ซึ่งเป็นเครื่องพิจารณากลับกรองก่อนที่จะทำ จะ พุด หรือแม้แต่จะคิดในเรื่องต่างๆ ว่าก่อให้เกิดประโยชน์หรือผลเสียหาย ควรกระทำ หรือควร งดเว้น และส่วนที่สาม คือ ปัญญา หรือความรู้ชัด อันเกิดจากการคิดพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่าง ถูกต้องแยกคายด้วยเหตุผล ทำให้เห็นและเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างได้อย่างกระจ่างชัด เป็นความรู้ แจ้งในงานและวิธีที่จะปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้องเที่ยงตรง

กล่าวโดยรวมแล้ว เงื่อนไขของความรู้ หมายถึง เครื่องอาศัยของการดำเนินงาน เพื่อให้เป็นไปอย่างถูกต้อง ประกอบด้วยความรู้ คือ ความรู้ลึกในงานที่ทำและความรู้กว้าง ในสถานะแวดล้อมและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานที่จะทำ ความระลึกรู้ (สติ) คือ การยังคิด

⁴⁷ อ้างแล้ว, 2532

⁴⁸ อ้างแล้ว, 2522

ความรู้ เป็นเหตุ หรือเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดความ “ถูกต้อง” ในการดำเนินงาน ภายใต้หลักการที่มุ่งเน้นการกระทำ หรือพฤติกรรมให้เป็นไปอย่าง “ถูกต้องดีงาม” หรือที่เรียกว่า “สัมมา” กระบวนการส่วนเหตุ หรือเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดความดีงามในการกระทำหรือพฤติกรรม ได้แก่ เงื่อนไขคุณธรรม ซึ่งจะได้อธิบายในหัวข้อต่อไป

“เงื่อนไขของคุณธรรม หมายถึง เครื่องอาศัยของการดำเนินงาน เพื่อให้เป็นไปอย่างดีงาม ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์สุจริต คือ ความประพฤติชอบ มีการพูดและการกระทำที่ตรงต่อหน้าที่ การงาน ต่อตนเอง และต่อผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง มีเจตนาบริสุทธิ์ ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง และไม่เอารัดเอาเปรียบ ความอดทน มีความเพียร คือ ความบากบั่น ความกล้าแข็ง มีความหนักแน่น ไม่ท้อถอย ทำให้การดำเนินงานรุดหน้าเรื่อยไป จนประสบความสำเร็จ และความรอบคอบระมัดระวัง คือ การพิจารณาอย่างถี่ถ้วนในทุกแง่ทุกมุมก่อนที่จะดำเนินงาน เพื่อมิให้เกิดความเผอเรอและผิดพลาด”

3.6. เงื่อนไขคุณธรรม

พระบรมราชาบาทที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานเกี่ยวกับเรื่องของคุณธรรม ที่มีส่วนสัมพันธ์กับเรื่องของความรู้ มีใจความสำคัญ ดังนี้

“การที่จะทำงานให้สัมฤทธิ์ผลที่พึงปรารถนา คือ ที่เปี่ยมประโยชน์และเป็นธรรมด้วยนั้น จะอาศัยความรู้แต่เพียงอย่างเดียวมิได้ จำเป็นต้องอาศัยความสุจริต ความบริสุทธิ์ใจ และความถูกต้อง เป็นธรรมประกอบด้วย เพราะเหตุว่าความรู้นั้น เป็นเหมือนเครื่องยนต์ ที่ทำให้ยวดยานเคลื่อนไปได้ประการเดียว ส่วนคุณธรรมดังกล่าวแล้ว เป็นเหมือนหนึ่งพวงมาลัย หรือหางเสือ ซึ่งเป็นปัจจัยที่นำพาให้ยวดยานดำเนินไปถูกทางด้วยความสวัสดิ คือ ปลอดภัยจนบรรลุถึงจุดหมายที่พึงประสงค์ ดังนั้น ในการที่จะประกอบกิจการงาน เพื่อตนเพื่อส่วนรวมต่อไป ขอให้ทุกคนสำนึกไว้เป็นนิตย์โดยตระหนักว่า การงาน สังคม และบ้านเมืองนั้น ถ้าขาดผู้มีความรู้เป็นผู้บริหารดำเนินการย่อมเจริญก้าวหน้าไปได้โดยยาก แต่ถ้างานใด สังคมใด และบ้านเมืองใด ก็ตามขาดบุคคลผู้มีความรู้คุณธรรมความสุจริตแล้วจะดำรงอยู่มิได้แล้ว”⁴⁹

⁴⁹ พระบรมราชาบาทพระราชทานเนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร และประกาศนียบัตรของมหาวิทยาลัยรามคำแหง วันที่ 8 กรกฎาคม 2520

องค์ประกอบของคุณธรรมประการแรก คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งเป็นเครื่องกำกับทิศทางของการใช้วิชาความรู้ เพื่อนำพาไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์

“ข้าพเจ้าใคร่ขอให้ท่านทั้งหลายจงมั่นอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริต ถือเอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง เพราะคุณธรรมอันนี้เป็นมูลฐานอันสำคัญที่จะยังความเจริญและความเป็นปึกแผ่นแก่สังคม เป็นบ่อเกิดแห่งความสามัคคีกลมเกลียว ความซื่อสัตย์ที่ว่านี้ หมายถึง ความสุจริตซื่อตรงต่อหน้าที่ การงาน ต่อตนเอง และต่อผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง มีเจตนาบริสุทธิ์ ไม่เอารัดเอาเปรียบต่อผู้อื่น”

องค์ประกอบต่อมาคือ ความอดทน มีความเพียร ประกอบการงานด้วยความตั้งใจ ไม่ละเลย ไม่ทอดทิ้ง เป็นความเพียรที่มีลักษณะกล้าแข็งไม่ขาดสาย มีความหนักแน่นอดทน ไม่ท้อถอย ทำให้การดำเนินงานรุดหน้าเรื่อยไป

“ท่านทั้งหลายจะต้องอาศัยวิชาความรู้ที่กว้างขวาง ถูกต้อง และแม่นยำชำนาญอยู่ตลอดเวลา ทั้งต้องมีความอดสาหะพยายาม มีสติความระลึกรู้ตัว มีความสังเกต พิจารณา พิจารณาอย่างถี่ถ้วนรอบคอบ ยิ่งกว่านั้น ทุกคนยังต้องมีคุณสมบัติสำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าใคร่จะกล่าวเป็นพิเศษในโอกาสนี้ คือ ความหนักแน่น อดทน ไม่ยอมตัว ให้อำนาจไปตามเหตุการณ์ ตามอคติ ตามอารมณ์ชอบใจหรือไม่ชอบใจ ความหนักแน่นอดทนช่วยให้เกิดความคิด และธรรมดานคนเราเมื่อมีการยั้งคิด ย่อมมีโอกาสพิจารณาทบทวนเรื่องราวต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น เมื่อคิดทบทวนดีแล้ว ก็จะเห็นและเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างได้อย่างกระจ่างชัด คือ เห็นและทราบชัดในสิ่งที่ปัญหา พร้อมทั้งรู้ทางและวิธีการที่จะคิดปฏิบัติแก้ปัญหาอันนั้นโดยตลอด จึงสามารถทำการงานได้โดยราบรื่น ไม่หลงทาง ไม่เสียเวลา ไม่ผิดพลาด หากแต่ประสิทธิภาพและบรรลุผลสมบูรณ์”⁵⁰

ความซื่อสัตย์สุจริต และความมุ่งมั่น อดทน มีความเพียร จะเกิดขึ้นและยังยืนอยู่ได้ ด้วยการมีสติและปัญญา กล่าวคือ มีสติรู้ตัว มีปัญญารู้ชัดในคุณค่าของความซื่อสัตย์สุจริต และการสร้างสรรค์ความเจริญบนพื้นฐานของความสุจริต เกิดเป็นค่านิยม ความเชื่อมั่นและความพึงพอใจในการคิดดี พูดดี และทำดี แล้วความมั่นใจ ความพึงพอใจนั้น ก็จะอุดหนุนประกอบความซื่อสัตย์สุจริตและความอดทน มีความเพียรที่จำทำให้คงอยู่ได้ตลอดไปไม่เสื่อมถอย

อีกองค์ประกอบหนึ่งในเงื่อนไขคุณธรรม คือ ความรอบคอบ ระมัดระวัง ที่จะพิจารณาเรื่องต่างๆ ให้กระจ่างแจ้งในทุกแง่ทุกมุม ก่อนที่จะจัดการให้ถูกต้อง ถูกขั้นตอน ถูกเหตุผล

⁵⁰ พระบรมราชาโชวาทพระราชทานเนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร และประกาศนียบัตรของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตสงขลา วันที่ 13 กันยายน 2522

“การทำงานให้สำเร็จผลแน่นอนและสมบูรณ์ตามเป้าหมายนั้น จะต้องใช้ความรู้ความสามารถพร้อมทั้งคุณสมบัติที่สำคัญๆ ในตัวบุคคลหลายประการ เช่น ความตั้งใจที่มั่นคง ความคิดสร้างสรรค์ ความอุตสาหะพยายาม ความรับผิดชอบ ความรอบคอบระมัดระวัง ตลอดจนความสุจริตเป็นธรรม นำมาปฏิบัติงานโดยพร้อมสรรพ และเต็มกำลังอย่างสม่ำเสมอ”⁵¹

“แบบแผนและหลักเกณฑ์นั้น ย่อมต้องมีเหตุผลเป็นพื้นฐาน และเหตุผลที่จะทำให้พื้นฐานมั่นคงไม่สั่นสะเทือนได้ก็ต้องเป็นเหตุผลความจริงแท้ ที่ได้พิสูจน์ให้เห็นจริงแล้วด้วยความละเอียดรอบคอบ ปราศจากความลำเอียงและความหลงผิดตามอารมณ์”⁵²

หลักการในการปฏิบัติงานใดๆ จำต้องมีเหตุผลจริงแท้รองรับโดยอาศัยความรอบคอบระมัดระวังเป็นเครื่องพิจารณาถ่วงถ่วงความรอบคอบระมัดระวังจึงเป็นคุณธรรมที่คอยสนับสนุนการใช้ปัญญาหรือความรู้ความคิดปราศจากอคติและกิเลสครอบงำ เพื่อให้ได้มาซึ่งเหตุผลที่ถูกต้อง

จากพระบรมราโชวาทข้างต้น แสดงให้เห็นว่า นอกเหนือจากความรู้ที่จะทำงานให้สัมฤทธิ์ผลที่พึงปรารถนา ซึ่งเปรียบเหมือนเครื่องยนต์ส่งให้พาหนะเคลื่อนที่ ยังต้องประกอบไปด้วยคุณธรรมในตัวบุคคล ซึ่งเปรียบเทียบกับพวงมาลัยคอยบังคับทิศทางให้ไปถึงจุดหมายที่พึงประสงค์ อันได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน มีความเพียร และความรอบคอบระมัดระวังเป็นอย่างสำคัญ

กล่าวโดยรวมแล้ว เงื่อนไขของคุณธรรม หมายถึง เครื่องอาศัยของการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปอย่างดีงาม ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์สุจริต คือ ความประพฤติชอบ มีการพูดและการกระทำตรงต่อหน้าที่การงาน ต่อตนเอง และต่อผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง มีเจตนาบริสุทธิ์ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง และไม่เอารัดเอาเปรียบ ความอดทน มีความเพียร คือ ความบากบั่น ความกล้าแข็ง มีความหนักแน่น ไม่ท้อถอย ทำให้การดำเนินงานรุดหน้าเรื่อยไปจนประสบความสำเร็จและความรอบคอบระมัดระวัง คือ การพิจารณาอย่างถี่ถ้วนในทุกแง่มุมก่อนที่จะดำเนินงาน เพื่อมิให้เกิดความเผลอเรอและผลิตผลขาด

⁵¹ พระบรมราโชวาทพระราชทานเนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรบัณฑิตและมหาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 19 กรกฎาคม 2528

⁵² พระบรมราโชวาทพระราชทานเนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรบัณฑิตและมหาบัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 16 กรกฎาคม 2520

ภายใต้หลักการที่มุ่งเน้นการกระทำ หรือพฤติกรรมให้เป็นไปอย่าง “ถูกต้องดีงาม” หรือเรียกว่า “สัมมา” กระบวนการ คุณธรรมจึงเป็นเหตุ หรือเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดความ ดีงาม ควบคู่กับความรูที่เป็นเหตุหรือเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความ “ถูกต้อง” ในการดำเนินงาน

“เศรษฐกิจพอเพียงมีสามระดับ ในระดับที่หนึ่ง เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานที่ เน้นความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว ในระดับที่สอง เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบ ก้าวหน้า ที่เน้นความพอเพียงในระดับกลุ่มหรือองค์กร และในระดับที่สาม เป็นเศรษฐกิจ พอเพียงแบบก้าวหน้า ที่เน้นความพอเพียงในระดับเครือข่าย”

3.7. ระดับของเศรษฐกิจพอเพียง

จนถึงวันนี้ ความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับคนกลุ่มหนึ่ง ก็ยังเข้าใจว่า พอเพียง คือ การพึ่งตนเอง ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Self-sufficiency แต่คำว่า พอเพียง ในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่เลี้ยงตัวเองได้ บนพื้นฐานของความประหยัดและการ ลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น เรียกว่า “เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน” ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงใน ระดับที่มีการรวมตัวกัน เพื่อร่วมดำเนินงานในเรื่องต่างๆ มีการสร้างเครือข่ายและขยายกิจการ ทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ โดยประสานความร่วมมือกับภายนอก เรียกว่า “เศรษฐกิจ พอเพียงแบบก้าวหน้า” ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียงจึงมิใช่แค่เพียงเรื่องของการพึ่งตนเองโดยที่ ไม่เกี่ยวข้องกับใคร และมีใช่เรื่องของการประหยัด แต่ยังครอบคลุมถึงข้อเกี่ยวข้องกับผู้อื่น การ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แท้จริงแล้ว เศรษฐกิจพอเพียง สามารถจำแนกได้เป็น 3 ระดับ ดังต่อไปนี้

3.7.1. เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่หนึ่ง

เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน ที่เน้นความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว คือ การที่สมาชิกในครอบครัว มีความเป็นอยู่ในลักษณะที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ สามารถ สนองความต้องการขั้นพื้นฐาน เช่น ความต้องการในปัจจัยสี่ของตนเองและครอบครัวได้ มีการ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน มีความสามัคคีกลมเกลียว และมีความพอเพียงในการดำเนินชีวิต ด้วยการประหยัดและการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น จนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ทั่วทั้งกายและใจ

3.7.2. เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สอง

เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ที่เน้นความพอเพียงในระดับกลุ่มหรือองค์กร คือ เมื่อบุคคล หรือครอบครัว มีความพอเพียงในระดับหนึ่งแล้ว ก็จะรวมพลังกันในกลุ่มหรือ สหกรณ์ เพื่อร่วมกันดำเนินงานในด้านต่างๆ ทั้งด้านการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่

3.7.3. เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สาม

เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ที่เน้นความพอเพียงในระดับเครือข่าย คือ เมื่อกลุ่มหรือองค์กร มีความพอเพียงในระดับที่สองแล้ว ก็จะร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เพื่อสร้างเครือข่าย มีการติดต่อร่วมมือกับธนาคารหรือบริษัทต่างๆ ทั้งในด้านการลงทุน การผลิต การตลาด การจำหน่าย และการบริหารจัดการ เพื่อการขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในสวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา ให้สมประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่าย

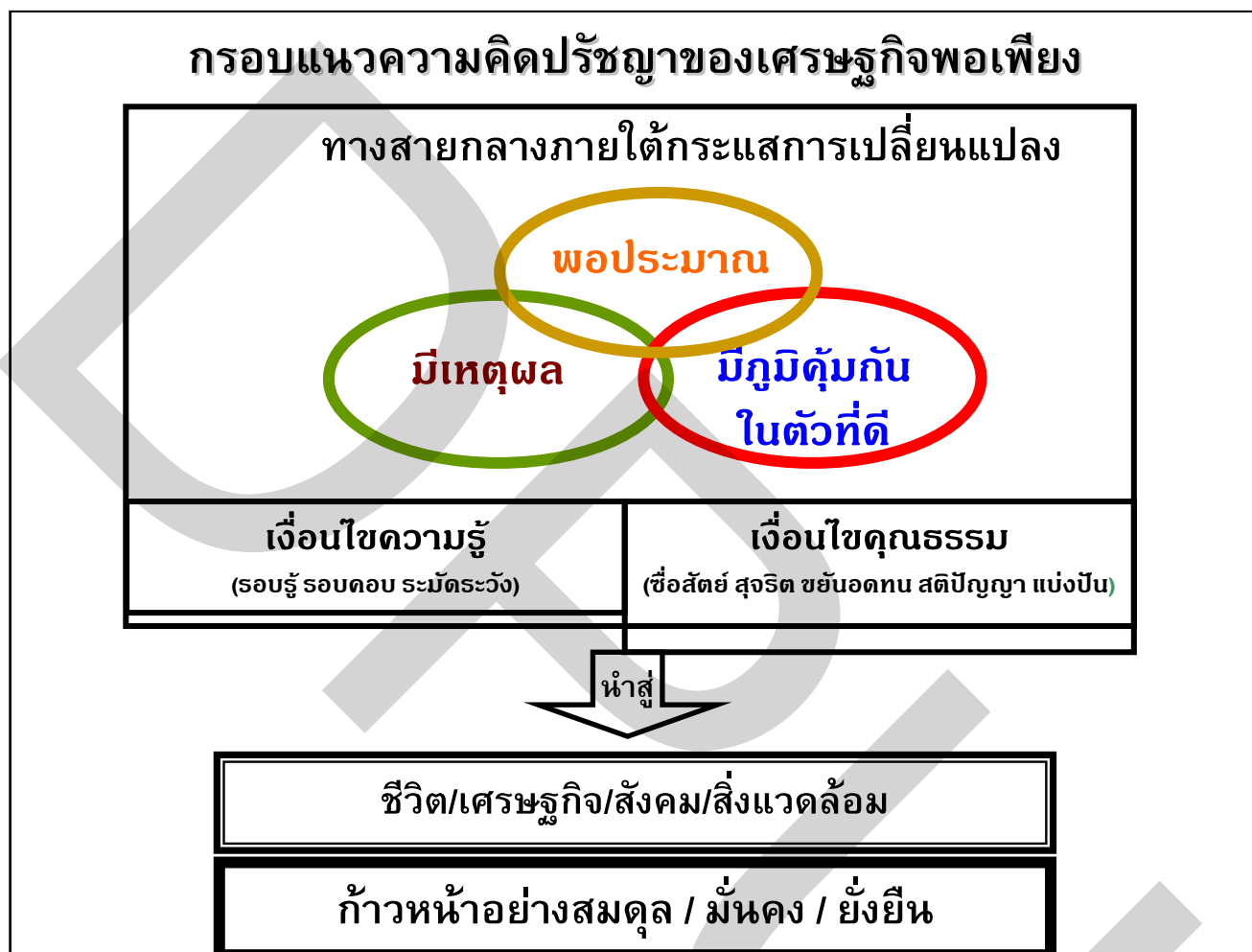
การจำแนกเศรษฐกิจพอเพียงใน 3 ระดับข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาที่เริ่มต้นจากหลักการของการพึ่งพาตนเอง โดยเปลี่ยนจากการพึ่งพาตนเองไม่ได้หรือต้องคอยอาศัยผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา (Dependent) เป็นการพัฒนาดตนเองให้มีความเข้มแข็ง เป็นอิสระ (Independent) แล้วจึงค่อยๆ พัฒนาขึ้นมาเป็นการแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน จนนำไปสู่การพึ่งพิงอิงกัน (Inter-Dependent) สงเคราะห์เกื้อกูลร่วมมือกัน และประสานกับโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

“จุดหมายในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ความสมดุล การพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ตลอดจนการก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์”

3.8. จุดหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการสังเคราะห์จุดหมายในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยและทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป พบว่า มีอยู่ 2 ส่วนด้วยกัน ในส่วนที่หนึ่ง ปรากฏอยู่ 2 แห่ง ซึ่งมีความหมายไปในทิศทางเดียวกัน คือ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ และเพื่อให้พร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม

โดยความสัมพันธ์แห่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะพบว่า มีความเชื่อมโยงระหว่างคุณลักษณะและเงื่อนไขต่างๆ อย่างใกล้ชิด เช่น ความรอบรู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตกำกับจะเป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความพอประมาณ ไม่โลภ ไม่เอารัดเอาเปรียบ การมีสติไม่หวั่นไหวไปตาม

แผนภาพที่ 3.1. แสดงภาพรวมแนวความคิดหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

บทที่ 4

ระเบียบวิธีวิจัย

4.1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่มีการพัฒนาจากระบบทุนนิยม ส่งผลกระทบต่อผู้ที่ดำรงอยู่ในชุมชน ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเน้นศึกษาจากการค้นหาความจริงสภาพปัจจุบัน และรวบรวมข้อเท็จจริงโดยการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) เพื่อนำข้อมูลที่ได้รับ มาหาแนวโน้มความเป็นไป และยังมีการสอดแทรกทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อหาจุดที่มีความเหมาะสม ต่อการนำมาพัฒนาชุมชน ให้มีการเจริญควบคู่ทั้ง เศรษฐกิจพอเพียง และเชิงวัฒนธรรม ตามหลักว่าด้วยทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง

โดยการเก็บข้อมูลความคิดเห็นจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง คือ เจ้าหน้าที่บริหารจัดการท้องถิ่น และชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนกรณีศึกษา เพื่อกำหนดแนวทางในหาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเมือง และชุมชนชนบท โดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง เป็นตัวประสานความสัมพันธ์ของการศึกษา

การวิจัยนี้ยังประโยชน์ต่อพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นในเชิงลักษณะของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเมือง และชุมชนชนบท โดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งรายละเอียดในการศึกษาการวิจัย สามารถแบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ

1. การศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการค้นคว้ารวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสารทางราชการเกี่ยวกับบทความทางวิชาการ วารสาร งานวิจัย และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียง หลักการเกิดชุมชนเมือง และชุมชนชนบท ซึ่งสอดคล้องกับความสัมพันธ์ในการบริหารจัดการชุมชน เพื่อนำมาใช้ประกอบการศึกษาวิจัย

2. การศึกษาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการชุมชน และผู้ที่กำหนดแนวทางของวิถีในการดำเนินชีวิต ได้แก่ เจ้าหน้าที่บริหารจัดการท้องถิ่น และชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนกรณีศึกษา รวมทั้ง การขอข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญ ทางด้านการบริหารชุมชน ทั้งในแง่ของชุมชนเมือง และชุมชนชนบท เพื่อใช้ในการสังเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ในลำดับต่อไป

4.2. ขั้นตอนของการวิจัย

1. ศึกษาพัฒนาการ การเกิดชุมชนประเภทต่าง ๆ และทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง จากการทบทวนวรรณกรรม ที่ได้มาจาก บทความวิจัย เอกสารวิชาการประเภทต่าง ๆ ตำรา หนังสือที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมเป็นองค์ความรู้ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิจัย
2. ศึกษาระเบียบวิธีการที่เหมาะสม เนื่องจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการนำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในหลากหลายศาสตร์ มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน ทั้งการบริหารจัดการชุมชน และแนวทางการนำเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในชุมชนชนบท ซึ่งระเบียบวิธีการที่เหมาะสม สามารถจะส่งผลให้การดำเนินการศึกษาวิจัยนั้น ได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง
3. สัมภาษณ์ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เน้นไปที่ 2 กลุ่มหลัก คือ เจ้าหน้าที่บริหารจัดการท้องถิ่น และชาวบ้านชุมชนพื้นที่กรณีศึกษา ซึ่งข้อมูลที่ได้จะทำให้ผู้วิจัยทราบถึงนโยบาย วิถีชีวิต การดำเนินงานภายในชุมชน ว่ากรอบการดำเนินงานมีรูปแบบการจัดทำอย่างไร ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการจัดทำกลุ่มข้อมูลการศึกษา
4. รวบรวมข้อมูล ที่ได้รับจากกลุ่มตัวอย่าง กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องในแต่ละท้องถิ่น เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ เพื่อหาแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล ในการหาความสัมพันธ์ของชุมชนชนบทและชุมชนเมือง ในการนำเอาหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ในการบริหารจัดการชุมชน ที่ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ และประโยชน์ของการศึกษาวิจัย
5. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากการรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้เป็นแนวทางสรุปผลถึงความสัมพันธ์ของการนำเอาหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ กับชุมชนชนบทและชุมชนเมือง
6. สรุปผลการศึกษา แนวทางวางกรอบ ปรับปรุง แก้ไข เพื่อสรุปผลขั้นสุดท้าย รวมทั้งข้อเสนอแนะในการนำไปประยุกต์ใช้

4.3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัย

4.3.1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ศึกษาถึงที่มา ทฤษฎี หลักการ แนวความคิด ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดกับหลักการของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นเฉพาะที่เป็นของประเทศไทย

2. ศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เชิงสหวิทยาการ โดยเน้นไปที่ องค์ความรู้ 3 เรื่อง คือ ออกแบบชุมชนเมือง (Urban Design)¹, วางผังชุมชน (Community Planning) และ ชุมชนพอเพียง (Urban Sufficiency)² เท่านั้น ส่วนที่ไม่ได้เน้น รายละเอียด อาทิเช่น เทคนิคทฤษฎีเคหการ (Housing), สถาปัตยกรรม (Architecture), ภูมิสถาปัตยกรรม (Landscape) และวิศวกรรม (Engineering) เนื่องจากมีรายละเอียดปลีกย่อยมาก
3. กลุ่มตัวอย่าง จะเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 3 กลุ่ม รวม 220 กลุ่มตัวอย่าง รวมชุมชนที่จะศึกษาวิจัยทั้งสิ้น 8 ชุมชน ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 ชุมชนชนบท ที่อยู่ภายใต้โครงการพระราชดำริฯ จำนวน 75 ตัวอย่าง ได้แก่

- เจ้าหน้าที่บริหารจัดการท้องถิ่น ทั้ง 3 ชุมชน จำนวน 15 ตัวอย่าง
- ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนบึงพระราม 9 กรุงเทพฯ จำนวน 20 ตัวอย่าง
- ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนห้วยองคต จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 20 ตัวอย่าง
- ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนห้วยฮ่องไคร้ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 20 ตัวอย่าง
- ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนเขาหินซ้อน จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 20 ตัวอย่าง

กลุ่มที่ 2 ชุมชนชนบท ที่ดำรงชีวิตตามวิถีดั้งเดิม จำนวน 100 ตัวอย่าง ได้แก่

- เจ้าหน้าที่บริหารจัดการท้องถิ่น ทั้ง 4 ชุมชน จำนวน 20 ตัวอย่าง
- ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนบ้านคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย จำนวน 20 ตัวอย่าง
- ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 20 ตัวอย่าง
- ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนบ้านพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 20 ตัวอย่าง
- ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนบ้านลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ จำนวน 20 ตัวอย่าง

กลุ่มที่ 3 ชุมชนเมืองที่เข้าข่ายสอดคล้องกับแนวคิดฯ จำนวน 25 ตัวอย่าง ได้แก่

- เจ้าหน้าที่บริหารจัดการท้องถิ่นชุมชน จำนวน 5 ตัวอย่าง

¹ ทฤษฎีที่ว่าด้วยการออกแบบและบริหารชุมชน ให้มีความสอดคล้องทั้งในเรื่องสภาพการดำเนินงาน กิจกรรม และการใช้ประโยชน์ที่ดินในแต่ละชุมชน

² ทฤษฎีที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมและการดำรงชีวิต ที่อยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนภายในชุมชน ที่ต้องมีการปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน

- ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนบ้านเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี จำนวน 20 ตัวอย่าง

4.3.2. วิธีการศึกษา

1. ทำการศึกษาจากข้อมูลเอกสาร บทความ และงานวิจัย รวมทั้งข้อมูลต่างๆ ในเกี่ยวกับการแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อ้างอิงจากกรณีศึกษา โครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงภาพรวมของแนวคิดฯ นี้ได้โดยง่าย
2. ทำการรวบรวม และศึกษาข้อมูล รูปแบบชุมชนทั้ง 2 ประเภท ดังต่อไปนี้
 - ข้อมูลรายละเอียดทั่วไป ของชุมชนชนบทที่นำมาเลือกเป็นกรณีศึกษา อาทิ เช่น การศึกษาลักษณะกายภาพของตัวชุมชน รวมทั้งสาธารณสุข สภาพแวดล้อม ลักษณะการทำธุรกิจ ประกอบกับการศึกษาการสร้างระดับความสุข และกระบวนการที่วิเคราะห์จากค่านิยม โลกทัศน์ ความเชื่อ และอื่นๆ ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนชนบท กลุ่มเป้าหมาย
 - ข้อมูลรายละเอียดทั่วไป ของชุมชนเมืองที่นำมาเลือกเป็นกรณีศึกษา อาทิเช่น การศึกษาเชิงกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม มูลค่า พาณิชนกรรม สิ่งแวดล้อม การคมนาคม สาธารณูปโภค สาธารณูปการความจำเป็นบนฐานปัจจัย 4 และผู้อาศัยของชุมชน
3. รวบรวมข้อมูลชุมชนทั้ง 2 ประเภท รวม 8 ชุมชน วิเคราะห์ ปรับปรุง แก้ไข เพื่อวางกรอบแนวทาง และสร้างกลุ่มคำถาม
4. นำแนวทางที่ได้ ไปสร้างแบบสอบถาม เพื่อดำเนินการสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างชุมชนทั้ง 2 ประเภท รวม 8 ชุมชน แล้วนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ ปรับปรุง เพื่อสรุปหากรอบในการศึกษาเปรียบเทียบ
5. นำข้อมูลกรอบที่ได้ มาเปรียบเทียบชุมชนในแต่ละลำดับชั้น ดังต่อไปนี้
 - การเปรียบเทียบระหว่างชุมชนชนบทกับชุมชนเมือง อ้างอิงบนฐานแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจ
 - การเปรียบเทียบระหว่างชุมชนเมืองที่จะเข้าข่ายสอดคล้องและไม่เข้าข่ายสอดคล้องแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
 - การเปรียบเทียบระหว่างชุมชนชนบทที่ดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเปรียบเทียบกับชุมชนชนบทที่ดำเนินชีวิตบนฐานของวิถีชีวิตดั้งเดิม

6. วิเคราะห์ แนวทางวางกรอบ ปรับปรุง แก้ไข เพื่อสรุปผลขั้นสุดท้าย
7. สรุปผลการศึกษา และเสนอแนะการนำไปใช้กับชุมชนเมือง

4.3.3. เครื่องมือที่ใช้

1. การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง
2. แบบสัมภาษณ์ แบบคำถามปิด (Close Ended Question)

4.4. ตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์

ตัวแปร เพื่อกำหนดกรอบความคิดในการวิจัย ซึ่งสะท้อนในรูปความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรของการจัดระบบประกันสินเชื่อที่อยู่อาศัย ดังต่อไปนี้

1. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในภาพรวม เช่น แผนพัฒนาชาติ นโยบายชาติ หลักการบริหารชุมชน ทั้งในรูปของชุมชนเมือง และชุมชนชนบท ซึ่งมีความแตกต่างกัน
2. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการชุมชนกรณีศึกษา เช่น เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง และเจ้าหน้าที่ฝ่ายการเมือง ระดับท้องถิ่น ฯลฯ
3. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านที่ดำรงชีวิตอยู่ภายในท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่จะแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับปกครอง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และระดับลูกบ้าน ก็คือ ประชาชนทั่วไป ที่มีที่พักพิงอาศัยอยู่ในชุมชน ฯลฯ

4.5. ประเภทของเครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์และแบบสำรวจ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แบบสัมภาษณ์ (Interviews) เป็นเครื่องมือที่ใช้ประกอบการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เพื่อช่วยในการตรวจสอบความครบถ้วนของข้อความในการสัมภาษณ์
2. แบบสำรวจ (Surveys) เป็นเครื่องมือที่ใช้ประกอบการเก็บข้อมูลจากการจัดเก็บข้อมูล ทั้ง 2 ประเภท คือ เจ้าหน้าที่บริหารชุมชน และชาวบ้านภายในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเก็บข้อมูลในประเด็นของวิถีชีวิต การดำเนินอาชีพ หรือการนำเอาหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลในเบื้องต้น และยืนยันยืนยันผลของการวิจัย

4.6. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

1. แบบสัมภาษณ์ ขั้นตอนนี้เป็นการสร้างข้อคำถามโดยมุ่งเน้นประเด็นที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อการนำไปวิเคราะห์ข้อมูลรวมถึงคำถามที่เกี่ยวกับการขอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะแนวทางสำหรับการปรับปรุง เพื่อประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในแนวทางเบื้องต้นสำหรับการประยุกต์ใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2. แบบสำรวจ ในขั้นตอนการจัดเก็บข้อมูล ทั้ง 2 ประเภท คือ เจ้าหน้าที่บริหารชุมชน และชาวบ้านภายในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเก็บข้อมูลในประเด็นของวิถีชีวิต การดำเนินอาชีพ หรือการนำเอาหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลในเบื้องต้น และยืนยันผลของการวิจัย

เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจครั้งแรกจากกลุ่มตัวอย่าง จะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสำรวจมาสังเคราะห์เพื่อร่างการประยุกต์ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง กับชุมชนที่เกี่ยวข้อง โดยนำไปสอบถามกลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อยืนยันความคิดเห็นจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อความเป็นไปได้ ในการนำเอาไปประยุกต์สำหรับการอนาคตของชุมชนกรณีศึกษา

ทั้งนี้เครื่องมือนี้ถูกสร้างขึ้นตามกระบวนการสร้างเครื่องมือโดย

ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร หนังสือ รายงาน บทความทางวิชาการ วารสาร งานวิจัย ทฤษฎีต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง และการทำการสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับตัวแปรที่ศึกษา

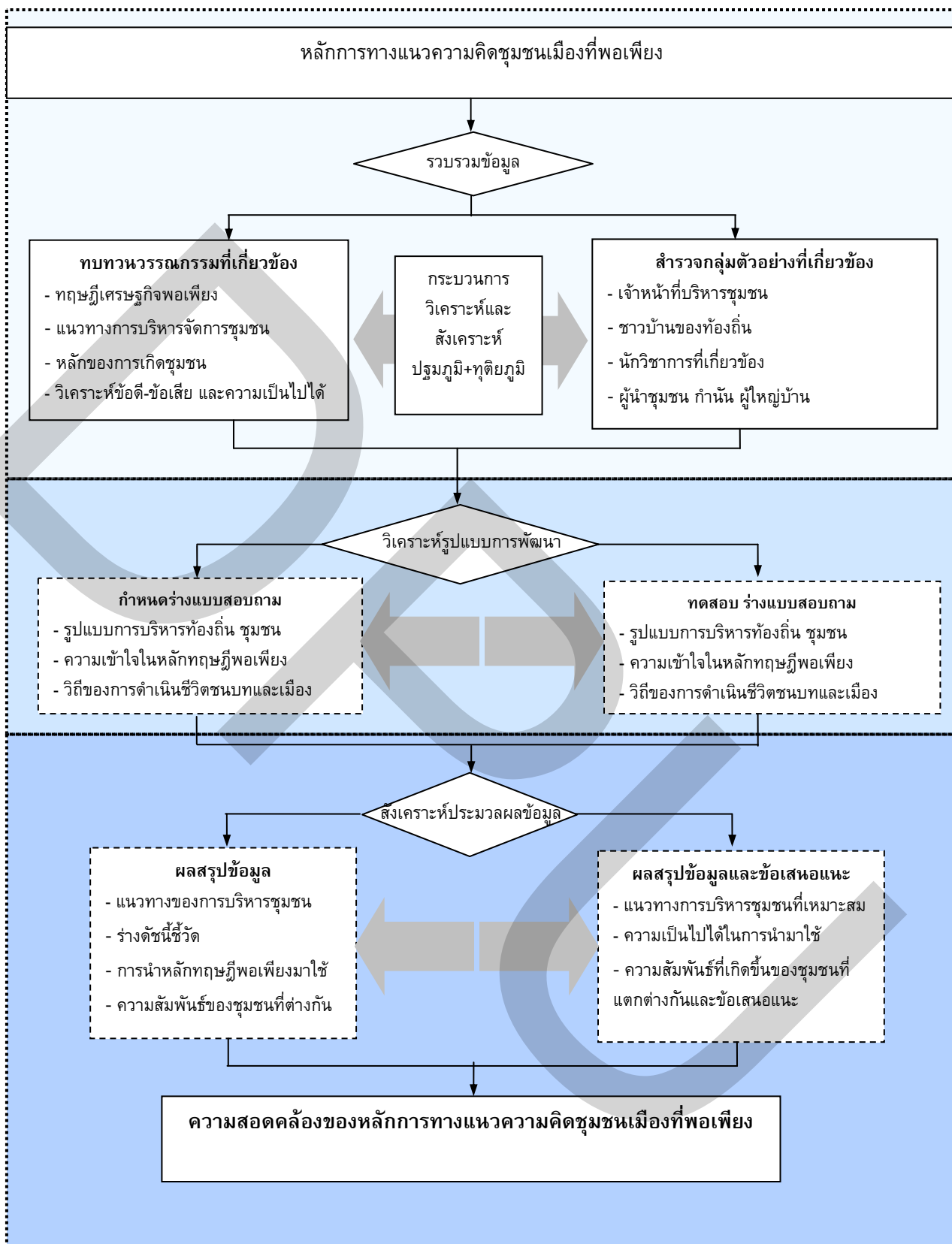
1. ผู้วิจัยกำหนดโครงสร้างของข้อคำถามของแบบสัมภาษณ์
2. ปรับเปลี่ยนแบบสัมภาษณ์ และลำดับคำถามตามความเหมาะสม แล้วนำไปทดลองสัมภาษณ์เบื้องต้นกับเจ้าหน้าที่บริหารชุมชน และชาวบ้านภายในชุมชน
3. ทำการวิเคราะห์คำตอบจากแบบสัมภาษณ์เบื้องต้น เพื่อประเมินความเหมาะสมของข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์ แกะไขจากแบบทดลองสัมภาษณ์เบื้องต้น
4. นำปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจากแบบสัมภาษณ์ นำมากำหนดโครงสร้างเป็นแบบสำรวจ
5. ปรับเปลี่ยนแบบสำรวจ และลำดับคำถาม ตามความเหมาะสม
6. วิเคราะห์คำตอบแบบสำรวจเบื้องต้น เพื่อประเมินความเหมาะสม

4.7. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้เป็นรูปแบบการศึกษาจากการค้นคว้าเอกสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในขั้นตอนทฤษฎีประกอบกับขั้นตอนการศึกษาภาคสนามจากการสัมภาษณ์ และสอบถามจากผู้ที่เกี่ยวข้องโดยอาศัยกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

4.8. กรอบแนวความคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้วางกรอบแนวความคิดในการศึกษาข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัย ในทุกๆ ขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มต้น จนกระทั่งงานวิจัยแล้วเสร็จ ดังภาพที่ 4.1.

แผนภาพที่ 4.1. แสดงกรอบแนวความคิดการวิจัย

บทที่ 5

การพัฒนาชุมชนพอเพียง

5.1. การพัฒนาชุมชน ตามแนวพระราชดำริ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระอัจฉริยภาพในการพัฒนาชุมชนที่มีความลุ่มลึกในแนวคิดและทฤษฎีทางการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง โดยจะเห็นได้จากโครงการพระราชดำริที่ได้พระราชทานความช่วยเหลือแก่ประชาชนในการพัฒนาชุมชนด้วยแนวคิดการช่วยประชาชนให้สามารถพึ่งพาได้ และโครงการพระราชดำริในการพัฒนาชุมชนด้วยการจัดการความรู้ โดยการตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริหลายแห่งทั่วประเทศ เพื่อเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้และแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของคนทุกกลุ่มทุกวัย

สำหรับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ด้านการพัฒนาชุมชนที่มีความสำคัญ และประสบความสำเร็จอย่างมาก ที่นำมาใช้เป็นกรณีศึกษา ที่สอดคล้องกับหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง และให้ผู้ศึกษามีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ได้แก่ พื้นที่ชุมชนบึงพระรามเก้า, พื้นที่ชุมชนห้วยองคต, พื้นที่ชุมชนเขาหินซ้อน, พื้นที่ชุมชนห้วยฮ่อมไคร้ และพื้นที่ชุมชนห้วยทราย

5.1.1. พื้นที่ชุมชนบึงพระรามเก้า

“ถ้าเราสามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการศึกษา และชีวิตของคนที่มีมากขึ้นๆ ให้กลับมาเป็นอย่างเดิมเหมือนอย่างของเก่าโบราณของเรา คือให้รู้สึกที่โรงเรียนก็คือวัด วัดก็คือโรงเรียน ก็จะทำให้บ้านเมืองมีอนุชนที่มีความสามารถทางวิชาการ มีจิตใจดี เป็นพลเมืองดีต่อไป จะช่วยให้ส่วนรวมสามารถที่จะดำเนินต่อไป”⁵³

- ที่ตั้งโครงการและช่วงระยะเวลาโครงการ

เลขที่ 999 พระราม 9 กาญจนภิเษก 19 ถนนพระราม 9 เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร ทิศเหนือติดกับโรงเรียนสมาคมไทยญี่ปุ่น และที่ดินว่างเปล่าเอกชน ทิศตะวันออกติดคลองลาดพร้าว ทิศใต้ติดที่ดินที่เป็นถนนทางเข้า ทิศตะวันตกติดกับโรงเรียนพระราม 9 กาญจนภิเษก โดยมีช่วงระยะเวลาโครงการ พ.ศ. 2531-2541

⁵³ พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่คณะกรรมการธนาคารกรุงเทพ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันพฤหัสบดีที่ 4 กุมภาพันธ์ 2514

- ความเป็นมาของพระราชดำริและโครงการ

การพัฒนาคนเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาความเป็นอยู่ การพัฒนาทั้งสองประการต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปณิธานมุ่งมั่นในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรให้มีความกินดีอยู่ดี จึงย่อมหมาถึงการพัฒนาคนด้วย ซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นฐานโครงสร้างสังคมไทยที่มีความแตกต่างกันตามสภาพท้องถิ่นของแต่ละชุมชน

จากสภาพทั่วไปของชุมชนเมือง เด็กยากจนขาดการสงเคราะห์ทางด้านการศึกษา ประชาชนในชุมชนขาดแคลนศาสนสถานสำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งไม่ต่างจากสภาพทางกายภาพ และสังคมของชุมชนบึงพระราม 9 เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำริพัฒนาบริเวณบึงพระราม 9 ให้เป็นพื้นที่รองรับน้ำเสียของกรุงเทพมหานคร จึงได้มีพระราชดำริให้ปรับปรุงพื้นที่ชุมชนบริเวณบึงพระราม 9 ให้เป็นชุมชนเมืองตัวอย่าง โดยการจัดให้มีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน และให้มีโรงเรียนอยู่ใกล้วัด เพื่อสร้างโอกาสในการพัฒนาคนทั้งทางด้านความรู้และด้านคุณธรรม ในขณะที่ชาวชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอันเป็นการพัฒนาความเข้มแข็งให้กับชุมชน การพัฒนาในลักษณะสามประสานดังกล่าว นำไปสู่การพัฒนาชุมชนตัวอย่าง ในรูปแบบตามแนวพระราชดำริที่ เรียกว่า “บวร” ซึ่งหมายถึงบ้าน (ชุมชน) วัด และโรงเรียน เกิดการผสมผสาน วิถีชีวิต ในลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังที่เป็นมาในสภาพสังคมไทยในอดีต

- จากแนวพระราชดำริสู่การปฏิบัติ

ด้วยพระราชปรารภที่จะพัฒนาชุมชนบริเวณบึงพระราม 9 ให้เป็นชุมชนตัวอย่างรูปแบบ “บวร” และเพื่อการพัฒนาสวัสดิการสังคมด้วย สำหรับการสร้างโรงเรียนคู่กับวัดตามแนวพระราชดำริ ซึ่งที่ดินในการก่อสร้างได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมอบที่ดินให้กับมูลนิธิชัยพัฒนาเพื่อดูแล ส่วนการก่อสร้างได้มอบหมายให้กรุงเทพมหานครเป็นผู้ดำเนินการ และให้โรงเรียนอยู่ในสังกัดของกรุงเทพมหานครอีกด้วย

นาวาอากาศเอก อาวุธ เงินชูกลิ่น สถาปนิกผู้ออกแบบวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก ได้ออกแบบวางผังพระอุโบสถอยู่ติดกับพื้นที่ของโรงเรียน โดยการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างวัดกับโรงเรียนด้วยการเจาะประตู เพื่อให้เด็กนักเรียนสามารถเดินจากโรงเรียนมาวัดได้ รวมทั้งการออกแบบทางจักรยานอยู่ในแนวข้างทางเดินเท้า เพื่อให้เด็กนักเรียนในชุมชนสามารถขี่จักรยานไปโรงเรียนได้ เหล่านี้ต่างมุ่งสนองพระราชดำริในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน วัด และโรงเรียน ได้เป็นอย่างดี

- บทบาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เป็นที่ประจักษ์ชัดจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการสร้างชุมชนตัวอย่างที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน วัด และโรงเรียน ตามแนวพระราชดำริ พร้อมกับได้

ภาพที่ 5.1. แสดงพระอุโบสถจุได้ 30-40 คน พระวัดพระราม 9 กาญจนภิเษก

- การวิเคราะห์แนวคิดในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

การพัฒนาชุมชนในรูปแบบ “บวร” ที่มีบ้าน (ชุมชน) วัด และโรงเรียน ในลักษณะที่พึ่งพาอาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จัดเป็นตัวอย่างที่พึงยึดถือเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งจากโอกาสการร่วมกันประกอบกิจกรรมในชุมชน ทั้งกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมต่างๆ ในการเผยแพร่ศีลธรรมและจริยธรรม และในการพัฒนาชุมชนโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง เป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจ ควบคู่กับการพัฒนาทางด้านความรู้ที่จำเป็นต่อการประกอบวิชาชีพด้วย การจัดให้วัดอยู่ใกล้กับโรงเรียน หรือโรงเรียนอยู่ใกล้วัด จึงเป็นดังพระราชดำริว่า “โรงเรียนก็คือวัด วัดคือโรงเรียน” (สำนักพระราชพิธี, 2548) แนวคิดตามพระราชดำริดังกล่าว ได้อาศัยรูปแบบการพัฒนาทางกายภาพ ประกอบกับการบริหารจัดการพื้นที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งต้องอิงการพัฒนาทางจิตใจควบคู่กับการพัฒนาทางวิชาการ

แนวพระราชดำริ “บวร” เป็นการประยุกต์ลักษณะสังคมไทยในอดีต ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเมืองและชุมชนชนบทได้เป็นอย่างดี โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลาง มาปรับใช้กับการพัฒนาสังคมและชุมชนในปัจจุบัน โดยแนวคิดที่ควบคู่กับการใช้วัดเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ได้แก่ แนวพระราชดำริที่ใช้วัดเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงระหว่างชุมชนและส่วนราชการ ซึ่งเป็นโครงการตามแนวพระราชดำริ เช่น โครงการวัดชัยมงคลพัฒนา จังหวัดสระบุรี และโครงการวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร จังหวัดชลบุรี ซึ่งก็ต่างเป็นโครงการที่ใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งของวัดในการสาธิตการพัฒนาที่ดินและการเกษตรตามแนวพระราชดำริ เพื่อเผยแพร่ความรู้ในการประกอบอาชีพ รวมทั้งเป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน

- ผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาชุมชนตามแนวพระราชดำริ

ในการพัฒนาชุมชนนี้ มีองค์ความสำคัญ ที่พัฒนาคนจากการสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างการศึกษากับศาสนา เพื่อการปลูกฝังค่านิยมความใกล้ชิดกับศาสนา ในชีวิตประจำวันให้กับประชาชน ซึ่งจะเป็นรากฐานของพุทธศาสนิกชนที่ดี โดยวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก และโรงเรียนพระราม 9 กาญจนาภิเษก นอกจากการสร้างให้ติดกันแล้ว ยังมีประตูกุฏิสำหรับผ่านเข้าวัดจากโรงเรียนได้ จึงมีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาทางจิต สำหรับเด็กนักเรียน ที่มีการเอื้อเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ดังเช่นชุมชนชนบท ภายใต้กิจกรรมการมีส่วนร่วม เช่น โครงการข้าวกันบาตร โครงการรณรงค์อนุรักษ์ธรรมชาติ หรือโครงการรณรงค์พระพุทธศาสนาและพึ่งพิงเทคนิควัฒนธรรม เป็นต้น เหล่านี้นอกจากจะช่วยส่งเสริมพัฒนาทางด้านศีลธรรมและจริยธรรม ให้แก่เด็กนักเรียนแล้ว ยังเป็นการช่วยส่งเสริมทางอารมณ์ระหว่างผู้ปกครอง นักเรียน และพระภิกษุ ในกิจกรรมต่างๆ ที่ทางวัดจัดขึ้นอีกด้วย ในการนี้ จึงมีความสอดคล้อง สัมพันธ์ระหว่าง บ้าน (ชุมชน) วัด และโรงเรียน ได้เป็นอย่างดี

- บทสรุป

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนึงถึงการพัฒนาชุมชน ควบคู่ไปพร้อมกับ การพัฒนาชุมชนบริเวณบึงพระราม 9 ให้เป็นพื้นที่รองรับน้ำเสียของกรุงเทพมหานคร ย่อมแสดงให้เห็นถึงความลุ่มลึกในการทรงงาน และทรงเล็งเห็นช่องทางในการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวที่มีความเกื้อหนุนต่อกัน ในการพัฒนาคนทั้งทางด้านความรู้ และด้านคุณธรรม ที่จำเป็นต่อการพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่อย่างยั่งยืน นับเป็นผลจากพระราชดำริ ที่แสดงถึงพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงริเริ่มโครงการดังกล่าว ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีมาก ต่อการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ที่สามารถเป็นแนวทางในการตอบโจทย์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเมืองและชุมชนชนบท ภายใต้การดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

5.1.2. พื้นที่ชุมชนห้วยองคต

“ณ ที่นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้แสดงให้เห็นถึงวิธีการและกระบวนการ ซึ่งเต็มไปด้วยเหตุและผล แต่ไม่มีใครลองทำในลักษณะนี้มาก่อน นั่นคืออะไร ประการแรก อย่าไปเคลื่อนย้ายเขา ไม่ต้องให้คน 800 ครอบครัว หรือประมาณ 3,000 คน ต้องเคลื่อนย้ายที่อยู่ เพราะไม่ได้แก้ปัญหอะไร ตรงข้ามอาจจะก่อปัญหาในพื้นที่อื่นเสียด้วยซ้ำไป เพราะฉะนั้นจะต้องมีการจัดการในเบื้องต้น คือ จะต้องมีการจัดระเบียบ แบบแผน”⁵⁴

- ที่ตั้งโครงการและช่วงระยะเวลาโครงการ

เขตป่าสงวนแห่งชาติเขาพระฤๅษีบ่อแร่ แปลงที่ 2 ครอบคลุมพื้นที่ปกร่อง 4 หมู่บ้านของตำบลสมเด็จพระเจริญ อำเภอนองบรีอ จังหวัดกาญจนบุรี ห่างจากตัวเมืองกาญจนบุรี ไปทางทิศเหนือประมาณ 120 กิโลเมตร ช่วงระยะเวลาของโครงการ พ.ศ. 2535 - ปัจจุบัน

- ความเป็นมาของพระราชดำริ

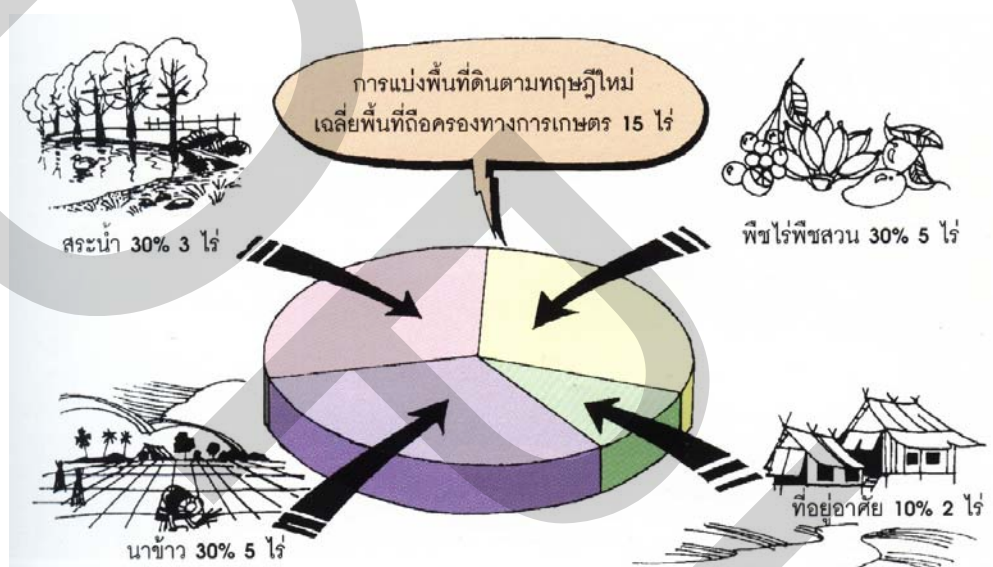
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแนวพระราชดำริ ในการแก้ไขปัญหาราษฎรชาติที่ดันทากินและรุกร้าเข้าไปในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ อันเป็นปัญหาที่สำคัญ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 สืบเนื่องมาจากรัฐบาลจัดสรรที่ดินไม่ทันต่อความต้องการของราษฎร และการพัฒนาที่ไม่ครอบคลุมท้องถิ่นชนบทต่างๆ ทำให้ราษฎรซึ่งไร้ที่ดินทำกินเหล่านั้น บุกรุกป่าซึ่งมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์กว่าพื้นที่อื่นๆ ทั้งยังกรณีซึ่งราษฎรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เหล่านั้น เป็นเวลานาน โดยไม่ทราบว่พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่หวงห้ามของทางราชการ โครงการห้วยองคตฯ เป็นอีกโครงการซึ่งพื้นที่เป็นป่าสงวนที่ถูกบุกรุกจนเสื่อมโทรม

พระเทพสิทธิญาณรังสี (พระอาจารย์จันทร์ คเวสโก) ได้มีการนำโครงการขึ้นทูลเกล้าถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชดำริในปี 2534 ให้แก้ไขปัญหการบุกรุกพื้นที่ดังกล่าว โดยการจัดสรรพื้นที่ดังกล่าวให้ชุมชนอยู่อย่างเป็นหลักแหล่ง มีการวางโครงการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่เป็นระบบ พร้อมกับการฟื้นฟูธรรมชาติ และปลูกจิตสำนึกประชาชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน ได้มีพระราชทานแนวคิดให้มีการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวกลับมาอุดมสมบูรณ์ และสร้างชุมชนให้อยู่ร่วมกับป่า โดยการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ และการทำมาหากินของราษฎรควบคู่ไปกับการพัฒนาฟื้นฟูสภาพป่าให้กลับสู่ความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง โดยเน้นหลัก “การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ให้ราษฎรได้อาศัยทำมาหากินร่วมกับความคงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติอย่างเกื้อหนุนกัน” (กองอำนวยการโครงการห้วยองคตอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, เอกสารแผ่นพับ)

⁵⁴ สุเมธ ตันติเวชกุล, ใต้เบื้องพระยุคลบาท (กรุงเทพฯ: พิมพ์ครั้งที่ 4, 2544), หน้า 171-175

- จากแนวทางพระราชดำริสู่การปฏิบัติ

พระเทพสิทธิญาณรังสี (พระอาจารย์จันทร์ คเวสโก) ได้ดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านในบริเวณโครงการ ในพื้นที่หมู่ 2, 3 และ 4 ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอนongปรี จังหวัดกาญจนบุรี และได้นำโครงการขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำริว่า โครงการดังกล่าวจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนอย่างมาก ให้กับเจ้าหน้าที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2533 ให้ดำเนินการจัดหาที่ดินจำนวนหนึ่ง เพื่อนำมาวางแผนจัดทำโครงการพัฒนา ด้วยการฟื้นฟูป่าให้อุดมสมบูรณ์ จัดสรรที่ดินให้แก่ราษฎร และจัดสร้างอ่างเก็บน้ำ โดยโปรดเกล้าให้มูลนิธิชัยพัฒนา ประสานงานดำเนินงานและสนับสนุนโครงการ

ภาพที่ 5.2. แสดงแนวทางการบริหารจัดการชุมชนตามหลักทฤษฎีใหม่

- บทบาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

หลังจาก พระเทพสิทธิญาณรังสี (พระอาจารย์จันทร์ คเวสโก) ได้นำโครงการขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้ 3 หน่วยงานรัฐที่สำคัญ ได้แก่ มูลนิธิชัยพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) และกรมชลประทาน ร่วมกันพัฒนาโครงการต่อไป

โดยโครงการดังกล่าวมูลนิธิชัยพัฒนาเป็นผู้ประสานงานระหว่างหน่วยงาน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งงบประมาณมาจาก 2 ทาง คือ ทรัพย์สินส่วนพระองค์ และมูลนิธิชัยพัฒนา รวมทั้งสิ้น 85 ล้านบาท เพื่อเป็นการจ่ายค่าชดเชยให้กับราษฎรไร่ละ 5,000 บาท โดยไม่มีการอพยพเคลื่อนย้ายราษฎรออกจากพื้นที่แต่อย่างใด การจ่ายค่าชดเชย ก็มีวัตถุประสงค์เพื่อนำมาจัดแปลงและวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินใหม่ จะเห็นได้ว่า บทบาทที่พระราชดำรินั้น มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชุมชนตามหลักประสานงาน ที่เป็นการประสานความร่วมมือ

- การวิเคราะห์แนวคิดในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

หลังจากพระราชทานพระราชดำริให้นำที่ดินดังกล่าวมาพัฒนา และวางโครงสร้างพื้นฐานเพื่อให้ได้รับประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำและสาธารณูปโภคต่างๆ อย่างเต็มที่แล้ว ได้มีพระราชดำริเพิ่มเติมถึงการเพิ่มผลผลิตในแปลงสาธิต จากพื้นที่เพาะปลูกประมาณ 8 ไร่ ให้สามารถเพิ่มผลผลิตได้ประมาณ 5 เท่า หรือเท่ากับพื้นที่ประมาณ 40-50 ไร่ โดยปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมจากปลูกพืชเชิงเดี่ยว ให้กลายเป็นการสร้าง ความหลากหลายในพื้นที่ เช่น การสร้างแปลงพืชสวนครัว การขุดบ่อเลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ และปลูกข้าวในทุ่งที่สามารถอำนวยได้ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการอุปโภคและบริโภค

อีกทั้ง ผลผลิตที่เหลือยังสามารถนำไปขายเพื่อเพิ่มรายได้ จะเห็นได้ว่า แนวทางที่พระราชทานให้แก่ราษฎรนั้น เป็นแนวทางตามทฤษฎีใหม่ที่พระองค์ได้ทรงคิดค้นขึ้นและทดลองจนประสบความสำเร็จ อันได้แก่ การใช้ประโยชน์พื้นที่ที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยมีการแบ่งพื้นที่ เพื่อขุดเป็นสระน้ำ ทำให้มีน้ำเพื่อมีการเพาะปลูกในฤดูแล้ง และใช้เลี้ยงปลา รวมทั้งมีน้ำเพียงพอสำหรับปลูกข้าวทั้งปี ทำให้ราษฎรมีผลผลิตพออยู่พอกิน สามารถอุ้มชูตัวเองได้ นอกจากนี้ยังพระราชทานพระราชดำริถึงแนวทางการปลูกป่าสามอย่าง เพื่อประโยชน์สี่อย่าง และการจัดการมีแปลงเกษตรกรรม ตลอดจนอุตสาหกรรมที่หลากหลาย ได้แก่ แปลงผักอนามัย โรงเลี้ยงไก่ไข่ โรงงานเย็บผ้า โรงผลิตยาฆ่าแมลง เป็นต้น

ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการอพยพเข้าเมืองเพื่อหางานทำ อีกทั้งยังช่วยให้สมาชิกในครอบครัวอยู่กันอย่างพร้อมหน้า สร้างความอบอุ่น อันเป็นพื้นฐานทางจิตใจที่สำคัญของคนในชุมชน จะเห็นได้ว่า แนวทางที่ทรงพระราชทาน มีความสอดคล้องกับแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นแนวทางที่ทำให้กิจกรรมต่างๆ ที่ราษฎรนำไปปฏิบัติ เป็นกิจกรรมที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม เป็นกิจกรรมที่สร้างสรรค์ให้สรรพสิ่งมีปฏิสัมพันธ์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน (การปลูกป่าสามอย่าง เพื่อประโยชน์สี่อย่าง) ส่งเสริมให้เกิดสภาวะสมดุลที่ยั่งยืน ซึ่งโครงการพัฒนาห้วยองคต เป็นไปตามที่ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ได้ให้คำจำกัดความถึงวัตถุประสงค์โดยรวมในการพัฒนาว่า เพื่อจัดการนำส่วนที่เสียไป คือ พื้นที่ป่าไม้ซึ่งถูกบุกรุกทำลาย จนมีสภาพเสื่อมโทรม พัฒนาให้เกิดประโยชน์ขึ้นมา และยังคงสงวนรักษา ส่วนที่เป็นต้นน้ำลำธารเดิมเอาไว้

- ผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาชุมชนตามแนวพระราชดำริ

ผลการพัฒนาในโครงการห้วยองคตอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พบว่า โครงการทำให้ประชาชนพื้นที่เป้าหมายมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เมื่อเปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ. 2535-2539 ทั้งในประเด็นรายได้ ระบบสาธารณูปโภค และระบบสาธารณสุขการ เพราะเมื่อมีโครงการแล้ว การ

จะเห็นได้ว่า โครงการห้วยองคตอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้ช่วยให้ราษฎรสามารถพึ่งตนเองได้ทางด้านเศรษฐกิจโดยมีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งช่วยให้ประชาชน สามารถรวมกันเป็นกลุ่ม มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาในชุมชนได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ กิจกรรมด้านอาชีพที่ราษฎรได้ทำอยู่ก็เป็นกิจกรรมมีส่งผลดีต่อสุขภาพ เช่น การปลูกผักปลอดสารพิษ ซึ่งไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และทำให้การพัฒนาชุมชน มีความยั่งยืน

นอกจากผลลัพธ์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ดังกล่าวข้างต้น การพัฒนาชุมชนในโครงการห้วยองคตอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ยังสนองจุดมุ่งหมายพื้นฐานที่ต้องการฟื้นฟูพื้นที่ที่มีสภาพเสื่อมโทรมจากการบุกรุกอย่างต่อเนื่อง โดยการจัดสรรที่ดินทำกินและอนุรักษ์พื้นที่ป่าของต้นน้ำลำธารได้

- บทสรุป

จากพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต่อชุมชนที่มีปัญหาเรื่องของการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน โดยแทนที่การจะนโยบายถอนชุมชนดังกล่าวออกจากพื้นที่ อันจะก่อให้เกิดปัญหาของการรุกพื้นที่อื่นๆ ต่อเนื่องไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้พัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนแทน โดยการพัฒนาพื้นที่ควบคู่ไปกับพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้สอดคล้องไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมจากการบุกรุก ทำให้โครงการมีการบริหารทรัพยากรอย่างเหมาะสม สามารถแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วน ทั้งที่เป็นพื้นที่อนุรักษ์ พื้นที่สำหรับการจัดสรรเป็นที่อยู่อาศัย พื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่สาธารณูปโภคของชุมชน เหล่านี้เป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นให้ประชาชนสามารถอยู่อาศัยและทำมาหากินท่ามกลางธรรมชาติในลักษณะเกื้อหนุนซึ่งกันและกันนอกจากนี้ ยังพระราชทานแนวความคิด “ทฤษฎีใหม่” เพื่อบริหารจัดการสภาพแวดล้อมที่มีที่อยู่อาศัยอย่างจำกัดให้มีผลผลิตเลี้ยงตัวเองได้ตลอดปี โดยอยู่ในกรอบของความพอเพียง

5.1.3. พื้นที่ชุมชนเขาหินซ้อน

“ประวัติมีว่ามีผู้ที่ได้ให้ที่ประมาณ 250 ไร่ ที่เชิงเขาหินซ้อนใกล้วัดหินซ้อน แล้วก็บอกว่าขอให้ถวายสำหรับสร้างพระตำหนัก ตอนแรกก็ต้องค้นคว้าว่าที่ตรงนั้นคือตรงไหน เสร็จแล้วก็สอบถามดูว่าลักษณะของพื้นที่เป็นอย่างไร แล้วก็เลยถามผู้ที่ให้ นั่นนะ ถ้าหากว่าไม่สร้างตำหนัก แต่ว่าสร้างเป็นสถานที่ที่จะศึกษาเกี่ยวกับเกษตรเอาใหม่ เขาก็บอกว่ายินดี ก็เลยทำในที่ 250 ไร่”⁵⁵

- ที่ตั้งโครงการและช่วงระยะเวลาโครงการ

หมู่ 2 ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอนมสาร จ.ฉะเชิงเทรา ห่างจากอำเภอนมสาร 17 กิโลเมตร และห่างกรุงเทพมหานคร 132 กิโลเมตร ทางทิศตะวันออก โดยช่วงระยะเวลาของโครงการ พ.ศ. 2522 – ปัจจุบัน

จากพระราชดำริเบื้องต้นให้พัฒนาที่ดินเสื่อมโทรมให้กลับไปใช้ประโยชน์ได้ รวมทั้งพัฒนาแหล่งน้ำ และการปลูกพืชเพื่อประโยชน์เอนกประสงค์ ปัจจุบันศูนย์ศึกษาฯ เน้นการปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรดินและน้ำเป็นหลัก ประกอบไปด้วย การฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ แหล่งน้ำ และทรัพยากรดิน โครงการศึกษาด้านวิชาการเกษตรต่างๆ และการบริหารจัดการที่ดินเพื่อการเกษตรทฤษฎีใหม่ นอกเหนือจากพื้นที่โครงการแล้ว ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ยังมีพื้นที่อื่นๆ รับผิดชอบ ได้แก่

- พื้นที่ที่ราษฎรน้อมเกล้าฯ ถวายเกษตรทฤษฎีใหม่ ตำบลเสม็ดเหนือ อำเภอบางคล้า จ.ฉะเชิงเทรา พื้นที่ 114 ไร่
- พื้นที่ที่ราษฎรน้อมเกล้าฯ ถวายเกษตรทฤษฎีใหม่ บ้านธารพุด ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอนมสาร จ.ฉะเชิงเทรา พื้นที่ 32 ไร่
- หมู่บ้านบริเวณลุ่มน้ำโจน ตำบลเขาหินซ้อน และตำบลเกาะขนุน อำเภอนมสาร จ.ฉะเชิงเทรา จำนวน 15 หมู่บ้าน พื้นที่ 113,214 ไร่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านรอบศูนย์พัฒนาฯ อันเป็นหมู่บ้านเป้าหมายในการปฏิบัติงานขยายผล

⁵⁵ พระราชดำรัส ในโอกาสที่ประธานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ นำผู้เข้าร่วมสัมมนาและบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าเฝ้าฯ เพื่อรับพระราชทานพระบรมราโชบายเกี่ยวกับการดำเนินงานในช่วงต่อไป ณ ศาลาดุสิตดาลัย วันศุกร์ที่ 26 สิงหาคม 2531

ในการประเมินผลสัมฤทธิ์ การปฏิบัติงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ พบว่า ประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบของศูนย์ มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน จากการทำนา ทำไร่ เป็นการเกษตรผสมผสาน ร้อยละ 32.79 ซึ่งเกิดจากการส่งเสริม และการให้คำแนะนำ โดยเจ้าหน้าที่ศูนย์ นอกจากนี้ ผลจากการสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พบว่า รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยของประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบของศูนย์ ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน ในปี พ.ศ. 2540 เท่ากับ ประมาณ 75,740 บาท เพิ่มขึ้นจากเริ่มแรกก่อตั้งศูนย์ ตามพระราชดำริ ถึง 4.4 เท่า โดยผลการสำรวจของกรมที่ดิน เมื่อปี พ.ศ. 2524 พบว่า ประชาชนภายในพื้นที่มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนละ ประมาณ 17,236 บาท ต่อปี (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2542, หน้า 47-48)

ในการสนองพระราชดำริด้านการเป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมบริการให้แก่ประชาชน นั้น ศูนย์การศึกษาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้ให้บริการข้อมูลและสาธิตเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สาธิตการขยายพันธุ์หญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ ส่งเสริมการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร รวมถึงเป็นศูนย์ฝึกอบรมด้านเกษตรกรรม ศิลปหัตถกรรม ไปจนถึงด้านเครื่องยนต์และคอมพิวเตอร์ เพื่อบริการแก่เกษตรกร นักเรียน นักศึกษา และประชาชนที่สนใจทั่วไป โดยปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา ได้มีผู้มาเยี่ยมชมศูนย์ การศึกษา เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ในแต่ละปี นับถือได้ว่าเป็นผลสำเร็จเบื้องต้นในการกระจายความรู้สู่ชุมชน ตามแนวพระราชดำริที่พระราชทานเมื่อตั้งแต่เริ่มแรก

“ที่เขาหินซ้อนหลายฝ่ายช่วยกันใช้เวลา 15 ปี ที่นี้จึงเป็นแม่แบบช่วยชาวบ้านได้ ที่อื่นเลยทำงานง่ายขึ้น ต้องอดทน แล้วเป็นไง ก็ได้ประโยชน์ ชาวบ้านมีความสุข เราก็อายุ ที่นี้เมื่อก่อนปลูกมันสำปะหลังยังไม่ขึ้นเลย เดียวนี้ดีขึ้น แต่ก็เย็นสบาย เปลี่ยนแปลงไปได้มาก”⁵⁶

5.1.4. พื้นที่ชุมชนห้วยฮ่อมไคร้

“เมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2525 ไปตรวจเขื่อนห้วยฮ่อมไคร้ตอนล่าง ซึ่งสร้างขึ้นสำหรับช่วยราษฎรในบริเวณสหกรณ์สันกำแพง ได้ปรึกษานายทินกร คมกฤต ผู้เชี่ยวชาญด้านปศุสัตว์เรื่อง ลู่ทางที่จะใช้บริเวณเหนือเขื่อนสำหรับการเลี้ยงโคนม เขาบอกว่ามีแต่หิน อาจเลี้ยงได้สัก 2-3 ตัว เท่านั้น ไม่คุ้มค่าลงทุน ครั้งนั้นได้คิดว่าถ้าได้พื้นที่นั้นมา จะสามารถทำให้คนอีกจำพวกในระยะเวลา 5 ปี”

⁵⁶ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อทอดพระเนตรผลการดำเนินงานของ ศูนย์การศึกษาเขาหินซ้อน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ วันพุธที่ 23 เมษายน 2540

“ถึงวันที่ 11 ธันวาคม 2525 ได้ขอใช้บริเวณลุ่มน้ำห้วยฮ่องไคร้ทั้งลุ่มเป็นศูนย์การศึกษา การพัฒนา ซึ่งมีประมาณ 8,500 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม เนื่องจากการลักลอบตัดไม้และจากไฟไหม้ป่า และดินนั้นถูกชะล้างเป็นส่วนใหญ่ เหลือเป็นดินลูกรังและกรวด”

“เป้าหมายหลักของโครงการฯ แห่งนี้ คือการฟื้นฟู และอนุรักษ์บริเวณต้นน้ำห้วยฮ่องไคร้ ซึ่งมีสภาพแห้งแล้งโดยเร่งด่วน โดยทดลองใช้วิธีการใหม่ เช่น การผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำ ในระดับบนลงไปในแนวร่องน้ำต่างๆ เพื่อช่วยให้ความชุ่มชื้นค่อยๆ แผ่ขยายตัวออกไป ในการนี้ควรเริ่มปลูกป่าทดแทนตามแนวร่องน้ำ ซึ่งมีความชุ่มชื้นมากกว่าบริเวณสันเขา จึงจะทำให้เห็นผล โดยเร็ว”⁵⁷

- ที่ตั้งโครงการและช่วงระยะเวลาโครงการ

ตั้งอยู่ในบริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่กวง ในเขตรอยต่อของตำบลป่าเมี่ยง และตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ บนถนนหลวงเส้นทางที่ 118 สายเชียงใหม่ – เชียงราย ระยะทางประมาณ 27 กิโลเมตร โดยช่วงระยะเวลาของโครงการ พ.ศ. 2526 – ปัจจุบัน

จากพระราชดำริเบื้องต้นให้พัฒนาแหล่งน้ำเพื่อสร้างความชุ่มชื้น ตลอดจนอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าไม้ที่แห้งแล้ง ปัจจุบันศูนย์การศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีเป้าหมายหลักในการฟื้นฟู และอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร บริเวณห้วยฮ่องไคร้ ผ่านการทดลองวิธีการใหม่ๆ เป็นศูนย์กลางการศึกษารูปแบบการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธารภาคเหนือ และเป็นต้นแบบในการพัฒนาลุ่มน้ำอื่นๆ ในภูมิภาค

นอกจากพื้นที่ของโครงการแล้ว ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ยังมีพื้นที่รับผิดชอบในฐานะพื้นที่ดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

- หมู่บ้านรอบศูนย์การศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ทั้งหมด 18 หมู่บ้าน ในเขตอำเภอดอยสะเก็ด ได้แก่ ตำบลบ้านโป่ง ตำบลแม่ฮ้อยเงิน ตำบลเชิงดอย ตำบลป่าป้อ และตำบลห้วยแก้ว จังหวัดเชียงใหม่
- พื้นที่ศูนย์สาขา จำนวน 17 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลเทพเสด็จ ตำบลป่าเมี่ยง ตำบลลวงเหนือ ตำบลเชิงดอย ตำบลดอยสะเก็ด และตำบลห้วยแก้ว จังหวัดเชียงใหม่
- การบริหารพัฒนาพื้นที่ในระดับพื้นที่ 5 แห่ง

⁵⁷ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อทอดพระเนตรผลการดำเนินงานของศูนย์การศึกษาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ วันศุกร์ที่ 3 กุมภาพันธ์ 2527

1. ศูนย์บริการการพัฒนาและขยายพันธุ์ไม้ดอก ไม้ผลบ้านไร่ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่
 2. โครงการบริหารพัฒนาเบ็ดเสร็จลุ่มแม่น้ำสาขาแม่ปิง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอฮอด และอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
- โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนแม่กวง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
 - โครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
 - โครงการพัฒนาพื้นที่ดอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 5.3. แสดงการสร้างฝายดิน ซึ่งถือเป็นกิจกรรมหนึ่งของโครงการฯ

ในการประเมินผลสัมฤทธิ์จากการปฏิบัติงานของศูนย์ศึกษาพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในปี พ.ศ. 2534 พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในหมู่บ้านรอบศูนย์การศึกษาฯ จากระดับกลาง เป็นคุณภาพสูงขึ้น ในปี พ.ศ. 2539 ตามเกณฑ์กำหนดระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ UNDP⁵⁸ ประชาชนในหมู่บ้านรอบศูนย์ฯ มี

⁵⁸ UNDP กำหนดให้ค่าดัชนีคุณภาพชีวิต ตั้งแต่ 0.50-0.79 อยู่ในเกณฑ์ระดับกลาง และค่าดัชนีคุณภาพชีวิต ตั้งแต่ 0.80-1.00 อยู่ในเกณฑ์ระดับสูง โดยหมู่บ้านรอบศูนย์การศึกษาฯ อยู่ในระดับที่ 0.81 ในปี พ.ศ. 2539

ภาพที่ 5.4. แสดงพื้นที่ศูนย์การศึกษา อ้นเนื่องมาจากพระราชดำริ

“หลังจากดำเนินการประมาณ 5 ปี ก็เริ่มเห็นผลการปฏิบัติงาน หลังจากการดำเนินงานประมาณ 10 ปี ก็ได้เห็นผลของการปฏิบัติงานที่ชัดเจนขึ้น การอนุรักษ์ดินโดยใช้น้ำและหญ้าแฝกควบกันจะสามารถทำให้พื้นที่ที่มีความสมบูรณ์เต็มที่”⁵⁹

5.1.5. พื้นที่ชุมชนห้วยทราย

“ให้ทำการพัฒนาพื้นที่แห่งนี้ อันหมายถึงพื้นที่ในเขตพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน เพื่อฟื้นฟูสภาพแวดล้อมให้กลับคืนโดยเร็ว โดยเฉพาะการปลูกป่า รวมทั้งจัดหาแหล่งน้ำเพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่และสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาเกษตรกรรม โดยจัดราษฎรเข้ามามีส่วนร่วมในบางกิจกรรม และพัฒนาองค์กรของประชาชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ เพื่อพัฒนาชุมชน

⁵⁹ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อทอดพระเนตรผลการดำเนินงานของศูนย์การศึกษาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ วันศุกร์ที่ 23 สิงหาคม 2539

“หากปล่อยทิ้งไว้ ก็จะเป็นทะเลทรายในที่สุด”⁶¹

- ที่ตั้งโครงการและช่วงระยะเวลาโครงการ

ตั้งอยู่ตำบลสามพระยา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เดิมเป็นเขตพระราชนิเวศน์มฤคทายวันอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ตามระยะทางถนนเพชรเกษม ประมาณ 220 กิโลเมตร พื้นที่ทั้งหมดประมาณ 42,640 ไร่ โดยช่วงระยะเวลาโครงการ พ.ศ. 2526 – ปัจจุบัน

จากพระราชดำริเบื้องต้นให้ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะป่าไม้ในพื้นที่โครงการโดยรวม ทั้งการศึกษารูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมที่เหมาะสมควบคู่กับการอนุรักษ์ปลูกป่า ตลอดจนการศึกษาระบบป้องกันไฟป่า และให้ประชาชนที่บุกรุก ที่ทำกินโดยมิชอบได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ ในปัจจุบันนี้ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เน้นการฟื้นฟูและบำรุงรักษาป่าไม้ เพื่อสร้างสมดุลธรรมชาติและพลิกฟื้นป่าไม้คืนมา รวมทั้งการพัฒนาแหล่งน้ำ ระบบชลประทาน และสร้างฝายเก็บน้ำเพื่อสร้างความชุ่มชื้นเพิ่มมากขึ้น

นอกจากพื้นที่โครงการแล้ว ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ยังมีพื้นที่รับผิดชอบในฐานะพื้นที่ดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

- หมู่บ้านเป้าหมายในการศึกษา พัฒนา ขยายผล และถ่ายทอดเทคโนโลยี ประกอบด้วยหมู่บ้านภายในศูนย์การศึกษาฯ จำนวน 2 หมู่บ้าน และหมู่บ้านโดยรอบศูนย์การศึกษาฯ จำนวน 16 หมู่บ้าน
- ศูนย์การศึกษาสาขา ได้แก่ โครงการศึกษาวิธีการฟื้นฟูที่ดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้ม จังหวัดราชบุรี

ในการประเมินผลสัมฤทธิ์จากการปฏิบัติงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในปี พ.ศ. 2539 พบว่า ประชาชนในหมู่บ้านรอบศูนย์การศึกษาฯ มีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ย 92,655 บาทต่อปี และจากพื้นที่ที่เสื่อมโทรม ได้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ทั้งด้านป่าไม้และสัตว์ป่า อีกทั้งประชาชนในพื้นที่ต่างได้รับผลจากการพัฒนา ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้

⁶⁰ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรพื้นที่ห้วยทราย จังหวัดเพชรบุรี วันที่ 5 เมษายน 2526

⁶¹ อ้างแล้ว, วันที่ 5 เมษายน 2526

“สิ่งที่ทำให้ที่ห้วยทราย นับว่าประสบความสำเร็จดีมาก ต้องบันทึกเอาไว้เป็นทฤษฎี หรือ ตำรา เราปลื้มมาก”⁶²

5.1.6. บทสรุป

จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีบทบาทสำคัญนานัปการในการตั้ง โครงการศูนย์การศึกษาต่างๆ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงทรงการให้ความสำคัญกับการพัฒนาช่องทางการให้ความรู้และการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริง ดังจะเห็นได้จากทรงเน้นย้ำถึงความสำคัญของการมี “ตัวอย่างของการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จ” โดยผ่านการศึกษาการฟื้นฟูธรรมชาติรูปแบบต่างๆ แล้วนำผลการศึกษามาจัดแสดง เพื่อให้เกษตรกรท้องถิ่นและประชาชนที่สนใจ ศึกษาดูงาน เพื่อนำไปยกระดับคุณภาพชีวิตได้ นอกจากนี้ วัตถุประสงค์ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ในการก่อตั้งศูนย์การศึกษาฯ คือ เพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในแต่ละท้องถิ่นให้คงความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งจะส่งผลต่อการประกอบ เกษตรกรรม และวิถีชีวิตที่มีความสุข ได้อย่างยั่งยืน

5.2. การพัฒนาชุมชน ที่ดำรงชีวิตตามวิถีดั้งเดิม

นอกจากชุมชนที่ได้รับการฟื้นฟู ศักยภาพของพื้นที่ จากที่เสื่อมโทรมจนที่จะสามารถ เยียวยาได้ ให้กลับการเป็นชุมชนที่มีศักยภาพ ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น มีความสุขมากขึ้น สามารถอยู่ร่วมกันได้ระหว่างคนกับป่า ระหว่างชุมชนเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน โดยพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผ่านทางศูนย์การศึกษาฯ ต่างๆ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ นอกจากนั้น ก็ยังจะมีชุมชนที่มีรากฐานมาจากพื้นเพขององค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนภายในชุมชน ซึ่งมีสวนช่วยให้ประชาชนภายในชุมชนนั้น อยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน ตั้งแต่อดีต จนกระทั่งปัจจุบัน

5.2.1. พื้นที่ชุมชนบ้านคีรีมาศ

- ที่ตั้งชุมชน

เป็นอำเภอขนาดกลาง ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดสุโขทัย มีพื้นที่ติดอำเภอเมืองสุโขทัย อำเภอบ้านด่านลานหอย อำเภองกงไกรลาศ จังหวัดพิษณุโลก และอำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 8 ตำบล และ 64 หมู่บ้าน เป็นอำเภอที่ประกอบอาชีพส่วนใหญ่ เป็นเกษตรกรรม หัตถกรรม และประติมากรรม การเข้าสู่อำเภอ ผ่านทางเส้นทางถนน สายสุโขทัย – กำแพงเพชร

⁶² พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ พระราชวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ วันที่ 14 กรกฎาคม 2540

- ลักษณะและบทบาทของชุมชน

ลักษณะบทบาทของชุมชนส่วนใหญ่ของอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย นั้น เป็นจากการลงไปสำรวจพื้นที่ พบว่า การบริหารจัดการส่วนใหญ่เป็นแบบรวมศูนย์ลักษณะคล้ายๆ การปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วๆ ไป แต่ชุมชนนี้ ได้มีการจัดตั้งหัวหน้าชุมชนร่วมด้วย เพื่อการมีส่วนร่วมภาคประชาชน ระบบเศรษฐกิจของชุมชนส่วนใหญ่ จะเป็นการพึ่งพาการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และหัตถกรรม แต่เมื่อปี พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา เมื่อครั้งที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จมาทอดพระเนตร และเยี่ยมชม การผลิตเครื่องสังคโลก ซึ่งเป็นงานหัตถกรรม ที่มีชื่อเสียง ส่งไปขายยังต่าง ๆ ประเทศ ซึ่งการนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จึงได้มีการดำริให้ทรงจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ โดยจำลองแบบแนวความคิดศูนย์ศึกษาการพัฒนาต่างๆ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งหลังจากที่มีการวางรากฐานสนับสนุนดังกล่าว ทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ว่านี้ มีการนำเอาความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ มาร่วมด้วย ทำให้การผลิตเครื่องสังคโลก มีคุณภาพที่ดีขึ้น สามารถผลิตเลียนแบบของเก่าได้ ซึ่งเป็นผลที่ได้รับจากการวิจัยเรื่องการปรับปรุงคุณภาพดิน ที่นำมาใช้ของ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

นอกจากการสนับสนุนการดำเนินงานด้านหัตถกรรมแล้ว ก็ยังช่วยให้มีการพัฒนา การสร้างองค์ความรู้ และการสร้างการมีส่วนร่วมภาคประชาชนในอาชีพอื่นๆ โดยเฉพาะอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิตของชุมชนนี้ด้วย จากการสำรวจผู้วิจัยพบว่า ประชาชนในหมู่บ้านของอำเภอ มีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ย 72,405 บาทต่อปี ในปี พ.ศ. 2550 ซึ่งเพิ่มขึ้นจากเดิมค่อนข้างมาก ประชาชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ไม่มีการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในตัวจังหวัด หรือกรุงเทพมหานคร

- บทสรุป

จะเห็นได้ว่า รากฐานของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง สามารถที่จะนำไปต่อยอดได้ โดยที่ผู้บริหารชุมชนนั้นมีความเข้าใจ สำนึกรักบ้านเกิด และต้องการให้ชุมชนของตนเอง ยืนหยัดอยู่ได้ ตามหลักที่อยู่อย่างพอมีพอกิน ซึ่งในทุกวันนี้ อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย เป็นอำเภอหนึ่งของประเทศ ที่มีดัชนีวัดความผาสุก อยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างสูง มีการอพยพย้ายถิ่นที่น้อยลง ซึ่งอำเภอดังกล่าวนี ก็สามารถนับได้ว่าเป็นเขตเมืองเช่นเดียวกัน ทั้งในเรื่องของระยะทาง งบประมาณในการบริหาร และความเจริญด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ จึงเป็นเหมือนต้นแบบที่ดี ในการตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้อย่างดี

5.2.2. พื้นที่ชุมชนบ้านพรานกระต่าย

- ที่ตั้งชุมชน

เป็นอำเภอขนาดกลาง คล้ายคลึงกับอำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร มีพื้นที่ติดอำเภอเมือง จังหวัดตาก อำเภอบ้านด่านลานหอย อำเภอคีรีมาศ

- ลักษณะและบทบาทของชุมชน

ลักษณะบทบาทของชุมชนส่วนใหญ่ของอำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร นั้น เป็นจากการลงไปสำรวจพื้นที่ พบว่า การบริหารจัดการส่วนใหญ่เป็นแบบรวมศูนย์ลักษณะคล้ายๆ การปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วๆ ไป แต่ชุมชนนี้ ได้มีการจัดตั้งหัวหน้าชุมชนร่วมด้วย เพื่อการมีส่วนร่วม ภาคประชาชน ระบบเศรษฐกิจของชุมชนส่วนใหญ่ จะเป็นการพึ่งพาการประกอบอาชีพ เกษตรกรรม เกือบร้อยละ 80 ของพื้นที่ เป็นอำเภอที่มีการอนุรักษ์เรือนไม้แถวแบบโบราณอยู่ สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปนั้น มีความเป็นส่วนตัวสูง ผู้คนส่วนใหญ่จะมีความเอื้ออาทร ซึ่งกันและกัน มีการให้ความสำคัญของการบริหารจัดการภาคประชาชนอย่างมาก ซึ่งเป็นข้อดีอย่างมาก ที่ทำให้ชุมชนนั้น มีการตรวจสอบการทำงานของกันและกัน เป็นผลให้การพัฒนาชุมชนนั้น มีการรอบไปในทิศทางเดียวกัน เป็นอำเภอที่มีการให้ความสำคัญด้านการศึกษาของเยาวชนอย่างมาก มีการสร้างความเข้าใจถึงหลักพอเพียงต่างๆ ทำให้คนในชุมชนนั้น เกิดความเอื้ออาทร ซึ่งกันและกัน เช่น การนำสินค้ามาแลกเปลี่ยน โดยที่ไม่มีระบบเงินตรามาเกี่ยวข้อง ซึ่งหาได้ยากในปัจจุบัน เป็นต้น จากการสำรวจผู้วิจัยพบว่า ประชาชนในหมู่บ้านของอำเภอ มีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ย 64,850 บาทต่อปี ซึ่งถือว่าไม่สูงมาก แต่จากการสอบถามผู้คนในชุมชนส่วนใหญ่ บอกว่ามีความสุขในแง่ ของการอยู่อาศัยแบบเอื้ออาทรกัน ซึ่งมันสะท้อนในรูปสถิติของการเกิดอาชญากรรม ในเขตพื้นที่นั้น มีจำนวนที่น้อย เมื่อเทียบกับขนาดของชุมชนที่มีขนาดใกล้เคียงกัน

- บทสรุป

จะเห็นได้ว่า รากฐานของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ไม่เพียงแต่ที่จะเป็นการช่วยยกฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว หรือชุมชนด้วยแล้ว ยังเป็นเสมือนแนวทางการสร้างความเข้าใจของการอยู่อาศัยร่วมกัน เอื้ออาทรกัน เกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยที่ไม่คำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจมากนัก ซึ่งหาได้อย่างยากยิ่งในสังคมปัจจุบัน น่าจะเป็นการดี ที่จะนำกรณีศึกษานี้ มาประยุกต์ร่วมเข้ากับกรอบของการวางรากฐานของการบริหารจัดการชุมชน เพื่อที่จะสามารถตอบโจทย์และตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยนี้ได้เป็นอย่างดี

5.2.3. พื้นที่ชุมชนด่านเกวียน

- ที่ตั้งชุมชน

เป็นตำบลขนาดกลาง ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา มีพื้นที่รับผิดชอบทั้งสิ้น 10.17 ตารางกิโลเมตร ชุมชนภายในเขตเทศบาลจำนวน 16 ชุมชน ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็น ดินเหนียวที่มีลักษณะพิเศษ คือ จะมีแร่เหล็กผสมอยู่ด้วย ซึ่งเหมาะสำหรับนำมาใช้ทำเครื่องปั้นดินเผา นอกจากนั้น ยังมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และปศุสัตว์ อาณา

ภาพที่ 5.5. แสดงลักษณะกิจกรรมภายในชุมชนบ้านด่านเกวียน

- ลักษณะและบทบาทของชุมชน

หมู่บ้านด่านเกวียน เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์สืบทอด คู่กับจังหวัดนครราชสีมา

โดยลอกเลียนแบบจากชนชาวข่า ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่อาศัยในพื้นที่แต่เก่าก่อน

หลังจากผลิตภัณฑ์ของชุมชนจากเดิม ทำเพื่อใช้สอยภายในครอบครัว หรือเป็นเพียงแค่ว่าของฝาก แต่ปัจจุบันได้มีการพัฒนา ปรับเปลี่ยนรูปแบบ รวมทั้งได้นำทฤษฎีที่เป็นลักษณะของเชิง

- บทสรุป

จะเห็นได้ว่า รากฐานของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง สามารถที่จะนำไปต่อยอดได้ โดยที่ผู้บริหารชุมชนนั้นมีความเข้าใจ สำนึกกรักบ้านเกิด และต้องการให้ชุมชนของตนเอง ยืนหยัดอยู่ได้ ตามหลักที่อยู่อย่างพอมีพอกิน ซึ่งในทุกวันนี้ ตำบลบ้านด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นอำเภอหนึ่งของประเทศ ที่มีดัชนีวัดความผาสุก อยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างสูง มีการอพยพย้ายถิ่นที่น้อยลง ซึ่งอำเภอดังกล่าวนี้อาจสามารถนับได้ว่าเป็นเขตเมืองเช่นเดียวกัน ทั้งในเรื่องของระยะทาง งบประมาณในการบริหาร และความเจริญด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ จึงเป็นเหมือนต้นแบบที่ดี ในการตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้อย่างดี

5.2.4. พื้นที่ชุมชนบ้านลับแล

- ที่ตั้งชุมชน

เป็นอำเภอขนาดกลาง ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดอุตรดิตถ์ มีพื้นที่ติดอำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และอำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 7 ตำบล และ 57 หมู่บ้าน เป็นอำเภอที่ประกอบอาชีพส่วนใหญ่ เป็นเกษตรกรรม หัตถกรรม และประติมากรรม การเข้าสู่อำเภอ ผ่านทางเส้นทางถนนสายสุโขทัย – อุตรดิตถ์

- ลักษณะและบทบาทของชุมชน

ชุมชนเมืองลับแล เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน และส่งผลถึงระบบ

เดิมเมืองลับแล หรือชุมชนลับแล คือ เมืองทุ่งยั้ง แต่เดิมเคยเป็นเมืองใหญ่ที่เป็นชุมชน

ทางด้านเหนือของเมืองกัมโบข มีภูมิประเทศเป็นป่าเขาสลับซับซ้อน มีบรรยากาศ

ในยุคเดียวกับการรวมตัวของเมืองกัมโฆช ได้มีผู้คนจากอาณาจักรโยนกเชียงแสน

ต่อมาพระพิศาลคีรี ได้ย้ายอาคารที่ทำการไปตั้งที่ม่อนจำศีล ในปีเดียวกันนี้ (ห่างจาก

นอกจากจะเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน ยังเป็นชุมชน ที่มีการอนุรักษ์
เรือนไม้แถวแบบโบราณอยู่ สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปนั้น มีความเป็นส่วนตัวสูง ผู้คนส่วนใหญ่
จะมีความเอื้ออาทร ซึ่งกันและกัน มีการให้ความสำคัญของการบริหารจัดการภาคประชาชนอย่าง
มาก ซึ่งเป็นข้อดีอย่างมาก ที่ทำให้ชุมชนนั้น มีการตรวจสอบการทำงานของกันและกัน เป็นผลให้
การพัฒนาชุมชนนั้น มีกรอบไปในทิศทางเดียวกัน เป็นอำเภอที่มีการให้ความสำคัญด้านการศึกษา
ของเยาวชนอย่างมาก มีการสร้างความเข้าใจถึงหลักพอเพียงต่างๆ ทำให้คนในชุมชนนั้น เกิด
ความเอื้ออาทร ซึ่งกันและกัน เช่น การนำสินค้ามาแลก โดยที่ไม่มีระบบเงินตรามาเกี่ยวข้อง ซึ่งหา

- บทสรุป

จะเห็นได้ว่า รากฐานของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง สามารถที่จะนำไปต่อยอดได้ โดยที่ผู้บริหารชุมชนนั้นมีความเข้าใจ สำนึกรักบ้านเกิด และต้องการให้ชุมชนของตนเอง ยืนหยัดอยู่ได้ ตามหลักที่อยู่อย่างพอมีพอกิน ซึ่งในทุกวันนี้ ชุมชนบ้านลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นอำเภอหนึ่งของประเทศ ที่มีดัชนีวัดความผาสุก อยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างสูง มีการอพยพย้ายถิ่นที่น้อยลง ซึ่งอำเภอดังกล่าวนี้อาจสามารถนับได้ว่าเป็นเขตเมืองเช่นเดียวกัน ทั้งในเรื่องของระยะทาง งบประมาณในการบริหาร และความเจริญด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ จึงเป็นเหมือนต้นแบบที่ดี ในการตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้อย่างดี

5.3. การพัฒนาชุมชนเมือง ตามหลักทฤษฎีที่พอเพียง

การประสานความสัมพันธ์ตามหลักทฤษฎีต่างๆ โดยใช้รากฐานของความพอเพียง ร่วมกับรากฐานของวิถีความเป็นอยู่ดั้งเดิมของประชาชนท้องถิ่น ที่มีการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ข้อแตกต่างของชุมชนทั้ง 2 รูปแบบ จึงจะนำมาประสานร่วมกับชุมชนเมือง ซึ่งมีรากฐานของชุมชนที่มีความพอเพียง และความมีวิถีชีวิตที่ดั้งเดิม สอดคล้องระหว่างวิถีของการดำเนินชีวิตระหว่างชนบทและเมืองได้เป็นอย่างดี

5.3.1. พื้นที่ชุมชนบ้านเกาะเกร็ด

- ที่ตั้งโครงการ

ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา อยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดนนทบุรี

- ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่ จังหวัดปทุมธานี มีคลอง
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตดอนเมืองและเขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร มีคลองประปา
- ทิศใต้ ติดต่อกับเขตเทศบาลนครนนทบุรี อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี มีคลอง
- ทิศตะวันตก จรดเขตองค์การบริหารส่วนตำบลท่าอิฐ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะ

ภาพที่ 5.6. แสดงที่ตั้งของอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

- ลักษณะและบทบาทของชุมชน

เดิมท้องที่เทศบาลนครปากเกร็ดมีฐานะเป็นสุขาภิบาลเรียกว่า สุขาภิบาลปากเกร็ด

หลังจากที่สุขาภิบาลปากเกร็ดได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลปากเกร็ด ได้เพียง

ด้วยศักยภาพของเมืองปากเกร็ดนั้นมีความพร้อมเพียงพอในการที่จะเปลี่ยนแปลง

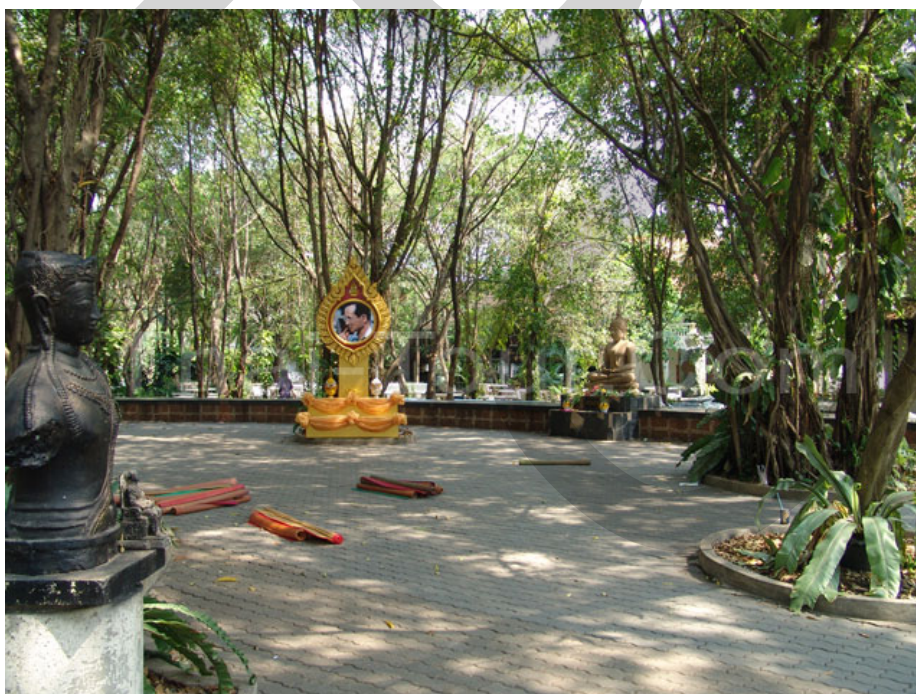
ปัจจุบัน พื้นที่นี้มีความหนาแน่นมากกว่าบางเขตของกรุงเทพมหานคร มีสิ่งอำนวยความสะดวก

สภาพพื้นที่อำเภอปากเกร็ด เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เหมาะแก่การเกษตร เช่น

สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่ ยังคงมีคลองสาธารณะเชื่อมต่อ ในพื้นที่หลายสายและเป็นจุดระบายน้ำจากพื้นที่ลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา และจากการที่มีพื้นที่เป็นที่ลุ่มจึงทำให้ประสบปัญหาน้ำท่วมในช่วงฤดูฝนและฤดูน้ำหลาก คลองสายหลักที่ระบายน้ำจากฝั่งตะวันออกลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา มี 10 สาย

ประชากรของนครปากเกร็ดประกอบไปด้วยชนชาวไทยที่สืบเชื้อสาย มาจากหลายเชื้อ

"มีชาวไทยที่สืบเชื้อสายมาจากมอญอยู่มากแถวอำเภอปากเกร็ด ตั้งแต่ปากคลองบาง

ภาพที่ 5.7. แสดงศูนย์รวมความสัมพันธ์ของชุมชน “วัด”

จากกรณีศึกษา ไม่ว่าชุมชนจะมีการพัฒนาเจริญก้าวหน้ามากน้อยเพียงใดในปัจจุบัน แต่คนภายในชุมชน ก็ยังจะมีรากเหง้าพื้นฐานทั้งเรื่องของวัฒนธรรม และวิถีการดำเนินชีวิต ที่ยึดถือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างเหนียวแน่น คล้ายๆ กับ กรณีศึกษาชุมชนบึงพระราม 9 ก็เช่นเดียวกัน ถึงแม้เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเมืองใหญ่ มีความเจริญมาก แต่ก็ยังสามารถคงวัฒนธรรม และวิถีการดำเนินชีวิต อยู่ได้ โดยใช้แนวทางการเจริญรอยตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่าด้วย “ความพอเพียง” นั่นเอง

- บทสรุป

จะเห็นได้ว่า รากฐานของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง สามารถที่จะนำไปต่อยอดได้ โดยที่ผู้บริหารชุมชนนั้นมีความเข้าใจ สำนึกรักบ้านเกิด และต้องการให้ชุมชนของตนเอง ยืนหยัดอยู่ได้ ตามหลักที่อยู่อย่างพอมีพอกิน ซึ่งในทุกวันนี้ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นอำเภอหนึ่งของประเทศ ที่มีดัชนีวัดความผาสุก อยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างสูง มีการอพยพย้ายถิ่นที่น้อยลง ซึ่งอำเภอดังกล่าวนี ก็สามารถนับได้ว่าเป็นเขตเมืองเช่นเดียวกัน ทั้งในเรื่องของระยะทาง งบประมาณในการบริหาร และความเจริญด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ จึงเป็นเหมือนต้นแบบที่ดี ในการตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้อย่างดี

5.4. ความสัมพันธ์ของชุมชนชนบทและชุมชนเมือง

จากการนำเอาข้อมูล แนวความคิด ปรัชญา และทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเมืองและชุมชนชนบท โดยอ้างอิงจากหลักของกรณีศึกษา ที่สามารถบูรณาการให้สอดคล้องยุคสมัยในปัจจุบัน ผ่านการบูรณาการตามกรอบของการบริหารจัดการชุมชนที่พอเพียง ได้ดังต่อไปนี้

5.4.1. แนวความคิดการบริหารและพัฒนาชุมชน

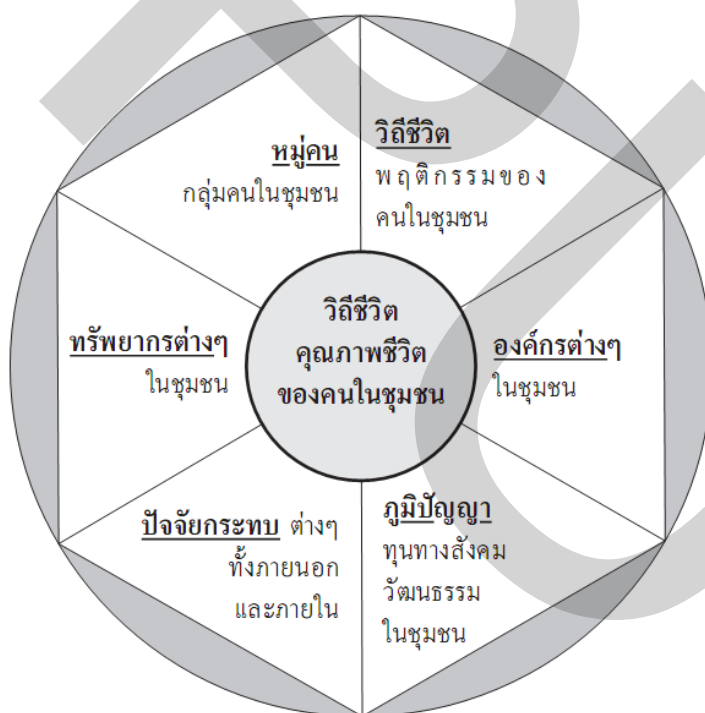
- นิยามและความหมาย

การบริหาร หมายถึง กระบวนการในการกำหนดแนวความคิดและวางแผนงานอย่างเป็นระบบและครบวงจรในด้านต่างๆ เช่น ด้านนโยบาย/เป้าหมายและทิศทาง ด้านหลักการ กฎเกณฑ์ กรอบ ระเบียบวินัย ด้านโครงสร้างองค์การ ทั้งการบริหารและการจัดการ ด้านการติดตามงาน/ตรวจสอบ ประเมินงาน เป็นต้น (อรัญ จิตตะเสนและคณะ, 2551)

การจัดการ หมายถึง กระบวนการและวิธีการในการทำงานปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้งานนั้นๆ สำเร็จตามผู้บริหารกำหนด (อรัญ จิตตะเสนและคณะ, 2551)

องค์ประกอบของการบริหารและการจัดการจึงประกอบด้วย การวางแผน (เป็นการเตรียมความพร้อมในการทำงาน ครอบคลุมทั้งการวางนโยบาย การวางแผนเป้าหมาย การวางแผนและกำหนดทิศทาง) การตัดสินใจ (มีลักษณะเป็นระบบ เป็นวิทยาศาสตร์ คือ มีหลักการ เหตุผล ข้อมูล ข้อคิดที่ดี ความเป็นจริง อิสระและไม่อคติ) การดำเนินการ (คือการทำงาน ซึ่งต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง จึงต้องมีความเข้าใจนโยบาย เป้าหมาย วัตถุประสงค์ ชัดเจนในแนวทางปฏิบัติ มีความสามารถ ความคล่องตัวสูง และมีส่วนร่วมและร่วมมือ ร่วมใจจากหลายๆ ฝ่าย) การแก้ไขปัญหา (ในการทำงานอาจมีปัญหามาอุปสรรค จึงต้องมีการติดตาม ประเมิน แก้ปัญหาทั้งเฉพาะหน้า และช่วงต่างๆ และเปลี่ยนแปลงวิธีการปฏิบัติให้เหมาะสม) และการพัฒนาต่อยอดและถ่ายทอดสู่ตลาด

ชุมชน (Community) หมายถึง สถานภาพ/สถานการณ์/และ/หรือ สถานที่ซึ่งคนหลายๆ คน หลากๆ ครอบครัวยุบรวมตัวกันและอยู่ใต้สิ่งแวดล้อมเดียวกัน อาจเนื่องด้วยเหตุผลของความเป็นเครือญาติ หรือการมีความผูกพัน เช่น เชื้อชาติ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อคล้ายๆ กัน การมีอาชีพ หน้าที่การงาน ความชอบ ความน่าเชื่อถือและศรัทธาบางสิ่งบางอย่างร่วมกัน เป็นต้น

ที่มา : อนุรักษ์ จิตตะเสนและคณะ, 2551

แผนภาพที่ 5.1. แสดงองค์ประกอบของชุมชน

องค์ประกอบของชุมชนประกอบด้วยองค์ประกอบทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม ได้แก่ คน (กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในชุมชน) วิถีชีวิตของคน (วิถีชีวิตของคนในชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านสังคม) ขอบเขตพื้นที่ เครือข่ายต่างๆ (เช่น หมู่บ้าน ตำบล เครือข่ายอาชีพต่างๆ) ทรัพยากร (มีทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต) องค์การต่างๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชนและของประชาชน ทุนต่างๆ ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญา ชุมชนจากคน จากวัฒนธรรมและอื่นๆ และปัจจัยแปรเปลี่ยนต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งทางเชิงบวกและลบ ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน

- แนวความคิดการบริหารจัดการชุมชน

การบริหารจัดการชุมชนนับเป็นส่วนสำคัญของการกำหนดมาตรฐานที่อยู่อาศัยและชุมชน โดยเฉพาะการคำนึงถึงการบริหารจัดการที่สามารถทำให้ชุมชนดำรงอยู่ เพื่อส่งเสริมคุณภาพที่อยู่อาศัยให้มีสถานภาพเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่สำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยเสนอให้มีมาตรฐานเกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชน โดยพิจารณาใน 4 ประเด็น คือ 1) รูปแบบการบริหารจัดการชุมชน 2) การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน 3) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน 4) การจัดหางบประมาณในการบริหาร โดยมีรายละเอียดดังนี้ (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2552)

1. **รูปแบบการบริหารจัดการชุมชน** มีส่วนช่วยให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนของชุมชนในอนาคตต่อไป โดยการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน ซึ่งเลือกตั้งจากผู้อยู่อาศัยในหมู่บ้าน เพื่อเป็นตัวแทนในการบริหารจัดการชุมชน และเป็นแกนนำในการตัดสินใจในชุมชน ทั้งนี้การดำเนินการจัดตั้งควรให้เป็นไปตามความเหมาะสมของชุมชน และการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ เพื่อช่วยส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวและร่วมมือของประชากรในชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป
2. **การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน** สามารถกระทำได้ในหลายวิธี ได้แก่ การมีส่วนร่วมในกรรมการการบริหาร โดยการได้รับเลือกตั้งเป็นกรรมการชุมชนเพื่อช่วยเสนอแนะข้อคิดเห็นและร่วมตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการเสนอความเห็นในกรณีที่ไม่ได้รับเลือกเป็นกรรมการชุมชน โดยการออกเสียงลงคะแนน เพื่อตอบสนองต่อการบริหารจัดการที่เกิดขึ้นในชุมชน การร่วมรับผิดชอบต่อมติหรือผลการตัดสินใจที่เกิดขึ้นและให้ความช่วยเหลือในการดำเนินการเพื่อให้ชุมชนดำเนินไปได้อย่างดี การรับผิดชอบต่อหน้าที่และยอมรับการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนโดยสมัครใจ เพื่อเกิดความสามัคคี ไม่แตกแยกในชุมชน
3. **การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน** ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการวางแผนจัดการชุมชน เช่น การวางแผนชุมชน การปรับปรุงชุมชนแออัด การย้ายชุมชน ฯลฯ การมีส่วนร่วมในการจัดทำกิจกรรมชุมชนด้านสังคม วัฒนธรรม ศาสนา หรือ

4. การจัดหางบประมาณในการบริหาร การจัดหางบประมาณในการบริหารจัดการชุมชนสามารถกระทำได้โดยการจัดตั้งกองทุนชุมชน/หมู่บ้าน เพื่อให้เกิดทุนสำรองในการบริหารจัดการชุมชนและที่อยู่อาศัย การจัดตั้งสหกรณ์เพื่อเป็นกองทุนสนับสนุนการบริหารจัดการชุมชนและที่อยู่อาศัย

หลักการบริหาร นักบริหาร หรือผู้บริหารและการบริหาร เป็นปัจจัยประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งของการทำงานและองค์กร ซึ่งมีอยู่หลายด้าน อันได้แก่

การบริหาร “งาน” นโยบาย ระบบ รูปแบบ หลักการวิธีการ แผนปฏิบัติงานด้านต่างๆ
การบริหาร “เงิน” การควบคุมกำกับเงินเข้าออก เงินสดหมุนเวียน วงเงินกู้ ยอดหนี้สิน แผนการเงินต่างๆ ฯลฯ

การบริหาร “คน” จะดูแลทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งมีทั้งสติ ปัญญา ความรู้สึกนึกคิด จิตวิญญาณและอารมณ์

การบริหาร “ตน” ผู้บริหารทุกคนต้องจัดระบบ จัดระเบียบสร้างวินัย ดูแลตนเองให้อยู่ในกฎ กติกา

การบริหาร “เวลา” เป็นการคำนึงถึงการบริหารเวลาที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

การบริหาร “ทรัพยากรและมีปัจจัยการผลิต” อื่นๆ ที่มีในแต่ละองค์กรจะมีทรัพยากรและปัจจัยการผลิต ปัจจัยแวดล้อมที่แตกต่างออกไป

- หลักการและทฤษฎีการจัดการสภาพแวดล้อมชุมชนแบบพอเพียง

การจัดการทรัพยากรกายภาพจัดเป็นกระบวนการทำงาน บริหารจัดการ กำกับการใช้ และดูแลซ่อมบำรุงทรัพยากรกายภาพต่างๆ เช่น อาคาร ให้มีความพร้อมและตอบสนองการใช้งานเพื่อเอื้อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้ใช้และเจ้าของโครงการ (บัณฑิต จุลาสัย และเสรีชัย โชติพานิช, 2547, น.10) การบริหารทรัพยากรกายภาพบูรณาการความรู้หลายลักษณะเข้าด้วยกัน คือ ความรู้ด้านทรัพยากรกายภาพ และความรู้ด้านการจัดการ ซึ่งครอบคลุมกิจกรรมตั้งแต่การดูแลประจำวัน ไปสู่การจัดการการใช้สอย และการวางแผนในระยะยาว โดยในการบริหารจัดการนั้นต้องอาศัยความสัมพันธ์ของ 3 องค์ประกอบหลัก ดังต่อไปนี้

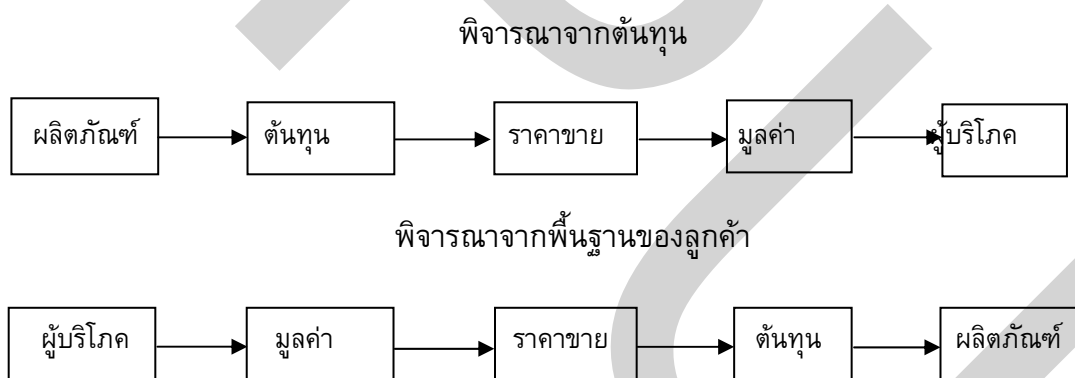
องค์ประกอบแรก คือ สถานที่ (Place) หมายถึง พื้นที่สำหรับทำกิจกรรม พื้นที่สำหรับทำงาน และสภาพแวดล้อม ซึ่งต้องมีบรรยากาศที่สดใส สะอาด มีประสิทธิภาพในการใช้

องค์ประกอบที่สอง คือ งาน (Process) หมายถึง การทำกิจกรรม หรือธุรกิจ ที่เกิดขึ้นภายในสถานที่เพื่อให้ได้ผลตามที่กำหนดไว้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ยังมีงานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมพิเศษ และเกี่ยวข้องกับชุมชน ตลอดจนกิจกรรมของภาครัฐ และเอกชน

องค์ประกอบที่สาม ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างในปัจจุบันแล้วว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด ก็คือ คน (People) หมายถึง ผู้ใช้งาน และทำกิจกรรม เพื่อให้เกิดความพึงพอใจในการมาใช้สถานที่นั้นๆ ซึ่งเกิดผลต่อการทำงานและกิจกรรมที่มีคุณค่า มีประสิทธิภาพต่อองค์กร

ดังนั้น เมื่อนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการกับแนวคิดด้านการจัดการชุมชน ซึ่งจะแบ่งเป็นประเด็นศึกษา จึงสามารถสรุปได้ดังนี้

ความพอประมาณ ในการวิจัยนี้เน้น 3 ด้าน ได้แก่ อัตราผลตอบแทน การกำหนดราคา และจำนวนบุคคลากรที่สามารถรองรับการบริหารจัดการชุมชน หรือโครงการได้

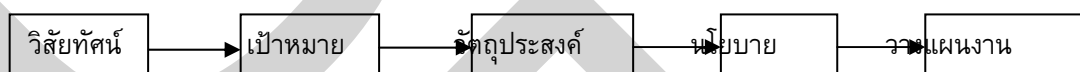

ที่มา: สุดาพร ฤกษ์ชลบุตร, 2549, น. 187

แผนภาพที่ 5.2. แสดงการบูรณาการการนำชุมชนเมืองร่วมเข้ากับชุมชนชนบท

ความมีเหตุผล เป็นการศึกษาถึงความเป็นไปได้ทางด้านการเงิน การจัดการทรัพยากร การจัดการองค์กรและการจัดการทรัพยากรบุคคล เพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพ สอดคล้องกับเป้าหมายและก่อให้เกิดความสมดุลภายในชุมชนโครงการ โดยในด้านการเงิน เน้นสาระสำคัญ 3 ประการ คือ การคาดคะเนทางด้านการเงิน (Financial Projection) การประเมินผลทางด้านการเงิน (Financial Evaluation) และแหล่งที่มาของเงินทุน (source of financing) (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2541, น. 96 - 101) สำหรับความมีเหตุผลด้านการจัดการชุมชน หรือโครงการ เน้น

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การวางแผนที่ดี และพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตรวมทั้งสอดคล้องกับเป้าหมาย ในการวิจัยนี้เน้นศึกษาในส่วนของการวางแผนงาน และการประเมินสถานการณ์ ซึ่งสรุปรายละเอียดได้ว่า การวางแผนงาน ซึ่งเป็นการกำหนดเป้าหมาย กำหนดความรับผิดชอบของบุคคลากรรวมถึงการใช้ทรัพยากรสำหรับการดำเนินการ เพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต โดยที่มาของแผนงานนั้นต้องมาจากวิสัยทัศน์แล้วจึงนำวิสัยทัศน์ที่ได้มากำหนดเป็นเป้าหมาย จากนั้นนำเป้าหมายที่ได้มากำหนดเป็นวัตถุประสงค์ จากวัตถุประสงค์ขององค์กรแจกจ่ายให้กับส่วนงานต่าง ๆ ในชุมชน หรือโครงการ ดำเนินการจัดทำนโยบายและดำเนินการปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลดีต่อองค์กร ซึ่งเรียกว่าการวางแผนงาน (บรรยงค์ โตจินดา, 2542, น. 89 - 106)

ที่มา: บรรยงค์ โตจินดา, 2542

แผนภาพที่ 5.3. แสดงที่มาของการบูรณาการแผนการจัดการชุมชนเมืองอย่างพอเพียง

5.4.2. บทสรุป

จากการศึกษาวิจัยนี้ น่าจะพอให้เกิดความเข้าใจถึงความจำเป็นต่อการดำเนินวิถีชีวิต และข้อดีของการนำเอหลักบูรณาการข้ามสาขา มาทำการศึกษา โดยนำมาประยุกต์ใช้กับชุมชนเมือง ที่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารเมือง หรือผู้ที่อยู่อาศัย ได้มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ และสถานการณ์ในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดการเกื้อกูล และพัฒนาให้ชุมชนนั้นมีความสุข และมีการดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งในบทต่อไป จึงเป็นสรุป “แนวทางของชุมชนเมืองกับความพอเพียง” เพื่อให้ผู้ที่คิดจะนำไปศึกษาต่อ หรืออ้างอิง ได้เห็นภาพรวม ถึงวิธีการ และรูปแบบ ของการประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ได้อย่างบูรณาการ

บทที่ 6

บทสรุป

6.1. ชุมชนเมืองกับความพอเพียง

ชุมชนเมืองในปัจจุบัน ถือเป็นผลผลิตจากการพัฒนาอันตั้งอยู่บนรากฐานของความไม่พอเพียง เนื่องจากเกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองพฤติกรรมบริโภคที่ไม่พอเพียง ตามหลักคิดของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ทำให้ชุมชนเมืองในปัจจุบัน เป็นแหล่งที่รวมของปัญหาและเป็นต้นตอของปัญหาที่คุกคามมนุษย์และสภาพแวดล้อมโลกอยู่ในทุกวันนี้

6.1.1. ปัญหาของชุมชนเมือง

ชุมชนเมืองรูปแบบสมัยใหม่ได้พัฒนาและขยายตัวขึ้นในประเทศตะวันตก และกลายเป็นต้นแบบให้ชุมชนเมืองต่างๆ ทั่วโลกยึดเป็นแบบอย่างในการพัฒนาเมืองของตน เช่นเดียวกับ การรับวัฒนธรรมรูปแบบอื่นจากตะวันตก โดยผ่านทาง การครอบงำจากกระแสการพัฒนาของประเทศตะวันตก หากแต่สิ่งที่ได้แพร่เข้าสู่เมืองต่างๆ ทั่วโลกผ่านทางรูปแบบสมัยใหม่นั้น มิได้มีเพียงรูปลักษณะที่สวยงามและทันสมัยเท่านั้น เพราะสิ่งที่ตามมาควบคู่กันนั้น คือ ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนเมือง โดยปัญหาของชุมชนเมืองในตะวันตกมีประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

- ปัญหาทางสังคมเมือง

การขยายตัวของเศรษฐกิจบนฐานของอุตสาหกรรมและการนิยมใช้รถส่วนตัว ส่งผลให้ชุมชนเมืองกระจายตัวออกจากกัน ทำให้ผู้คนในชุมชนเมืองถูกแยกออกจากกัน ขาดความผูกพันระหว่างกันและผูกพันกับชุมชน ผู้คนในชุมชนเมืองละทิ้งและทำลายสิ่งที่แสดงเอกลักษณ์และบ่งบอกความเป็นมาดั้งเดิมของชุมชนของตน

- ปัญหาทางสภาพแวดล้อม

การขยายตัวของเมืองอย่างไร้การควบคุม ทำให้เมืองพัฒนารุกล้ำพื้นที่สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติรอบนอกเมือง ผู้คนพากันอพยพไปอยู่นอกเมือง บริเวณใจกลางเมืองถูกทิ้งให้ทรุดโทรม ทำให้เมืองต้องเผชิญกับปัญหาทั้งจากมลภาวะทางอากาศ น้ำ และเสียง ที่คุกคามสุขภาพและอนามัยของผู้คน

- ปัญหาการสูญเสียความเป็นมนุษย์

เมืองสมัยใหม่ได้ทำลายโครงสร้างทางสังคมของมนุษย์ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เคยโยงใยมนุษย์เข้าไว้ด้วยกันต้องแตกสลาย ผู้คนภายในเมืองขาดความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นอันดีต่อกัน

ปัญหาของชุมชนเมืองจากการพัฒนาที่ไม่พอเพียงนั้น ได้เริ่มก่อตัวขึ้นในตะวันตก นับตั้งแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นต้นมา และได้กระจายสู่ประเทศต่างๆ ทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยที่ดำเนินนโยบายด้านเศรษฐกิจ โดยยึดแบบอย่างจากทางตะวันตกอย่างเคร่งครัด ซึ่งสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยนั้น มีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นรุนแรงกว่าในตะวันตก ทำให้ประเทศกลายเป็นที่รับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาใช้ โดยละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิมของตน ต้องคอยพึ่งพาความรู้จากประเทศตะวันตกอยู่เสมอ ประกอบชุมชนเมืองไทยได้ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว จากการอพยพเข้ามาของผู้คนจากทั่วทุกสารทิศ ชุมชนเมืองไทยจึงประกอบไปด้วยผู้คนที่หลากหลายและไม่มีความผูกพันระหว่างกัน จึงทำให้ไม่มีความกระตือรือร้นที่จะแก้ไขปัญหาร่วมกัน ชุมชนเมืองจึงเป็นสภาพแวดล้อมใหม่สำหรับคนไทย ซึ่งยังไม่มี ความคุ้นเคยกับการดำรงชีวิตในลักษณะนี้

6.1.2. การแก้ไขปัญหาของชุมชนเมือง

นับตั้งแต่ประเทศตะวันตกได้ก้าวเข้าสู่ความเป็นเมือง ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเมืองได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้คนภายในเมืองมาตลอดทุกยุคทุกสมัย ควบคู่ไปกับพยายามที่จะเรียนรู้และแก้ปัญหาของเมือง ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยนั้นล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนากระแสหลักทั้งสิ้น โดยมีแนวคิดและทฤษฎีการออกแบบชุมชนเมืองที่เป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขปัญหาชุมชนเมืองในแต่ละยุคสมัย ได้แก่ แนวคิดอุทยานนคร, ทฤษฎีชีวิตสังคมเมือง, แนวคิดเมืองน่าอยู่ และแนวคิดชุมชนเมืองยั่งยืน เป็นต้น

สำหรับชุมชนเมืองไทยนั้น ได้มีการนำทฤษฎีการพัฒนาทางเลือกเข้ามาใช้ในการพัฒนาในชุมชนเมืองบ้างแล้ว เช่น นโยบายการพัฒนาเมืองตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และ 9 ซึ่งได้นำแนวคิดเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ เป็นต้น หากแต่ยังขาดการนำความรู้ทางด้านการออกแบบชุมชนเมืองเข้ามาใช้ ทำให้ประเทศไทยไม่มีแนวทางการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนเมืองที่เป็นรูปธรรมของตนเอง

จากการศึกษาบริบททางแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น แม้จะไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยตรง แต่สองแนวคิดนี้ล้วนมีแก่นที่เหมือนกัน คือ ถ่วงดุลการพัฒนาที่สมดุลตามแบบ

ความพอเพียง หมายถึง การบริโภคและการผลิต อยู่บนพื้นฐานของความพอประมาณ และมีเหตุผล ไม่ขัดสนแต่ไม่ฟุ้งเฟ้อ (สศช., 2542)

ความยั่งยืน หมายถึง พอเพียงอย่างต่อเนื่องในทุกด้าน มีภูมิคุ้มกันที่ดี ระบบเศรษฐกิจกับสังคมมีความยืดหยุ่น ที่สามารถก้าวทัน และความพร้อมรับต่อกระแสโลกาภิวัตน์ มีการบริหารจัดการที่ดีซึ่งป้องกัน และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (สศช., 2542)

สามารถสรุปได้ว่า “ความยั่งยืน” นั้นกินความหมายกว้างกว่า “ความพอเพียง” โดยมีนัยยะว่าเมื่อใดก็ตามที่เกิดความพอเพียง ย่อมนำไปสู่ความยั่งยืนได้ในที่สุด จึงทำให้สามารถกล่าวได้ว่า ความพอเพียงนั้นคือความยั่งยืนอีกรูปแบบหนึ่ง แต่เป็นความยั่งยืนในบริบทของประเทศไทย ที่มีคุณลักษณะหรือเงื่อนไขเฉพาะที่แตกต่างจากความยั่งยืนในต่างประเทศ และจากตัวอย่างรูปธรรมในต่างประเทศ ชุมชนเมืองที่ยั่งยืน ได้จุดประกายให้เกิดการค้นหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนเมืองไทย โดยสร้างองค์ความรู้ทางด้านออกแบบชุมชนเมือง แบบฉบับของตนเอง โดยมี “ชุมชนเมืองที่พอเพียง” เสมือนหลักชัยที่จะต้องไปให้ถึง

6.1.3. ความพอเพียงในชุมชนเมือง

ชุมชนเมืองสมัยใหม่ ล้วนเป็นที่รวมของปัญหาจากการพัฒนาที่ไม่พอเพียง นำมาสู่การบริโภคทรัพยากรโดยไม่คำนึงถึงความพอดีและขีดจำกัดของธรรมชาติ เพื่อนำมาปรนเปรอความต้องการการอันเกินพอดีของผู้คนในเมือง ซึ่งหากยิ่งปล่อยให้รูปการเช่นนี้ยังคงดำเนินต่อไป ชุมชนเมืองและความพอเพียงจะยิ่งถอยห่างกันออกไปทุกขณะ ปัญหาทั้งหลายจะสะสมกันมากจนกระทั่งถึงระดับที่เกินกำลังของเมืองจะรับมือและแก้ไขได้อีกต่อไป

ณ จุดนี้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องนำระบบความคิดเรื่อง “ความพอเพียง” จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาประยุกต์ใช้ในชุมชนเมือง ด้วยการพัฒนาชุมชนเมืองบนรากฐานทางแนวคิดที่ว่า “ความต้องการของมนุษย์นั้นไม่มีที่สิ้นสุด แต่ควรให้การควบคุมให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมหรือระดับที่พอดี มีการบริโภคที่พอดีกับศักยภาพของตน โดยที่ไม่ก่อความเดือดร้อนให้กับคุณภาพชีวิตที่ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งทั้งหมดนั้นต้องอยู่ภายใต้กรอบของการไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม” ซึ่งการที่จะสร้างให้เกิดความพอเพียงขึ้นในชุมชนเมือง หรือ “ชุมชนเมืองที่พอเพียง” ได้นั้น จะต้องนำเอาองค์ความรู้จาก 2 กระแสหลักมาทำการบูรณาการเข้าด้วยกัน ได้แก่ กระแสองค์ความรู้ทางด้านการออกแบบชุมชนเมือง ซึ่งได้มาจากการศึกษากลุ่มตัวอย่าง และนำผสมผสานกับกระแสองค์ความรู้ทางด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การออกแบบชุมชนเมือง คือ การสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมทางกายภาพของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ซึ่งเน้นคุณภาพด้านสุนทรีภาพ คุณภาพชีวิตของสังคมเมือง และคุณภาพของสิ่งแวดล้อม (กำธร, 2545) การออกแบบชุมชนเมืองนั้น สัมพันธ์ในปัจจัยหลายด้าน ซึ่งทุกปัจจัย ล้วนมุ่งเพื่อสนองจุดมุ่งหมายหลักของการออกแบบชุมชนเมือง คือ การสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี ให้กับผู้คนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับความพอเพียงในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงมีจุดมุ่งหมายไปในทิศทางเดียวกัน คือ “การสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับมนุษย์” และวิธีการบรรลุความมุ่งหมายดังกล่าวไปในทิศทางเดียวกัน คือ “การสนองความต้องการของมนุษย์” ดังนั้น ประเด็นเรื่องการสนองความต้องการของมนุษย์ จึงเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยยึดโยงองค์ความรู้ทั้ง 2 กระแสนี้เข้าด้วยกัน และเป็นวิธีการที่สำคัญในการนำพาไปสู่การค้นหา “หลักการทางแนวคิดชุมชนเมืองที่พอเพียง” ต่อไป

6.1.4. มิติของชุมชนเมืองที่พอเพียง

มิติของชุมชนเมืองที่พอเพียงนั้น ได้จากการนำมิติของการออกแบบชุมชน หรือบริหารจัดการชุมชน จากการศึกษากรณีศึกษา ในบทที่ 5 และมิติของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นำมาบูรณาการร่วมกัน เกิดเป็นมิติด้านต่างๆ ของการดำรงชีวิตที่พอเพียงในชุมชนเมือง โดยเมื่อนำมิติต่างๆ จากแนวความคิดทั้ง 2 แล้วนำมาบูรณาการร่วมกัน สามารถสรุปได้ว่า มิติของชุมชนเมืองที่พอเพียงนั้น จะมีรูปแบบเดียวกันของมิติปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ พฤติกรรมและวิถีชีวิตของคน เป็นศูนย์กลางและมีการพัฒนาอย่างเป็นลำดับขั้น ในขณะที่จะมีเนื้อหา แต่ละลำดับขั้น มิติของการออกแบบชุมชนเมือง ซึ่งจะครอบคลุมมิติของเมืองทั้งหมด

ขั้นที่ 1 ความพอเพียงด้านการดำรงชีพ

เป็นความพอเพียงที่สามารถตอบสนองด้วยปัจจัยทางวัตถุ ได้รับทรัพยากรอย่างพอเพียง และมีสภาพแวดล้อมที่ดี ซึ่งความพอเพียงในขั้นนี้มีความใกล้เคียงกับความต้องการทางสรีระ และความต้องการความปลอดภัย โดยครอบคลุมมิติทางด้านเศรษฐกิจ และมิติทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ขั้นที่ 2 ความพอเพียงด้านการอยู่ร่วมกัน

การสร้างจะให้เกิดความพอเพียงในขั้นนี้นั้น สามารถตอบสนองด้วยการมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกคนอื่นในสังคม มีการแลกเปลี่ยนระหว่างกันทั้งในด้านเศรษฐกิจและทรัพยากร เป็นระดับความต้องการที่ใกล้เคียงกับความต้องการที่ยอมรับเป็นพวก แลบางส่วนของขั้นการนับถือยกย่อง โดยครอบคลุมมิติทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ขั้นที่ 3 ความพอเพียงด้านภูมิปัญญา

เป็นความพอเพียงจากการนำเอาความรู้จากการเรียนรู้ร่วมกันมาใช้พัฒนา โดยใช้ทรัพยากรที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุด ความพอเพียงในขั้นนี้นั้น มีความใกล้เคียงกันกับบางส่วนของความต้องการด้านการนับถือยกย่อง ความต้องการด้านความรู้และสติปัญญา ความ

6.2. หลักการทางแนวคิดชุมชนเมืองที่พอเพียง

“ชุมชนเมืองที่พอเพียง” คือ ชุมชนเมืองที่ผู้คนภายในเมือง จะต้องได้รับการสนองความต้องการตามลำดับขั้น จากขั้นพื้นฐานที่มีความซับซ้อนน้อย ไปสู่ลำดับขั้นที่สูงๆ มากขึ้นอย่างเป็นขั้นตอน โดยมีนัยยะว่าความต้องการในแต่ละลำดับขั้น จะต้องได้รับการสนองในระดับที่พอดีหรือระดับเท่าที่จำเป็น และลำดับขั้นเหล่านี้ ต้องครอบคลุมมิติของความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิตมนุษย์ในเมืองได้อย่างครบถ้วน และมีประสิทธิภาพมากที่สุด

6.2.1. หลักการชุมชนเมืองที่พอเพียง

“ชุมชนเมืองที่พอเพียง” มีหลักการสำคัญ คือ ชุมชนเมืองที่มีการสนองความต้องการของผู้คนในระดับที่พอเพียงตามลำดับขั้น โดยระดับที่พอเพียง ในที่นี้ หมายถึง ระดับที่พอดีกับศักยภาพในการบริหารจัดการของตนเอง โดยมีขีดขั้นต่ำสุดอยู่ที่ การจัดให้ประชาชนภายในชุมชนมีปัจจัยในการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานอย่างพอเพียง และมีขีดขั้นสูงสุดอยู่ที่ การไม่สร้างปัญหาให้กับการดำรงชีวิตของผู้คนภายในเมืองและไม่เบียดเบียนธรรมชาติ และลำดับขั้น ในที่นี้ สามารถจำแนกได้ออกเป็น 2 ลำดับขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ลำดับขั้นของความพอเพียง

คือ ลำดับขั้นของความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในชุมชนเมือง ซึ่งเริ่มจากความต้องการขั้นพื้นฐาน สู่การพัฒนาระดับสูงขึ้นไป โดยสามารถแบ่งลำดับขั้นของความพอเพียงได้ดังต่อไปนี้

- ความพอเพียงด้านการดำรงชีพ

เป็นความพอเพียงจากการได้รับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง มีความมั่นคงในชีวิต มีสภาพแวดล้อมที่ดี มีประเด็นทางการออกแบบชุมชนเมือง ที่ควรคำนึงถึง ได้แก่ ที่อยู่อาศัย ระบบบริการพื้นฐาน สุขอนามัย และแหล่งประกอบอาชีพ

- ความพอเพียงด้านการอยู่ร่วมกัน

เป็นความพอเพียงจากการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม มีการพึ่งพาและเกื้อกูลกันระหว่างกัน มีประเด็นการออกแบบชุมชนเมือง ที่ควรคำนึงถึง ได้แก่ พื้นที่ปฏิสัมพันธ์ และระบบคมนาคมขนส่ง

- ความพอเพียงด้านภูมิปัญญา

เป็นความพอเพียงจากการนำภูมิปัญญา ที่ได้จากการเรียนรู้ร่วมกัน มาใช้ในการพัฒนาและมีการสืบทอดภูมิปัญญา นำมาสู่ความพอเพียงในจิตใจ ในขั้นสูงสุด มีประเด็นทางการออกแบบชุมชนเมือง ที่ควรคำนึงถึง ได้แก่ *ความรู้ และสุนทรียภาพ*

โดยการจะสร้างให้เกิดความพอเพียงขึ้นในชุมชนเมืองได้นั้น ผู้คนภายในเมืองจำเป็นที่จะต้องได้รับการสนองตอบความต้องการในระดับที่พอเพียงทั้ง 3 ขั้นดังกล่าว ตั้งแต่ความต้องการระดับขั้นพื้นฐาน คือ “ด้านการดำรงชีวิต” มาสู่ลำดับที่สูงขึ้น คือ “ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม” ไปจนถึงระดับที่สูงที่สุด คือ “ด้านภูมิปัญญา” ซึ่งจะสามารถเชื่อมโยงไปสู่ความพอเพียงภายในจิตใจได้อย่างดีที่สุด หลักการนี้ จะสอดคล้องกับ “การพัฒนาลำดับขั้น” ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญ ตามแนวความคิดของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ขั้นที่ 2 ลำดับขั้นของชุมชนเมือง

หมายถึง ลำดับของหน่วยงานทางสังคมต่าง ๆ ในชุมชนเมือง ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยแนวคิดของการออกแบบชุมชนเมืองส่วนใหญ่ มักจะจำแนกลำดับขั้นของหน่วยชุมชนออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับชุมชน (Neighborhood) ระดับย่าน (District) และระดับเมือง (Urban) และยังเชื่อมโยงไปจนถึงระหว่างเมือง ซึ่งจะให้ความสำคัญกับหน่วยเล็กที่ใกล้ตัวก่อนหน่วยใหญ่ สอดคล้องกับคุณลักษณะเฉพาะของความพอเพียงในเรื่อง การพัฒนาภายในสู่ภายนอก โดยที่ควรมีการกำหนดขอบเขตของแต่ละหน่วยชุมชน ให้มีขนาดเล็กที่สุด เพื่อให้สามารถกำหนดระดับที่เหมาะสมกับศักยภาพในการสนองความต้องการและการบริหารจัดการของแต่ละลำดับขั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด ซึ่งระดับที่เหมาะสมกับศักยภาพของหน่วยชุมชน แต่ละลำดับขั้น สามารถที่จะแบ่งได้ ดังต่อไปนี้

- หน่วยระดับชุมชน

ควรจะมีสภาพแวดล้อมที่สนองการใช้งานเป็นหลัก เนื่องจากเป็นหน่วยชุมชนที่มีการใช้งานอยู่เป็นประจำ ผู้คนจะผูกพันกับสภาพแวดล้อมเพราะความคุ้นเคยจากการใช้งาน สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่สามารถสื่อถึงความพอเพียงได้นั้น จึงควรแสดงออกถึงการใช้ศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการมีและใช้อย่างน้อยที่สุด

- หน่วยระดับย่าน

เป็นหน่วยที่มีความใกล้ชิดกับผู้คนรองลงมาจากหน่วยระดับชุมชน ซึ่งหน่วยระดับย่านนี้ จะเป็นหน่วยที่รองรับการใช้งานของผู้คนเป็นจำนวนมากและหลากหลาย สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่สามารถสื่อถึงความพอเพียงได้นั้น จึงควรมีการส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคม คำนึงถึงความสอดคล้องกับประสบการณ์ร่วมกันของผู้คน เพื่อสร้างเอกลักษณ์อันนำมา ซึ่งความภาคภูมิใจร่วมกันภายในย่านให้เกิดขึ้น

- หน่วยระดับเมือง

เป็นหน่วยชุมชนที่มีการใช้งานบ่อยน้อยที่สุด โดยจะใช้งานเฉพาะในเวลาที่มีความจำเป็นเท่านั้น หรือโอกาสพิเศษ ผู้คนจะมีความผูกพันกับหน่วยระดับนี้ ผ่านทางความดึงดูดทางสายตาเพื่อให้เกิดความประทับใจ และเกิดการระลึกได้ในจินตภาพเป็นหลักสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่สามารถสื่อสารถึงความพอเพียงได้นั้น จึงควรมีความงามจากความมีระเบียบ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างเป็นองค์รวมระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ภายในเมือง

สภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้นใหม่ในหน่วยของชุมชน แต่ละลำดับขั้นนี้ เป็นเสมือนกรอบที่กำหนดระดับของ “คุณภาพ” ของความพอเพียง ซึ่งเป็นคุณสมบัติของสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมกับหน่วยชุมชนนั้นๆ ถ้าสภาพแวดล้อมสามารถแสดงออกถึงความพอเพียงและสามารถสื่อสารความพอเพียงไปยังผู้ใช้งานได้ ย่อมมีนัยยะว่าจะมีส่วนโน้มนำให้ผู้คนที่อยู่ภายในหน่วยนั้นๆ มีพฤติกรรมที่พอเพียง อันนำมาสู่ความพอเพียงภายในจิตได้

6.2.2. แนวคิดทางกายภาพของชุมชนเมืองที่พอเพียง

การนำเสนอแนวคิดทางกายภาพของชุมชนเมืองที่พอเพียงนี้ จะอยู่ภายใต้หลักการของชุมชนเมืองที่พอเพียง ซึ่งมุ่งเน้นที่การสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่แสดงออกถึงความพอเพียงเป็นหลัก ด้วยกายภาพเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนปัจจัยอื่นๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยในการนำเสนอระดับแนวคิดเท่านั้น เนื่องจากในระดับของการนำไปปฏิบัติการจริงนั้น ย่อมที่จะต้องได้รับการพิจารณาถึงแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสม ชัดเจนตามบริบทนั้นๆ ในแต่ละชุมชนเมืองต่อไป ซึ่งจะต้องคำนึงถึงรายละเอียด ดังต่อไปนี้

- ความพอเพียงของการดำรงชีพ

ความพอเพียงด้านการดำรงชีพในชุมชนเมืองนั้น มิได้หมายถึงการที่ทุกคนเรือนต้องปลูกข้าวกินเองหรือสามารถเลี้ยงตัวเองได้อย่างเช่นในชนบท หากแต่หมายถึงที่ผู้คนในเมืองสามารถสนองตอบความต้องการทางด้านปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ไม่น้อยจนรู้สึกขัดสนแต่ไม่มากจนฟุ่มเฟือยและเบียดเบียนสิ่งแวดล้อม ผู้คนในเมืองจะต้องมีที่อยู่อาศัยอย่างมั่นคง ได้รับความสะดวกสบายจากการบริการพื้นฐานที่พอเพียงต่อความต้องการ มีสุขภาพพลานามัยที่ดี มีแหล่งประกอบอาชีพที่เพียงพอเพื่อสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิต ทั้งร่างกายและจิตใจ การสร้างความพอเพียงด้านนี้ มีประเด็นที่สำคัญที่ต้องคำนึงถึง ได้แก่

1. ที่อยู่อาศัย

เป็นอีกปัจจัยเบื้องต้นสำหรับการดำรงชีวิตมนุษย์ การสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นภายในชุมชนนั้น ผู้คนภายในเมืองจะต้องได้รับการสนองตอบความต้องการทางด้านที่อยู่อาศัยเป็นลำดับแรก เพื่อสร้างความมั่นคงในขั้นต้นก่อนที่จะพัฒนาในขั้นสูงขึ้นไป โดยจะต้องมีที่อยู่อาศัย

แนวคิดในการดำเนินการเพื่อสร้างความพอเพียง ได้แก่ การเพิ่มที่อยู่อาศัย ในชุมชนเมืองที่ยังขาดแคลนและขาดสนในระดับชุมชน และการลดการกระจายตัวของที่อยู่อาศัยเพื่อไม่ให้รุกร้าธรรมชาติรอบนอกเมือง โดยการสร้างความเป็นกลุ่มก้อนของที่อยู่อาศัยในระดับย่าน และการสร้างให้เกิดความกระชับในระดับเมือง

2. ระบบบริการพื้นฐาน

หมายถึง ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เนื่องจากในชุมชนเมืองไม่สามารถจัดหาทรัพยากรเพื่อสร้างความมั่นคงพื้นฐานได้อย่างเช่นในชนบท ระบบบริการพื้นฐานจึงเป็นเหมือนระบบที่กระจายทรัพยากรที่จำเป็นสู่ผู้คนภายในเมืองที่มีขึ้นเพื่อสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของชุมชนเมือง การสร้างความพอเพียงในชุมชนเมืองได้นั้น ผู้คนภายในเมืองจะต้องได้รับระบบบริการพื้นฐานในระดับ ไม่น้อยจนทำให้คุณภาพชีวิตแย่งและไม่มากเกินจนสร้างปัญหาให้กับผู้คนในเมืองและระบบนิเวศของชุมชน

แนวคิดในการดำเนินการเพื่อสร้างความพอเพียง ได้แก่ การเพิ่มพื้นที่ระบบบริการพื้นฐาน ในพื้นที่ที่ขาดแคลนในระดับชุมชน และการลดการกระจายตัว เพื่อไม่ให้รุกร้าธรรมชาติรอบนอกเมืองด้วยการใช้พื้นที่ภายในเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ และจำกัดการกระจายตัวของระบบบริการพื้นฐานในระดับเมือง

3. สุขอนามัย

การมีสุขอนามัยที่ดี จะเป็นรากฐานในการสร้างความมั่นคงแข็งแรงทางร่างกาย อันจะนำมาซึ่งความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ การสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นภายในชุมชนเมืองได้นั้น ผู้คนภายในเมืองจะต้องสามารถพึ่งพาตนเองได้ในด้านสุขภาพ มีสภาพแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะ เอื้ออำนวยให้ผู้อาศัยภายในเมืองมีสุขอนามัยที่ดี ควบคู่กับการสร้างเสริมให้เกิดสุขภาพที่แข็งแรงได้ด้วยตนเอง มิใช่พึ่งบริการจากการรักษายามเจ็บป่วยแต่เพียงอย่างเดียว

แนวคิดในการดำเนินการเพื่อสร้างความพอเพียง ได้แก่ การจัดแหล่งสร้างเสริมสุขอนามัย โดยการสร้างแหล่งเสริมสุขภาพและสภาพแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะในทุกระดับหน่วยชุมชน ในรูปของพื้นที่สาธารณะขนาดเล็กในระดับชุมชน พื้นที่กิจกรรมศูนย์กลางย่านในระดับย่าน และโครงข่ายพื้นที่สาธารณะในระดับเมือง

4. แหล่งประกอบอาชีพ

การมีอาชีพที่มั่นคง จะนำมาซึ่งความมั่นคงในชีวิต เพราะการมีอาชีพย่อมนำมาซึ่งรายได้ และรายได้เหล่านั้น จะถูกนำมาใช้จ่ายในการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ที่ไม่สามารถจัดหาได้ด้วยตนเอง การสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นภายในชุมชนเมืองได้นั้น ผู้คนภายในเมืองจะต้องมีแหล่งประกอบอาชีพที่เพียงพอต่อความต้องการ เพื่อเป็นหลักประกันในการดำรงชีวิตให้กับผู้คนภายในเมืองก่อนที่จะพัฒนาในขั้นสูงขึ้นไป

แนวคิดในการดำเนินการเพื่อสร้างความพอเพียง ได้แก่ การจัดแหล่งงานและที่พักอาศัยให้มีความสมดุลด้วยจัดแหล่งงานผสมปนเป่กับพื้นที่ประเภทอื่นอย่างสมดุลในระดับย่าน

- ความพอเพียงด้านการอยู่ร่วมกัน

หมายถึง ความพอเพียงที่เกิดจากที่ผู้คนในเมืองได้รับการสนองตอบความต้องการทางสังคมอย่างพอเพียง มีการพึ่งพาอาศัยและมีความเกื้อกูลระหว่างกันของผู้คนในเมือง ช่วยให้อะไรๆ สามารถบรรลุเป้าหมายในสิ่งที่ไม้อาจจะกระทำได้อเองโดยลำพัง คนในชุมชนมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีพลังในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน มีความเออาทรซึ่งกันและกัน เกิดความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายของชุมชนที่เข้มแข็ง การสร้างความพอเพียงด้านการอยู่ร่วมกันในชุมชนเมือง มีประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึง ได้แก่

1. พื้นที่ปฏิสัมพันธ์

หมายถึง พื้นที่ที่ใช้สำหรับพบปะกันระหว่างคนภายในหน่วยชุมชนหนึ่งๆ การมีพื้นที่พบปะระหว่างกันจะช่วยสร้างความเป็นประชาคมให้กับชุมชน ซึ่งความเป็นประชาคมจะช่วยเพิ่มโอกาสในการพึ่งพาระหว่างกันมากยิ่งขึ้น การจะสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นภายในชุมชนเมืองได้นั้น ผู้คนภายในเมืองจะต้องมีโอกาสร่วมกันซึ่งกันและกัน โดยภายในชุมชนเมืองนั้น จะต้องมีการจัดเตรียมพื้นที่สาธารณะได้อย่างพอเพียง เพื่อเป็นกลไกรองรับการอยู่รวมกลุ่มกัน เอื้ออำนวยให้เกิดป็น “พลังทางสังคม” ในการพัฒนาร่วมกัน

แนวคิดในการดำเนินการเพื่อสร้างความพอเพียง ได้แก่ การเพิ่มพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ในทุกระดับหน่วยชุมชน ในรูปของพื้นที่พบปะขนาดเล็กในระดับชุมชน พื้นที่สาธารณะที่มีเอกลักษณ์ในระดับย่าน และโครงข่ายพื้นที่สาธารณะและศูนย์กลางในระดับเมือง และการจำกัดพื้นที่ที่ใช้งานไม่เหมาะสม ให้อยู่ในบริเวณที่จำกัดในระดับเมือง

2. ระบบคมนาคม

ระบบโครงข่ายคมนาคมเป็นส่วนสำคัญในการทำหน้าที่เป็นเส้นทางเชื่อมโยงให้ผู้คนภายในเมือง สามารถเดินทางไปประกอบกิจกรรมในที่ต่างๆ ภายในเมืองได้อย่างสะดวก เกิดการพึ่งพาระหว่างกัน การสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นกับชุมชนเมืองได้นั้น ผู้คนภายในเมือง

แนวคิดในการดำเนินการเพื่อสร้างความพอเพียง ได้แก่ การจัดระบบขนส่งสาธารณะ โดยใช้โครงข่ายระบบขนส่งสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ แทนการใช้รถยนต์ส่วนตัวในระดับเมือง

- ความพอเพียงด้านภูมิปัญญา

ความพอเพียงด้านภูมิปัญญาในชุมชนเมืองนั้น คือ ความพอเพียงที่เกิดจากการที่ผู้คนในเมืองได้รับการสนองความต้องการทางด้านการพัฒนาตนเองอย่างพอเพียง เกิดภูมิปัญญาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ผู้คนในเมืองต้องสามารถแสวงหาประสบการณ์จากกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาความชำนาญของตนเองได้ มีความพึงพอใจสภาพแวดล้อมที่มีความงาม

1. ความรู้

หมายถึง สิ่งที่ผู้คนภายในเมืองได้จากการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้สามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้สัมผัสมาเข้าไว้ด้วยกันได้ ผ่านทางแหล่งให้ความรู้ภายในเมือง การสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นภายในชุมชนเมืองได้นั้น ผู้คนภายในเมืองจะต้องมีแหล่งสำหรับการให้ความรู้มีผสมผสานกัน ทั้งแหล่งให้ความรู้ในระบบและแหล่งให้ความรู้นอกระบบ อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อเป็นกลไกให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและสร้างประสบการณ์ที่ดีแก่ผู้คนภายในเมือง

แนวคิดในการดำเนินงานเพื่อสร้างความพอเพียง ได้แก่ การเพิ่มแหล่งความรู้ ที่ให้ความรู้ที่แสดงเอกลักษณ์ของตนเองสำหรับหน่วยชุมชนระดับย่าน และแหล่งให้ความรู้ที่เชื่อมโยงกับสากลในระดับเมือง ผสมผสานการสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้

2. สุนทรียภาพ

หมายถึง สภาพหรือสภาวะที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจ หรือความประทับใจ จากการสัมผัสความเป็นจริงที่เป็นสุนทรียภาพภายในชุมชนเมือง จะทำให้ผู้คนภายในเมือง มีความพึงพอใจและเกิดความสุขสบายจากการได้สัมผัสสภาพแวดล้อมที่มีความสวยงาม การจะสร้างความพอเพียงให้กับชุมชนเมืองได้นั้น ผู้คนภายในเมืองจะต้องได้รับบรรยากาศจากสุนทรียภาพที่แสดงออกถึงความพอเพียง เพื่อให้ผู้ที่ได้สัมผัสได้รับรู้ถึงความพอเพียงที่แสดงออกทางกายภาพ และสามารถเข้าถึงแก่นแท้ของความพอเพียงได้ดียิ่งขึ้น

แนวคิดในการดำเนินงานเพื่อสร้างความพอเพียง ได้แก่ การสร้างสุนทรียภาพที่แสดงออกถึงความพอเพียง สำหรับหน่วยชุมชนทุกระดับ ในรูปของสภาพแวดล้อมที่แสดงออก

6.3. บทสรุป

ชุมชนเมืองที่พอเพียง เป็นหลักการสำคัญ คือ สร้างสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับความต้องการในแต่ละระดับของหน่วยชุมชน ทั้งระดับชุมชน ระดับย่าน และระดับเมือง โดยแต่ละระดับต้องมีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสม ที่สามารถสนองความต้องการได้ครบทุกลำดับขั้นตอน ความพอเพียงจะเกิดจากการตอบสนองความต้องการในแต่ละระดับชั้น ที่พอดีกับศักยภาพของตนเอง หรือระดับเท่าที่จำเป็น ซึ่งการสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ส่งเสริมให้เกิดความพอเพียงในแต่ละลำดับชั้น เพื่อให้เกิดการดำรงชีวิตที่พอเพียง นำมาซึ่งพฤติกรรมที่พอเพียง อันจะนำไปสู่ความพอเพียงขั้นในจิตใจที่สุด

แนวคิดทั้งที่ทำการนำเสนอนี้ จะเป็นกลไกสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพสำหรับรองรับระบบเศรษฐกิจและสังคมที่พอเพียงในชุมชนเมือง ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อชุมชนเมืองของไทยได้มีระบบเศรษฐกิจและสังคม ที่มีความพอเพียงเป็นที่เรียบร้อยแล้ว นอกจากนี้ ในกรณีที่สภาพแวดล้อมสังคมและเศรษฐกิจภายในชุมชนเมือง ยังไม่มีความพอเพียง การสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่สร้างให้เกิดความพอเพียง ย่อมสามารถกระตุ้นให้เกิดความพอเพียงภายในจิตใจได้ และเมื่อเกิดความพอเพียงในจิตใจ ย่อมส่งผลให้การกระทำและพฤติกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม ที่มีความพอเพียงได้เช่นกัน

เพราะถึงแม้กายภาพซึ่งเป็นรูปธรรมจะถูกกำหนดให้เกิดขึ้น โดยสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น เศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิต ค่านิยม ฯลฯ และถึงแม้ว่ากายภาพ อาจกำหนดวิถีชีวิต หรือสังคมวัฒนธรรมไม่ได้ แต่กายภาพย่อมมีส่วนในการส่งเสริม หรือขัดขวางสิ่งที่เป็นนามธรรมเหล่านั้นได้ ดังนั้น หากสามารถสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ตอบสนองต่อความพอเพียง ย่อมมีส่วนส่งเสริมและกระตุ้นให้พฤติกรรมของผู้คนที่อยู่ในสภาพแวดล้อมนั้น มีความพอเพียงตามมา ซึ่งจะนำไปสู่การลดความต้องการภายในจิตใจ ลงมาสู่ระดับที่พอเพียงได้ในที่สุด อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการใช้ชีวิตที่พอเพียง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กำธร กุลชล, การออกแบบชุมชนเมืองคืออะไร: การติดตามหาคำตอบในรอบ 40 ปี. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.

ดวงจันทร์ อาภาวิฑูรย์, เมืองในสังคมไทย. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.

ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ: ยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดของสังคมทั้งหมดร่วมกันทำ. พิมพ์ครั้งที่ 5 จำนวน 1,500 เล่ม, กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2542.

ประเวศ วะสี, เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 3 จำนวน 1,500 เล่ม, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2542.

พระไพศาล วิสาโล และ ว.วชิรเมธี, ว่ายนน้ำ ฝ่ากระแสทุนด้วยกระแสนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2 จำนวน 1,500 เล่ม, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2550.

ยศวดี บุญเกียรติ, เมืองและชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2 จำนวน 1,500 เล่ม, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, พฤติกรรมมนุษย์และสภาพแวดล้อม: มूलฐานทางพฤติกรรมเพื่อการออกแบบและวางแผน. พิมพ์ครั้งที่ 3 จำนวน 1,500 เล่ม, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ, บทบาทและแนวคิดในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการพัฒนาเมือง ชุมชน และสถาปัตยกรรมตามแนวพระราชดำริ. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 1,000 เล่ม, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จีบีพี เซ็นเตอร์, 2552.

สิงหนาท แสงสีหนาท, หลักการทางแนวความคิดชุมชนเมืองที่ยั่งยืนในบริบทของสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 จำนวน 1,500 เล่ม, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, การออกแบบชุมชนเมืองที่น่าอยู่และยั่งยืน: ทฤษฎีและประสบการณ์. “หน้าจั่ว” วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, แนวทางปฏิบัติ 7 ขั้นสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 1,000 เล่ม, กรุงเทพฯ: มูลนิธิวิถีสุข, 2549.

ศรีเรือน แก้วกังวาล, จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทกวัย : Lifespan Human Development. พิมพ์ครั้งที่ 6. จำนวน 1,000 เล่ม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรกฎาคม 2538.

อภิชัย พันธเสน, สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง. พิมพ์ครั้งที่ 2 จำนวน 1,000 เล่ม, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2549.

อรสุดา เจริญรัต, เศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 7 จำนวน 1,000 เล่ม, กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์ดี, 2546.

ภาษาอังกฤษ

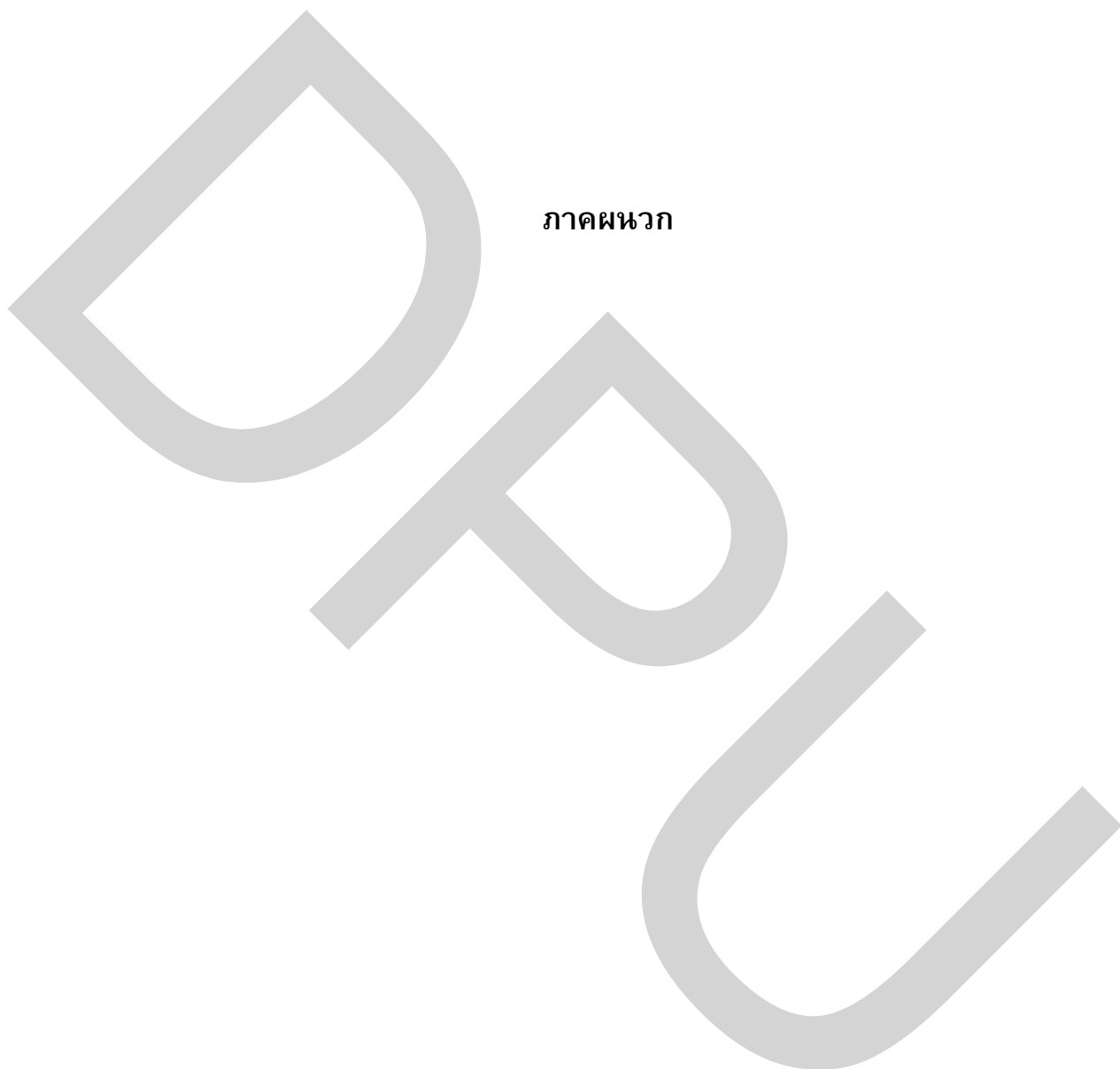
Lang John. Urban Design: The American Experience. New York: Van Nostrand Reinhold, 1994.

Thackara, J., eds. Ernst Neufert Architect' Data. 2nd ed. Great Britain: BSP Professional Books, 2002.

Weston, Joe. Urban Planning and Environment in Patrice. England: Addison Wesley Longman, 1998.

Weston, Joe. Urban Planning and Sustainable in Patrice. England: Addison Wesley Longman, 2003.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

“...มีคนบอกว่าโครงการพระราชดำริฯ ต้องไม่ได้
อันนี้เป็นความเชื่อที่ผิดหรือเป็นความเชื่อที่ผิดหูผิดตา
โครงการโครงการพระราชดำริฯ ต้องไม่ได้
เมืองไทยไม่เจริญ...”

เกิดจากคนจากพระราชดำริ
พระราชทานก่อตั้งมูลนิธิฯ ที่เขื่อน
อ่าวเขื่อนมอญ ไม่ไกลจากเขื่อนพระชนมพรรษา
๗ ศาลาพักผ่อน สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต
ในสมัยที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๒๖

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษ
เพื่อประสานงานโครงการ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
(สำนักงาน อปร.)

78 ถนนมิตรภาพ โรงเรียนพระอภัยมณี (เดิม)
ถนนราชดำเนินนอก เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300
โทรศัพท์ 0-2280-6193-200 โทรสาร 0-2280-6206
1 กันยายน 2548

Designed by APPL 0-2246-6888

โครงการ
อันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ
เพื่อ
ประโยชน์สุข
แห่ง
ทวยราษฎร์

“... ถ้าปวดหัวก็คิดอะไรไปออก...

เป็นอย่างนั้น ต้องแก้ไขการปวดหัวนี้ก่อน
แต่ปวดหัว ใช้ยาแก้ปวด...หรือยาอะไรก็ตามแก้ปวดหัว
มันไม่ได้แก้อาการจริง แต่ต้องแก้ปวดหัวก่อน
เพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่จะคิดได้แล้วอีกอย่างก็คือ
แบบ Macro นี้ เขาจะทำแบบรีโอทั้งหมด
ฉันไม่เห็นด้วย...

อย่างบ้านคนอยู่เราบอกบ้านนี้มันหลุดร่อนมัน หลุดร่อนนี้
ไม่คุ้มที่จะไปซ่อม... เอาตกลองรื้อบ้านนี้ระเบิดเลย
เราจะไปอยู่ที่ไหน ไม่มีที่อยู่ ก็ต้องค้าเสียก่อน
แล้วค่อยๆ ดูตรรกೆಯังพออยู่ได้...ไปรื้อตรงห้องนอน
แล้วก็ค่อยๆ สร้าง แล้วมารื้อตรงห้องนี้...
วิธีทำจะต้องค่อยๆ ทำจะไประเบิดหมดไม่ได้...”

พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2529

โครงการ อันเนื่องมาจาก พระราชดำริ เพื่อ ประโยชน์สุข แห่ง ทวยราษฎร์

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล
อดุลยเดชเสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์สิริราชสมบัติ ตั้งแต่
วันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 เป็นต้นมา ทรงสอดส่อง
ในทุกข์สุขของพสกนิกรทั้งหลายทั่วทุกแผ่นดินมาแต่
ครั้งขึ้นรัชกาลสืบเนื่องมาจวบจนปัจจุบัน

ระยะแรกนั้นทรงพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังประสบปัญหาจากโรคภัยนานาประเภทที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตและสุขภาพพลานามัยของผู้คนทั้งปวง ด้วยสาเหตุจากการขาดการเรียนรู้รักษาตนเองและในระยะนั้นการบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐานของประเทศยังอยู่ในระยะเริ่มต้นของการพัฒนา

ดังนั้น การพระราชทานความช่วยเหลือเพื่อสภานิกการในระยะแรกจึงเน้นไปในด้านการแพทย์และสาธารณสุขเป็นส่วนใหญ่ เช่น การรณรงค์และป้องกันวัณโรค การสร้างอาคารโรงพยาบาล เพื่อรองรับคนเจ็บป่วย และการออกแพทย์เคลื่อนที่ตามโครงการแพทย์หลวง พระราชทาน **“เรือเวชพาหน์”** เป็นต้น

ต่อมาเมื่อปัญหาดังกล่าวเริ่มคลี่คลายไปในทิศทางที่ดีขึ้นเป็นลำดับ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการพัฒนาขั้นพื้นฐานด้านต่างๆ แก่ประชาชน เพื่อจักได้เป็นสิ่งที่ช่วยคลี่คลายการพึ่งตนเองในเบื้องต้นให้ได้ อย่างมั่นคงถึงอนาคต โครงการสร้างถนนบางแห่ง ตลอดจนการสร้างอ่างเก็บน้ำในหลายแห่งจึงบังเกิดขึ้น ด้วยพระเมตตาธิคุณ สิ่งเหล่านี้จะช่วยปูทางให้การประกอบอาชีพของราษฎรเกิดความผาสุกมั่งคั่งสมบูรณ์ขึ้นได้ดังพระราชประสงค์ที่จะให้พสกนิกรของพระองค์มีความอยู่ดีกินดีเป็นที่ตั้ง

โครงการพระราชดำริทั้งหลายในระยะแรกนั้น มีขึ้นมากมาย สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

ก. โครงการที่มีการค้นคว้าศึกษาทดลองเป็นการ **ถ่วงพระองค์** เพื่อจักได้นำไปใช้ในพื้นที่และลักษณะงาน ที่ทรงเห็นว่าเหมาะสม

ข. โครงการที่เริ่มเข้าไปแก้ไขปัญหาลึกของ **เกษตรกร** เป็นการพัฒนาแบบผสมผสาน (Integrated Development) ซึ่งระยะแรกอยู่ในแถบใกล้เคียงบริเวณ ที่ประทับในภูมิภาคและค่อยๆ ขยายขอบเขตไปใน วงกว้างขึ้น

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีหลาย ประเภทในระยะแรกเรียกต่างกันว่า

1. โครงการตามพระราชประสงค์ หมายถึง โครงการที่ทรงศึกษาปฏิบัติส่วนพระองค์กับผู้เชี่ยวชาญ ในศาสตร์สาขาต่างๆ เมื่อได้ผลดีแล้วจึงทรงนำมาใช้ ให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน

2 โครงการหลวง เป็นโครงการที่ทรงมุ่งพัฒนา ชาวไทยภูเขาให้รอดพ้นจากความทุกข์ยากลำบากได้ด้วยวิธี การปลูกพืชทดแทนฝิ่น และละเลิกการตัดไม้ทำลายป่า มาสู่วิถีเกษตรรูปแบบใหม่ที่ทำให้มีรายได้ดีขึ้น

3. โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์ เป็นโครงการที่พระราชทานข้อเสนอแนะและแนวพระราชดำริให้ภาคเอกชนรับไปดำเนินการพัฒนาในทุกด้านเพื่อประโยชน์สุขของชาวไทยทั้งมวล เช่น โครงการสวนกุหลาบไทย สำหรับเยาวชน เป็นต้น

4. โครงการตามพระราชดำริ คือ โครงการที่ทรงวางแผนพัฒนาและเสนอแนะให้ภาครัฐบาลและทุกส่วนราชการร่วมดำเนินการตามพระราชดำริ โดยพระองค์เสด็จไปร่วมทรงงานกับหน่วยราชการทั้งหลายด้วย โครงการตามพระราชดำรินี้ ในปัจจุบันเรียกว่า “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ซึ่งมีกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทยกว่าสามพันโครงการ โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ทำหน้าที่สำรวจ ศึกษา วิเคราะห์ จัดทำแผนงาน ตลอดจนประสานงานกับส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ รวมทั้งติดตามประเมินผลและปฏิบัติหน้าที่อื่นใดตามที่มิพระราชกระแสให้สำเร็จลุล่วงเป็นประโยชน์สุขต่อประชาชนทั้งมวล

สำนักงาน กปร.

“เป็นหน่วยงานกลาง
ในการประสานดำเนินงานและ
ติดตามประเมินผลโครงการ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
เพื่อให้องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน
และประชาชน
ได้ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ
และสัมฤทธิ์ผล
เพื่อประโยชน์สุข
ต่อประชาชน
และความมั่นคง
ของประเทศ”

องค์กรที่เกี่ยวข้อง กับโครงการ อันเนื่องมาจาก พระราชดำริ

คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กำเนิดขึ้นจากการที่รัฐบาลพิจารณาเห็นว่า การสนองพระราชดำริของหน่วยงานต่างๆ อาจไม่เอื้ออำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด หากมีการทำงานในลักษณะต่างคนต่างทำ โดยขาดการประสานงานในการทำงานให้สอดคล้องซึ่งกันและกัน ดังนั้น รัฐบาลได้ดำเนินการออก “ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ. 2524” ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2524 กำหนดให้มีองค์กรระดับชาติ มีหน้าที่รับผิดชอบการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เรียกว่า “คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” (กปร.) มีสำนักงานเลขานุการ กปร. ทำหน้าที่เป็นฝ่าย

เลขานุการของ
คณะกรรมการ
กปร. โดยมีนาย
รัฐมนตรี เป็น
ประธานกรรมการ
และเลขาธิการ

กปร. เป็นกรรมการและเลขานุการ ทำหน้าที่ดำเนินการควบคุม อำนวยการ กำกับ ดูแล ติดตามผล ประสานการดำเนินงานของส่วนราชการและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง กับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ รวมทั้งแต่งตั้งบุคลากรในการดำเนินงานสนองพระราชดำริให้เกิดประสิทธิภาพ พร้อมทั้งการพิจารณาอนุมัติ แผนงาน โครงการ กิจกรรม และงบประมาณค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานตามโครงการด้วย

เมื่อโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริได้ขยายขอบเขตการพัฒนาออกไปอย่างกว้างขวางและมีปริมาณงานมากยิ่งขึ้น สำนักงานเลขาธิการ กปร. ซึ่งแต่เดิมเป็นหน่วยงานหนึ่งในกองวางแผนเตรียมพร้อมด้านเศรษฐกิจ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ยกฐานะขึ้นเป็น **สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.)** เป็นหน่วยงานระดับกรม สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ตามพระราชบัญญัติตั้งแต่วันที่ 7 กันยายน 2536 เป็นต้นมา จนกระทั่งในปี 2545 ได้มีการปรับบทบาทภารกิจและโครงสร้างส่วนราชการตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 ให้สำนักงาน กปร. เป็นส่วนราชการที่ไม่สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี แต่อยู่ในบังคับบัญชาของนายกรัฐมนตรี โดยกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบดังนี้

(1) สำรวจ ศึกษา วิเคราะห์ และจัดทำแผนงานเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ รวมทั้งพิจารณาและเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดสรรเงินงบประมาณเพื่อดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

(2) ประสานงานกับส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

(3) ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

(4) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ได้รับพระราชกระแสหรือตามที่นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มอบหมายหรือตามที่ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการ อันเนื่องมาจาก พระราชดำริ ในปัจจุบัน

นับแต่เริ่มแรกมาจนปัจจุบัน มีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2525 - 2545 จำนวน 3,083 โครงการ แยกได้เป็น 8 ประเภท ดังนี้

1. ด้านการเกษตร

จัดได้ว่าเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่มุ่งสนองพระราชประสงค์ที่สำคัญ คือ การทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ ทรงให้การสนับสนุนการปลูกพืชแบบผสมผสานเน้นการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน ทั้งนี้เพื่อลดความเสี่ยงและสามารถมีรายได้ตลอดปีทรงเน้นการค้นคว้า ทดลอง และวิจัยหาพันธุ์พืชที่เหมาะสมกับท้องถิ่น และเพิ่มทุนเศรษฐกิจให้กับเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรจะได้นำผลจากการศึกษาทดลองไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่ของตนได้ดียิ่งขึ้น เช่น

๐ ทฤษฎีใหม่

ทฤษฎีใหม่เป็นการบริหารจัดการที่ดินและแหล่งน้ำ เพื่อพัฒนาการเกษตร ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและสามารถเลี้ยงตัวเองได้ สำหรับเกษตรกรที่มีที่ดินจำกัด และมีสภาพแห้งแล้ง โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน คือ ร้อยละ 30 แรกสำหรับปลูกข้าว ร้อยละ 30 ที่สอง

สำหรับปลูกพืชไร่ พืชสวน ร้อยละ 30 ที่สามสำหรับขุดสระน้ำไว้ใช้ในการเกษตร รวมถึงเลี้ยงปลาไว้บริโภค และ ร้อยละ 10 สุดท้ายสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย พร้อมกับปลูกพืช

สวนครัวและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีกินตลอดทั้งปี หากเหลือก็สามารถนำไปขายเป็นรายได้เพิ่มขึ้นอีกด้วย

2. ด้านสิ่งแวดล้อม

เมื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมมากขึ้น ปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและภาวะมลพิษมีผลทวีความรุนแรงส่งผลกระทบต่อประชาชนมากยิ่งขึ้น

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่จึงเน้นในวิธีการที่จะทำนุบำรุงและปรับปรุงสภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น ในด้านต่างๆ อาทิ การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ และป่าไม้ ซึ่งครอบคลุมเกือบครบทุกด้านคือ

2.1 การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรดิน

ด้วยวิธีการสนับสนุนให้เกษตรกรได้เรียนรู้และเข้าใจวิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำ การปรับปรุงบำรุงดิน และสามารถนำไปปฏิบัติเองได้ เช่น

๐ การปลูกพืชหมุนเวียน

ทรงใช้ธรรมชาติในการแก้ไขปัญหาดินเสื่อมโทรม ด้วยการปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อการปรับปรุงดิน รวมถึงการใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยพืชสดในการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่พื้นดิน

๐ หญ้าแฝก

การปลูกหญ้าแฝกเพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน และอนุรักษ์ความชุ่มชื้นไว้ในดิน ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้เทคโนโลยีแบบง่ายๆ ประหยัด อีกทั้งยังไม่ต้องดูแลรักษามากนัก

๐ แก้งดิน

เป็นแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยวจัดจนทำการเกษตรไม่ได้ โดยวิธี “แก้งดินให้เปรี้ยว” ให้ถึงที่สุดด้วยการทำให้ดินแห้งและเปื่อยสลายกันและใช้น้ำชะล้าง จากนั้นจึงปรับปรุงดินโดยใช้วัสดุหินปูนหรือปูนมาร์ล เพื่อให้ดินมีสภาพเหมาะสมที่จะสามารถทำการเกษตรได้

2.2 การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรแหล่งน้ำ

ทรงให้ความสำคัญ

ในการพัฒนาแหล่งน้ำเป็นอย่างยิ่ง พระราชดำรัสที่ว่า “น้ำ คือ ชี วิ ต” นับเป็นสิ่งที่แสดงถึงพระราชหฤทัยห่วงใย

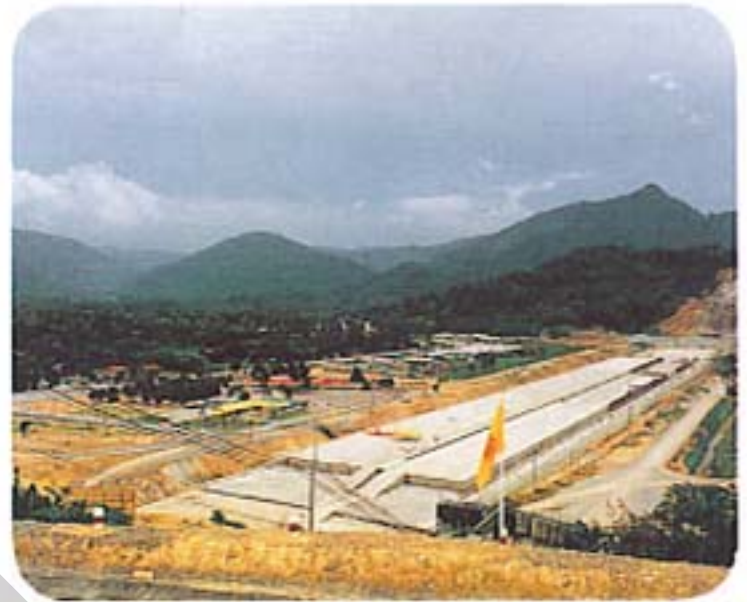
ในการขาดแคลนน้ำของพสกนิกร ด้วยทรงทราบดีว่าเกษตรกรรมส่วนใหญ่ยังอาศัยพึ่งพาน้ำฝนเป็นหลัก ในการทำการเกษตร พระราชดำริส่วนใหญ่จึงเป็นการจัดหาแหล่งน้ำไว้เพื่อการเกษตร และเมื่อมีแหล่งน้ำเพียงพอแล้วเกษตรกรจะมีชีวิตที่ผาสุกสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น

๐ ปากพนัง

โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จ.นครศรีธรรมราชเป็นการแก้ไขปัญหการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง โดยการช่วยเหลือราษฎรในการจัดหาน้ำจืด และป้องกันน้ำเค็มรุกล้ำ รวมถึงเพื่อเก็บกักน้ำจืดไว้ในลำน้ำให้ราษฎรได้ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร และการอุปโภคบริโภค อีกทั้งช่วยป้องกันน้ำท่วม นอกจากนี้ยังเป็นการแก้ปัญหาคความขัดแย้งของราษฎรผู้ทำนาอยู่กับราษฎรผู้ทำนาข้าว ให้สามารถอยู่ด้วยกันได้อย่างยั่งยืนอีกด้วย

๐ เขื่อนคลองท่าด่าน

“...โครงการนี้ คือ สร้างอ่างเก็บน้ำ 2 แห่ง แห่งหนึ่ง คือ ที่แม่น้ำป่าสัก อีกแห่งหนึ่งที่แม่น้ำนครนายก สองแห่งรวมกันจะเก็บกักน้ำเหมาะสมพอเพียง สำหรับการบริโภค การใช้ในเขตของกรุงเทพฯ และเขตใกล้เคียงที่ราบลุ่มของประเทศไทยนี้...”

โครงการเขื่อนคลองท่าด่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนครนายก เป็นการช่วยเหลือและบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนจากอุทกภัยในพื้นที่ลุ่มน้ำนครนายก ซึ่งเกิดขึ้นเป็นประจำรวมทั้งเพื่อช่วยเหลือราษฎรให้มีน้ำใช้ในการเกษตร การอุปโภคและบริโภค โดยไม่ขาดแคลน ที่สำคัญเพื่อแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยวที่เป็นอุปสรรคสำคัญในการเพาะปลูกในพื้นที่บริเวณนั้นอีกด้วย

หลักการทรงงาน ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

๖ เป็นที่ประจักษ์กันโดยทั่วกันแล้วว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีสายพระเนตรและพระอัจฉริยภาพในด้านการพัฒนาต่าง ๆ ปรากฏแก่สายตาประชาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ภาพพระราชกรณียกิจที่พระองค์ทรงปฏิบัติ นับตั้งแต่เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์สิริราชสมบัติในปี ๒๕๔๙ แสดงให้เห็นถึงพระเมตตาและพระมหากรุณาธิคุณ ในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่พสกนิกรทั้งแผ่นดินให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

๐ การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก

เป็นแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการฟื้นฟูสภาพป่าด้วยวัฏจักรธรรมชาติ โดยมีวิธีการที่เรียบง่ายและประหยัดในการดำเนินงาน ตลอดจนส่งเสริมระบบวงจรป่าไม้ในลักษณะธรรมชาติดั้งเดิม ซึ่งมี 3 วิธี คือ

“...ถ้าเลือกได้พื้นที่ที่เหมาะสมแล้ว
ก็ทิ้งป่านั้นไว้ตรงนั้น
ไม่ต้องไปทำอะไรเลย
ป่าจะเจริญเติบโตขึ้นมา
เป็นป่าสมบูรณ์
โดยไม่ต้องไปปลูกเลย
สักต้นเดียว...”

“...ไม่ไปรบกวนป่าหรือคอยเขี่ยต้นไม้
เพียงแต่ถ่มกรองให้ขึ้นเองได้เท่านั้น...”

“...ในสภาพป่าเต็งรัง
ป่าเสื่อมโทรมไม่ต้องทำอะไร
เพราะต้นไม้ก็จะแตกกิ่งออกมาอีก
ถึงแม้ต้นไม้ไม่สวย
แต่ก็เป็นต้นไม้ใหญ่ได้...”

๐ ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง

การปลูกป่า 3 อย่าง คือ ป่าสำหรับไม้ใช้สอย
ป่าสำหรับเป็นไม้ผล และป่าสำหรับเป็นเชื้อเพลิง
นอกจากประโยชน์ตามชื่อโดยตรงแล้ว ป่าไม้ทุกชนิด
ยังมีประโยชน์อย่างอื่นที่ 4 คือ การอนุรักษ์ดินและน้ำ

๐ ฝ่ายชะลอความชุ่มชื้น (Check Dam)

Check Dam เป็นฝายดินน้ำถาวรหรือฝายชะลอความชุ่มชื้น และเป็นฝายกักตะกอน ซึ่งเป็นการลดปัญหาการพังทลายของดินและลดความรุนแรงของกระแสน้ำในลำห้วย อีกทั้งสามารถกักเก็บตะกอนไม่ให้แหล่งน้ำดินแข็งเร็ว ตลอดจนช่วยในการเพิ่มความชุ่มชื้นให้แก่พื้นดินอันเป็นผลทำให้ป่าไม้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๐ ป่าชายเลน

การอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศน์ของพื้นที่ชายฝั่งทะเลและอ่าวไทยซึ่งถูกบุกรุกทำลาย โดยการปลูกป่าไม้ชายเลน ซึ่งอาศัยระบบน้ำขึ้นน้ำลงในกระบวนการเติบโต อันเป็นแนวป้องกันลมและป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งที่สำคัญ อีกทั้งยังเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ ซึ่งช่วยสร้างความสมดุลให้แก่ธรรมชาติให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์

3. ด้านสาธารณสุข

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความสำคัญการพัฒนาสุขภาพพลานามัยของประชาชนมาตั้งแต่ระยะต้นรัชกาล ด้วยทรงตระหนักดีว่าหากพสกนิกรทั้งปวงมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงพร้อมด้วยสุขภาพจิตที่ดีแล้ว ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาเพิ่มให้เป็นบุคลากรที่แข็งแกร่งในการพัฒนาประเทศชาติด้วย

โครงการด้านสาธารณสุขมีมากมายหลายสาขารอบคลุมทุกพื้นที่ของประเทศไทย โดยเฉพาะ โครงการแพทย์พระราชทาน โครงการอบรมหมอหมู่บ้าน ความพระราชดำริ และอื่นๆ มากมาย ส่วนนำความผาสุกมาสู่ประชาชนให้พ้นภัยจากโรคทั้งสิ้น เช่น

๐ เส้นทางเกลือ

ปัญหาการป่วยเป็นโรคคอพอกอันเนื่องมาจากการขาดสารไอโอดีนนั้น เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพบเสมอยามที่เสด็จพระราชดำเนินไปในถิ่นทุรกันดาร จึงได้พระราชทานพระราชดำรัสว่า "...ให้พิจารณาแก้ไขปัญหาการขาดสารไอโอดีนของราษฎร โดยการสำรวจพื้นที่ในแต่ละพื้นที่ถึงปัญหาและความต้องการเกลือ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นจะมีปัญหาและความต้องการไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะต้องสำรวจ "เส้นทางเกลือ" ว่าผลิตมาจากแหล่งใดก็นำเอาไอโอดีนไปผสมกับแหล่งผลิต ดันทางเกลือเสียเลยทีเดียวน..."

๐ มุณินิธิราชประชาสมาสัยในพระบรมราชูปถัมภ์

ด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ที่ทรงห่วงใยผู้ป่วยโรคเรื้อนและพสกนิกรที่จะได้รับการติดต่อจากโรคเรื้อน ประกอบกับทรงมีพระราชประสงค์จะให้งานควบคุมโรคเรื้อนในประเทศไทยได้สำเร็จโดยเร็ว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานพระราชทรัพย์จำนวน 175,104.75 บาท เป็นทุนริเริ่มการรักษาและควบคุมโรคเรื้อนร่วมกับเงินที่ประชาชนบริจาคโดยเสด็จพระราชกุศล ได้จัดตั้งสถานที่ยอมรับเจ้านักงานบำบัดโรคเรื้อนขึ้น ในสถานพยาบาลพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ จากนั้นจึงได้จัดตั้งมุณินิธิราชประชาสมาสัยขึ้นในปี พ.ศ. 2502 เพื่อส่งเสริมงานของรัฐในการรณรงค์ปราบโรคเรื้อนและได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งสถาบันราชประชาสมาสัยมีความหมายว่าพระมหากษัตริย์และประชาชนได้ร่วมมืออาศัยกัน

๐ โครงการทันตกรรมพระราชทาน

เรื่องสุขภาพฟัน เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่บั่นทอนความสามารถในการประกอบอาชีพของราษฎร ทั้งต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาก่อนข้างสูง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงห่วงใยราษฎรต่อปัญหานี้ยิ่งนัก ดังพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานไว้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง มีข้อความตอนหนึ่งที่ขอัญญูญูมาดังนี้

“การที่จะให้ราษฎรที่ยากจน ที่มีปัญหาเรื่องฟันหยุดการทำนา ทำไร่ เดินทางไปหาแพทย์นั้น เป็นสิ่งที่ยากยิ่ง ในทางตรงข้ามกัน หากเป็นการให้บริการเคลื่อนที่ไปสู่ประชาชน ก็จะเป็นการแก้ปัญหาได้ทางหนึ่ง”

4. ด้านการส่งเสริมอาชีพ

เมื่อโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินับการในพื้นที่ใดแล้ว ส่วนใหญ่จะกระตุ้นให้เกิดมีการส่งเสริมอาชีพเพิ่มขึ้น ซึ่งราษฎรบริเวณใกล้เคียงก็จะได้รับประโยชน์จากการมีรายได้เพิ่มขึ้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามารถนำความรู้จากการฝึกอบรมและถ่ายทอดเทคโนโลยีซึ่งดำเนินการภายใต้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ที่มีอยู่มาขายทั่วประเทศ ประชาชนทั้งหลายสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพสามารถเลี้ยงตัวเองได้เป็นอย่างดีในที่สุด เช่น

๐ โครงการศิลปาชีพ

จากการที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมราษฎรด้วยน้ำพระราชหฤทัยห่วงใยในการประกอบอาชีพของราษฎรนอกเหนือจากอาชีพเกษตรกรรม ประกอบกับความภาคภูมิใจในฝีมือสร้างสรรค์งานศิลปะของราษฎรที่ทรงพบเห็น จึงทรงให้จัดตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพขึ้น ในปี พ.ศ. 2519

เพื่อฟื้นฟูงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งเป็นงานหัตถศิลป์จากภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีความโดดเด่นแตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาคอันเป็นการสร้างรายได้เสริมและสร้างชีวิตใหม่ให้แก่ชาวบ้านผู้ยากไร้อีกด้วย

๐ โครงการหัตถของคดอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริ ให้พัฒนาและช่วยเหลือประชาชนของตำบลสมเด็จพระเจริญ อำเภอนองปรีอ จังหวัดกาญจนบุรี โดยเน้นการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ให้ราษฎรได้อยู่อาศัยและทำกิน ร่วมกับการคงอยู่ของธรรมชาติอย่างเกื้อหนุนกัน

๐ โครงการศูนย์บริการการพัฒนาชาวยายพันธุ์ไม้ดอกไม้ประดับบ้านไร่ จังหวัดเชียงใหม่

เป็นศูนย์ฯ สาธิตฝึกอบรมและส่งเสริมอาชีพให้แก่ราษฎร โดยการขยายพันธุ์ไม้ดอกไม้ประดับที่เหมาะสม และส่งเสริมให้ราษฎรเพื่อเป็นอาชีพเสริมต่อไป

5. ด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ

เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่สำคัญยิ่งด้วยประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศจำเป็นต้องพึ่งพาน้ำในการอุปโภคบริโภค และการเพาะปลูก ซึ่งมีภัยภัยจากน้ำฝนและแหล่งน้ำธรรมชาติผลผลิตที่ได้รับจึงได้ไม่มากเท่าที่ควร นอกจากนี้ปัญหาน้ำท่วมและน้ำเสียเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อทรัพย์สินและคุณภาพชีวิตของประชาชน ด้วยเหตุนี้ทรงให้ความสนพระราชหฤทัยมุ่งมั่นในการบริหารจัดการน้ำ ทั้งน้ำแล้ง น้ำท่วม น้ำเสีย เพื่อให้ราษฎรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

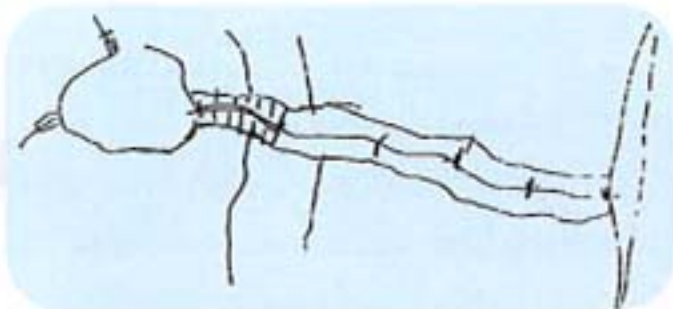
๐ โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีหลายด้าน อาทิ

- โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกและอุปโภค บริโภค ได้แก่ อ่างเก็บน้ำ และฝายทดน้ำ
- โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการรักษาดินน้ำถาวร
- โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ
- โครงการระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่ม
- โครงการบรรเทาอุทกภัย

• เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์

เขื่อนเก็บกักน้ำป่าสักสร้างขึ้นเพื่อให้มีน้ำไว้ใช้ในการเกษตรในฤดูแล้ง และเป็นการป้องกันบรรเทา น้ำท่วม บริเวณลุ่มน้ำป่าสักและลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ในฤดูน้ำหลาก รวมถึงยังเป็นการบรรเทาปัญหาน้ำเน่าเสียในเขตกรุงเทพมหานคร และเมืองใหญ่ในภาคกลาง ตลอดจนเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาและสถานที่ท่องเที่ยว ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งด้วย

• อู่มน้ำท่า

ภาพที่ยกย่อง หรือ ภาพร่างของโครงการพัฒนา อู่มน้ำท่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ได้พระราชทาน

เกล้าโครงการที่ทรงวาดบนเครื่องบินพระที่นั่งในครั้งนั้น โดยให้ส่วนหัวอยู่ที่หนองหาน หนองน้ำขนาดใหญ่ที่สุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนลำตัวเป็นปล้องๆ ทอดยาวเลื้อยลงแม่น้ำโขงนั่นคือ ประจวบฯ น้ำ ซึ่งจะเก็บกักน้ำในลำน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง สามารถเก็บกักน้ำได้ รวมทั้งสิ้น 49 ล้านลูกบาศก์เมตร ดังนั้นบริเวณ พื้นที่การเกษตรที่อยู่ทั้งซ้ายและขวาของลำน้ำท่ากว่า หนึ่งแสนไร่ จะสามารถทำการเพาะปลูกอย่างเต็มที่ตลอด วนราษฎรที่อยู่บริเวณใกล้หนองน้ำก็สามารถใช้ประโยชน์ เพื่อการอุปโภค บริโภค การเกษตรหรือเลี้ยงสัตว์ได้

• แก้มลิง

เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยการขุดคลองขนาบทะเลฝั่งตะวันตกและ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ให้เป็นคลองกักน้ำ ขนาดใหญ่หรือ “แก้มลิง” แล้วระบายน้ำออกสู่ทะเลโดย ใช้หลักทฤษฎีแรงโน้มถ่วงของโลก หรือน้ำขึ้นลงตาม

ธรรมชาติ ซึ่งปัจจุบันโครงการแก้มลิงยังได้ขยายการดำเนินงานไปที่โครงการบรรเทาอุทกภัยตามพระราชดำริ (แก้มลิงหนองใหญ่) จังหวัดชุมพร และโครงการบรรเทาอุทกภัยพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วมให้แก่ราษฎรทั่วประเทศอีกด้วย

๐ แหล่มผักเบี้ย

โครงการศึกษาวิจัยบำบัดน้ำเสียแหล่มผักเบี้ย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี มีพระราชดำริ ให้ศึกษาวิธีการบำบัดน้ำเสียและกำจัดขยะจากชุมชน โดยวิธีธรรมชาติและเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ศึกษา รูปแบบการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม การนำของเสีย ที่ได้บำบัด กำจัด มาใช้ประโยชน์อย่างครบวงจร ศึกษา ผลกระทบและผลประโยชน์ที่ได้รับในรูปแบบต่างๆ จาก การกำจัดน้ำเสียและขยะมูลฝอย

๐ กังหันน้ำชัยพัฒนา

เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาน้ำเน่าเสีย โดยการนำกังหันน้ำชัยพัฒนาหรือเครื่องกลเติมอากาศ ที่ทรงคิดค้นขึ้นมาใช้ในการแก้ไข โดยวิธีการเติมออกซิเจน ลงในน้ำควบคู่กับการใช้ธรรมชาติ ด้วยการใช้นกกาน้ำ ช่วยในการกรองและบำบัดน้ำเสีย

6. ด้านการคมนาคม

เป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่นำความเจริญสู่ชนบท โดยเฉพาะทำให้ราษฎรสามารถนำผลผลิตไปสู่ตลาดได้ สะดวกสบายยิ่งขึ้น อันเป็นการสร้างความเจริญทาง เศรษฐกิจให้แก่ชุมชนทั้งหลายด้วย เช่น

๐ โครงการสร้างถนนเข้าสู่หมู่บ้านห้วยมงคล

เป็นโครงการพัฒนาชนบทโครงการแรก เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2495 โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง พระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานรถ บูลโดเซอร์ให้หน่วยตำรวจตระเวนชายแดนค่ายนเรศวร ไปสร้างถนนเข้าไปยังบ้านห้วยมงคล ตำบลหินเหล็กไฟ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อให้ราษฎร สามารถสัญจรไปมาและนำผลผลิตออกมาจำหน่ายยัง ชุมชนภายนอกได้สะดวกยิ่งขึ้น

๐ โครงการสะพานพระราม 8

เป็นหนึ่งในโครงการจตุรทิศ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริให้กรุงเทพมหานคร พิจารณาก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาเพิ่มขึ้นอีก 1 แห่ง เมื่อปี พ.ศ. 2538 ณ บริเวณโรงงานสุราบางยี่ขันบรรจบกับปลายถนนวิสุทธิกษัตริย์ ใกล้เคียงท่าเรือแห่งประเทศไทย และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อว่า “โครงการสะพานพระราม 8” เพื่อระลึกถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 และด้วยทรงตระหนักถึงความคับคั่งของการจราจรบนสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้าที่จะมีปริมาณเพิ่มขึ้นในอนาคต อีกทั้งเป็นการแก้ปัญหาการจราจรในกรุงเทพฯ ระหว่างพื้นที่ฝั่งพระนครกับฝั่งธนบุรีที่ยังขาดการเชื่อมต่อที่เพียงพอทำให้เกิดการคับคั่งของการจราจรบริเวณพื้นที่ด้านตะวันออก โดยเฉพาะกรุงเทพฯ ชั้นใน บริเวณถนนราชดำเนินกลาง ซึ่งต่อกับฝั่งธนบุรีโดยผ่านสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า และถนนจรัญสนิทวงศ์ ซึ่งเป็นถนนสายหลักเส้นหนึ่งของฝั่งธนบุรีที่มีปริมาณการจราจรคับคั่งให้สามารถคลี่คลายลงได้

7. ด้านสวัสดิการสังคม

จัดได้ว่าเป็นโครงการเพื่อช่วยเหลือให้ราษฎรมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงและได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่จำเป็นเบื้องต้นสำหรับชีวิต เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองได้ในอนาคต เช่น

๐ วัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก

เป็นวัดตามพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงต้องการให้เป็น “วัด” ขนาดเล็กที่เรียบง่าย มุ่งเน้นประโยชน์ในการใช้สอยสูงสุด เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนในลักษณะ 3 ประสาน “บ้าน - วัด - โรงเรียน” หรือที่เรียกว่า “บวร” เพื่อเป็นทั้งพุทธสถานในการประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและในขณะเดียวกันเพื่อเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของราษฎรในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในทางศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนการพัฒนาชุมชน ในลักษณะพึ่งพาอาศัยและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อันเป็นหนทางนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

8. โครงการสำคัญๆ และอื่นๆ

นอกจากที่ระบุข้างต้นแล้วยังมีการศึกษาวิจัยกันทั่ว ทลลง เพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ อีกมากมายแล้ว แต่บังเกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างอเนกอนันต์ รวมทั้งโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจาก พระราชดำริ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มี พระราชดำริให้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ศึกษา ทลลง กันทั่ว วิจัย เมื่อสำเร็จแล้วจะสาธิตไว้ในลักษณะของ “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต” ที่ประชาชนทั่วไป ได้เข้ามาศึกษาหาความรู้ และนำความรู้ไปเป็นแนวทาง ในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับคน รวมทั้งเป็น ศูนย์บริการในรูปแบบครบวงจรหรือที่เรียกว่า “บริการแบบ เบ็ดเสร็จ” (One Stop Service) เพื่อให้ประชาชน ได้รับความสุขสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น โครงการทฤษฎีใหม่ หอสมุด และศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจาก พระราชดำริทั้ง 6 แห่ง ทั่วประเทศดังนี้

● ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาคันทรงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ตั้งอยู่ที่อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นการศึกษา กันทั่ว ทลลง สาธิตเกี่ยวกับการ พัฒนาที่ดินทำกินของราษฎรให้มีความอุดมสมบูรณ์ โดย มีวัตถุประสงค์หลักในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของ พืชหลายชนิด

● ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทอหงษ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส เป็นการศึกษา วิจัยดินพรวนในภาคใต้ ให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ด้าน การเกษตรกรรมมากที่สุด รวมถึงการศึกษาทลลง เกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดครอบครัวแบบ ครบวงจรในเรื่องของยางพาราและปาล์มน้ำมันอีกด้วย

๐ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ตั้งอยู่ที่บ้านนาบกแก้ว ตำบลห้วยซาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นการศึกษาทดลองงานพัฒนาการเกษตรสาขาต่างๆ ตามความเหมาะสมพร้อมกับการพัฒนาป่าไม้ด้วยระบบชลประทาน และปลูกพืชเศรษฐกิจ เพื่อเป็นตัวอย่างให้แก่ราษฎรได้นำไปปฏิบัติเพื่อเพิ่มผลผลิตและรายได้

๐ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ตั้งอยู่ที่บริเวณป่าขุนแม่กวง อำเภอค้อยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษา ค้นคว้า เกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร มีการปลูกป่า 3 อย่าง (ไม้เศรษฐกิจ ไม้ผล และไม้ฟืน) 3 วิธี

(โดยการใช้น้ำจากระบบชลประทาน น้ำฝน และฝายเก็บกักน้ำขนาดเล็กตามแนวร่องหุบเขาซึ่งเรียกว่า Check Dam เพื่อรักษาความชุ่มชื้น) และการใช้ถ่มน้ำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ รวมถึงการพัฒนาเกษตรกรรมที่ทำให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้ โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อม ในลักษณะคันทางคือป่าไม้ และปลายทางคือประมง

๐ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ตั้งอยู่ที่ตำบลสามพระยา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี มุ่งเน้นการศึกษาแนวทาง วิธีการที่จะพัฒนาฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรมโดยพยายามหาวิธีการให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการปลูก ปรับปรุงและรักษาสภาพป่าในขณะเดียวกันให้มีรายได้และผลประโยชน์จากป่าด้วย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทุ่มเทพระวรกายตรากตรำและ
มุ่งมั่น เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้แก่พสกนิกรไม่ว่าจะเชื้อชาติใด
ศาสนาใด หรืออยู่ห่างไกลสักเพียงใด ก็มีทรงย่อท้อ เข้าไปช่วยเหลือ
ราษฎรทั้งด้านสาธารณสุข การศึกษา สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การเกษตร
การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทั้งดิน น้ำ ป่าไม้ และพลังงาน
หรือแม้กระทั่งการจรรजर ทรงคิดค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาได้อย่างแยบยล

การทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงยึดการดำเนินงาน
ในลักษณะทางสายกลางที่สอดคล้องกับสิ่งที่อยู่รอบตัว และสามารถ
ปฏิบัติได้จริง ทรงมีความละเอียดรอบคอบและทรงคิดค้นหาแนวทาง
พัฒนาเพื่อมุ่งสู่ประโยชน์ต่อประชาชนสูงสุดมีคุณค่าและควรยึดเป็นแบบ
อย่างในการเจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาทนำมาปฏิบัติเพื่อให้บังเกิดผล
ต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติตลอดไป โดยมีแนวทางในการทรงงาน
ดังต่อไปนี้

๐ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ตั้งอยู่ที่ตำบลคลองขุด อำเภอกำแพงใหม่ จังหวัด จันทบุรี เป็นศูนย์ที่มีเป้าหมายในการศึกษา ค้นคว้าเพื่อ พัฒนา ปรับปรุงสภาพแวดล้อมด้านประมงชายฝั่ง เพื่อให้เกษตรกรสามารถเพิ่มผลผลิตและพึ่งตนเองได้ ในระยะยาว

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งหลายนี้ ล้วนเกิดจากน้ำพระราชหฤทัยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมุ่งหวังให้ปวงพสกนิกรไทยได้พ้น จากทุกข์ยากในการดำรงชีวิตและทรงมุ่งมั่นแสวงหา มรรควิธีจะช่วยให้ราษฎรไทยได้มีวิถีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เริ่มจาก “พออยู่พอกิน” จนกระทั่งสามารถพึ่งพาตนเองได้ ในที่สุด นั้นย่อมหมายความว่า ประเทศไทยมีทรัพยากร บุคคลที่เข้มแข็งสามารถนำพาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า ได้ในอนาคต

“โครงการตามพระราชดำรินี้
ก็เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชน
อันนี้ก็เป็นส่วนใหญ่ เพราะว่าอย่างที่ว่า
ประเทศจะคงอยู่ได้ ก็โดยที่ประชาชนมีฐานะดี
และสภาพความเป็นอยู่ มีความมั่นคง
มีความปลอดภัย มีความเจริญ
ฉะนั้นทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้อง
กับการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง
กับความมั่นคงของประเทศ”

คัดลอกจาก

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พระราชทานแก่คณะเอกอัครราชทูตและกงสุลใหญ่ไทย
ประจำภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก
ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน
วันพุธที่ 26 กรกฎาคม 2532

ในการพัฒนานั้น หากมองในภาพรวมของ
ประเทศ มิใช่งานเล็กน้อยแต่ต้องใช้ความคิดและ
กำลังของคนทั้งชาติจึงจะบรรลุผลสำเร็จ ด้วย
พระปรีชาญาณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
จึงทำให้คนทั้งหลายได้ประจักษ์ว่าแนวพระราชดำริ
ในพระองค์นั้น “เรียบง่าย ปฏิบัติได้ผล” เป็นที่
ยอมรับโดยทั่วกัน ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งความว่า

“... ถ้าโครงการดี ในไม่ช้า ประชาชนก็ได้
ทำไรจะได้ผล ราษฎรจะอยู่ดีกินดีขึ้น จะได้
ประโยชน์ไป ...”

• เศรษฐกิจพอเพียง

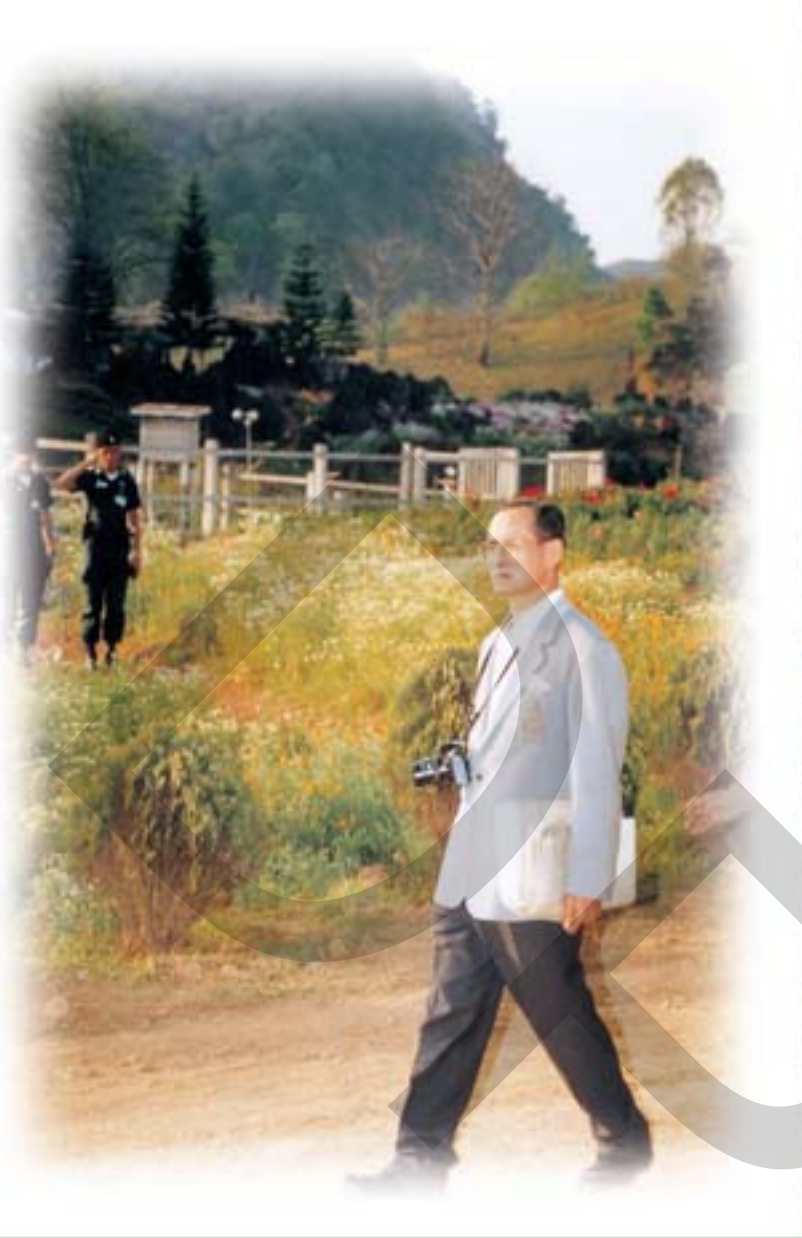
เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๓๐ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงย้ำแนวทางการแก้ไข เพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับครอบคลุม ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวหน้าต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้อง

มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

• องค์รวม

ทรงมีวิธีคิดอย่างองค์รวม (Holistic) หรือมองอย่างครบวงจร ในการที่จะพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับโครงการหนึ่งนั้นจะทรงมองเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น และแนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยง ดังเช่น กรณีของ “ทฤษฎีใหม่” ที่พระราชทานให้แก่ปวงชนชาวไทย เป็นแนวทางในการประกอบอาชีพนับเป็นแนวทางหนึ่งที่พระองค์ทรงมองอย่างองค์รวม ตั้งแต่การถือครองที่ดินโดยเฉลี่ยของประชาชนคนไทย ประมาณ ๑๐-๑๕ ไร่ การบริหารจัดการที่ดินและแหล่งน้ำอันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการประกอบอาชีพ เมื่อมีน้ำในการทำเกษตรแล้วจะส่งผลให้

ผลผลิตดีขึ้น และหากมีผลผลิตเพิ่มมากขึ้น เกษตรกรจะต้องรู้จักวิธีการจัดการ และการตลาด รวมถึงการรวมกลุ่มรวมพลังชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เพื่อพร้อมที่จะออกสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกได้อย่างครบวงจร นั่นคือ ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๑, ๒ และ ๓

• การให้ ทฤษฎีโดมิโน

คำว่า “ให้” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งอยู่เสมอว่า ที่พระองค์ทำอยู่นั้นทรงใช้หลักสังฆทาน ความหมายนี้ลึกซึ้งมาก คือ ให้เพื่อให้ พระองค์ไม่เคยนึกว่าเมื่อให้แล้วจะต้องอย่างนั้นอย่างนี้หลักสังฆทานให้โดยไม่เลือกแม้กระทั่งเขมรอพยพ ในฐานะเพื่อนมนุษย์ผู้ประสบความสำเร็จความทุกข์ยากก็มีโครงการเข้าไปช่วยเหลือให้เพื่อให้จริง ๆ ไม่ได้ให้เพื่อคิดหวังอะไรตอบแทน

นายสุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา เคยเล่าถึง คำว่า ให้ นี้ว่า “... วันหนึ่งที่จังหวัดนครราชสีมา พระองค์ท่านรับสั่งว่ารู้ไหมว่า ทำไมโดมิโนจึงมาหยุดที่เมืองไทยทำไมจึงไม่เป็นไปตามทฤษฎีที่อเมริกันทำนายไว้ หลังจากเวียดนาม หลังจากเขมร ลาว ไทยแตกแน่ ผมจำได้ว่า ยุคหลังอินโดจีนแตกนั้น คนไทยกลุ่มหนึ่ง อย่างน้อยที่สุดคนที่มีทางไปตีนเต้นมากไปขอพาสปอร์ต เตรียมการอพยพไปต่างประเทศ กลัวบ้านเมืองจะแตก หลังจากนั้นพระองค์ก็ทรงถามมาว่า รู้ไหมว่าทำไมมันถึงหยุดที่นี่ เพราะสังคมเรานั้นยัง เป็นสังคมที่ให้อภัย คือคำเดียวลึกซึ้งมาก เพราะฉะนั้นคนให้อภัย ทำให้บ้านเมืองยังอยู่ได้ ...”

• ทำงานอย่างมีความสุข

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
พระเกษมสำราญ และทรงมีความสุข
ทุกคราที่จะช่วยเหลือประชาชน ซึ่งเคย
รับสั่งครั้งหนึ่งว่า

“... ทำงานกับฉัน ฉันไม่มีอะไร
จะให้ นอกจากการมีความสุข
ร่วมกัน ในการทำประโยชน์ให้กับ
ผู้อื่น ...”

• ความเพียร : พระมหาชนก

จากพระราชนิพนธ์พระมหาชนก เป็นพระราชนิพนธ์ที่พระองค์ทรงใช้เวลาค่อนข้างนาน ซึ่งใช้ในการคิดประดิษฐ์ด้วยคำให้เข้าใจง่ายและปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพสังคมปัจจุบัน อีกทั้งภาพประกอบ และคติธรรมต่าง ๆ ได้ส่งเสริมให้หนังสือเล่มนี้ มีความศักดิ์สิทธิ์ที่หากคนไทยน้อมรับมาศึกษาวิเคราะห์และปฏิบัติตามรอยพระมหาชนก กษัตริย์ผู้เพียรพยายามแม้จะไม่เห็นฝั่ง ก็ยังว่ายน้ำต่อไป เพราะถ้าไม่เพียรว่ายก็จะตกเป็นอาหาร ปู ปลา และไม่ได้พบกับเทวดาที่มาช่วยเหลือมิให้จมน้ำไป

เช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงริเริ่มทำโครงการต่าง ๆ ในระยะแรก ที่ไม่มีความพร้อมในการทำงานมากนัก และทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ทั้งสิ้น แต่พระองค์ก็ได้ท้อพระราชหฤทัย มุ่งมั่นพัฒนาบ้านเมืองให้บังเกิดความร่มเย็นเป็นสุข

• ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ

การที่จะพระราชทานโครงการใดโครงการหนึ่งจะทรงศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างเป็นระบบ ทั้งจากข้อมูลเบื้องต้น จากเอกสาร แผนที่ สอบถามจากเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ และราษฎรในพื้นที่ เพื่อให้ได้รายละเอียดที่ถูกต้องเพื่อที่จะพระราชทานความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้องและรวดเร็วตรงตามที่ต้องการ

• รู้ รัก สามัคคี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสในเรื่อง “**รู้ รัก สามัคคี**” มาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นคำสามคำ ที่มีค่าและมีความหมายลึกซึ้ง พร้อมทั้งสามารถปรับใช้ได้กับทุกยุคทุกสมัย

รู้ : การที่เราจะลงมือทำสิ่งใดนั้น จะต้องรู้เสียก่อน รู้ถึงปัจจัยทั้งหมด รู้ถึงปัญหาและรู้ถึงวิธีการแก้ปัญหา

รัก : คือความรัก เมื่อเรารู้ครบด้วยกระบวนความแล้ว จะต้องมีความรัก การพิจารณาที่จะเข้าไปลงมือปฏิบัติแก้ไขปัญหานั้น ๆ

สามัคคี : การที่จะลงมือปฏิบัตินั้น ควรคำนึงเสมอว่า เราจะทำงานคนเดียวไม่ได้ ต้องทำงานร่วมมือร่วมใจเป็นองค์กร เป็นหมู่คณะ จึงจะมีพลังเข้าไปแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี

• ระเบิดจากข้างใน

พระองค์ทรงมุ่งเน้น เรื่องการพัฒนา
คน ทรงตรัสว่า “**ต้องระเบิดจากข้างใน**”
นั่นหมายความว่า ต้องสร้างความเข้มแข็ง
ให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพ
พร้อมที่จะรับการพัฒนาลูกก่อน แล้วจึง
ค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำ
เอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคม
ภายนอกเข้าไปหาชุมชนหมู่บ้านที่ยังไม่ทัน
ได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว

• ทำตามลำดับขั้น

ในการทรงงานพระองค์จะทรงเริ่มต้นจากสิ่งที่จำเป็นของประชาชนที่สุดก่อน ได้แก่ สาธารณสุข เมื่อมีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงแล้วก็จะสามารถทำประโยชน์ด้านอื่น ๆ ต่อไปได้ จากนั้นจะเป็นเรื่องสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และสิ่งจำเป็นในการประกอบอาชีพ อาทิ ถนน แหล่งน้ำ เพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภค ที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชนโดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการให้ความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีที่เรียบง่าย เน้นการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ราษฎรสามารถนำไปปฏิบัติได้และเกิดประโยชน์สูงสุด ดังพระบรมราโชวาทเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๑๗ ความว่า

“... การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน ใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริม

ความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจชั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะ
ทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้
แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชน
โดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลาย
เป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยะประเทศ
กำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในเวลานี้ ...

... การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชน ในการประกอบอาชีพ และตั้งตัว
ให้มีคามพอกิน พอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด
เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้าง
ความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงต่อไปโดยแน่นอน ส่วนการถือหลัก
ที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบ
ระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว และ
เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์ ...”

• ภูมิสังคม

การพัฒนาใด ๆ ต้องคำนึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้นว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอของคน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งความว่า

“... การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศ ทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนอื่นคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไปช่วย โดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจ หลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง ...

• ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด

ในเรื่องของความประหยัดนี้ ประชาชนชาวไทยทราบกันดีว่าเรื่องส่วนพระองค์ก็ทรงประหยัดมากดังที่เราเคยเห็นว่า หลอดยาสีพระทนต์นั้นทรงใช้อย่างคุ้มค่าอย่างไร หรือฉลองพระองค์แต่ละองค์ทรงใช้อยู่เป็นเวลานาน ดังที่ นายสุนทร ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา เคยเล่าว่า

“... กองงานในพระองค์โดยท่านผู้หญิงบุตรี วีระไวทยะ บอกว่า ปีหนึ่งพระองค์เบิกดินสอ ๑๒ แท่ง เดือนละแท่งใช้จนกระทั่งกุด ใครอย่าไปทิ้งของท่านนะ จะกริ้วเลย ประหยัดทุกอย่างเป็นต้นแบบทุกอย่าง ทุกอย่างนี้มีค่าสำหรับพระองค์หมด ทุกบาททุกสตางค์จะใช้อย่างระมัดระวัง จะสั่งให้เราปฏิบัติงานด้วยความรอบคอบ ...”

ขณะเดียวกันการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎร ทรงใช้หลักในการ
แก้ไขปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เอง
ได้ในท้องถิ่นและประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิกาศนั้น ๆ มาแก้ไขปัญห
โดยไม่ต้องลงทุนสูง หรือใช้เทคโนโลยีที่ยุ่งยากนัก ดังพระราชดำรัสที่ว่า

**“...ให้ปลูกป่า โดยไม่ต้องปลูก โดยปล่อยให้ขึ้นเอง ตาม
ธรรมชาติ จะได้ประหยัดงบประมาณ ...”**

• ทรงใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ

ทรงเข้าใจถึงธรรมชาติและต้องการให้ประชาชนใกล้ชิดกับธรรมชาติ ทรงมองอย่างละเอียดถึงปัญหาธรรมชาติ หากเราต้องการแก้ไขธรรมชาติ จะต้องใช้ธรรมชาติเข้าช่วยเหลือ อาทิ การแก้ไขปัญหาป่าเสื่อมโทรมได้พระราชทานพระราชดำริ การปลูกป่า โดยไม่ต้องปลูก ปลอຍให้ธรรมชาติช่วยในการฟื้นฟูธรรมชาติ หรือแม้กระทั่งการปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง ได้แก่ ปลูกไม้เศรษฐกิจ ไม้ผล และไม้พืชนอกจากได้ประโยชน์ตามชื่อของไม้แล้วยังช่วยรักษาความชุ่มชื้นให้แก่พื้นดินด้วยจะเห็นได้ว่า ทรงเข้าใจธรรมชาติ และมนุษย์อย่างเกื้อกูลกัน ทำให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน

• แก้ปัญหาที่จุดเล็ก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเยี่ยมไปด้วยพระอัจฉริยภาพ ในการแก้ปัญหา ทรงมองปัญหาในภาพรวม (Macro) ก่อนเสมอ แต่ การแก้ปัญหของพระองค์จะเริ่มจากจุดเล็ก ๆ (Micro) คือ การแก้ไข ปัญหาเฉพาะหน้าที่คนมักจะมองข้าม ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่ง ความว่า

“... ถ้าปวดหัวก็คิดอะไรไม่ออกเป็นอย่างนั้นต้องแก้ไข การปวดหัวนี้ก่อน ... มันไม่ได้เป็นการแก้อาการจริง แต่ต้อง แก้ปวดหัวก่อน เพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่คิดได้ ...แบบ (Macro) นี้ เขาจะทำแบบรีอทั้งหมด ฉันไม่เห็นด้วย ...อย่าง บ้านคนอยู่ เราบอกบ้านนี้มันผุดตรงนั้น ผุดตรงนี้ ไม่คุ้มที่จะ ไปซ่อม ...เอาตกลงรื้อบ้านนี้ ระเบิดเลย เราจะไปอยู่ที่ไหน ไม่มีที่อยู่ ...วิธีทำต้องค่อย ๆ ทำ จะไประเบิดหมดไม่ได้ ...”

• ทำให้ง่าย - Simplicity

ด้วยพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทำให้การคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุง และแก้ไขงานการพัฒนาประเทศตามแนวพระราชดำริดำเนินไปได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน และที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศโดยส่วนรวม ตลอดจนสภาพทางสังคมของชุมชนนั้นๆ ทรงโปรดที่จะทำสิ่งที่ยากให้กลายเป็นง่าย ทำสิ่งที่สลับซับซ้อนให้เข้าใจง่าย อันเป็นการแก้ปัญหาด้วยการใช้กฎแห่งธรรมชาติเป็นแนวทางนั่นเอง แต่การทำสิ่งยาก ให้กลายเป็นง่ายนั้นเป็นของยาก ฉะนั้นคำว่า “ทำให้ง่าย” หรือ “Simplicity” จึงเป็นหลักคิดสำคัญที่สุดของการพัฒนาประเทศในรูปแบบของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

• ไม่ติดตำรา

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริ
ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มี
ลักษณะของการพัฒนาที่อนุโลม และ
กลมกลืนกับสภาพธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
และสภาพของสังคมจิตวิทยาแห่งชุมชน
คือ “ไม่ติดตำรา” ไม่ผูกมัดติดกับ
วิชาการและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสม
กับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริง
ของคนไทย

• ไชยธรรมปราบอธรรม

ทรงนำความจริง ในเรื่องความเป็นไปแห่งธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาเป็นหลักการ แนวปฏิบัติที่สำคัญในการแก้ปัญหาและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพที่ไม่ปกติ เข้าสู่ระบบที่เป็นปกติ เช่น การนำน้ำดีขับไล่น้ำเสีย หรือเจือจางน้ำเสียให้กลับเป็นน้ำดี ตามจังหวะการขึ้นลงตามธรรมชาติของน้ำ การบำบัดน้ำเน่าเสียโดยให้ผักตบชวาซึ่งมีตามธรรมชาติ ให้ดูดซึมสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำ ดังพระราชดำรัสความว่า “**ไชยธรรมปราบอธรรม**”

ปลูกป่าในใจคน

เป็นการปลูกป่าลงบนแผ่นดิน ด้วยความต้องการอยู่รอดของมนุษย์ ทำให้ต้องการบริโภคและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง เพื่อประโยชน์ของตนเองและสร้างความเสียหายให้แก่สิ่งแวดล้อมไม่รู้จักพอ ปัญหาความไม่สมดุลจึงบังเกิดขึ้น ดังนั้นในการที่จะฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้กลับคืนมาจะต้องปลูกจิตสำนึกในการรักผืนป่าให้แก่คนเสียก่อน ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งความว่า

“... เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะต้องปลูกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดิน และรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง”

• มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่เป็นหลัก

“... การปฏิบัติงานทุกอย่างของข้าราชการ มีผลเกี่ยวเนื่องถึงประโยชน์ส่วนรวมของบ้านเมืองและประชาชนทุกคน เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นที่ข้าราชการทุกคนจะต้องทำหน้าที่ทุกๆ ประการให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ โดยเต็มกำลังสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ เพื่อผลการปฏิบัติราชการทุกอย่างจักได้บรรลุ

ความสำเร็จอย่างสูง และบังเกิดประโยชน์อย่างดีที่สุดแต่ตน แก่หน้าที่ และแก่แผ่นดิน ...”

• การมีส่วนร่วม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นนักประชาธิปไตยจึงทรงนำ “ประชาพิจารณ์” มาใช้ในการบริหาร เพื่อเปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่จะต้องคำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชน หรือความต้องการของสาธารณชนด้วย ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งความว่า

“... สำคัญที่สุดจะต้องหัดทำให้กว้างขวางหนักแน่น รู้จักรับฟังความคิดเห็น แม้กระทั่งความวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาด เพราะการรู้จักรับฟังอย่างฉลาดนั้นแท้จริง คือ การระดมสติปัญญาและประสบการณ์อันหลากหลายมาอำนวยความสะดวกการปฏิบัติบริหารงานให้ประสบความสำเร็จที่สมบูรณ์นั่นเอง ...”

• ขาดทุนคืออะไร

“... ขาดทุน คือ กำไร (Our loss is our gain ...) การเสียคือ การได้ ประเทศชาติก็จะก้าวหน้า และการที่คนอยู่ดีมีสุขนั้น เป็นการนับที่เป็นมูลค่าเงินไม่ได้...”

จากพระราชดำรัสดังกล่าว คือ หลักการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่มีต่อพลกนิกรไทย “การให้” และ “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไร คือความอยู่ดีมีสุขของราษฎร ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนได้ ดังพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานแก่ตัวแทนของปวงชนชาวไทยที่ได้เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรเนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔ ณ ศาลาดุสิดาลัย พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ความว่า

“... ประเทศต่าง ๆ ในโลก ในระยะ ๓ ปี มานี้ คนที่ก่อตั้งประเทศที่มีหลักทฤษฎีในอุดมคติที่ใช้ในการปกครองประเทศล้วนแต่ล่มสลายลงไปแล้ว เมืองไทยของเราจะสลายลงไปหรือ เมืองไทยนับว่าอยู่ได้มาอย่างดีเมื่อประมาณ ๑๐ วันก่อน มีชาวต่างประเทศมาขอพบ เพื่อขอโอวาทเกี่ยวกับการปกครองประเทศว่าจะทำอย่างไร จึงได้แนะนำว่าให้ปกครองแบบคนจน แบบที่ไม่ติดตำรามากเกินไป ทำอย่างมีสามัคคีมีเมตตา กัน ก็จะอยู่ได้ตลอด ไม่เหมือนกับคนที่ทำตามวิชาการที่เวลาปิดตำราแล้วไม่รู้จะทำอย่างไร ลงท้ายก็ต้องเปิดหน้าแรกเริ่มใหม่ ถอยหลังเข้าคลอง ถ้าเราใช้ตำราแบบอะลุ่มอล่วยกันในที่สุดได้

ก็เป็นการดี ให้โอวาทเขาไปว่าขาดทุนเป็นการได้กำไรของเรา นักเศรษฐศาสตร์คงค้านว่าไม่ใช่ แต่เราอธิบายได้ว่า ถ้าเราทำอะไรที่เราเสียแต่ในที่สุดเราเสียนั้น เป็นการได้ทางอ้อม ตรงกับงานของรัฐบาลโดยตรง เงินของรัฐบาลหรืออีกนัยหนึ่งคือเงินของประชาชน ถ้าอยากให้ประชาชนอยู่ดี กินดี ก็ต้องลงทุน ต้องสร้างโครงการซึ่งต้องให้เงินเป็นร้อย พัน หมื่น ล้าน ถ้าทำไปเป็นการจ่ายเงินของรัฐบาล แต่ในไม่ช้าประชาชนจะได้รับผล ราษฎรอยู่ดี กินดี ราษฎรได้กำไรไป ถ้าราษฎรมีรายได้ รัฐบาลก็เก็บภาษีได้สะดวก เพื่อให้รัฐบาลได้ทำโครงการต่อไป เพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติ ถ้ารู้จัก สามัคคี รู้เสียสละ คือ การได้ประเทศชาติก็จะก้าวหน้า และการที่คนอยู่ดีมีสุขนั้น เป็นการนับที่เป็นมูลค่าเงินไม่ได้ ...”

• บริการรวมที่จุดเดียว - One - Stop Services

ทรงเน้นในเรื่องการสร้างความรู้ รัก สามัคคี และการร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกัน ด้วยการปรับลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่มักจะต่างคนต่างทำและยึดติดกับการเป็นเจ้าของเป็นสำคัญ ให้แปรเปลี่ยนเป็นการร่วมมือกัน โดยไม่มีเจ้าของ และสามารถอำนวยความสะดวกสูงสุดให้กับประชาชนดังเห็นได้จากแนวพระราชดำริ ในการดำเนินงานบริหารของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่มีอยู่ทั้งหมด ๖ ศูนย์ ทั่วประเทศ ภูมิภาคของประเทศ นับเป็นรูปแบบใหม่ของการบริหารที่เป็นการ “บริการรวมที่จุดเดียว” และ “การบริการแบบเบ็ดเสร็จ” หรือ “One stop Services” ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในระบบบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทยอย่างแท้จริง

• การพึ่งตนเอง

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริเพื่อการแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นด้วยการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้เกิดความแข็งแรงที่จะมีแนวคิดในการดำรงชีวิตต่อไป แล้วขั้นต่อไปก็คือการพัฒนาให้ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมได้ตามสภาพแวดล้อมและสามารถ “พึ่งตนเองได้” ในที่สุด ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“... การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ก่อนอื่นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวดเพราะผู้มีอาชีพ และฐานะเพียงพอที่จะพึ่งพาตนเองได้ ย่อมสามารถสร้างความเจริญในระดับสูงขึ้นต่อไป ...”

• พออยู่พอกิน

การพัฒนาเพื่อให้พสกนิกรทั้งหลายประสบความสุขสมบูรณ์ในชีวิตได้เริ่มจากการเสด็จฯ ไปเยี่ยมประชาชนทุกหมู่เหล่าในทุกภูมิภาคของประเทศไทย ได้ทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของราษฎรด้วยพระองค์เอง จึงทรงสามารถเข้าพระราชหฤทัยในสภาพปัญหาได้อย่างลึกซึ้งซึ่งว่ามีเหตุผลมากมายที่ทำให้ราษฎรตกอยู่ในวงจรแห่งทุกข์เรื้อรัง จากนั้นได้พระราชทานความช่วยเหลือให้พสกนิกร มีความกินดีอยู่ดี มีชีวิตอยู่ในชั้น “พออยู่พอกิน” ก่อนแล้วจึงขยายให้มีขีดสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไป

ภาคผนวก
หลักเศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีใหม่

มูลนิธิชัยพัฒนา

The Chaipattana Foundation

เศรษฐกิจพอเพียงและ ทฤษฎีใหม่

Sufficiency
Economy and
the New Theory

เศรษฐกิจพอเพียง

๘ จุดเริ่มต้นแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ๘

ผลจากการใช้แนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงมีความสลับซับซ้อนจนยากที่จะอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดต่างเป็นปัจจัยเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน

สำหรับผลของการพัฒนาในด้านบวกนั้น ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวัตถุ และสาธารณูปโภคต่างๆ ระบบสื่อสารที่ทันสมัย หรือการขยายปริมาณและกระจายการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น แต่ผลด้านบวกเหล่านี้ส่วนใหญ่กระจายไปถึงคนในชนบท หรือผู้ด้อยโอกาสในสังคมน้อย

แต่ว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เกิดผลลบติดตามมาด้วย เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบท ได้ส่งผลให้ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้าน ทั้งการต้องพึ่งพิงตลาดและพ่อค้าคนกลางในการส่งสินค้าทุน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการรวมกลุ่มกันตามประเพณี เพื่อการจัดการทรัพยากรที่เคยมีอยู่แต่เดิมแตกสลายลง ภูมิความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสั่งสมปรับเปลี่ยนกันมาถูกกลืนเลือนและเริ่มสูญหายไป

Sufficiency Economy

สิ่งสำคัญ ก็คือ ความพอเพียงในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้คนไทยสามารถพึ่งตนเอง และดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้อำนาจและความมีอิสระในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง ความสามารถในการควบคุมและจัดการเพื่อให้ตนเองได้รับการสนองตอบต่อความต้องการต่างๆ รวมทั้งความสามารถในการจัดการปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ซึ่งทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นศักยภาพพื้นฐานที่คนไทยและสังคมไทยเคยมีอยู่แต่เดิม ต้องถูกกระทบกระเทือน ซึ่งวิกฤตเศรษฐกิจจากปัญหาฟองสบู่และปัญหาความอ่อนแอของชนบท รวมทั้งปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้น ล้วนแต่เป็นข้อพิสูจน์และยืนยันปรากฏการณ์นี้ได้เป็นอย่างดี

เศรษฐกิจพอเพียง

๒ พระราชดำริว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียง

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควร และ ปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดย ลำดับต่อไป...” (๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗)

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานมานานกว่า ๓๐ ปี เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมไทย เป็นแนวทางการพัฒนาที่ตั้งบนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท คำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ตลอดจนใช้ความ รู้และคุณธรรม เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ที่สำคัญจะต้องมี “สติ ปัญญา และ ความเพียร” ซึ่งจะนำไปสู่ “ความสุข” ในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง

Sufficiency Economy

“...คนอื่นจะว่าอย่างไรช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งที่ดีสมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย พออยู่พอกิน มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธาน ในทางนี้ ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพออยู่พอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่มีความพออยู่พอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพออยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้...” (๔ ธันวาคม ๒๕๑๗)

พระบรมราโชวาทนี้ ทรงเห็นว่าแนวทางการพัฒนาที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียวอาจจะเกิดปัญหาได้ จึงทรงเน้นการมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่ในเบื้องต้นก่อน เมื่อมีพื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควรแล้ว จึงสร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น

ซึ่งหมายถึง แทนที่จะเน้นการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมนำการพัฒนาประเทศ ควรที่จะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจพื้นฐานก่อน นั่นคือ ทำให้ประชาชนในชนบทส่วนใหญ่พอมีพอกินก่อน เป็นแนวทางการพัฒนาที่เน้นการกระจายรายได้ เพื่อสร้างพื้นฐานและความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ก่อนเน้นการพัฒนาในระดับสูงขึ้นไป

ทรงเตือนเรื่องพออยู่พอกิน ตั้งแต่ปี ๒๕๑๗

คือ เมื่อ ๓๐ กว่าปีที่แล้ว

แต่ทิศทางการพัฒนามิได้เปลี่ยนแปลง

“...เมื่อปี ๒๕๑๗ วันนั้นได้พูดถึงว่า เราควรปฏิบัติให้พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนมีพอกินพอกิน ก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี และประเทศไทยเวลานั้นก็เริ่มจะเป็นไม่พอกินพอกิน บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย...”

(๔ ธันวาคม ๒๕๑๑)

เศรษฐกิจพอเพียง

๙ เศรษฐกิจพอเพียง ๙

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๒๕ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

๘ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ๘

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชน ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและ บริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความ รอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและ การดำเนินการ ทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคน ในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกใน คุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความ อดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อ การรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

เศรษฐกิจพอเพียง

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง จึงประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้

๑. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

๒. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผล ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

๓. ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลง ด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะ เกิดขึ้นในอนาคต

โดยมี “เงื่อนไข” ของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับ พอเพียง ๒ ประการ ดังนี้

๑. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบ การวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

๒. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักใน คุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการ ดำเนินชีวิต

Sufficiency Economy

๙ พระราชดำรัสที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ๙

“...เศรษฐศาสตร์เป็นวิชาของเศรษฐกิจ การที่ต้องใช้รถไถต้องไปซื้อ เราต้องใช้ต้องหาเงินมาสำหรับซื้อน้ำมันสำหรับรถไถ เวลารถไถเก่าเราต้องยิ่งซ่อมแซม แต่เวลาใช้นั้นเราก็ต้องป้อนน้ำมันให้เป็นอาหาร เสร็จแล้วมันคายควัน ควันเราสูดเข้าไปแล้วก็ปวดหัว ส่วนควายเวลาเราใช้เราก็ต้องป้อนอาหาร ต้องให้หญ้าให้อาหารมันกิน แต่ว่ามันคายออกมา ที่มันคายออกมาก็เป็นปุ๋ย แล้วก็ใช้ได้สำหรับให้ที่ดินของเราไม่เสีย...”

พระราชดำรัส เนื่องในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๒๙

เศรษฐกิจพอเพียง

“...เราไม่เป็นประเทศร่ำรวย เรามีพอสมควร พออยู่ได้ แต่ไม่เป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก เราไม่อยากจะเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมาก เพราะถ้าเราเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมากก็จะมีแต่ถอยกลับ ประเทศเหล่านั้นที่เป็นประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า จะมีแต่ถอยหลังและถอยหลังอย่างน่ากลัว แต่ถ้าเรามีการบริหารแบบเรียกว่าแบบคนจน แบบที่ไม่ติดกับตำรามากเกินไป ทำอย่างมีสามัญสำนึกนี้แหละคือเมตตา กัน จะอยู่ได้ตลอดไป...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔

“...ตามปกติคนเราชอบดูสถานการณ์ในทางดี ที่เขาเรียกว่าเล็งผลเลิศ ก็เห็นว่าประเทศไทยเรานี้ก้าวหน้าดี การเงินการอุตสาหกรรมการค้าดี มีกำไร อีกทางหนึ่งก็ต้องบอกว่าเรากำลังเสื่อมลงไปส่วนใหญ่ ทฤษฎีว่า ถ้ามีเงินเท่านั้น ๆ มีการกู้เท่านั้น ๆ หมายความว่าเศรษฐกิจก้าวหน้า แล้วก็ประเทศก็เจริญมีหวังว่าจะเป็นมหาอำนาจ ขอโทษเลยต้องเตือนเขาว่า จริงตัวเลขดี แต่ว่าถ้าเราไม่ระมัดระวังในความต้องการพื้นฐานของประชาชนนั้นไม่มีทาง...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๖

“...เดี๋ยวนี้ประเทศไทยก็ยังอยู่ดีพอสมควร ใช้คำว่า พอสมควร เพราะเดี๋ยวมีคนเห็นว่ามีคนจน คนเดือดร้อน จำนวนมากพอสมควร แต่ใช้คำว่า พอสมควรนี้ หมายความว่าตามอัตราภาพ...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๙

Sufficiency Economy

“...ที่เป็นห่วงนั้น เพราะแม้ในเวลา ๒ ปี ที่เป็นปีกาญจนาภิเษกก็ได้เห็นสิ่งที่ทำให้เห็นได้ว่า ประชาชนยังมีความเดือดร้อนมาก และมีสิ่งที่ควรแก้ไขและดำเนินการต่อไปทุกด้าน มีภัยจากธรรมชาติกระหน่ำภัยธรรมชาตินี้เราคงสามารถที่จะบรรเทาได้หรือแก้ไขได้ เพียงแต่ว่าต้องใช้เวลาพอใช้ มีภัยที่มาจากจิตใจของคน ซึ่งก็แก้ไขได้เหมือนกัน แต่ว่ายากกว่าภัยธรรมชาติ ธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งนอกกายเรา แต่นิสัยใจคอของคนเป็นสิ่งที่อยู่ข้างใน อันนี้ก็เป็นข้อหนึ่งที่ยากให้จัดการให้มีความเรียบร้อยแต่ก็ไม่หมดหวัง...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๙

“...การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้น หมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตนเอง ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๙

“...เมื่อปี ๒๕๑๙ วันนั้นได้พูดถึงว่า เราควรปฏิบัติให้พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียง นั่นเอง ถ้าแต่ละคนมีพอมีพอกิน ก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี และประเทศไทยเวลานั้นก็เริ่มจะเป็นไม่พอมีพอกิน บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑

“...พอเพียง มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่าพอ ก็พอเพียงนี้ก็พอแค่นั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมี มีมากอาจจะมีของ หูหกราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑

“...ไฟฟ้าถ้ามีความจำเป็น หากมีเศรษฐกิจพอเพียงแบบไม่เต็มที่ เรามีเครื่องปั่นไฟใช้ปั่นไฟ หรือถ้าขึ้นโบราณกว่า มีตักจุดเทียน คือมีทางที่จะแก้ปัญหาเสมอ ฉะนั้นเศรษฐกิจพอเพียงก็มีเป็นขั้นๆ แต่จะบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ให้พอเพียงเฉพาะตัวเอง ร้อยเปอร์เซ็นต์นี้เป็นสิ่งทำไม่ได้ จะต้องมีการแลกเปลี่ยน ต้องมีการช่วยกัน ถ้ามีการช่วยกันแลกเปลี่ยนกัน ก็ไม่ใช่พอเพียงแล้ว แต่ว่าพอเพียงในทฤษฎีในหลวงนี้คือให้สามารถที่จะดำเนินงานได้...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๒

Sufficiency Economy

“...โครงการต่างๆ หรือเศรษฐกิจที่ใหญ่ ต้องมีความสอดคล้องกันดี ที่ไม่ใช่เหมือนทฤษฎีใหม่ ที่ใช้ที่ดินเพียง ๑๕ ไร่ และสามารถที่จะปลูกข้าว พอกิน กิจการนี้ใหญ่กว่า แต่ก็ยังเป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน คนไม่เข้าใจว่ากิจการใหญ่ๆ เหมือนสร้างเขื่อนป่าสักก็เป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน เขานึกว่าเป็นเศรษฐกิจสมัยใหม่ เป็นเศรษฐกิจที่ห่างไกลจากเศรษฐกิจพอเพียง แต่ที่จริงแล้ว เป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๒

“...ฉันพูดเศรษฐกิจพอเพียงความหมายคือ ทำอะไรให้เหมาะสมกับฐานะของตัวเอง คือทำจากรายได้ ๒๐๐ - ๓๐๐ บาท ขึ้นไปเป็นสองหมื่น สามหมื่นบาท คนชอบเอาคำพูดของฉัน เศรษฐกิจพอเพียงไปพูดกัน เลอะเทอะ เศรษฐกิจพอเพียง คือทำเป็น **Self-Sufficiency** มันไม่ใช่ความหมายไม่ใช่แบบที่ฉันคิด ที่ฉันคิดคือเป็น **Self-Sufficiency of Economy** เช่น ถ้าเขาต้องการดูทีวี ก็ควรให้เขามีดู ไม่ใช่ไปจำกัดเขาไม่ให้ซื้อทีวีดู เขาต้องการดูเพื่อความสนุกสนาน ในหมู่บ้านไกลๆ ที่ฉันไป เขามีทีวีดูแต่ใช้แบตเตอรี่ เขาไม่มีไฟฟ้า แต่ถ้า **Sufficiency** นั้น มีทีวีเขาฟุ่มเฟือย เปรียบเสมือน คนไม่มีสตางค์ไปตัดสุทใส่ และยังใส่เนคไทเวอร์ซาเซ อันนี้ก็เกินไป...”

พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล
๑๗ มกราคม ๒๕๔๔

๘ ประเทศไทยกับเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นให้ผู้ผลิต หรือผู้บริโภค พยายามเริ่มต้นผลิต หรือบริโภคภายใต้ขอบเขต ข้อจำกัดของรายได้ หรือทรัพยากรที่มีอยู่ไปก่อน ซึ่งก็คือหลักในการลดการพึ่งพา เพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมการผลิตได้ด้วยตนเอง และลดภาวะการเสี่ยงจากการไม่สามารถควบคุมระบบตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เศรษฐกิจพอเพียงมิใช่หมายความว่า การกระเบียดกระเสียรจนเกินสมควร หากแต่อาจพุ่มพวยได้เป็นครั้งคราวตามอัธยาศัย แต่คนส่วนใหญ่ของประเทศ มักใช้จ่ายเกินตัว เกินฐานะที่หามาได้

เศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำไปสู่เป้าหมายของการสร้างความมั่นคงในทางเศรษฐกิจได้ เช่น โดยพื้นฐานแล้ว ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม เศรษฐกิจของประเทศจึงควรเน้นที่เศรษฐกิจการเกษตร เน้นความมั่นคงทางอาหาร เป็นการสร้างความมั่นคงให้เป็นระบบเศรษฐกิจในระดับหนึ่ง จึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่ช่วยลดความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาวได้

เศรษฐกิจพอเพียง สามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับ ทุกสาขา ทุกภาคของเศรษฐกิจ ไม่จำเป็นจะต้องจำกัดเฉพาะแต่ภาคการเกษตร หรือภาคชนบท แม้แต่ภาคการเงิน ภาคอสังหาริมทรัพย์ และการค้าการลงทุนระหว่างประเทศ

โดยมีหลักการที่คล้ายคลึงกันคือ เน้นการเลือกปฏิบัติอย่างพอประมาณ มีเหตุมีผล และสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ตนเองและสังคม

Sufficiency Economy

๘ การดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริพอเพียง ๘

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเข้าใจถึงสภาพสังคมไทย ดังนั้น เมื่อได้พระราชทานแนวพระราชดำริ หรือพระบรมราโชวาทในด้านต่างๆ จะทรงคำนึงถึงวิถีชีวิต สภาพสังคมของประชาชนด้วย เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด ที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งในทางปฏิบัติได้

● แนวพระราชดำริในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง ●

๑. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการใช้ชีวิต
๒. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริต
๓. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในการค้าแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง
๔. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ด้วยการขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้มีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ
๕. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่ว ประพฤติตนตามหลักศาสนา

ทฤษฎีใหม่

๘ ตัวอย่างเศรษฐกิจพอเพียง ๘

ทฤษฎีใหม่ คือตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงที่เด่นชัดที่สุด ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำรินี้ เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรที่มีประสบปัญหาทั้งภัยธรรมชาติและปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อการทำการเกษตร ให้สามารถผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤต โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำได้โดยไม่เดือดร้อนและยากลำบากนัก

ความเสี่ยงที่เกษตรกร มักพบเป็นประจำ ประกอบด้วย

๑. ความเสี่ยงด้านราคาสินค้าเกษตร
๒. ความเสี่ยงในราคาและการพึ่งพาปัจจัยการผลิตสมัยใหม่จากต่างประเทศ
๓. ความเสี่ยงด้านน้ำ ฝนทิ้งช่วง ฝนแล้ง
๔. ภัยธรรมชาติอื่นๆ และโรคระบาด
๕. ความเสี่ยงด้านแบบแผนการผลิต
 - ความเสี่ยงด้านโรคและศัตรูพืช
 - ความเสี่ยงด้านการขาดแคลนแรงงาน
 - ความเสี่ยงด้านหนี้สินและการสูญเสียที่ดิน

ทฤษฎีใหม่ จึงเป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด

The New Theory

๙ ความสำคัญของทฤษฎีใหม่ ๙

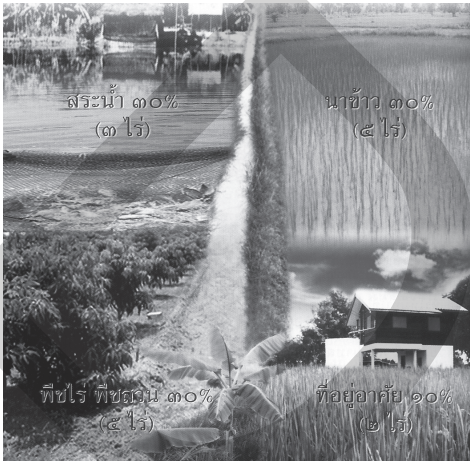
๑. มีการบริหารและจัดแบ่งที่ดินแปลงเล็กออกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน เพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกร ซึ่งไม่เคยมีใครคิดมาก่อน
๒. มีการคำนวณโดยใช้หลักวิชาการเกี่ยวกับปริมาณน้ำที่จะกักเก็บให้พอเพียงต่อการเพาะปลูกได้อย่างเหมาะสมตลอดปี
๓. มีการวางแผนที่สมบูรณ์แบบสำหรับเกษตรกรรายย่อย โดยมีถึง ๓ ขั้นตอน

ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น

ให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน ตามอัตราส่วน ๓๐:๓๐:๓๐:๑๐ ซึ่งหมายถึง
พื้นที่ส่วนที่หนึ่ง ประมาณ ๓๐% ให้ขุดสระเก็บกักน้ำเพื่อใช้เก็บกักน้ำฝน
ในฤดูฝน และใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์และพืชน้ำต่างๆ

ทฤษฎีใหม่

พื้นที่ส่วนที่สอง ประมาณ ๓๐% ให้ปลูกข้าว
ในฤดูฝนเพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันสำหรับ
ครอบครัวให้เพียงพอตลอดปี เพื่อตัดค่าใช้จ่าย
และสามารถพึ่งตนเองได้

พื้นที่ส่วนที่สาม ประมาณ ๓๐% ให้ปลูกไม้
ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืช สมุนไพร ฯลฯ
เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภค
ก็นำไปจำหน่าย

พื้นที่ส่วนที่สี่ ประมาณ ๑๐% เป็นที่อยู่อาศัย

เลี้ยงสัตว์ ถนนหนทาง และโรงเรียนอื่นๆ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง

เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ปฏิบัติในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว ก็ต้อง
เริ่มขั้นที่สอง คือให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูป กลุ่ม หรือ สหกรณ์ ร่วมแรงร่วมใจกัน
ดำเนินการในด้าน

(๑) การผลิต (พันธุ์พืช เตรียมดิน ขนประทาน ฯลฯ)

- เกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิต โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นเตรียมดิน การหา
พันธุ์พืช ปุ๋ย การจัดหาหน้า และอื่นๆ เพื่อการเพาะปลูก

(๒) การตลาด (ลานตากข้าว ยุ้ง เครื่องสีข้าว การจำหน่ายผลผลิต)

- เมื่อมีผลผลิตแล้ว จะต้องเตรียมการต่างๆ เพื่อการขายผลผลิตให้ได้
ประโยชน์สูงสุด เช่น การเตรียมลานตากข้าวร่วมกัน การจัดหายุ้งรวบรวมข้าว เตรียมหา
เครื่องสีข้าว ตลอดจนการรวมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดีและลดค่าใช้จ่ายลงด้วย

(๓) การเป็นอยู่ (กะปิ น้ำปลา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ)

- ในขณะเดียวกันเกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร โดยมีปัจจัย
พื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหารการกินต่างๆ กะปิ น้ำปลา เสื้อผ้า ที่พอเพียง

The New Theory

(๔) สวัสดิการ (สาธารณสุข เงินกู้)

- แต่ละชุมชนควรมีสวัสดิภาพและบริการที่จำเป็น เช่น มีสถานอนามัย เมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

(๕) การศึกษา (โรงเรียนทุนการศึกษา)

- ชุมชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา เช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง

(๖) สังคมและศาสนา

- ชุมชนควรเป็นที่รวมในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว

โดยกิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นสำคัญ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม

เมื่อดำเนินการผ่านพ้นขั้นที่สองแล้ว เกษตรกร หรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือติดต่อประสานงาน เพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัท ห้างร้านเอกชน มาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต

ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคาร หรือบริษัทเอกชนจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ

- เกษตรกรขายข้าวได้ราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา)
- ธนาคารหรือบริษัทเอกชนสามารถซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรและมาสีเอง)
- เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำ เพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก (เป็นร้านสหกรณ์ราคาขายส่ง)
- ธนาคารหรือบริษัทเอกชน จะสามารถกระจายบุคลากร เพื่อไปดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

ทฤษฎีใหม่

๗ หลักการและแนวทางสำคัญ ๗

๑. เป็นระบบการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัดก่อน ทั้งนี้ ชุมชนต้องมีความสามัคคีร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำนองเดียวกับการ “ลงแขก” แบบดั้งเดิมเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานด้วย

๒. เนื่องจากข้าวเป็นปัจจัยหลักที่ทุกครัวเรือนจะต้องบริโภค ดังนั้น จึงประมาณว่าครอบครัวหนึ่งทำนาประมาณ ๕ ไร่ จะทำให้มีข้าวพอกินตลอดปี โดยไม่ต้องซื้อหาในราคาแพง เพื่อยึดหลักพึ่งตนเองได้อย่างมีอิสระภาพ

๓. ต้องมีน้ำเพื่อการเพาะปลูกสำรองไว้ใช้ในฤดูแล้ง หรือระยะฝนทิ้งช่วงได้อย่างพอเพียง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกันที่ดินส่วนหนึ่งไว้ขุดสระน้ำ โดยมีหลักว่าต้องมีน้ำเพียงพอที่จะเพาะปลูกได้ตลอดปี ทั้งนี้ ได้พระราชทานพระราชดำริเป็นแนวทางว่าต้องมีน้ำ ๑,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ต่อการเพาะปลูก ๑ ไร่ โดยประมาณ ฉะนั้น เมื่อทำนา ๕ ไร่ ทำพืชไร่ หรือไม้ผลอีก ๕ ไร่ (รวมเป็น ๑๐ ไร่) จะต้องมีน้ำ ๑๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อปี

ดังนั้น หากตั้งสมมติฐานว่า มีพื้นที่ ๕ ไร่ ก็จะสามารถกำหนดสูตรคร่าวๆ ว่าแต่ละแปลง ประกอบด้วย

- นาข้าว ๕ ไร่
 - พืชไร่ พืชสวน ๕ ไร่
 - สระน้ำ ๓ ไร่ ขุดลึก ๔ เมตร จุน้ำได้ประมาณ ๑๙,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ซึ่งเป็นปริมาณน้ำที่เพียงพอที่จะสำรองไว้ใช้ยามฤดูแล้ง
 - ที่อยู่อาศัยและอื่นๆ ๒ ไร่
- รวมทั้งหมด ๑๕ ไร่

The New Theory

แต่ทั้งนี้ ขนาดของสระเก็บน้ำขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศและสภาพแวดล้อม ดังนี้

- ถ้าเป็นพื้นที่ทำการเกษตรอาศัยน้ำฝน สระน้ำควรมีลักษณะลึก เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำระเหยได้มากเกินไป ซึ่งจะทำให้มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี
- ถ้าเป็นพื้นที่ทำการเกษตรในเขตชลประทาน สระน้ำอาจมีลักษณะลึก หรือตื้น และแคบ หรือกว้างก็ได้ โดยพิจารณาตามความเหมาะสม เพราะสามารถมีน้ำมาเติมอยู่เรื่อยๆ

การมีสระเก็บน้ำก็เพื่อให้เกษตรกรมีน้ำใช้อย่างสม่ำเสมอทั้งปี (ทรงเรียกว่า Regulator หมายถึงการควบคุมให้ดี มีระบบน้ำหมุนเวียนใช้เพื่อการเกษตรได้โดยตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหน้าแล้งและระยะฝนทิ้งช่วง แต่มีได้หมายความว่า เกษตรกรจะสามารถปลูกข้าวนาปรังได้ เพราะหากน้ำในสระเก็บน้ำไม่พอ ในกรณีมีเขื่อนอยู่บริเวณใกล้เคียงก็อาจจะต้องสูบน้ำมาจากเขื่อน ซึ่งจะทำให้น้ำในเขื่อนหมดได้ แต่เกษตรกรควรทำนาในหน้าฝน และเมื่อถึงฤดูแล้ง หรือฝนทิ้งช่วงให้เกษตรกรใช้น้ำที่เก็บตุนนั้น ให้เกิดประโยชน์ทางการเกษตรอย่างสูงสุด โดยพิจารณาปลูกพืชให้เหมาะสมกับฤดูกาล เพื่อจะได้มีผลผลิตอื่นๆ ไว้บริโภคและสามารถนำไปขายได้ตลอดทั้งปี

๔. การจัดแบ่งแปลงที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุดนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนวณและคำนึงจากอัตราการถือครองที่ดินครัวเฉลี่ยครัวเรือนละ ๑๕ ไร่ อย่างไรก็ตาม หากเกษตรกรมีพื้นที่ถือครองน้อยกว่านี้ หรือมากกว่านี้ ก็สามารถใช้อัตราส่วน ๓๐:๓๐:๓๐:๑๐ เป็นเกณฑ์ปรับใช้ได้ กล่าวคือ

ร้อยละ ๓๐ ส่วนแรก ขุดสระน้ำ (สามารถเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกระเฉด ฯลฯ ได้ด้วย) บนสระอาจสร้างเล้าไก่และบนขอบสระน้ำอาจปลูกไม้ยืนต้นที่ไม่ใช้น้ำมากโดยรอบได้

ร้อยละ ๓๐ ส่วนที่สอง ทำนา

ร้อยละ ๓๐ ส่วนที่สาม ปลูกพืชไร่ พืชสวน (ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ไม้เพื่อเป็นเชื้อฟืน ไม้สร้างบ้าน พืชไร่ พืชผัก สมุนไพร เป็นต้น)

ทฤษฎีใหม่

ร้อยละ ๑๐ สุดท้าย เป็นที่อยู่อาศัยและอื่นๆ (ทางเดิน คันดิน กองฟาง ลานตาก กองปุ๋ยหมัก โรงเรือน โรงเพาะเห็ด คอกสัตว์ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชสวนครัว หลังบ้าน เป็นต้น)

อย่างไรก็ตาม อัตราส่วนดังกล่าวเป็นสูตร หรือหลักการโดยประมาณเท่านั้น สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม โดยขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ดิน ปริมาณน้ำฝน และสภาพแวดล้อม เช่น ในกรณีภาคใต้ที่มีฝนตกชุก หรือพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำมาเติมสระได้ต่อเนื่อง ก็อาจลดขนาดของบ่อ หรือสระเก็บน้ำให้เล็กลง เพื่อเก็บพื้นที่ไว้ใช้ประโยชน์ต่อไปได้

๕. การดำเนินการตามทฤษฎีใหม่ มีปัจจัยประกอบหลายประการ ขึ้นอยู่กับ สภาพภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ดังนั้น เกษตรกรควรขอรับคำแนะนำ จากเจ้าหน้าที่ด้วย และที่สำคัญ คือ ราคการลงทุนค่อนข้างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ ขุดสระน้ำ เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากส่วนราชการ มูลนิธิ และเอกชน

๖. ในระหว่างการขุดสระน้ำ จะมีดินที่ถูกขุดขึ้นมาจำนวนมาก หน้าดินซึ่งเป็นดินดี ควรนำไปกองไว้ต่างหากเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชต่างๆ ในภายหลัง

The New Theory

โดยนำมาเกลี่ยคลุมดินชั้นล่างที่เป็นดินไม่ดี หรืออาจนำมาถมทำขอบสระน้ำ หรือยกร่องสำหรับปลูกไม้ผลก็จะได้ประโยชน์อีกทางหนึ่ง

ตัวอย่างพืชที่ควรปลูกและสัตว์ที่ควรเลี้ยง

ไม้ผลและผักยืนต้น : มะม่วง มะพร้าว มะขาม ขนุน ละมุด ส้ม กล้วย น้อยหน่า มะละกอ กระท้อน แคนกัน มะรุม สะเดา ขี้เหล็ก กระถิน ฯลฯ

ผักล้มลุกและดอกไม้ : มันเทศ เผือก ถั่วฝักยาว มะเขือ มะลิ ดาวเรือง บานไม่รู้โรย กุหลาบ รัก และช่อนกลิ่น เป็นต้น

เห็ด : เห็ดนางฟ้า เห็ดฟาง เห็ดเป๋าฮื้อ เป็นต้น

สมุนไพรและเครื่องเทศ : หอมกลีบ พริกไทย บุก บัวบก มะเกลือ ขุมเห็ด หญ้าแฝก และพืชผักบางชนิด เช่น กระเพรา โหระพา สะระแหน่ แมงลัก และตะไคร้ เป็นต้น

ไม้ใช้สอยและเชื้อเพลิง : ไม้ มะพร้าว ตาล กระถินณรงค์ มะขามเทศ สะแก ทองหลาง จามจุรี กระถิน สะเดา ขี้เหล็ก ประดู่ ชิงชัน และยางนา เป็นต้น

พืชไร่ : ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ถั่วพุ่ม ถั่วมะแฮะ อ้อย มันสำปะหลัง ละหุ่ง นุ่น เป็นต้น พืชไร่หลายชนิดอาจเก็บเกี่ยวเมื่อผลผลิตยังสดอยู่ และจำหน่ายเป็นพืชประเภทผักได้ และมีราคาดีกว่าเก็บเมื่อแก่ ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ถั่วพุ่ม ถั่วมะแฮะ อ้อย และมันสำปะหลัง

พืชบำรุงดินและพืชคลุมดิน : ถั่วมะแฮะ ถั่วฮามาต้า โสนแอฟริกัน โสนพื้นเมือง ปอเทือง ถั่วพุ่ม ขี้เหล็ก กระถิน รวมทั้งถั่วเขียวและถั่วพุ่ม เป็นต้น และเมื่อเก็บเกี่ยวแล้วไถกลบลงไปเพื่อบำรุงดินได้

หมายเหตุ : พืชหลายชนิดใช้ทำประโยชน์ได้มากกว่าหนึ่งชนิด และการเลือกปลูกพืชควรเน้นพืชยืนต้นด้วย เพราะการดูแลรักษาในระยะหลังจะลดน้อยลง มีผลผลิตทยอยออกตลอดปี ควรเลือกพืชยืนต้นชนิดต่างๆ กัน ให้ความร่มเย็นและชุ่มชื้นกับที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม และควรเลือกต้นไม้ให้สอดคล้องกับสภาพของพื้นที่ เช่น ไม่ควรปลูกยูคาลิปตัสบริเวณขอบสระ ควรเป็นไม้ผลแทน เป็นต้น

ทฤษฎีใหม่

สัตว์เลี้ยงอื่นๆ ได้แก่

สัตว์น้ำ : ปลาใน ปลานิล ปลาดุกเพียนขาว ปลาดุก เพื่อเป็นอาหารเสริมประเภทโปรตีน และยังสามารถนำไปจำหน่ายเป็นรายได้เสริมได้อีกด้วย ในบางพื้นที่สามารถเลี้ยงกบได้

สุกร หรือ ไก่ เลี้ยงบนขอบสระน้ำ ทั้งนี้มูลสุกรและไก่สามารถนำมาเป็นอาหารปลา บางแห่งอาจเลี้ยงเป็ดได้

ประโยชน์ของทฤษฎีใหม่

๑. ให้ประชาชนพออยู่พอกินสมควรแก่อัตภาพในระดับที่ประหยัด ไม่อดอยาก และเลี้ยงตนเองได้ตามหลักปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง”

๒. ในหน้าแล้งมีน้ำน้อย ก็สามารถเอาน้ำที่เก็บไว้ในสระมาปลูกพืชผักต่างๆ ที่ใช้น้ำน้อยได้ โดยไม่ต้องเบียดเบียนชลประทาน

๓. ในปีที่ฝนตกตามฤดูกาลโดยมีน้ำดีตลอดปี ทฤษฎีใหม่นี้สามารถสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรได้โดยไม่ต้องเดือดร้อนในเรื่องค่าใช้จ่ายต่างๆ

๔. ในกรณีที่เกิดอุทกภัย เกษตรกรสามารถที่จะฟื้นตัวและช่วยตัวเองได้ในระดับหนึ่ง โดยทางราชการไม่ต้องช่วยเหลือมากนัก ซึ่งเป็นการประหยัดงบประมาณด้วย

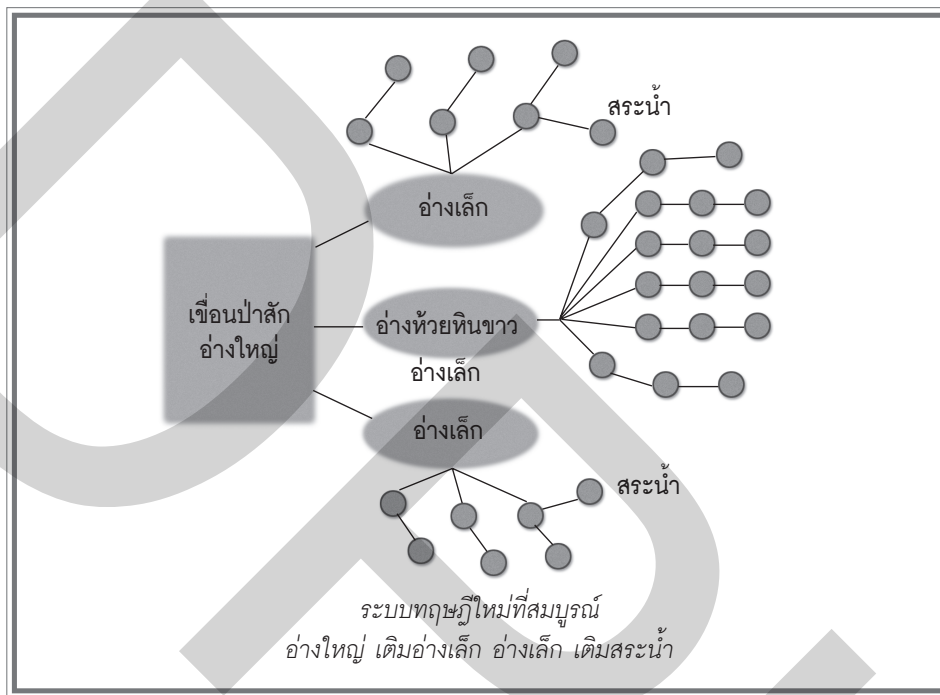
ทฤษฎีใหม่ที่สมบูรณ์

ทฤษฎีใหม่ที่ดำเนินการโดยอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติ น้ำฝน จะอยู่ในลักษณะ “หมิ่นเหม่” เพราะหากปีใดฝนน้อย น้ำอาจจะไม่เพียงพอ ฉะนั้น การที่จะทำให้ทฤษฎีใหม่สมบูรณ์ได้นั้น จำเป็นต้องมีสระเก็บกักน้ำที่มีประสิทธิภาพและเต็มความสามารถ โดยการมีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่สามารถเพิ่มเติมน้ำในสระเก็บกักน้ำให้เต็มอยู่เสมอ ดังเช่นกรณีของการทดลองที่โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสระบุรี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสนอวิธีการ ดังนี้

The New Theory

จากภาพ วงกลมเล็ก คือสระน้ำที่เกษตรกรขุดขึ้นตามทฤษฎีใหม่ เมื่อเกิดช่วงขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง เกษตรกรสามารถสูบน้ำมาใช้ประโยชน์ได้ และหากน้ำในสระน้ำไม่เพียงพอก็ขอรับน้ำจากอ่างห้วยหินขาว (อ่างเล็ก) ซึ่งได้ทำระบบส่งน้ำเชื่อมต่อทางท่อลงมายังสระน้ำที่ได้ขุดไว้ในแต่ละแปลง ซึ่งจะช่วยทำให้สามารถมีน้ำใช้ตลอดปี

กรณีที่เกษตรกรใช้น้ำกันมาก อ่างห้วยหินขาว (อ่างเล็ก) ก็อาจมีปริมาณน้ำไม่เพียงพอ ก็สามารถใช้วิธีการผันน้ำจากเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ (อ่างใหญ่) ต่ลงมายังอ่างเก็บน้ำห้วยหินขาว (อ่างเล็ก) ก็จะช่วยให้มีปริมาณน้ำมาเติมในสระของเกษตรกรพอตลอดทั้งปีโดยไม่ต้องเสีย

ระบบการจัดการทรัพยากรน้ำตามแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสามารถทำให้การใช้น้ำมีประสิทธิภาพอย่างสูงสุด จากระบบส่งท่อเปิดผ่านไปตามแปลงไร่นาต่างๆ ถึง ๓ - ๕ เท่า เพราะยามหน้าฝน นอกจากจะมีน้ำในอ่างเก็บน้ำแล้ว ยังมีน้ำในสระของราษฎรเก็บไว้พร้อมกันด้วย ทำให้มีปริมาณน้ำเพิ่มอย่างมหาศาล น้ำในอ่างที่ต่อมาสู่สระจะทำหน้าที่เป็นแหล่งน้ำสำรอง คอยเติมเท่านั้นเอง

ทฤษฎีใหม่

๙ แปลงสาธิตทฤษฎีใหม่ของมูลนิธิชัยพัฒนา ๙

ท่านที่สนใจสามารถขอคำปรึกษาและเยี่ยมชมแปลงสาธิตทฤษฎีใหม่ได้ ดังนี้

๑. สำนักบริหารโครงการ สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา
โทรศัพท์ ๐ ๒๒๘๒ ๔๔๒๕ โทรสาร ๐ ๒๒๘๒ ๓๓๔๑
๒. โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
จังหวัดสระบุรี
โทรศัพท์ / โทรสาร ๐ ๓๖๔๙ ๙๑๘๑
๓. โครงการแปลงสาธิตการเกษตรแบบผสมผสานตามแนวพระราชดำริ
(ทฤษฎีใหม่) อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี
โทรศัพท์ / โทรสาร ๐ ๓๒๓๓ ๘๗๔๐๘
๔. โครงการสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรรมราชชนนี
อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี
โทรศัพท์ / โทรสาร ๐ ๓๒๕๙ ๔๐๖๘
๕. โครงการสาธิตทฤษฎีใหม่ อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
โทรศัพท์ / โทรสาร ๐ ๔๓๔๕ ๙๐๘๘
๖. โครงการสาธิตทฤษฎีใหม่ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา
โทรศัพท์ / โทรสาร ๐ ๔๔๓๒ ๕๐๔๘

เศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำไปสู่เป้าหมาย

ของการสร้างความมั่นคงในทางเศรษฐกิจได้

Sufficiency Economy

How the idea of Sufficiency Economy originated

Developing the country to become modernized has caused changes in every aspect of Thai society whether economic, political, cultural, social, or environmental. The process of social change has been so subtle that it is difficult to define its causes and effects, since all the changes are mutually related to one another

The positive results of development are the increases in the rate of economic growth, the progress of material and public utilities, modern communication systems, and the quantitative and qualitative expansion of education. However, few of these positive results have been extended to people in rural areas or the underprivileged in society.

However, the process of social change has also led to negative results, for example, the expansion of the government into the countryside has resulted in the weakening of the rural community in many aspects: dependence on the market and merchants who act as middlemen in ordering capital goods; the deterioration of natural resources; the dissolution of existing kinship and traditional groups to manage resources. The traditional knowledge and wisdom that have been employed to solve problems and accumulated in the past are forgotten and have started to disappear.

The important thing is sufficiency in maintaining an existence which is the basic condition that enables Thais to rely on themselves and conduct their lives with dignity with the

เศรษฐกิจพอเพียง

energy and freedom to undertake their own destiny. They have the power of control and management so as to respond to their needs, including the ability to solve problems by themselves. All these represent the crucial potential of the Thai people and Thai society that have been impacted upon. The economic crisis caused by the bubble economy and other problems are proof that well verify this phenomenon.

๘๐ The royal initiative of a Sufficiency Economy ๘๓

"...The development of the country must be done step by step. First, the foundation, that is, sufficiency in the subsistence of the majority of the people must be created by using methods and equipment which are economical and yet technically appropriate. When the foundation is stable and practical enough, progress and higher economic status can be gradually promoted..."

(18 July 1965)

"Sufficiency economy" is a philosophy that His Majesty the King initiated more than 30 years ago. **It is an idea based on the fundamental of Thai culture.** It is a method of development based on the *middle path* and prudence, moderation, reasonableness, and an internal risk management, one that uses knowledge and virtue as guidelines in living. Significantly, there must be **"intelligence and perseverance"** which will lead to real **"happiness"** in leading one's life.

"...It does not matter what other people say. They may say that Thailand is backward, old-fashioned, that we do not have modern things. Nevertheless, we live **in moderation**. I ask all of you to wish that Thailand exist in moderation and peace, that you all make a resolution and work to achieve this goal. We do not have to be extremely prosperous, but we should live in moderation and peace in comparison to other countries. If we can maintain this moderation, then we can be excellent..."

(4 December 1974)

In this royal speech, His Majesty the King perceives that the development method which emphasizes only the economic expansion of the country might lead to trouble. His Majesty therefore **stresses that the majority of the people should have a sufficiency existence in the first stage.** When the foundation is stable enough, economic progress and status can be raised. This means that instead of putting the emphasis on the expansion of the industrial sector prior to development, the stability of the basic economy should be established first, that is, **assuring the majority of rural people have enough to subsist first.** This is a method of development that stresses the distribution of income to build the overall economic foundation and stability of the country before going on to a higher level of development.

Sufficiency Economy

*H*is Majesty has warned about the need for moderation since 1974, that is, over 30 years ago, but the direction of development still has not changed.

“...In 1974 I talked about what we should do to subsist with moderation and moderation here actually means Sufficiency Economy. If each of us lives moderately, it is fine. If the whole country subsists with moderation, it is even better. At that time Thailand began to trail away from sufficiency, some having a great deal and others having nothing...”

(4 December 1998)

เศรษฐกิจพอเพียง

๘ Sufficiency Economy ๘

“Sufficiency Economy” is the philosophy that His Majesty the King has expressed as a guideline for the Thai people to lead their lives for more than 25 years before the economic crisis. Even after that His Majesty has emphasized a way to get through the crisis in order to maintain a stable and durable existence under the presences of globalization and change.

๘ The Philosophy of “Sufficiency Economy” ๘

“Sufficiency Economy” is a philosophy that shows the guideline for the populace how to lead their lives and behave. This applies to people at all levels from the individual, the family, the community, to the state in the development and administration of the country by adhering to the *middle path*, especially in economic development so as to keep in line with the forces of globalization. “Sufficiency” means moderation and reasonableness, together with the need for sufficient protection from the impact of internal and external changes. To achieve this, the application of knowledge with prudence is essential. In particular, great care is needed in the application of theories and technical know-how and methodologies for planning and implementation. At the same time, it is essential to strengthen the moral foundation of the nation, so that everyone, particularly public officials, theoreticians, and businessmen, is aware of virtue and honesty. In addition, a balanced approach combining appropriate knowledge, patience, perseverance, diligence, wisdom and prudence is indispensable to efficiently cope with critical challenges arising from extensive and rapid material, social, environmental, and cultural changes occurring as a result of globalization.

Sufficiency Economy

∞ The meaning of “Sufficiency Economy” comprises the following qualities. ∞

1. Moderation, meaning sufficiency at a level of not doing something too little or too much at the expense of oneself or others, for example, producing and consuming at a moderate level.

2. Reasonableness, meaning the decision concerning the level of sufficiency must be made rationally with consideration of the factors involved and careful anticipation of the outcomes that may be expected from such action.

3. Risk Management, meaning the preparation to cope with the ensuing impact and changes in various aspects by considering the probability of future situations.

Decisions and activities must be carried out at a sufficient level depending on two **conditions**:

1. Knowledge, comprising all-round knowledge in the relevant fields and prudence in bringing this knowledge into consideration to understand the relationship among the field so as to use them to aid in the planning and ensure carefulness in the operation.

2. Virtue to be promoted, comprising the awareness of honesty, patience, perseverance, and intelligence in leading one's life.

เศรษฐกิจพอเพียง

๙ Royal speeches on Sufficiency Economy ๙

"...Economics is a subject concerning the economy. To use a tractor we must buy it. We must find the money to buy fuel for the tractor. When it is old we must repair it. When we use it we have to feed it fuel. Then the tractor emits fumes that gives us headaches when we inhale it. As for buffaloes, we have to feed them with food and grass, but what they excrete is fertilizer which can be productively used on our land..."

*Royal speech on the occasion of the Royal Ploughing Ceremony,
Dusidalai Hall, 9 May 1986*

Sufficiency Economy

"...We are not a rich nation. We have enough to subsist moderately but we are not a very advanced nation. If our nation is very advanced, we can only retrograde. Those progressive industrial nations will only retrograde in a frightening way. But if we have a so-called 'poor man's administration' that does not rely too much on the text and we work in harmony, that is, being compassionate towards one another, then we can have a sustainable existence..."

*Royal speech on the occasion of His Majesty the King's birthday,
Dusidalai Hall, 4 December 1991*

"...Normally people like to be optimistic about situations. Those aiming for the best would see that Thailand is progressing in the areas of finance, industry, and commerce, which generates a lot of profits. On the other hand, I have to say that we are deteriorating. Most of the time theories say that if we have such and such amount of money and such and such amount of loans, it means that the economy is advanced, and the country is progressing towards becoming a great power. I am sorry to have to caution them that the figures might be good, but if we are not economical in the basic needs of the people then there is no way that we may attain that goal..."

*Royal speech on the occasion of His Majesty the King's birthday,
Dusidalai Hall, 4 December 1993*

"...At present Thailand still subsists quite well. I use the word 'quite,' otherwise some would think that there are quite a number of poor and troubled people. Here I am using the word 'quite' to mean 'as suitable to one's conditions.'..."

*Royal speech on the occasion of His Majesty the King's birthday,
Dusidalai Hall, 4 December 1996*

"...The reason I am worried is even during the two Silver Jubilee years I have seen signs that the populace are still in distress and there are things that ought to be amended and carried on in all aspects. There are natural catastrophes but they can be alleviated or coped with, only that it needs quite some time to do so. There are also catastrophes caused by the human heart. They can also be dealt with, but in a somewhat more difficult way than natural catastrophes. Nature is external but human habits are inside us. This is one point that needs to be solved, but I am still not without hope..."

*Royal speech on the occasion of His Majesty the King's birthday,
Dusidalai Hall, 4 December 1996*

เศรษฐกิจพอเพียง

"...To be a tiger or not is of no consequence. The important thing is that we maintain a self-supporting economy. A self-supporting economy means having enough to subsist. Moderation does not mean every family has to produce its own food or weave its own clothing. That would be too extreme. However, in a village or district there must be adequate sufficiency. If some things are produced beyond demand, the surplus can be sold to places not too far away to cut down on the transportation cost..."

*Royal speech on the occasion of His Majesty the King's birthday,
Dusidalai Hall, 4 December 1996*

"...In 1974 I talked about what we should do to subsist with moderation and moderation here actually means Sufficiency Economy. If each of us lives moderately, it is fine. If the whole country subsists with moderation, it is even better. At that time Thailand began to trail away from sufficiency, some having a great deal and others having nothing..."

*Royal speech on the occasion of His Majesty the King's birthday,
Dusidalai Hall, 4 December 1998*

"...Sufficiency has a more extensive meaning. The word 'sufficient' means 'enough,' that is all there is to it. If we have moderation in our needs, then we have less greed. With less greed we exploit less on others. If this line of thinking that one should do things to a moderate degree with honesty and without being greedy is prevalent in any country, the people in that country will live happily. Sufficiency may imply having a lot or having luxurious things, but not at the expense of others..."

*Royal speech on the occasion of His Majesty the King's birthday,
Dusidalai Hall, 4 December 1998*

Sufficiency Economy

"...Lights may go out if necessities occur. At the level of a half-fledged Sufficiency Economy, an electric generator may be used to produce electricity. In the olden days, candles were lit when it was dark, that is, there is always a way to solve problems. Therefore, there are steps involved in a Sufficiency Economy. But it is impossible to say that Sufficiency Economy is one hundred percent sufficient for each person. There must be mutual exchanges and help. If there are exchanges and help then it is no longer sufficiency. So sufficiency in the King's theory is the ability to carry on the work..."

*Royal speech on the occasion of His Majesty the King's birthday,
Dusidalai Hall, 23 December 1999*

"...Large-scale projects or economies must be well integrated, unlike the New Theory which requires only 15 *rai* of land to grow enough rice for consumption. This work is on a bigger scale, but it is also a Sufficiency Economy. People do not understand how a big project like building the Pa Sak Jolasid Dam is also a Sufficiency Economy. They think that it is a modern economy, one that is far removed from Sufficiency Economy. In reality, it is Sufficiency Economy all the same..."

*Royal speech on the occasion of His Majesty the King's birthday,
Dusidalai Hall, 23 December 1999*

"... To me 'Sufficiency Economy' means doing something in accordance with one's means, that is, from an income of about 100-200 baht up to 20,000-30,000 baht. People usually quote my words 'sufficiency economy' and make a mess of them. They turn them into 'Self-Sufficiency' which is not the meaning I intend. What I think of is 'Sufficiency of the Economy'. For example, if people want to watch TV, let them do so. There should not be a restriction forbidding them from buying TV sets. They want to watch TV for enjoyment. In remote villages I have visited people who have battery-operated TV sets since there is no electricity. But if their sufficiency involves extravagance like an impecunious person wearing a suit and a Versace tie, then that would be too much..."

*Royal speech at Piam Suk Villa, Klai Kangwol Palace,
17 January 2001*

เศรษฐกิจพอเพียง

Thailand and Sufficiency Economy

Sufficiency Economy emphasizes that the producers or consumers try to produce or consume within the limit or limitation of existing income or resources first. This is the principle in decreasing the dependence and increasing the ability to control the production themselves, thus decreasing the risk from not being able to efficiently control the market system.

Sufficiency Economy does not mean that one has to be overly stingy. A person can indulge himself in luxury once in a while, provided that it is within his capacity to do so. But the majority of the country's population often overspends beyond their means. Sufficiency Economy can lead to the goal of establishing economic stability. Fundamentally, Thailand is an agricultural country; therefore, the country's economy should be keyed towards agro-economy and food stability in order to establish a stable economic system to a certain degree. This is an economic system that can help lessen the risk or economic instability in the long run.

Sufficiency Economy can be applied to all levels, branches, and sectors of the economy. It is not necessarily limited to the agricultural or rural sectors, or even the financial, the real estate, and the international trade and investment sectors by using similar principles of emphasizing moderation in performance, reasonableness, and creating immunity for oneself and society.

Leading one's life according to the Sufficiency Economy

His Majesty the King really understands the conditions of Thai society. Therefore, in suggesting initiatives or delivering advice in various aspects he would also take into consideration the people's lifestyles and social conditions to prevent mental conflicts that may lead to conflicts in carrying out the operation.

Royal initiations in leading one's life according to the Sufficiency Economy

1. Adhere to economizing by cutting down expenses in all aspects and forego extravagances in leading one's life.
2. Adhere to pursuing one's occupation with decorum and honesty.
3. Stop contending for beneficial gains and using harsh methods in commercial competition.

4. Never cease to find a way to escape hardship by attempting to gain knowledge in order to increase one's income to the point of sufficiency.

5. Leading one's life by following the good path, avoiding the bad, and adhering to religious principles.

The New Theory

Examples of Sufficiency Economy

The New Theory is the most distinct concrete example of the application of Sufficiency Economy. His Majesty the King has initiated this philosophy to help farmers who usually suffer from the impact of natural disasters and external factors in their occupation to get survive in critical times, especially droughts, without too much hardship.

The risks farmers usually face are:

1. The risks involving the price of agricultural produce.
2. The risks involving price and dependence on modern production factors from abroad.
3. The risks involving water, dry spells, and droughts.
4. Others natural disasters and epidemics.
5. The risks involving the patterns of production
 - The risks involving plant diseases and pests
 - The risks involving the lack of manpower
 - The risk involving debts and loss of land

The New Theory is therefore a guideline or principle for the administration and management of land and water in farming on a small plot of land to achieve the highest benefit.

The importance of the New Theory

1. A small plot of land is managed and divided into distinctive proportions for the benefits of farmers, something which has never been done before.
2. There is a technical calculation of the amount of water to be stored in order to be sufficient for year-round farming.
3. There is a formal planning comprising three phases for minor farmers.

Phase 1

The land is divided into four parts with a ratio of 30:30:30:10.

The first 30% is designated for a pond to store rainwater during the rainy season while during the dry season it serves to supply water to grow crops and raise aquatic animals and plants.

The second 30% is set aside for rice cultivation during the rainy season for the family's daily consumption throughout the year to cut down on expenses and allow the farmers to be self-reliant.

ทฤษฎีใหม่

The third 30% is used for growing fruit and perennial trees, vegetables, field crops and herbs for daily consumption. If there is any surplus, it will be sold.

The last 10% is set aside for accommodation, animal husbandry, roads and other structures.

Phase 2

When the farmers have understood the principles and succeeded in applying them to their plots of land, the second phase can begin. The farmers should unite in the form of groups or cooperatives to carry out work in the areas of:

(1) Production (plant species, soil preparation, irrigation, etc.)

- ★ Farmers must cooperate in the production of crops, starting from preparing the soil, obtaining plant species, fertilizers, water supply, etc. for cultivation.

(2) Marketing (rice drying space, silos, rice mills, the sale of crops)

- ★ When the rice crops are harvested, there must be preparations in many areas to gain the highest profits from them: preparing a common drying space, silos, rice mills, as well as cooperating in selling the produce to obtain good prices and cut down on expenses.

(3) Living conditions (fish paste, fish sauce, food, clothing, etc.)

- ★ At the same time farmers must maintain a certain degree of proper living with sufficient basic requisites such as food, fish paste, fish sauce, and clothing.

(4) Welfare (public health, loans)

- ★ In each community there should be necessary welfare and services, such as a health center in time of sickness or a fund providing loans to be used to carry out activities in the community.

(5) Education (schools, scholarships)

- ★ The community should play an active role in promoting education, for example, setting up an education fund for children in the community.

(6) Society and religion

- ★ The community should be the center for social and mental development, with religion as the binding factor.

All the aforementioned activities must receive cooperation from all parties concerned whether government or private sector, as well as members of the community.

The New Theory

Phase 3

After the second phase, the farmers should move into the third phase by making contacts with banks or private companies to obtain funds to assist in investment or developing their quality of life. In this way, both farmers and banks or private companies will gain mutual benefits as follows.

- ☆ Farmers can sell their rice at a high price (since they are not forced to sell cheaply)
- ☆ Banks or private companies can buy rice for consumption at a low cost (by buying paddy

directly from the farmers and milling it themselves)

- ☆ Farmers can buy consumer products at a low cost since they buy them together in large quantities (from cooperatives stores at a wholesale price)
- ☆ Banks or private companies are able to disperse their personnel to carry out various activities for better results

Significant principles and methods

1. The New Theory is a production system based on Sufficiency Economy by which farmers can subsist at an economical level first, provided that the community must unite and cooperate in helping one another along the line of '*long khaek*' or mutual help tradition to cut down on labor expenses.
2. Since rice is the staple food consumed by every household, it is estimated that each family must grow rice on approximately 5 *rai* (8,000 square meters) of land to have enough rice for year-round consumption without having to buy it at an expensive price, thus enabling them to be self-reliant.
3. There must be a sufficient reserve of water to be used for cultivation in the dry season or during the dry spell. Therefore, it is necessary to set aside a part of the land to dig a pond on the principle that there must be enough water for cultivation the whole year round. According to His Majesty the King's calculation, to cultivate 1 *rai* (1,600 square meters) of land requires about 1,000 cubic meters of water. So, for growing 5 *rai* of rice and 5 *rai* of field crops or fruit trees (10 *rai* in all) there must be about 10,000 cubic meters of water per year.

Thus, on a premise that the land to be cultivated is 15 *rai*, it can be roughly divided into

- ☆ 5 *rai* for rice field
- ☆ 5 *rai* for field crops
- ☆ 3 *rai* for a pond, 4 meters deep with a capacity to store about 19,000 cubic meters of water, the amount sufficient for use in the dry season
- ☆ 2 *rai* for accommodation and other purposes, bringing the total up to 15 *rai*.

However, the size of the pond depends on the topography and the environment as follows:

เศรษฐกิจใหม่

- If the land is to be used for cultivation that relies on rainwater, then the pond should be deep to prevent water from evaporating too much, so there will be enough water for the whole year.
- If the land is in an irrigated area, then the pond can be deep or shallow, and narrow or wide as may be suitable, since there is a continual supply of water.

The reason for the pond is for the farmers to have water for use all year round on a regular basis (His Majesty calls this a 'regulator,' meaning a good control with a continual water circulation system for cultivation), especially in the dry season and during dry spells. However, it does not mean that farmers can grow off-season paddy since if the amount of water in the pond is insufficient, then water has to be conveyed from a nearby dam, if there is one, which may cause the water in the dam to be depleted. Farmers should grow rice in the rainy season. In the dry season or during dry spells they should use the stored water to the highest benefit agriculturally by growing crops suitable to the seasons in order to have other produce for consumption and also for sale all year round.

4. His Majesty's division of land to achieve the highest benefit has been calculated and considered from the rate of land tenure of 15 *rai* per household. However, farmers with less or more land can also apply the ratio of 30:30:30:10 to their land as follows.

The first 30% is used to dig a pond (where fish can be raised and aquatic plants such as morning glory can be grown). Above the pond, chicken coops can be built and along the banks of the pond perennial trees that do not need much water to subsist can also be grown.

The second 30% is used for rice farming.

The third 30% is used to grow field crops and orchard trees (fruit trees, perennial trees, trees whose wood can be used for general purposes, for firewood, or for construction, field crops, vegetables, and herbs).

The final 10% is for accommodation and other purposes (paths, levees, haystacks, space for drying compost, sheds, for mushroom culture, animal pens, flower and ornamental plants, and a kitchen garden).

Nevertheless, the above ratio is only a rough formula or principle that can be changed or improved depending on the conditions of the terrain, the amount of rainfall, and the environment. For example, in the South where it rains constantly or in areas where water sources are available to refill the pond, the size of the pond can be reduced to make room for other uses.

The New Theory

5. There are several factors involved in carrying out the New Theory depending on the topography and the environment of each locality. Therefore, farmers should be advised by officials. The most significant thing is the cost of investment is rather high, especially for digging the pond. Farmers must receive help from the government, foundations, and the private sector.

6. While the pond is being dug, the topsoil which is fertile should be piled aside to be used for growing plants later on by spreading it over the lower level soil which is less fertile, or it can be otherwise utilized to build the edge of the pond or beds to grow fruit trees.

Examples of plants to be grown and animals to be raised

Fruit trees and perennial vegetables: mango, coconut, tamarind, jackfruit, *lamut* (chiko), orange, banana, custard apple, papaya, santol, *khæ* (sesban), *marum* (horse-radish tree), *sadao* (neem tree), *khilek* (Thai copper pod), and *krathin* (acacia).

Herbaceous vegetables and flowers: sweet potato, taro, string bean, eggplant, jasmine, African marigold, bachelor's button, rose, *rak* (crown flower), and *son klin* (tuberose).

Mushroom: angel mushroom, straw mushroom, abalone mushroom

Herbs and spices: areca nut, betel vine, pepper, *buk* (Stanley's watertub), *bua bok* (Asiatic pennywort), ebony tree, *chumhet* (ringworm bush), vetiver grass, and vegetables such as basil, sweet basil, mint, *maenglak* (hairy basil), and lemon grass.

Wood for general purposes and firewood: bamboo, coconut, palm, wattle, makham thet (Manila tamarind), sakae (Combretaceae), thonglang (umbrella tree), chamchuri (rain tree), krathin, sadao, khilek, pradu (Leguminosae), chingchan (Leguminosae), and yang na (Dipterocarpaceae).

Field crops: corn, soya bean, peanut, *thua rae* (pigeon pea), sugarcane, manioc, castor oil plant, and kapok. Several field crops such as corn, soya bean, peanut, pigeon pea, sugarcane, and manioc can be harvested when they are still green and sold as vegetables at a higher price than when they are left to ripen.

Leguminosae and ground cover: pigeon pea, Hamada bean, African Leguminosae, native Leguminosae, Jack-bean, *khilek*, *krathin*, and mung bean. After they have been harvested, the plants can be ploughed over to nourish the soil.

Note: Various plants are more useful than others. When growing plants perennial plants should be given precedence since they need less maintenance in the long run and they give yields regularly all year round. Various species of perennial trees should be selected to give

shade and moisture to dwelling places and the environment. The plants should be selected according to the conditions of the terrain, for example, eucalyptus should not be planted along the edge of the pond. Fruit trees should be grown instead.

Animals include:

Aquatic animals: common carp, tilapia nilotica, common silver barb, and catfish as a protein supplement. They can also be sold to earn extra income. In some areas frogs can be raised.

Pigs or chickens can be raised above the edge of the pond so that their excrement may be used to feed the fishes. Ducks may be raised in some areas.

๒ The benefits of the New Theory ๓

1. The people can live moderately at an economical level, without having to starve, and can be self-reliant according to the "Sufficiency Economy" philosophy.
2. In the dry season when water is scarce, the water stored in the pond can be used to grow vegetables that can thrive on a small amount of water without having to rely on the irrigation system.
3. In years when it rains in season with rainwater available all year round, the New Theory can earn income for the farmers who do not have to worry about expenses.
4. In case of floods, farmers can recuperate and help themselves to a certain degree without needing much assistance from the government, a saving on the budget in a way.

๒ The ideal New Theory ๓

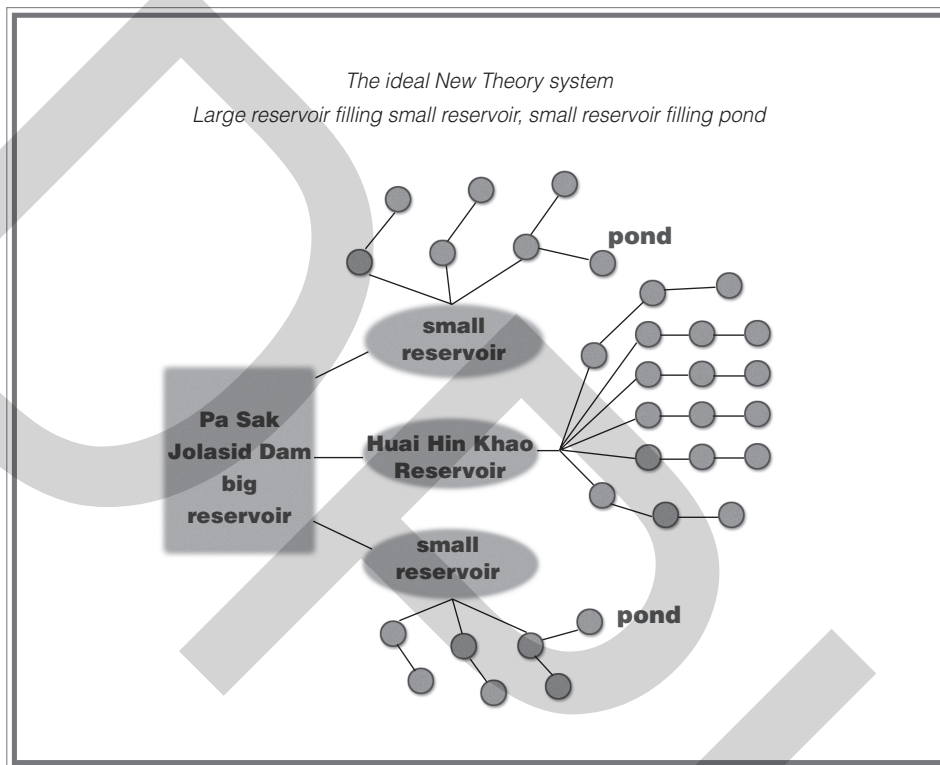
The New Theory operated by relying on natural water sources or rainwater can be rather "precarious" since in years that rain is scarce the amount of water may be insufficient. Therefore, in order to realize the full potential of the New Theory it is necessary to have an efficient water detention pond with full capacity by having a large water source that is always able to refill the pond. For example, in the case of the experiment at the Royal-initiated Wat Mongkhon Chaipattana Development Project, Saraburi Province, His Majesty has suggested the following methods:

As seen the illustration, the small circles are ponds that farmers have dug according to the New Theory. When water is scarce in the dry season, they can draw water from these ponds for use. If there is not enough water in the ponds, they can get water from Huai Hin Khao Reservoir (small reservoir), from where water delivery pipelines have been laid down to the ponds dug in each plot of land. In this way, water is available for use the whole year round.

The New Theory

In case the amount of water used by farmers is considerable and the volume of water in Huai Hin Khao Reservoir (small reservoir) is insufficient, water may be conveyed from Pa Sak Jolasid Dam (big reservoir) to Huai Hin Khao Reservoir (small reservoir), which will help refill the volume of water in the farmers' ponds without their having to face the risk of water scarcity.

The system of water resources management initiated by His Majesty the King is able to render the most efficient use of water conveyed through the pipelines system to the plots of land by three to five times the average. This is because in the rainy season, besides the water in the reservoirs, there is also water stored in the farmers ponds, thereby increasing the amount of water hugely. The water in the reservoirs connected to the ponds will only serve as reserve water sources for replenition.

The Chaipattana Foundation New Theory Demonstration Farms

Those interested may ask for advice and visit the New Theory demonstration farms at the following addresses:

1. The Project Development Office, the Chaipattana Foundation Office
Tel 0 2282 4475, fax 0 2282 3341
2. The Royal-initiated Wat Mongkhon Chaipattana Development Project, Saraburi Province
Tel/fax 0 3649 9181
3. The Royal-initiated Integrated Farming Demonstration Farm (the New Theory),
Amphoe Pak Tho, Ratchaburi
Tel/fax 0 3233 7407
4. Somdech Phra Sri Nagarindra Park Project. Cha-am Sub-district, Phetchaburi Province
Tel/fax 0 2359 4067
5. The New Theory Demonstration Project, Khao Wong Sub-district, Kalasin Province
Tel/fax 0 4385 9089
6. The New Theory Demonstration Project, Pak Thong Chai Sub-district, Nakhon Ratchasima
Province
Tel/fax 0 4432 5048

ภาคผนวก ค
หลักทรงงาน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อผู้วิจัย	นางสาว วริศรา แหลมทอง
อายุ	40 ปี
สถานภาพ	อาจารย์ประจำและเลขานุการคณะฯ
สังกัด	ภาควิชาการตลาด คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
ประวัติการศึกษา	
ระดับปริญญาบัณฑิต	เศรษฐศาสตรบัณฑิต เอกการเงิน มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
ระดับมหาบัณฑิต	M.B.A in Marketing, San Diego, California, U.S.A
ทุนการวิจัย	มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

ประวัติการทำงาน

- บริษัท แฟลกชิพ จำกัด (บริษัทในเครือซูเซนโกะ/บริษัทโฆษณา) ในตำแหน่ง A.E.
- บริษัท แกรมมี โปเซียลิชั่น จำกัด (บริษัทในเครือแกรมมี กรุ๊ป) ในตำแหน่ง Project Manager ทำโครงการส่งเสริมการขาย
- สำนักพิมพ์ต้นอ้อ (ผู้ผลิตหนังสือและแบบเรียนของเด็ก) ในตำแหน่งผู้จัดการฝ่ายโครงการพิเศษ
- ห้างหุ้นส่วนจำกัด C-AR CAR ในตำแหน่งผู้จัดการการตลาดและส่งเสริมการ

ชื่อผู้วิจัย นาย อรุณ ศิริจานุสรณ์
อายุ 31 ปี
สถานภาพ อาจารย์ประจำและหัวหน้าภาควิชาการบริหารทรัพยากร
สังกัด ภาควิชาการบริหารทรัพยากร คณะบริหารธุรกิจ
 มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ประวัติการศึกษา

ระดับปริญญาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ระดับมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยนเรศวร
ระดับดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย (การใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรอย่างยั่งยืน)
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทุนการวิจัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

ผลงานวิชาการ

1. การบริหารจัดการออกแบบและพัฒนาการ สถาบันศาสนา
2. การบริหารทรัพยากรกายภาพหนึ่งเปลือกนอกอาคารสูง
3. ขีดความสามารถทางสังคม สำหรับการพัฒนารูจอสงหาริมทรัพย์ขนาดเล็ก
4. พัฒนาการ วิธีการดำเนินชีวิต การอยู่อาศัย กิจกรรม และการใช้ประโยชน์ที่ดิน
ชุมชน ซอยประชาชื่นนนทบุรี 8
5. การพัฒนาอาคารชุดพักอาศัยเขตศูนย์กลางธุรกิจกรุงเทพมหานครกับการ
ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม

เอกสารคำสอน

1. PM 303 เล่มที่ 1 กฎหมายและการระบข้อพิพาทสงหาริมทรัพย์
2. PM 303 เล่มที่ 2 กฎหมายและการระบข้อพิพาทสงหาริมทรัพย์
3. PM 305 เล่มที่ 1 สถาปัตยกรรมและวิศวกรรมงานระบบเบื้องต้น
4. PM 305 เล่มที่ 2 สถาปัตยกรรมและวิศวกรรมงานระบบเบื้องต้น
5. PM 306 การบริหารจัดการงานก่อสร้าง
6. PM 302 เล่มที่ 1 ธุรกิจสงหาริมทรัพย์เบื้องต้น